

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A. S V E N S S O N

Redaktør J. Jessen

FLENSBORG AVIS

I

I KOMMISSION HOS
DANSKE BOGHANDLERES KOMMISSIONSANST.
NYROPSGADE 19 . KØBENHAVN V

Redaktør J. Jessen
FLENSBORG AVIS

A. SVENSSON

REDAKTØR J. JESSEN

FLENSBORG AVIS

I.

Skrifter, udgivne af

HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

NR. 16 . 1955

Min Hustru tilegnet

Th. Laursens Bogtrykkeri . Tønder

FORORD

Udgivelsen af nærværende Bog er muliggjort ved Tilskud fra Dagbladet *Berlingske Tidende*, *Brødrene Broust's Legat til Støtte for Danskheden i Slesvig* og *Dansk Kultursamfund*. De respektive Bestyrelser bedes modtage Historisk Samfund for Sønderjyllands bedste Tak for den ydede Understøttelse.

Styrelsen.

Til foranstaaende vil jeg gerne føje min Tak, idet jeg samtidig takker Direktionen for *Den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse* for modtagen Understøttelse til det nødvendige Forarbejde til Bogen. Endvidere retter jeg en særlig Tak til Hr. Rigsarkivar, dr. phil. A. Linvald og til Arkivar, cand. mag. P. Kr. Iversen, Aabenraa, for Hjælpsomhed ved Fremskaffelse af Materiale fra forskellige Arkiver.

A. Svensson.

I N D H O L D

Rod og Slægt	7
Hans Møller Jessen	18
Fra Jessens Barndom og Ungdom	23
Hjemme og ude	33
Den danske Realskole i Haderslev	43
Chr. F. Monrad	60
Fra Willemoes til Jens Jessen	82
„Flensborg Avis“ 1882—1885	90
Jessen og Sprogordningen mellem de slesvigske Krige ...	111
Den første Retssag	122
J. Jessen og H. V. Clausen	134
Jessen og den danske Partistrid	153
Haardt imod haardt	170
Høj Lykke	201
I Fremgangens Tegn	211
Mod Kamp paa to Fronter	242
Noter og Henvisninger	259

Lærer Hans Møller Jessen,
Toghale.

Anne Kjestine Jessen, f. Bundesen,
Toghale.

Redaktør J. Jessen som ung.

Marie Oktavia Fibiger

ROD OG SLÆGT

Man har for det meste i Redaktør Jessen villet se den typiske Vestbo, der var mere stejl og mindre bevægelig end Østboen. En Gennemgang af hans Slægtshistorie, saa langt den kan følges tilbage, viser, at det ikke har meget paa sig. At J. Jessen selv var født paa den slesvigske Vestkyst, at han henlevede sin Barn- dom og Ungdom derude, og at han altid følte sig hjemme i Vest- slesvig og blandt den vestslesvigske Befolkning, er sikkert nok. Men paa fædrene Side havde han Rod i Midtlandet, paa mød- rene i Østslesvig. Han forenede paa en Maade det samlede Nord- slesvig i sig.

Faderen, Hans Møller Jessen, Førstelærer i Toghale ved Mø- geltønder, var ud af en gammel sønderjysk Lærerslægt. Som Stamfader nævnes Jes Jessen, Arbejdsmand og Indsidder i Krav- lund ved Tinglev. Dennes Søn, Jes Jessen, født 1752, blev Læ- rer og virkede som saadan i Egersund til sin Død i 1813. Han levede under smaa Kaar og maatte skaffe sig Biindtægter, da Lønnen som de fleste andre Steder kun var ringe. Dennes Søn igen, den tredje af Navnet Jes Jessen, født 1783 og gift med Anne Marie Tjellesen fra Anderup, blev Lærer i Tirslund og Toftlund. En Søn af dette Ægteskab var Hans Møller Jessen.

I en Slægtsbog, udarbejdet af sidstnævnte i 1887, der ogsaa kaster et interessant Lys over de Arbejdsvilkaar, Datidens Læ- rere maatte affinde sig med, hedder det om den første og anden Lærer af Jessen-Slægten:

»Bedstefader var godt yndet af sine foresatte, og dette gav An- ledning til, at da Provst Schmidt fra Sønderborg flyttede til Tøn- der, kom min Fader, der da næppe var 13 Aar gammel, fra sit

kære Hjem til Tønder med Provsten, der lovede at sørge for hans Fremtid. Provsten havde en Søn, der var af lige Alder med Fader. De undervistes og legede sammen. Men til alt Uheld døde efter et Aar Sønnen. Fader forblev dog i Huset som Opvarter, Skriver o. s. v. og gik i Byens Borgerskole, indtil han 6 Aar efter, han var kommen til Tønder, i Aaret 1802 blev optaget paa Seminariet.

I de 3 Aar, han var paa Seminariet, fik han Middagsmad daglig hos Provsten og fik aarlig [Beløbet utydeligt] Stipendium af Provst Petersens Legat, saa at den Understøttelse, som Fader i disse Aar fik fra Hjemmet, kun bestod i Klæder og Haandpenge til Bøger og andre Fornødenheder. Undervisningen paa Seminariet var dengang meget mangelfuld, og i flere Fag undervistes Seminaristerne sammen med Drengene i Rektorskolen. Uagtet Undervisningen udelukkende var tysk, saa blev de dog ogsaa oplært i Dansk, og jeg har set en smukt skreven Eksamenstil, en Beskrivelse over Tønder, af min Fader i det danske Sprog, hvilken Stil desværre er bortkommen.«

Ved sin Afgangseksamen den 16. April 1805 fik Faderen 3. Karakter. Han var derefter Hjælpelærer og Andenlærer i Tønder Provsti, indtil han det følgende Aar tog Plads som Huslærer paa Anderupgaard i Stepping Sogn. Her levede han »meget behageligt« i 3—4 Aar, men hentede sig ogsaa »en Korpulance, som han beholdt næsten hele sin Levetid«.

»I den Tid havde de paa Gaarden Indkvartering af de spanske Tropper, som Kejser Napoleon sendte mod Sverrig, men som siden gjorde Oprør paa Fyn og paa engelske Skibe vendte tilbage til Spanien. Fader levede i god Forstaaelse med den spanske Kaptejn, der laante Fader sin Hingst til Lystture. Fader fandt ogsaa sin Fornøjelse i at lære noget af det spanske Sprog. Moder, der tjente paa Gaarden paa samme Tid og der blev forlovet med Fader, roser disse spanske og franske Soldaters venlige og honnerte Opførsel.«

I 1810 blev Faderen kaldet til Lærer i Tirslund i Tørninglen Provsti, i 1814 af Biskop Hjort i Ribe til Degn og af Amtmand Ahlefeldt i Haderslev til Lærer i Tofflund.

Degneembedet i Tofflund var slet ikke saa daarligt, skriver

Hans Møller Jessen. Men »der var den slemme Omstændighed ved dette Embede, at der hverken fandtes Bolig eller Skole. Mine Forældre maatte derfor selv søge sig en Huslejlighed. Først boede de et Aar i en Aftægtslejlighed i Gaarden ved Kirken, derpaa atter et Aar i Aftægtshuset ved Storgade, medens Fader maatte gaa omkring og holde Skole i lejede Stuer i de forskellige Byer¹).

Han søgte vel at faa disse sørgelige Forhold forandrede, men uden Nytte.

Da besluttede mine Forældre sig til at købe et Kaadnersted med Land paa Kirkehøj, hvor en Skole mest passende kunde indrettes, da det næsten laa midt imellem Byerne.

Skoledistriktet laante ham hertil rentefrit 240 Rbd. Resten maatte mine Forældre selv skaffe sig Udveje til ved Laan, saaledes laante de 100 Rbd. af min Faders Moder. Huset (8 Fag) bestod af Dagligstue og lille Dørns med indelukte Sengesteder, Køkken, Spisekammer, Lo, Stald, Svinesti og Tørverum. Det gjaldt nu om at faa en Skolestue indrettet, og hertil anvendtes det lille Dørns med noget af Tørverummet. Men det var en simpel Skolestue, 8 Alen lang og 6 Alen bred og 3 Alen høj, to Borde, bestaaende af to Brædder, der var fastsømmede paa nedgravede Pæle, hvoraf det ene var paalangs og det andet i den vestre Ende paatværs, medens Katedret og Kakkelovnen var i det østre Fag, som var 7—8 Alen bredt, og hvor Indgangen var fra Forstuen, ligesom der var en Dør til Dagligstuen.«

Nogle Aar senere blev der tilbygget, saa der nu kom »en ordentlig Skolestue paa tre Fag« ud af det.

Faderen var en flittig Mand, der tilbragte sin Fritid dels ved sine Bøger, »hvoraf han havde en stor Mængde, der aarlig forøgedes ved Indkøb af nye«, og dels ved Havearbejde. Han planlagde Lætræer, Frugttræer og Sirtræer og hjalp andre til det samme, udgav ogsaa »en liden Læsebog« paa Dansk. I 1854 gik han af med Pension, og han døde 75 Aar gammel.

Sønnen, Hans Møller Jessen, der var født i Tirslund 1811 og bevidst dansk, fik sin Uddannelse paa Vesterborg Seminarium paa Laaland, hvor den sønderjysk fødte Biskop Peter Outzen Bojsen var Forstander. Biskoppens Formaal var at »opdrage

Skolelæreren til at være fornuftig Bonde blandt Bønder«, noget, der formodentlig har passet den praktisk indstillede Hans Møller Jessen ganske godt. Hans Møller Jessen kom allerede som ung til Toghale, hvor han ogsaa fandt sin første Hustru, Anne Kjestine Lassen, født 1813 i Toghale Skole, hvor Faderen, Peter Jensen Lassen, var Lærer. Om ham fortælles, at da han havde gode Skolekundskaber, kom han efter sin Konfirmation som Huslærer til Enken Carstensen paa Gaarden Vester Anflod i Møgeltonder Sogn, hvor han var i 8 Aar. Han læste og skrev meget og blev derefter kaldet til Skolelærer for Landsbyerne Toghale, Nørtoft og Gallehus. Skolehuset laa i Toghale. Det var lille og indskrænket med en Skolestue i den ene Ende, der havde saa lidt Plads, at naar alle Børn var mødt, maatte de skiftes til at sidde og staa op. Senere blev de to Skoledistrikter Toghale og Bønderby forenet, og der blev bygget et nyt Skolehus. Skolen var nu delt i to Klasser, hver med sit Klasseværelse. Lærer Lassen forestod Undervisningen for de yngste, mens en lejet Seminarist havde de ældste. Det var som Andenlærer, Hans Møller Jessen første Gang kom til Toghale.

Hans Møller Jessen var siden en kort Overgang Lærer i Genner i Øster Løgum Sogn ved Aabenraa, og her døde hans Hustru i 1839 fra ham og to Børn. Da Svigerfaderen tog sin Afsked som Førstelærer ved Toghale Skole, blev Hans Møller Jessen i 1841 hans Efterfølger. Aaret efter begyndte han at indføre Notater i en »Embedsbog for Skolelæreren i Toghale Skole, anskaffet og indrettet i Overensstemmelse med Ribe Stifts Synodalacter for 1841, Litra D«.

Den nye Lærer indleder med²⁾ at optegne Embedets »Indtægter og Byrder«, som de er anslaaet i Skoleplanen af 1829. Det ses heraf, at den faste Løn er 160 Rigsdaler. Endvidere modtager Læreren det halve Offer paa de tre store Højtidsdage og alle Akcidenser i sit Distrikt, hvilket tilsammen anslaaes til 28 Rigsdaler. Den sædvanlige »Pligt« af hver Gaard er beregnet til 12 Rigsdaler. Desuden oppebærer Læreren som Erstatning for manglende Vinterfoder til Kreaturerne 20 Rigsdaler og Halvdelen af Kirkesangerlønnen, der sættes til 5 Rigsdaler. Endvidere har han fri Bolig med Have og Skolelod og faar aarlig 8 Læs

Tørv og 8 Læs Flaver eller Godtgørelse derfor i Penge. Til Byrderne hører dernæst, at han paa egen Bekostning skal holde »en seminaristisk dannet Underlærer« til at læse med den nederste Klasse. Dette anslaaes at ville medføre en aarlig Udgift paa 48 Rigsdaler foruden Kost og Logi. Til Lærernes Hjælpekasse skal der svares en Ydelse, hvis Størrelse ikke er opgivet, Fattigskat skal udredes som personel Byrde, og endelig skal Læreren betale som Pension til sin Forgænger i Embedet 22 Rigsdaler aarlig, saa længe denne lever.

I 1857 indførtes der en ny Lønordning, hvorefter Undervisningen i nederste Klasse skal gives af en Underlærer, «som kan være Skolepræparand eller en anden dertil skikket Person«. Der tillægges ham hertil 16 Rigsdaler, saafremt han ikke foretrækker at nøjes med en Præparand, der antagelig har kunnet faas billigere.

Der var mange Børn i Toghale Skole dengang. I Aaret 1858 gik der saaledes 67 Børn i øverste Klasse, mens der til Visitatsen i nederste Klasse var mødt 46.

Hans Møller Jessen var efter alt foreliggende i sine bedste Aar en fremragende Lærer. Det fremgaar ogsaa af Visitatsberetningerne. Der visiteredes i en Arrække af Provst Koch fra Døstrup, senere af Provst Bohr i Møgeltønder. Engang skriver den visiterende Provst direkte: »Saavel Toghale som Møgeltønder Skoles Hovedlærere er begge meget dygtige Mænd.« En mundtlig Overlevering gaar ud paa, at Hans Møller Jessen ved Lejlighed kunde være noget haardhændet over for Børnene. Fra anden Side hedder det: »Vor gamle Lærer var agtet, æret og elsket, og jeg græd hede Taarer den Dag, der blev taget Afsked med ham og Skolen.« Om Undervisningen i den ældste Klasse i Toghale Skole i de Aar aflægges samme Skoleelev³⁾ efterfølgende Vidnesbyrd:

»Lærer Jessen, som dengang gjaldt for at være en af de dygtigste Lærere i Nordslesvig, forstod at holde Orden og Disciplin over den store Flok af Dreng og Piger. Her taaltes ingen Hvisken, Snakken eller Uopmærksomhed under Undervisningen. Han forstod at gøre Lektierne klare og letforstaaelige. Der blev

særlig lagt Vægt paa en grundig Religionsundervisning. Katekismus og Bibelhistorie kunde vi udvendig. Mange gode Sprog blev os forklaret og indprentet med Paamindelse om at benytte det derude i Livet, hvad vi havde lært. Vi skulde, naar vi var voksne, ikke lægge Skolebøgerne til Side, men undertiden læse i dem for ej at glemme det, vi havde lært. Vi kunde altid være i vor Faders Gerning. Naar vi ved vort daglige Arbejde ogsaa tænkte paa Gud og bad om hans Velsignelse, da skulde det nok lykkes for os, og vi vilde finde Glæde og Tilfredshed paa vor Vandring gennem Livet.«

Sidst i Halvfjerdsene har Alder og svigtende Helbred mindet Hans Møller Jessen om, at Tiden snart var inde til at fratræde. I sin Afskedsansøgning, dateret den 28. Maj 1879⁴⁾, henviser han til en tiltagende Tunghørighed, han lider af Hoste, Hæshed og Brystbesværigheder, som vanskeliggør, ofte umuliggør, Undervisningen. Det falder ham besværligt at haandhæve den tilbørlige Disciplin i Skolen, »og til Trods for min ivrige Stræben og trofaste Flid formaar jeg ikke mere at yde det i min Skole, som jeg saa gerne vilde.«

Hans Møller Jessen har tilsyneladende indvundet en Del af sit Helbred igen, efter at han havde opgivet Lærergerningen. Han kom ogsaa nu og da, meddeler hans Eftermand, Lærer Jensen, i vort Hjem efter sin Afsked. »I 1883 var han saaledes vor Gæst, da vi havde Barnedaab, og han var da endnu i sin fulde Kraft, livlig og talende, øjensynlig meget glad for atter at være sammen med gamle Kendinge. Jeg husker, at han ogsaa holdt Tale ved Barnedaaben.«

Den gamle Toghale-Lærer døde i 1892, næsten 80 Aar gammel.

Hans Møller Jessen var gift anden Gang med Anne Kjestine Bundesen, født 1821 i Genner. Brylluppet stod i Toghale Skole 1846. Hun var ud af en kendt og fremtrædende Bondeslægt i Genner, der talte sine Forfædre 400 Aar tilbage. Slægtsgaarden var gaaet i Arv fra Fader til Søn gennem Aarhundreder, og de bar alle Navnet Jens Bundesen.

Da de nynationale Strømninger lidt hen i 1800-Tallet satte Skel

i Sønderjylland, skete det ogsaa i udpræget Grad i Øster Løgum Sogn.

»Herefter«, skriver Pastor Hejselbjerg Paulsen, der har gransket Sognets Historie indgaaende⁵⁾, »faldt Sognesamfundet saa i to adskilte Dele. Grænselinjen var usynlig, og den trak sig lunefuldt ud og ind, undertiden midt igennem Hus og Slægt. Men den var saa haandgribelig virkelig som nogen: Grænsen mellem Dansk og Tysk. Det var selvfølgelig ikke Sproget, men Sindelaget, som drog den. Heller ikke altid Slægten. En Flok Søkende kunde undertiden gaa hver til sin Side i flere Generationer. Som typisk Eksempel vil vi til Slut nævne Slægten Bundesen, en af de betydeligste af de gamle Slægter.«

Anne Kjestine Bundesens Bedstefader, Jens Jensen Bundesen, født 1750, var en driftig Mand, blev Sognefoged og Amtsfuldmægtig og byggede Slibemøllen. Han og Oluf Andresen fra Alslev, Bjolderup Sogn, var paa den Tid Aabenraa Amts mest indflydelsesrige Bønder. Da Amtmand v. Blücher-Altona blev Overpræsident i Altona, tog han Sønnen Jep Bundesen i Huset, mens denne gik paa det derværende Gymnasium.

Hendes Fader, Jens Bundesen, født 1786, var ligeledes Sognefoged og Amtsfuldmægtig, men døde i en ret ung Alder. Han var gift med Ellen Bjerg fra Barsø, Løjt Sogn, hvis nationale Eftermæle er sammenfattet i Ordene, hun var »saa dansk, saa dansk«. Om Jens Bundesens eget nationale Standpunkt vides intet. Derimod sluttede den førnævnte Broder, Jep Bundesen, sig til Slesvig-Holstenismen. Han var Præst i Vanderup syd for Flensborg og blev afskediget af den danske Regering i 1848. En Søster, Mette Bundesen, der blev Gaardmandskone i Barsmark, svor ogsaa til det tyske. Der tillægges hende følgende Ytring: »Det gik sært godt. Vi haj vint aa faa en Herzog og fik en Kejse.«

Af Anne Kjestine Bundesens Søkende var Jens Bundesen gift med en Landmandsdatter fra Angel, og de fleste af deres Børn blev tyske. Jes Bundesen, Købmand og Gæstgiver i Aabenraa, var saa tysksindet, at han indførte tysk Hussprog. Da Prøjserne rykkede ind i Aabenraa i 1864, mødte han op i sorte

Klæder og var med til at synge »Nun danket alle Gott«. Hans Moder Ellen Bundesen, født Bjerg, skal da have sagt til ham: »Ja, te Do var dum, de vidst vi nok. Men te Do var saa dum, te Do takked' e Fjender, da de kom ind i e Land, de var mer, end vi haj troj.« Redaktør Jessen besøgte aldrig sin Morbroder, naar han kom til Aabenraa. Det gjorde derimod Broderen Peter Jessen, der saa sad og morede sig over de Brølere, Morbroderen gjorde sig skyldig i, naar han talte Tysk. De blev bagefter opnoteret og sendt videre til Redaktør Jessen. Ikke desmindre mente Jes Bundesen selv, at hans Tysk var af høj Kvalitet. Da Redaktør Jessen var bleven Rigsdagsmand, sagde han til Peter Jessen: Det vil ikke være saa let for Jens i Berlin, for der griner de sagtens ad hans Tysk⁶).

Af en helt anden Støbning, svarende til Hans Møller Jessens, var Hans Bundesen, Lærer i bl. andet Nybøl paa Sundved. Da han ikke vilde aflægge Ed til den prøjsiske Konge i 1867, tog han sin Afsked og fik Pladsen som Bogholder og Kasserer ved den danske Sparekasse i Graasten. Han udgav »en liden Bog til Vejledning i Stiløvelse« til Hjælp for danske Forældre ved Hjemmeundervisning i Dansk, men døde kun 49 Aar gammel. Anne Kjestine Bundesen selv, der var Moder til Jens Jessen, den senere Redaktør af »Flensborg Avis«, skildres som en varmhjertet dansk Kvinde, og hendes to Søstre, Botille Bundesen og Ingeborg Bundesen, der begge blev gift ind i den udpræget danske Slægt Black, delte dansk Sindelag med hende. Naar Søsteren Ingeborg og den tysksindede Broder fra Aabenraa mødtes ved Familiesammenkomster, kom de hurtigt op at strides om Dansk og Tysk, og saa sad de og slog i Bordet for hinanden. Den sidste Ejer af Slægtsgaarden inden for Familien var Svigersønnen Jens Black, der ved sin Død i 1939 karakteriseredes som »en af Førkrigstidens trofaste Danske«. Bundesen-Slægten har ingen Efterkommere der paa Egnen. Men ligesom den gamle Slægtsgaard endte med, saa længe den var i Familiens Eje, at komme paa danske Hænder, saaledes blev ogsaa det danske Element inden for Slægten til sidst det overvejende.

Med sin første Ægtefælle havde Hans Møller Jessen 3 Børn, Peter Jessen, der døde som Barn, Anne Juliane Marie Jessen,

der i Barneaarene fik engelsk Syge og dermed en Rygskade, samt Jes Jessen, der laa Soldat i Kiel, deltog i Krigen 1864 og stiftede Hjem i Kiel, hvor han arbejdede som Maskinmester. I det andet Ægteskab fødtes der ham 7 Børn: Anne Kjestine Jessen, gift med Gaardejer L. Chr. Reinholdt, Oksgaard, Agerskov Sogn, Ellen Jessen, gift med daværende Lærer, derefter Medarbejder ved »Flensborg Avis« og til sidst Bankdirektør i Tønder, R. P. Rossen, Helga Bothilde Jessen, død som etaarig, en dødfødt Pige, Jens Jessen, Ejer og Redaktør af »Flensborg Avis«, Helga Botilla Jessen, død faa Dage gammel, og Peter Jessen, Lærer og mangleaarig Degn i Daler, efter sin Pensionering fremtrædende Deltager i det nationale Arbejde paa forskellige Omraader.

Samtlige Redaktør Jessens Halv- og Helsøskende var afgjort dansksindede. Om Halvsøsteren Anne Jessen veed vi, at hun som Modesyerske i Højer af sine beskedne Midler hjalp Jens Jessen, da han som ung søgte Uddannelse i Udlandet, og i 1887, da Redaktør Jessen var i Fængsel, opholdt sig en Tid i Flensborg for at være til Udhjælp ved »Flensborg Avis« under Broderens Fraværelse. »Faster Anne«, skriver Brodersønnen, Redaktør Tage Jessen mange Aar efter⁷⁾, »som vi Børn holdt meget af, var en udpræget Personlighed og lidt af et Finansgeni. Hun levede senere af sine opsparede Penge. Hun var noget forvokset og virkede derfor lille ved Siden af min omtrent 6 Fod høje Faer. Efter sin Død i 1912 efterlod hun 1000 Mark til min Søster og samme Beløb til mig samt til hvert af sine andre Søskendebørn.«

Om Peter Jessen, den betydeligste af Børneflokkens næst efter Redaktør Jessen, har Faderen optegnet i Slægtsbogen, at han efter dennes Tilskyndelse valgte Lærergerningen som sin fremtidige Levevej, og han fik, da han var konfirmeret, først Plads som Underlærer i Bredebro, derefter ligeledes som Underlærer ved Oehlerichs danske Privatskole i Broager, hvor Broderen Jens Jessen paa det Tidspunkt var Andenlærer, og hvor han af ham blev forberedt til Seminariet. I Foraaret 1876 meldte Peter Jessen sig til Optagelsesprøve ved Seminariet i Tønder, blev optaget og dimitteredes i 1879 herfra med gode Vidnesbyrd. Kort efter kaldedes han til Andenlærerembedet i Mels i Als Nørreherred, var en kort Tid indkaldt til Militærtjeneste i Flensborg og i tre Aar

Lærer i Draved ved Løgumkloster, indtil han i 1883 blev Degn og Skolelærer i Daler, hvor Søsteren Ellen var Husbestyrerinde for ham, til hun blev gift med R. P. Rossen. I 1886 flyttede Hans Møller Jessen, der nu var pensioneret, og Hustru til Daler, og de overtog her baade Husholdning og Driften af det tilhørende Skoleland. Da i 1891 Degneembedet i Møgeltønder var ledigt, tilstod Daler Skoledistrikt Peter Jessen et særligt aarligt Tillæg imod, at han trak sin Ansøgning om det ledige Embede tilbage. P. Jessen tog sin Afsked i 1905, opholdt sig en Tid i Sønderborg, hvor han især samlede danske unge om sig og gav Stødet til Oprettelsen af en dansk Ungdomsforening, samt i Gram, det sidste Sted som Bankbestyrer, og døde i 1913.

»Naar han til Trods for sit glødende danske Sindelag«, skriver Redaktør Tage Jessen i den før nævnte Skildring, »og den utvivlsomme nationale Indflydelse, han — uden for Skoletiden — kom til at øve paa Børnene, fik Lov til at blive i sit Embede, skyldtes dette næppe Bevaagenhed fra de prøjsiske Myndigheders Side. De foretrak at lade ham blive siddende i en afhængig Stilling, i hvilken han kun indirekte og rent lokalt kunde arbejde for Danskheden. Faer var jo selv — til ubodelig Skade for Fortryknings-Politikken — blevet trængt ud af sin Lærergerning.«

Ved P. Jessens Begravelse fortalte hans mangeaarige Ven, den tysksindede Pastor Petersen, Daler, et lille Træk om den afdøde, som supplerer foranstaaende.

En Sommermorgen kom en af P. Jessens højeste foresatte, Skoleraad Sass, til Daler Skole for at inspicere. Da han vilde gaa ind i Lærerens Bolig, standsede han ved at høre en enlig Stemme. Det var Lærer Jessen, der bad højt for sig selv og Skolen, før Dagens Arbejde skulde begynde. Skoleraaden blev staaende og hørte Bønnen tilende, før han traadte ind. Men fra det Øjeblik havde han Godhed for Jessen og holdt Haanden over ham, hvor han kunde.

Som pensioneret Lærer var P. Jessen nationalt frit stillet. I 1907 og 1912 opstilledes han som dansk Kandidat i Tønder-Kredsen ved Rigsdagsvalgene, i 1908 som Kandidat i samme Kreds ved Landdagsvalget. Ved hans Begravelse holdt en Gendarm højt til

Hest ved Indgangen til Kirkegaarden og iagttog den store Sørgekare. Det var Myndighedernes Farvel til en Mand, der under vanskelige Arbejdsvilkaar havde søgt at give Kejseren, hvad Kejsereis var, og sin danske Hjemstavn og den danske Befolkning, hvad dens var.

Den eneste af Børneskaren, der i en høj Alder oplevede Genforeningen, var Fru Reinholdt, Oksgaard.

HANS MØLLER JESSEN

Redaktør Jessen slægtede begge sine Forældre paa. »Stejlhed, selvstændig Tankegang, Klarsyn og forstandsbetonet Ædruelighed«, skriver Sønnen, Redaktør Tage Jessen¹⁾, »tog Fader i Arv fra sin Fader, det bløde og dybt følelsesbetonede fra sin Moder«. Det kan ogsaa udtrykkes paa den Maade, at i den offentlige Virksomhed var det Arven fra Faderen, der tiest gjorde sig gældende, privat og menneskeligt lod Moderens Sind sig lettere til Syne.

Hvornaar og hvorledes den unge Landsbylærer Hans Møller Jessen blev nationalt vakt, veed vi ikke noget om. Sikkert er, at han var en trofast og meget interesseret Læser af det første danskeslesvigske Dagblad »Dannevirke«, fra den Dag det begyndte at udkomme — det var i 1838, han har da været 24 Aar —, og at han gik paa sin Fod de 12 Mil fra Toghale Skole til det store Folkemøde paa Skamlingsbanken i 1844, en Oplevelse, der stod frisk og levende for ham Livet igennem. Med megen Varme gengav han i Hjemmet de Taler, der var bleven holdt²⁾, og særlig dvælede han da ved Digteren Goldschmidts Ord om, at han, en Jøde, vilde tale til Slesvigerne, fordi han undredes og harmedes over, at de i en vis Forstand var værre stillet end Jøderne, der blev forfulgt i fremmede Lande, mens Slesvigerne blev forfulgt i deres eget Land. Ligeledes blev han betaget af den unge Fr. Barfod, der fremsagde et Digt, af hvilket han især havde indprentet sig Linjerne:

Glider først Du i Holstens Vom,
knap som Jonas igen Du kom.

Da der den 4. Juli 1894 afholdtes Folkefest paa Skamling paa Halvtredsaarsdagen for denne den største af alle de berømte Skamlingsbanke-Fester. talte ogsaa Redaktør Jessen, og han mindedes indledende, at »blandt de 12,000 Mennesker, som i Dag for 50 Aar siden laa op ad denne Skraaning og lyttede til Talernes Ord, var min Fader. Han bevarede et uudsletteligt Minde om den stolte Fest. Et enkelt Ord gjorde et saa stærkt Indtryk paa ham, at han aldrig glemte det. Det lød som en Varselsrøst.« Hvorefter Jessen citerede det ovenfor anførte Brudstykke af Digtet.

Da Hans Møller Jessen var Lærer i Genner sidst i Tredverne, virkede han ivrigt for Udbredelse af dansk Læsning. Den unge Lærer fik herfor en alvorlig Irettesættelse af den myndige Provst Rehhoff i Aabenraa³⁾, men den slesvig-holstensk sindede Provst blev skarpt afvist.

Trods sin Uddannelse nord for Kongeaaen var og blev Hans Møller Jessen dansk Slesviger. Hans Kendskab til Land og Folk sagde ham, at her maatte ingen overlede Skridt foretages. Derfor hørte han ogsaa ligesom de saakaldte Klosterbrødre, Cornelius Appel med flere, i Tiden mellem de slesvigske Krige til dem, der fandt de som Helhed sagligt berettigede, men politisk-psykologisk forfejlede Sprogreskripter i det blandede Distrikt for vidtgaende. Det var ikke et populært Standpunkt. Men det for os Danske saa nedslaaende Resultat af disse Sprogreskripter viste, at de havde set rigtigt, og Eftertiden har maattet give dem Medhold i den Kritik, de fremførte. Allerede før 1864, paa et Tidspunkt, da man i Danmark betragtede Bismarck som en forholdsvis uskadelig prøjsisk Junker, saa Hans Møller Jessen i ham en langt farligere Modstander end Slesvig-Holstenerne⁴⁾, og han ængstedes for, hvad den daværende danske Regerings Indblanding over for Rusland i det polske Spørgsmaal kunde drage efter sig. Da Frederik VII.s Død blev kendt, fyldtes Hjemmet i Toghale af bange Anelser, og November-Forfatningen var Hans Møller Jessen Modstander af. Hvor kan man dog være saa blind at give Projserne en Krog at hænge deres Hat paa, sagde han, og det var hans Haab, at Christian IX vilde nægte at stadfæste den. Kongen blev af en kortsynet Folkestemning drevet til at

underskrive, og Følgerne udeblev ikke. Men »Kongens aabne, ridderlige, retlinede Karakter, der saa Faren, hvor de fleste Danske ikke gjorde det, vandt Hjemmets Hengivenhed«. Da Budskabet kom, at Forfatningen var en Kendsgerning, og en Mand fra Møgeltønder forkyndte: Nu er der intet Hertugdømme Slesvig mere. Hele Møgeltønder flager, fra hvert Hus vajer Danebrog, svarede Lærer Jessen bittert: De maa hellere hænge Sørgeflaget ud.

De efterfølgende Begivenheder viste kun alt for hurtigt, at hans Vurdering var den rette. Krigen kom, og Hans Møller Jessens Mismod samlede sig i særlig Grad om Konsejlspræsident Monrad, der havde taget Ansvar for Krigen paa sig. I Februar 1864 mødte den samme Mand fra Møgeltønder op i Skolehjemmet i Toghale og meldte, at Danevirke var rømmet uden Sværdslag. Befolkningen vejrede Forræderi og var, fortalte han, ude af sig selv af Harme. Moderen og Børnene græd, men Lærer Jessen sagde bleg som et Lig: »Det kan kun glæde mig, at de Meza undgik at ofre saa mange Mennesker til ingen Verdens Nytte.« De er tysk, Jessen, raabte Manden, foer ud af Døren og slog den i efter sig. Den tiaarige Jens Jessen og hans yngre Broder Peter gik afsides og sørgede. Det var, som om et Forbrydernavn havde brændemærket deres Fader. De kunde ikke forstaa andet, end at det var ham, der var noget i Vejen med.

London-Konferencens Sprængning fordømte Hans Møller Jessen paa det skarpeste. Han vilde have haft det slesvigske Spørgsmaal overgivet til evropæisk Voldgift.

Da Pragfredens Paragraf 5 blev kundgjort, regnede de fleste med, at Løftet om en Afstemning snart vilde blive indfriet. Lærer Jessen saa anderledes paa det. Han stolede ikke paa Bismarck, og ogsaa her gav Tiden ham mere Medhold, end han skøttede om. Alligevel fastholdt han til sin Død det Genforeningshaab, han ikke vilde og ikke kunde slippe.

Med Hensyn til Hjemmetyskerne, som han jo kendte tilstrækkeligt fra sin Hustrus Familie, indtog han trods alt en forsonlig Holdning. Endvidere var han af den Anskuelse, at de slesvigske Lærere ogsaa under prøjsisk Styre saa vidt muligt burde blive til Støtte for den Befolkning, de tilhørte.

Men selv om Hans Møller Jessens Standpunkter i mange Tilfælde bar Præg af, at det var Forstanden, der havde Overtaget, saa kunde Hjertelaget undertiden give sig til Kende saa pludseligt og uventet, at han aabenbart selv er bleven overrumplet af det. Da han første Gang hørte Paludan-Müllers »Brat af Slaget rammet« sunget, blev han saa heftigt bevæget, at han maatte forlade Stuen.

Var Hans Møller Jessen nationalt i adskilligt forud for sin Tid, saa gjaldt det samme socialt.

Lærer Jessen var demokratisk af Tankegang, længtes efter Udjævning af Datidens Standsforskelle og haabede, at Smaakaarsfolk maatte kunne hæves ved mere Oplysning og faa bedre Kaar. Hjemmet tilkendegav ogsaa jævnlige, at man følte med de vanskeligst stillede. Ikke langt fra Skolehuset laa den lille Landsby Nørtoft, en Samling Arbejderboliger, og Børnene maatte tit afsted med Mad eller Mælk til syge og fattige. I Slagtetiden og ved Juletid blev der bragt Slagtning ud. De Tanker, Lærer Jessen gjorde sig til Talsmand for i den Retning, omsatte hans godgørende Hustru i Gerning, men med Ægtefællens fulde Billigelse, og Børnene forblev ikke upaavirkede heraf.

Den før omtalte Embedsbog for Toghale Skole, som var paa-begyndt af Hans Møller Jessen i 1841, er ogsaa interessant derved, at fra 1862 til 1866 er der ikke indført noget i den. »Erobringen⁵⁾ er ikke omtalt med en Stavelse. Disse gulnede Blade har intet at fortælle om denne Tids oprivende Begivenheder og de Sindsbevægelser, som ogsaa overgik Lærerfamilien i Toghale.« »I 1866 fortsættes der med tjenstlige Skrivelser, som om der intet var sket i Mellemtiden, og stadig med Provst Bohr som Visi-tator. Alt indføres i Bogen paa Dansk, nu som tidligere. Der er foreløbig heller ikke Tale om tysk Undervisning. Først den 13. Oktober 1871, altsaa lige efter den sejrriige Krig mod Frankrig, kaldes Lærerne fra Møgeltønder, Toghale og Daler Skoler til Møgeltønder Præstegaard og faar her Besked om, at der nu skal begyndes med Tyskundervisning, 6 Timer ugentlig i øverste Klasse. »I Underklassen meddeles ingen Undervisning i Tysk.« Samtidig tilstilles der Toghale Skole 40 Eksemplarer af »Schneiders deutsche Fibel« til Brug ved denne Undervisning.

Gamle Lærer Jessen indfører dette i Embedsbogen med sin sædvanlige smukke, lidt pertentlige Haandskrift uden at røbe noget af, hvad der har bevæget sig i hans Hjerte. Men med Undtagelse af en enkelt Bestemmelse om Ferieordningen indfører han fra denne Stund intet mere i sin Embedsbog, skønt han efter denne Tid endnu er i Embede i 8—9 Aar. Maaske har man krævet, at han skulde føre Bogen paa Tysk, og det har han ikke villet. Han har foretrukket ikke at benytte den mere.«

Den senere Førstelærer Jens Andersen Jensen i Baadsbøl-Ballum, Fader til Fru Hansigne Lorenzen, Ballum (Forfatterinden Sven Tange), og Frk. Hanne Jenssen, Haderslev, der begge har udført et betydeligt nationalt Arbejde under det tyske Styre, var forud for Seminarietiden i Tønder bleven forberedt til Optagelse hos Læreren i Toghale, og Venskabet mellem de to dansksindede Lærere blev ved at bestaa, saa længe Hans Møller Jessen levede. »Naar Jessen besøgte Lærerhjemmet i Ballum⁶⁾, blev han flere Dage, og saa blev der diskuteret grundigt. Og var der Ting paa Tale, som Tredjemand ikke skulde høre, gik de to Lærere udenfor i den kølige Natteluft, begge bakkende paa deres lange Fiber. »Nu snakker de Stjerner igen«, sagde Bedstemoder opgivende. Hun vidste, at der kunde gaa rum Tid, inden Kulden atter drev dem ind i den varme Stue.«

Ogsaa dette lille Træk hører med til Billedet af den særprægede Hans Møller Jessen fra Toghale. De Stjerne-Samtaler, de to Lærere saaledes har haft med hinanden, har nok været udfyldt af Betragtninger over den nationale Stilling i deres snævre Hjemstavn, hvis radikale Ændring i 1920 ingen af dem oplevede. Men de har begge været med til at holde Haabet oppe, mens Ventetiden var inde.

FRA JENS JESSENS BARNDOM OG UNGDOM

I den af Hans Møller Jessen affattede Slægtsbog hedder det om Jens Jessen, at »i sin Barndom var han en sund, munter og fed Dreng, der tidligt ytrede gode Anlæg og Lærelyst«.

Den yngre Broder, Peter Jessen, fortæller imidlertid efter Redaktør Jessens Død¹⁾:

»Drengen var under sin Opvækst noget kirtelsyg. Særlig var Øjnene svage, og Lægen tilraadede da at undgaa alt, hvad der kunde faa Barnet til at græde. Af den Grund blev han lidt forvænnet, og da Svagheden hævedes, havde han svært ved at finde sig i, at Tøjlerne senere strammedes. Han syntes da til enkelte Tider, at Forældrene ikke holdt af ham, og bildte sig ind, at han var et Hittebarn.«

Smaa Glimt fra Jens Jessens Barndom, fastholdt af jævnaldrende, viser tidligt, hvad der boede i ham.

I sine førnævnte Optegnelser giver Frk. Sophie Johansen ham det Lov, at han var »opmærksom og tjenstvillig mod alle uden Undtagelse«. Men ogsaa det medfødte Mod til at vove, hvor andre tøvede, lagde sig for Dagen allerede i Drengesaarene.

Hvor der nu i Møgeltønder er rejst et Mindesmærke for Redaktør Jessen, laa der dengang en stor Branddam, hvor Sognets Drengue jævnlige samledes. Købmand L. Filskov i Møgeltønder har hørt sin Fader berette om²⁾, hvorledes Lærerens Jens fra Tog-hale en Dag imponerede alle de andre Drengue, der som sædvanlig havde sat hinanden Stævne ved Branddammen. Der gik blandt mindreaarige et Sigende om, at der et Stykke ude i Dammen fandtes et dybt Hul. I deres Fantasi var Hullet bundløst,

og kom man ned i det, faldt man igennem til Australien paa den anden Side af Jordkloden. Formodentlig har de ogsaa den Dag som saa ofte før drøftet det formastelige i at udfordre det hemmelighedsfulde. Jens, der var sendt til Møgeltønder efter Købmandsvarer, saa ikke saadan paa det. Han trak op i Bukserne og vadede ud i Dammen med Kurs mod det bundløse. De andre Drengene raabte advarende, at han skulde vende om. Men Jens fortsatte uanfægtet, til han naaede Land paa den modsatte Side af Dammen. De frygtagtige maabede, da de saa, at Hullet slet ikke var saa dybt, som de altid havde troet, og det gav Respekt for Lærerens Jens, der een Gang for alle havde taget Angsten for det ukendte fra dem.

Et andet lille Billede, opbevaret af Frk. Johannsen fra hendes Skoletid, lader et spirende Forretningstalant til Syne:

»Det var i min Barndom ej saa rigeligt med Pengene blandt Børnene som nuomstunder. Til Konfirmationen plejede vi at give hinanden Stamvers, skrevet paa et lille Stykke Papir med Guldrand og en Blomst eller en Figur trykt derpaa. Det kostede 1 Skilling. Men Jens havde stor Forretningssans. Han skar Papirstykker af samme Størrelse, malede en Blomst derpaa, og her kunde man købe 5 Stykker for 1 Skilling.

En Dag var der gjort stor Reklame for noget særdeles stort, der var at faa at se i Faarestien, et lille halvmørkt Rum med en lav Dør, Her stod hans Ven, Chr. Boiskov, og tog Betaling af hver, som vilde ind. I det ene Hjørne af Rummet hang en Staldlygte. Her stod Jens, foran ham en Kiste, som var sat paa Enden og oven var tildækket med et Klæde. Nu blev der holdt et langt Foredrag over det mærkelige Dyrs Pels, Leve-maade, Bolig o. s. v., vi her skulde faa at se. Med største Spænding var alles Øjne rettet mod det skjulte Uhyre. Tæppet fjernes, og hvad saa vi: et Pindsvin. De fleste af os kendte Dyret og sagde da: Aa, int ant. Før vi gik ud, blev det os paalagt at anbefale Besøget til de udenfor ventende, hvilket vi da ogsaa gjorde, og Faarehuset blev fyldt flere Gange.«

Det raske Drengeliv var dog kun som en Skæl om en indre rig Tilværelse, næret ved Sang og især ved Læsning i Skolen og i Hjemmet. Den brusende smukke Menighedssang i Møgeltønder

Kirke³⁾ med Benyttelse af Grundtvigs og Ingemanns Salmer samt Salmesangen i Skolen skabte hos Drengen en Kærlighed til den danske Salmeskat, som varede Livet ud. Naar i Skolen Grundtvigs »Dejlig er den Himmel blaa« blev sunget efter Weysses Melodi, var han saa rørt, at han ikke kunde holde Taarerne borte, og ved Ordene: »Der kun sad en fattig Kone, vugged Barnet i sit Skød«, holdt han Hænderne for Øjnene og græd stille. Ikke mindre indvirkede de skønne danske Fædrelandssange paa Drengens Sind. Det var mest de vemodige, der tiltalte ham, Grundtvigs »Kommer hid, I Piger smaa« og andre lignende. Da man efter Krigen rundt om i Hjemmene sang Paludan-Müllers »Brat af Slaget rammet«, opsøgte den 11-aarige Dreng sine Kammerater og fremsagde eller læste Sangen for dem. De fattede vel ikke ganske Indholdet, men hans Alvor og Ild greb dem.

Den opvoksende Drengs Læselyst var meget stor, og det var til en Begyndelse særlig Ingemanns og H. F. Ewalds Romaner, senere Saksos Danmarkskrønike og Oehlenschlägers Tragedier, der optog ham. Bøgerne fik man i et Sognebibliotek i Møgeltønder. Men Læsningen maatte helst ske i det skjulte, naar Faderen ikke var hjemme eller ikke i Nærheden. Lærer Jessen nærede nogen Frygt for, at Fantasien skulde blive for ensidigt udviklet og trænge det praktiske Livs Krav i Baggrunden. Han ønskede derfor, at Drengene, naar Skolelæsningen var forbi, deltog i legemligt Arbejde i Haven eller paa Marken. Men Jens var ikke anderledes, end Drengene plejer at være i den Alder. Var de sat til Havearbejde, saa havde de et Vindue ind til deres Kammer staaende aabent. Herigennem kravlede han ind og fordybede sig i en Bog eller en Avis, mens det var Peters Opgave at varsko i Tide, naar Faderen nærmede sig, saa den ældre Broder kunde være paa Plads, inden der blev inspiceret. Tit sad de to Dreng om Vinteren oppe paa et Loft med sparsom Belysning og læste. Fødderne havde de stukket ind i noget Hø for at holde sig nogenlunde varme, og paa den Maade fløj Timerne for dem.

Størst Betydning for Jens Jessens senere Virksomhed fik Læsningen af gamle Aviser, særlig P. Chr. Kochs »Dannevirke« fra Folkevækkelsens Dage. Aviserne laa paa en Hylde i et Gæsteværelse. Her læste Drengen med Undren om, hvad der i den

nationale Opbrudstid havde rørt sig i den sønderjyske Befolkning, og her indsugede han den Bitterhed mod Slesvig-Holstenismen, han aldrig helt kunde frigøre sig for. Aviserne fra Tiden efter Trearskrigen med Teateranmeldelser og københavnske Nyheder forekom ham udvandede i Sammenligning hermed, og da han fra 1864 læste om, hvorledes Københavnerne morede sig i Teatrene og Tivoli, mens Landet led ondt, harmedes han højligt. Kom Faderen pludselig over Drengen, naar han hang over Læsningen, jog han ham ud at lege. Faderen talte med sin Hustru om den overdrevne Læsetrang, som han var betænkelig ved. Men Moderen kunde ikke faa sig til at lægge Drengen Hindringer i Vejen for Tilegnelse af det, der optog ham saa stærkt, og hvor hun i saa rigt Maal følte med ham.

Det er fra disse Aar, den yngre Broder senere mindedes en Udtalelse af ham om, at naar han blev stor, vilde han være Redaktør. Han vilde skrive en Avis, som de kloge og dannede skulde blive glade for at læse, men som den jævne Mand ogsaa holdt af. Saa vil jeg love altid at holde Dit Blad, sagde en Barndomsven til ham. Ved sin Død mange Aar efter glædede han sig over, at han havde holdt sit Løfte. Han havde da været Abonnent paa »Flensborg Avis« fra den Dag, Jessen blev Redaktør af det. Da den første Udgiver af »Den vestslesvigske Tidende« i Møgel-tønder var død, skrev Jens Jessen paa det Nummer, der bragte Meddelelsen: »Hvis Faer ikke var saa gammel og jeg ikke saa ung, burde vi overtage Bladet!« Det var i 16-Aarsalderen, hans Tanker gik i den Retning.

Men foreløbig blev det andre Baner, han førtes ind paa. Et Aars Tid efter Konfirmationen læste Jens Jessen i Hjemmet og hjalp i Skolen med at undervise de mindste af Børnene. I 1869—70 var han Hjælpelærer hos Lærer Atsen i Sønder Sejerslev, hvor han samtidig skulde lære Tysk og Orgelspil. Læreren, en indvandret Angelbo, var meget tysksindet, og naar det kom til Samtaler mellem dem om Hjemstavns Historie, løb det ikke af uden Rivninger. Ikke desmindre udtalte Læreren sig beundrende over for Faderen om Hjælpelærerens Evner ogsaa til at omgaas de smaa. Et Par Gange ytrede Drengen Ønske om at studere. Men dette afslog Faderen, thi »til Studering vidste jeg ingen

Raad«. Redaktør Jessens Svoger og mangeaarige Medarbejder ved »Flensborg Avis«, R. P. Rossen, siger et Sted⁴⁾): »Unægtelig kunde det ikke være sket uden Laan. Men lettere end for mange andre kunde det her være lykkedes at skaffe Midler til Veje. Uafhængighedsfølelsen i Fædrenehjemmet var imidlertid saa stærk, at man foretrak ikke at strække sig videre, end man selv kunde række.«

Og saa kom Seminarietiden i Tønder. Faderen bemærker i Slægtsbogen, øjensynligt med Stolthed, at »skønt Jens endnu ikke var 17 Aar, blev han dog i Aaret 1871 optaget«.

Det gamle Seminarium i Tønder, der før Trearskrigen havde været tysksproget, i Tiden mellem de slesvigske Krige dansksproget, blev fra 1864 tvesproget, idet det ogsaa skulde forsyne de dansktalende Sogne i Nordslesvig med Lærerkrafter. Modersmaalet var endnu ikke drevet ud af de nordslesvigske Folkeskoler, ligesom det ikke var forbudt at have danske Privatskoler, saa der var intet overraskende i, at den unge Jens Jessen som adskillige andre fra danske Hjem lod sig uddanne med en Lærergerning for Øje. Han var for øvrigt heller ikke den eneste af de unge Lærere, der med Aarene havnede i et Arbejde for Danskheden. Her kan nævnes Mænd som R. P. Rossen, død som dansk Bankdirektør i Tønder, Sprogforeningens Formand i en Aarrække, M. Andresen, Aabenraa, Redaktør ved »Dannevirke« og »Modersmaalet«, M. C. Mathiesen, Haderslev, Lederen af den sønderjyske Jordkamp, J. H. Schmidt, Vojensgaard, Gaardejer H. Lorenzen, Ballum, og fra et senere Slægtled Redaktør, ligeledes ved »Dannevirke«, efter Genforeningen Amtsskolekonsulent Nic. Svendsen, Tønder.

Seminariet i Tønder var efter 1864 delt i to Afdelinger, A-Afdelingen, som var tysksproget, og B-Afdelingen, som var dansksproget. Undervisningen i Hovedfagene i de to Afdelinger blev givet henholdsvis paa Tysk og paa Dansk⁵⁾, i Verdenshistorie og Naturhistorie samt i de rent tekniske Fag var den helt igennem tysksproget. Desuden havde den tyske Afdeling een Times Undervisning i det danske Sprog om Ugen.

Til at begynde med synes Jessen ikke at have haft nogen videre Forbindelse med sine Seminariekammerater. Aarsagen var

vel den^o), mener en af hans nærmeste Venner fra Seminarietiden, Mathias Mathiesen, at han hver Aften tog hjem til Toghale. Det første Indtryk af ham var derfor, at han var noget undselig og ikke i Stand til at slutte sig til nogen. Dertil kom, at han var yderst kritisk og kantet. Men det gik af ham, da han blev i Tønder og kom mere sammen med Kammeraterne. At han var en sjælden Begavelse, forstod de efterhaanden alle. »Løste vi andre en Stilopgave med 3—4 Sider, saa skrev Jessen en hel Stilebog fuld. Det var hans stærke Side, Matematik hans svage. Det havde han vanskeligst ved. Matematiklærer Rickmers, der i 1848 endnu var Lærer i Medelby, sagde ofte til ham paa sit mærkelige Sprog: Jessen, De kan komme til mig efter Te, og jeg hører endnu Jessen sige: Ok, han kan have et Svat med sin Te.«

En anden Kammerat, P. P. Paulsen, Flensborg, husker, at Jessens Stilskrivning vakte Opsigt ved den friske Udtryksmaade. »Aldrig gik han udtraadte Stier. Da Opgaven engang lød: »En Rejse beskrives«, morede vi andre med den snævre Horisont os over, at han kun beskrev sin daglige Gang fra Hjemmet (Skolen i Toghale) til Seminariet i Tønder, paa hvilken han lod et Par Faar, tøjret ved Grøtekanten, spille en Rolle. Var det da noget at skrive om, syntes jeg. Det var endnu ikke gaaet op for een, at det ikke saa meget gjaldt om hvad som hvorledes.«

Mathiesen fremdrager flere Vidnesbyrd om, hvor nationalt vaagen den unge Jens Jessen var under Seminariueuddannelsen, og hvor kraftigt han imødegik tyske Taktløsheder eller tyske Paastande, som han vidste var urigtige.

Da Botaniklæreren, Wilms, engang omtalte Baadfundet i Nydam Mose paa Sundved og herved fremkom med en nedsættende Ytring om Frederik VII, hvis Interesse for dette Arbejde han dog anerkendte, foer Jessen op og protesterede. Historielærer var dengang en Pastor Engel, der i alt Fald paa sine ældre Dage var noget af en Original. Den, der som ung har overværet en Prædiken af ham i Havnbjerg Kirke paa Als, hvor han var Sognepræst, og hørt ham foran Altret bede til Gud om at bevare sin Menighed mod Mænd som Professor Baumgarten i Kiel og ligesindede, glemmer ham ikke saa let. Man behøver blot at sætte

Lindhardt i Stedet for Baumgarten, saa har man ham lyslevende for sig.

Samme Engel var i en Historietime fremkommen med en Udtalelse om, at der havde været Personal-Union mellem Danmark og Landet Slesvig-Holsten. Mathiesen skildrer nu den paafølgende Ordduel mellem Læreren og Jessen saaledes:

»Jessen sprang straks op fra Bænken og sagde: Der var ingen Personal-Union mellem Hertugdømmerne (han sagde ikke Slesvig-Holsten) og Kongeriget.

Pastor *Engel* svarede omgaaende: Der var en Personal-Union mellem Slesvig-Holsten og Danmark.

Jessen: Der var ingen Personal-Union mellem Hertugdømmerne og Kongeriget.

Pastor *Engel*: Der var en Personal-Union o. s. v.

Dette gentog sig flere Gange, alt mens Stemmen blev højere og højere.

Sluttelig farer Pastor *Engel* ned fra Katedret og hen imod Jessen: En saadan Ignorant i Historie vil understaa sig og sige, at der var ingen Personal-Union mellem Slesvig-Holsten og Danmark. Men der var nu en Personal-Union mellem Slesvig-Holsten og Danmark.

Jessen: Der var ingen Personal-Union mellem Hertugdømmerne og Kongeriget.

Pastor *Engel*: Det var der nu alligevel. Jeg skal huske Dem det ved Eksamen.

Jessen: Det er det samme. De kan huske mig det ti Gange ved Eksamen, men der var ingen Personal-Union mellem Hertugdømmerne og Kongeriget.

Dermed sluttede dette skarpe Ordskifte. Men jeg maa dog tilføje, at Pastor Engel ikke huskede ham det ved Eksamen. Det var han dog for nobelt tænkende til.

Det var for Eksempel ogsaa Pastor Engel, der fritog os danske Seminarister for at komme nærmere ind paa en Bemærkning i Førsters Historiebog, hvori det hedder: »So wurde das Schmerzenskind der Mutter wieder gewonnen.« Jessen sprang af den

Grund atter op fra sin Plads og sagde: »Tak skal De have, Pastor Engell«

Ogsaa uden for Seminariet søgte Jessen at styrke den nationale Bevidsthed hos de danske Seminarister. Eleverne i den tyske A-Afdeling havde deres egen Forening »Concordia«, hvor Samværet var stærkt præget af de fra det tyske Studenterliv kendte Skikke. De bar blaa Huer og ved festlige Lejligheder blaa-hvide Baand over Skuldrene. Jessen tog, efter hvad Mathiesen oplyser, Initiativet til, at ogsaa Eleverne i den danske B-Afdeling fik en Sammenslutning. Den blev kaldt »Enigheden«. Navnet hentydede til, at man vilde være enige om at arbejde for den danske Sags Fremme. »Vi skulde, som Seminarist Hansen, Mjøls, sagde i et Foredrag, danne Læbælter, bag hvilke unge Planter i den danske Sags Tjeneste kunde faa Lov til at gro og bringe Frugt for Landet.« Jessen foranledigede ogsaa, at Medlemmerne fik egne Huer. De var af grønt Fløjl og symboliserede Haabet om en bedre Fremtid.

Af nogle af Foreningens Protokoller, der nu opbevares paa Landsarkivet i Aabenraa, fremgaar da ogsaa⁷⁾, at den ved Siden af et selskabeligt havde et dansk nationalt Formaal. Medlemmerne vilde dyrke det danske Sprog, synge danske Sange og læse dansk Litteratur, ligesom der ogsaa spilledes Dilettantkomedie og foretoges Udflugter. Mens de tyske Elever samledes i »Schweizerhalle«, havde de danske som Samlingssted »Stadt Kopenhagen«. Som Stillingen var, maatte »Enigheden's« Arbejde for det meste udfolde sig inden Døre. Saa sang de Foreningens Kampsang »Som et Skjold mod Østens Magt« med Slutningslinjerne om Danmark, der vaagner af sin Drøm, vækker sine Børn, og ingen Nød truer mere, samt andre danske Sange, saa Sammenholdet fik Fest og Farve ved det.

Lejlighedsvis havde Jessen nogle af sine Kammerater, undertiden hele Klassen, med til Hjemmet i Toghale, hvor man ligeledes fornøjede sig med Tale og Sang. Men dermed forsømte han ikke udholdende og maalbevidst at arbejde paa sin Uddannelse, ogsaa ud over hvad Seminariet kunde give ham. En Tidlang tog han Privatundervisning i Fransk hos en af Seminarielærerne, uden at man i Hjemmet kendte noget til det. Midlerne dertil

skaffede han sig ved at spare Middagsmaden et Par Gange ugentlig og ved Hjælp fra en Søster. Næppe med Urette kunde han som ældre tale om sin »asketiske Ungdom«.

I 1874 tog Jessen Afgangseksamen fra Seminariet med de her gengivne Karakterer⁸⁾). Sammenlignet med danske Karakterer er sehr gut = ug, gut = mg+, fast gut = mg÷, genügend = g+—mg÷. Fast gut i Lehrprobe var en meget god Karakter, almindeligt var genügend.

1. Pædagogik	sehr gut
2. Lehrprobe	fast gut
3. Religion	
a. Aufsatz	sehr gut
b. Bibl. Geschichte und Bibelkunde	sehr gut
c. Katechismus	sehr gut
d. Kirchenlied	gut
e. Kirchengeschichte	gut
4. Dänische Sprache	
a. Aufsatz	sehr gut
b. Lesen	sehr gut
c. Litteratur	sehr gut
d. Grammatik	sehr gut
e. Leselehre	sehr gut
5. Rechnen und Arithmetik	gut
6. Geometrie und Stereometrie	gut
7. Naturkunde	
a. Aufsatz	sehr gut
b. Naturbeschreibung	gut
c. Physik und Chemie	sehr gut
8. Geschichte	
a. Aufsatz	gut
b. mündlich	gut
9. Geographie	
a. Aufsatz	sehr gut
b. mündlich	gut
10. Zeichnen	genügend
11. Schreiben	genügend

12. Turnen	genügend
13. Clavier	genügend
14. Orgel	genügend
15. Harmonielehre	
a. Choralbearbeitung	gut
b. mündlich	gut
16. Violine	genügend
17. Gesang	gut
18. Gartenbau	gut
19. Deutsch	gut

Kun paa et enkelt Punkt giver Eksamensresultatet Anledning til let Forundring, idet Jessen efter de opnaaede Karakterer at dømme ikke skulde have været lige saa fremragende i Historie som i en lang Række andre Fag. Han blev det i hvert Fald inden længe. Maaske har Besvarelserne fra et tysk Stade set ikke været fuldt saa tilfredsstillende som ønskeligt.

Seminariets Afgangsvidnesbyrd var dette:

»Han har i sin Uddannelsestid altid udvist *meget stor* Flid. Ligesaa var hans Opførsel meget god.«

HJEMME OG UDE

J. Jessen fik sin første Lærergerning ved den daværende Oehlerichs danske Privatskole paa Broager.

Fr. Oehlerich, Købmandssøn fra Nordborg, tog i 1863 Lærereksamen fra Skaarup Seminarium, oprettede en Skole i Lundeborg paa Fyn, ledede fra 1868—1873 en Kostskole i Nordborg og fra sidstnævnte Aar en dansk Realskole paa Broager. I de ti Aar, han virkede her, med en lignende beskeden Støtte som den, der blev andre danske Skoler i Grænselandet til Del fra Foreningen Dannebrog, deltog han uden for Skolen livligt i alt dansk Arbejde, lige fra selskabelige og nationale Sammenkomster til Udgivelsen af en »Nordslesvigsk Landbotidende«. Den sidste Tid paa Broager formede sig, uvist af hvilken Grund, økonomisk meget vanskeligt for ham, og i Efteraaret 1883 flyttede han til Danmark igen, hvor han sysselsatte sig med landbrugsfaglig Virksomhed, lige ivrig for de Ideer, han fandt var de rigtige.

I en af Realskolens Klasser sad Drengene en Morgen og ventede paa Læreren, da der viste sig en ny, høj og mager ung Mand, som tog Klassen i Besiddelse. Det var Jessen, og hans Magerhed skal ved Tiltrædelsen have været saa fremtrædende, at Forstanderen forfærdet troede at have faaet en »Svindotskandidat« som Medarbejder. Men Energi skortede det ikke paa. »Han var dygtig, grundig og jernflittig¹⁾, især som Sprogmand og Historiker. Der var Liv og Begejstring i hans Ord, og han havde Indflydelse paa Børnene. Han gik meget hurtigt og svingede med Overkroppen. Drengene kaldte ham »Iltoget«. Der var altid Fart i ham. Han havde let til Glæde og let til Vrede.«

Peter Jessen, der ogsaa en Overgang var knyttet til Skolen

paa Broager, og som samtidig af den ældre Broder blev forbedret til Optagelse paa Seminariet, kaldtes saa for sin større Ligevægts Skyld »Bummeltoget«.

En anden af Jens Jessens Elever fra Broager-Skolen²⁾ giver følgende Rids af den unge Realskolelærer:

»Særlig afholdt som Lærer var Redaktør Jessen ikke, han var for streng i sine Krav til Eleverne. Men paa den anden Side holdt vi nok af at have ham i Timerne. Thi de var aldrig kedelige, og vi nærrede stor Agtelse for den Kundskabsfylde, han sad inde med. Historie var hans Kæphest, og han havde en god Evne til at fortælle, saa vi lyttede. Selv Geografitimerne blev til de rene Historietimer. Hvert Sted paa Landkortet havde sin Historie. Men netop alle disse historiske Begivenheder, som Jessen fortalte om, gjorde Timerne saa interessante. En særlig Evne havde Jessen til at vække vor Ærgerrighed. Stadig foreholdt han os, at vi maatte gøre vort Arbejde godt, thi naar vi bare gjorde dette, var der ingen, der skulde have noget sagt.

Der var i Broager en tysk Realskole ved Siden af den danske. Men at vi danske Drengeskulde staa tilbage for de tyske, vilde jo være en vældig Skam. At Tyskerne ønskede vor Skole lukket, var ingen Hemmelighed. Engang blev der klaget over, at vi ikke lærte tysk Sprog og tysk Historie i den danske Skole, og en Skoleraad fra Slesvig kom for at undersøge Sagen. Jessen var netop Lærer baade i Sprog og Historie, og han stod som paa Naale den Morgen. Vi klarede Skærene, og Jessen var ærlig nok til at bringe os en uforbeholden Tak, hvilket vi var meget glade for. Thi det var sjældent, at Jessen uddelte Ros til nogen, hvorfor vi ogsaa vidste, at naar han gjorde det, var den fortjent.«

Ved Siden af Lærergerningen og det Selvstudium, han stadig fortsatte med, deltog Jessen ogsaa i nationale Samvær paa Eggen, og især sluttede han sig til en lille grundtvigsk Vennekreds, bestaaende af tidligere Højskoleelever, der samledes hver Lørdag Aften i Hjemmene, hvor der blev talt og læst og sunget. Den unge Jessen, der kun havde Kendskab til den regelrette Kundskabstilegnelse, savnede endnu den Forstaaelse for Højskolerens Særopgave, som han med Tiden naaede frem til, og han gik ud fra, at Højskolerens Arbejde under de korte Kursus kun

kunde blive mangelfuldt og overfladisk. Dertil kom, at han var ængstelig for, at Højskolernes Deltagelse i den indre politiske Strid skulde indvirke uheldigt paa de Sønderjyder, der besøgte dem. Ikke desmindre var han velset i Kredsen, hvor hans varme nationale Indlæg og hans Fortrolighed med dansk Aandsliv følte som noget meget værdifuldt, og han fik Venner, som han holdt Forbindelsen vedlige med, saa længe han levede.

Ogsaa i anden Henseende gjorde Jessen afvigende Meninger gældende, for saa vidt som han gerne lagde et godt Ord ind for den hjemmetyske Del af Befolkningen. Han havde den tyskpaa-virkede Islæt nær op ad sig inden for sin egen Familie, og det var hans Opfattelse, at man ikke maatte skyde Hjemmetyskerne fra sig. Da der netop paa den Tid blev dannet en selskabelig Forening for Broager og Omegn, som aabnede Adgang for baa-de danske og tyske Medlemmer, hævdede Jessen, at de Danske burde melde sig ind og »give Tonen an« i den³). Paa lignende Maade skal han mange Aar senere have udtalt sig om de store Ringriderfester i Sønderborg, da en kendt dansk Mand raadførte sig med ham om, hvorvidt han burde være med i Ledelsen af dem eller ej. Foreningen i Broager fandt dog ingen videre Udbredelse, og i Sønderborg blev Resultatet snarest det modsatte, at det var de tyske Myndigheder og deres Tilhængere, der endte med at sætte Præg paa det hele. Jessens Indstilling var ikke uden Realitetssans. Men den kunde kun med Held føres ud i Livet, hvor den medvirkende Danskhed var tilstrækkelig selvhævdende. Var den ikke det, maatte Forsøget mislykkes.

For at faa mere Tid til Selvstudium forlod Jessen i 1876 Broager og overtog en Plads som Huslærer for Advokat Gjessings Børn i Tønder. Den ene af hans Elever, som han forberedte til 1. Latinskoleklasse i Ribe, var Hakon Gjessing, Dommer i Tønder fra 1920 til 1936.

I Sommeren 1876 foretog Jessen herfra en Ferierejse til Danmark, som han besøgte for første Gang. Turen gik til Aarhus, hvor der var Industriudstilling, videre til Gøteborg og hjem over København. Overalt indsuger han alle Slags Indtryk og giver dem efter Hjemkomsten videre til en af Vennerne fra Broager-

Tiden, som han staar i Brevveksling med⁴). Af Interesse er her Brevene af 7. og 8. November 1876 og af 12. Januar 1877.

I det første af disse Breve gør Jessen indledende den Bemærkning, at »det er nu saa min Vane at sige min Mening ligefrem til Folk, jeg kan lide«, og i det Stykke lader Brevene heller intet tilbage at ønske. Det fremgaar af hans Rejsebeskrivelse, at han har opholdt sig 4—5 Dage i Aarhus og derfra foretaget en Udflugt til Silkeborg og Himmelbjerget. I Aarhus var han tre Gange i Domkirken, til Kirkekoncert, til Industriudstilling, i Teatret og til politisk Møde i Risskov. Det var et Venstremøde, han slumpede ud til, og da han som Følge af Venstres Holdning i Forsvarssagen paa Forhaand var uvenligt stemt over for de optrædende, bliver Referatet ogsaa derefter.

Han havde her, hedder det, den »noget tvivlsomme Ære« at se og høre de Herrer Venstre-Politikere J. A. Hansen, Holstein-Ledreborg, Kl. Berntsen, Søren Kjær, Lars Bjørnbak og flere. Fra ovennævnte Udtryk vil han maaske dog have undtaget Kl. Berntsen og Holstein-Ledreborg. »Friskolelærer Berntsen ser virkelig meget ordentlig ud, og jeg vil antage, at han mener det ærligt med den Sag, han vier en Del af sine Kræfter, og at han endog er begejstret herfor. Holstein-Ledreborg er en smuk Mand at se paa og taler godt for sig. Han talte om, at hvad »Venstre« vilde var det menige Folks Ret. Om han nu ogsaa vil det samme til Bunds, er jo ikke godt at vide. Dog har jeg nogen Agtelse for Manden netop af den Grund, at han er Katholik. Thi dette beviser for det første, at han er en selvstændig Mand, og for det andet, at han er en Kristen. Altsaa, ham og Kl. Berntsen vil jeg gerne tro alt godt om.«

Derimod føler han sig frastødt af »den gamle arrige« J. A. Hansen, der formentlig er »en dygtig og ihærdig Mand«. »Men hvorvidt han fortrinlig staar i det godes Tjeneste, tør for mig forblive et aabent Spørgsmaal.« Den lille smilende Dr. Winther vækker heller ikke stor Sympathi. Søren Kjær stempler han som »en komplet Bulbider«. »Han ligner for øvrigt en Studepranger. Han er ellers vistnok en Æsel.«

Hovedpersonen var ifølge Beretningen »den tykke fedtglinssende laskede Skolelærer Bjørnbak«, som dog »var temmelig

myg paa Mødets«, da Venstreførerne aabenbart ikke var alt for glade for ham og nødig vil være ham bekendt som en af deres egne.

Med uforbeholden Anerkendelse nævnes til sidst Højskoleforstander Nørregaard. »Om han endog er Venstremand, saa er han i alt Fald dog en fornuftig Mand, saa man kunde med ublandet Fornøjelse høre ham tale. Det er ikke, fordi han er en dannet Mand, hvad man straks saa af hans hele Maade at optræde paa, at jeg skatter ham, men fordi han er en frimodig Mand, der ikke ræddedes ved at optræde i denne Forsamling som et Faar iblandt Ulve, og, som jeg antager, en ærlig Fædrelandsven. Han udtalte et Ønske vedrørende Forsvaret (maaske, at Danmark i Nødens Stund ikke maatte staa uden Forsvar eller noget lignende) paa den Maade, at selv Venstreførerne ikke kunde undlade at løfte paa Hatten, da man raabte Hurra for dette Ønske. De kunde ikke være bekendt andet, men saa noget flove ud derved. I deres Hjertes Inderste har de vel ønsket ham Pokker i Vold.« Det kom han da ogsaa saa godt som, slutter Jessen, idet Søren Kjær kort efter traadte frem og »paa en uforskammet Maade« sigtede Nørregaard for egennyttige Grunde m. m.

Jessen fortsætter Dagen efter med Brev Nr. 2 om Rejsen, redegør for sit fem Dages Ophold i Gøteborg og et efterfølgende halvanden Uges Ophold i København, hvor han hører kendte Præster prædike, beundrer Thorvaldsens Apostel-Statuer i Frue Kirke, er i Tivoli o. s. v. Han tager ogsaa til Hillerød for at se Frederiksborg Slot og til Roskilde, hvor han i Domkirken dvæler ved Kongebegravelserne.

Den 12. Januar 1877 svarer Jessen paa et i Mellemtiden modtaget Brev fra Vennen paa Broagerland, der nok har følt Trang til at gøre Indsigelse mod et og andet, og kommer ogsaa ind paa den bestaaende Meningsforskel med Hensyn til den nevtrale selskabelige Forening for Broager og Omegn.

»De stikler«, skriver Jessen, »noget paa »Sogneforeningen«. I dette Punkt er jeg bestandig ikke af Deres Mening. Saa længe Modersmaalet er det eneherkende ved Skaaltaler, Skuespil, Foredrag o. s. v., og saa længe Foreningen ikke giver sig af med Politik, saa længe er jeg endnu paa »Sogneforeningen's« Side.

Hvis De vidste, hvor let det mange Steder falder Hjemmetyskerne og de indvandrede at faa danske Folk til at gaa ind i Klubber, hvor det tyske Sprog er eneraadende, saa vilde De maaske dømme anderledes. Men Hovedgrunden for at træde ind i »Sogneforeningen« er nu som før: De, der udgør Flertallet i et Samfund, giver dette dets Farve og raader derover. At jeg sætter Deres Smaaamøder mange Gange over »Sogneforeningen's«, er en Selvfølge.«

Derefter strejfer han paa ny den indrepolitiske Situation paa den anden Side Grænsen: »Vedrørende den anden Sag, hvorom vi har delte Meninger, skal jeg blot bemærke, at jeg aldeles ikke er kras Højremand. Venstres Program, som jeg dog ikke kender i sin Helhed, kunde jeg maaske ikke have stort imod. Det er ikke Venstres Program, jeg misbilliger, men dets Færd. Naar det udelukkende gik ud paa Programmet, saa var jeg maaske langt snarere Venstremand end Højremand.«

Og som et andet tungtvejende Argument ved Siden af Venstres Syn paa det militære Forsvar fremfører han nogle Foreteelser inden for Venstres Presse, der berører det sønderjyske Spørgsmaal. Holder Philipsen⁵⁾ endnu »Morgenbladet«, spørger han. »I saa Fald, har De da set den mærkværdige Overensstemmelse, der er imellem dette Blad og Tyskerne i Bedømmelsen af »Dannevirke«? De veed jo, at Krüger i »Flensborg Avis« gjorde Indsigelse imod, at »Venstre« helt roligt ser paa, at et »Det forenede Venstre« tilhørende Parti, Socialdemokraterne gennem deres Stormester Pio⁶⁾ opfordrer nordslesvigske Arbejdere til ikke længere at stemme paa Krüger, men paa en socialdemokratisk Kandidat. Jeg veed jo nu ikke, om De finder det i sin Orden, at »Venstrebladene« eller »Venstreførerne« ikke har ladet Ord falde om, at Nordslesvigerne dog hellere maatte stemme paa Krüger end paa Socialdemokraten. Jeg synes nu, at »Venstre« hellere maatte tabe det hele socialdemokratiske Tilhæng end gaa i Ledtog med det mod Danskheden i Sønderjylland. — Idet »Morgenbladet« omtaler Krügers Indsigelse, siger det om »Dannevirke«, at det er et giftigt og imod det danske Folks Flertal hadsk Blad (jeg husker ikke længere Ordlyden, men der var endnu nogle Ukvemsord); dette er nøjagtig de

samme Udtryk, som de tyske Blade bruger om »Dannevirke«. Man skimter heri det aandelige Frændskab mellem »Venstret« og Tyskerne; det er det, som Tyskerne kalder »Wahlverwandschaft«, i det mindste noget, der ligner det. »Morgenbladet« anser det altsaa ogsaa for sin Opgave at storme »Dannevirke«. Lidet misundelsesværdigt, synes jeg.«

Inden Jessen gaar videre, indskyder han en Beklagelse over, at de sidste Valgresultater ikke har været gode. »Det er virkelig sørgeligt, men det indeholder en Formaning, den: Hver Forpost blive paa sin Plads og kæmpe dobbelt saa meget som før.«

Hvorefter han igen vender sig til Broager og udtaler sin Glæde over, at Andresen skriver saa godt for sig. »Hvis De lige saa godt kunde holde Taler, som De kan udtrykke Dem skriftligt, saa tror jeg, De kunde blive en god Støtte for den gode Sag. Rigtignok bliver Følgen deraf, at naar vi saa bliver danske, og De under det nuværende Regimente har vundet nogen Indflydelse, saa har vi paa Broagerland i Dem og Philipsen straks et Par mægtige Venstreførere. Men den Tid den Sorg.«

Brevet ender med en Understregning af det materielles Betydning for den nationale Kamp:

»De siger, at man paa Broagerland mest tænker paa sine materielle Interesser. Veed De, hvad jeg stundom tænker? Jeg har ofte sagt til mig selv: Bare denne eller hin danske Mand havde været rig. Der forekommer nemlig ikke sjældne Tilfælde, da oplyste danske Mænd har hengivet sig saa meget til boglige Sysler o. s. v., at de har bragt deres Formuesforhold i Uorden, hvoraf Følgen bliver, at deres gavnlige Indflydelse taber sig. Derfor er jeg altid glad, naar jeg hører, at en dansk Mands Formue vokser, thi med det samme vokser ogsaa hans Indflydelse. Enhver, der betragter sin Formue som et Laan fra Gud, som han skal gøre Regnskab for, fortjener at have Ejendom.«

Jessen var kun 22 Aar gammel, da han skrev disse Breve, og den unges Trang til at fælde kategoriske Domme har heller ikke han kunnet modstaa. Alligevel er Brevene bemærkelsesværdige derved, at den kommende Redaktør af »Flensborg Avis« mere end ligger i Svøb i dem. De aabenbarer den samme skarpe Iagttagelsesevne, den samme hvasse polemiske Pen og den samme

lidenskabelige Vilje til at gaa i Brechen for, hvad han nationalt anser for ret og rigtigt, som vi møder det i de mange Aargange af »Flensborg Avis«, han som moden Mand satte sit Mærke paa. Ogsaa den unge Jessens Holdning i Forsvarsspørgsmaalet, der for ham var og blev et centralt Spørgsmaal, og hans Kritik af manglende Forstaaelse for den sønderjyske Nationalitetskamp gaar igen i den Virksomhed inden for Pressen, han seks Aar senere blev ført ind til. Hans Sprogbehandling naar dog ikke op ved Siden af den Maalbevidsthed, der lyser ud af Brevene. Han »gaar« med Toget fra Tønder til Aarhus, Byen Gøteborg er »grundet« af Svenskekongen Gustav Adolf, og han »gaar« igen med Dampskib fra Gøteborg til København. Nogen Sprogets Mester var han ikke endnu. Men det kom.

Som Huslærer i Tønder, hvor den yngre Broder Peter nu var Seminarieelev, genoptog Jessen sine Samvær med danske Seminarister og samlede dem jævnligt til smaa Møder, hvor han søgte at gøre dem fortrolige med dansk Litteratur og ogsaa læste lidt Engelsk og Fransk med dem. »Praktisk anlagt var det ham om at dygtiggøre de vordende Lærere«, siger R. P. Rossen, »til at opdrage Ungdommen i dansk Aand, saa Folket kunde bevares, indtil Dagen kom. Naar den skulde komme, og hvordan den skulde, det udtalte han sig aldrig om. Han æggede kun til Arbejde for Nutiden og Fremtiden.«

Efter tre Aars Forløb døde Advokat Gjessing, og Jessen rejste til Paris for at studere Fransk.

I sidste Halvdel af Halvfjerdserne strammedes den præjssiske Regerings Greb om den sønderjyske Danskhed. Der blev indført mere Tysk i Administrationen, og det tyske Sprog blev Undervisningssprog i Folkeskolerne sammen med det danske. Det sidste har maaske været medvirkende til, at der opstod Gnidninger mellem de danske og tyske Elever paa Seminariet. Medlemmerne af Foreningen »Enigheden« afskaffede de grønne Huer og indførte demonstrativt sorte Silkehuer med Sølvsnor og Sølvkors, den danske Studenterhue, i Steden. Huen blev forbudt. I 1883 fulgte et Forbud mod »Enigheden«, og i 1884 blev den danske Afdeling, B-Afdelingen, ved Seminariet ophævet.

Fra Jens Jessens Ophold i Frankrig veed vi ikke meget. Han

studerede fransk Sprog, Litteratur og Journalistik, og nogle Breve, der foreligger i Afskrift⁷⁾), sysselsætter sig kun med hjemlige Forhold. Men ogsaa de er værdifulde til Belysning af den unge Jessen som Personlighed, nu han nærmede sig Afslutningen af sin Uddannelse og den selvstændige Skolegerning, han stræbte frem imod.

Brevene er skrevet i Palaiseau ved Paris, det første dateret 4. December 1879 og henvendt til Lærer Johs. Olsen fra Møgeltønder, der laa dødssyg vistnok af Tuberkulose og ikke ventede at blive rask mere. Olsen har hørt med til den lille Kreds af dansk-sindede Seminarister i Tønder, der holdt sammen til gensidig Styrkelse af dansk Sprog og Sindelag, og Jessens Breve er holdt i den ømmeste og mest nænsomme Tone over for den syge Ven uden at skjule noget med Henblik paa den Tilstand, han selv veed, han befinder sig i. Jessens Kærlighed til de danske Jule-salmer fornægter sig heller ikke her, og et Sted henvender han sig med Vennens forestaaende Bortgang for Øje til ham med Linjer som disse:

»Naar De nu træder derind, da bed ogsaa for dem, De kendte henede, og bed for vort Fædreland og for den dyrebare timelige Sag, som vort Hjerte hænger ved.«

I det næste Brev af 17. December samme Aar, et Svarbrev til Vennen, lader Jessen Tankerne glide tilbage til den Tid, da den døende »var idel Munterhed og Glæde«, og fortsætter:

»Naar jeg i Fremtiden tænker tilbage paa vore smaa Aftenmøder, saa vil det altid være med Vemod, fordi en af Kredsen er gaaet bort. Men det glæder mig, at der have vi ikke drevet noget, som nogen i sin Dødsstund kunde ønske usket. Jeg haaber endog, at mit lille Foredrag om Salmen: »At sige Verden ret Farvel« har kunnet hjælpe til at klare denne dyrebare Sang lidt for Dem, saa at De har kunnet have fuld Gavn og Glæde af denne livsalige Trøst over Døden.«

I et tredje Brev fra Palaiseau til Ungdomsvennen Juleaften 1879 sluttes med, at »i denne Aftenstund, om en Time, tager jeg til Paris for at høre Messerne i Kirkerne i Nat«, og saa vil han tage Brevet med. Et Brev fra Broderen P. Jessen, der da var

Lærer i Mels ved Nordborg, vidner ligeledes om det Venskab, der har forbundet de unge danske Seminarister.

Da Jens Jessen gennem en anden af Vennekredsen, Seminarieelev Schmidt, Løjtved, har faaet Meddelelse om, at Lærer Olsen er afgaaet ved Døden, følger et hjerteligt Trøstebrev af 13. Februar 1880 til Moderen, Madame Olsen i Møgeltønder. Brevene blev efter Olsens Død sendt tilbage til Paris, efter at der var taget Afskrift af dem.

Fra Paris tog Jessen til den tyske Universitetsby Göttingen, hvor han hørte Forelæsninger og forberedte sig til Eksamen for Mellemskolelærere, som han i December 1880 tog i Kassel med Fransk og Engelsk som Hovedfag. Saaledes udrustet vendte han tilbage til Hjemmet i Toghale Skole, hvor han tilbragte nogle Uger, inden han ved det nye Aars Begyndelse fik Ansættelse ved den danske Realskole i Haderslev.

DEN DANSKE REALSKOLE I HADERSLEV

Allerede før Fredsslutningen i 1864 var den danske Latin- og Realskole i Haderslev bleven lukket og omdannet til en tysk Undervisningsanstalt, og det paafølgende Aar fulgte de kommunale Skoler i Frue Sogn efter. Kun i Gammel Haderslev Sogn, der regnedes med til Landdistrikterne, vedblev Skolesproget at være dansk. Dette medførte, at en Del danske Forældre, der var bosat i Frue Sogn, lod deres Børn overføre til Skolerne i Gml. Haderslev, og at Ansøgninger herom principielt blev bevilget. I Foraaret 1871 var saaledes af 420 skolepligtige Børn i Skolerne i Gml. Haderslev kun de 278 hjemmehørende i Sognet, 120 i Frue Sogn, og 22 var fra Landet.

Nogen videregaaende dansk Undervisning var ikke at faa, før daværende Hospitalspræst og forhenværende Collaborator ved den danske lærde Skole, Jensenius Johansen, fik Tilladelse til at oprette en dansk Realskole, »Haderslev By og Omegns Realskole«, der aabnedes den 15. Maj 1866 med 42 Elever og efter nogle Aars Forløb naaede op paa et Elevtal paa c. 150. Naar Skolen kom til at ligge i Slagtergade 22 i Gml. Haderslev Sogn, skyldtes det, at Provst Hans P. Prah, Gml. Haderslev, der trods sit tyske Sindelag og sin Afsættelse i 1850 havde bevaret Samfølelsen med sin Hjemegns Befolkning og dens danske Modersmaal, var venligsindet over for den paatænkte Realskole og omfattede den med Velvilje, saa længe han levede. Et Skolekollegium eksisterede endnu ikke i Gml. Haderslev, saa Provsten var den alene bestemmende.

Da den fransk-tyske Krig brød ud i Sommeren 1870, og de

nordslesvigske Amter forbigaaende blev erklæret i Belejringsstilstand, de danske Blade standset og de danske Skoler lukket, maatte ogsaa den danske Realskole standse Undervisningen. Pastor Johansen, der ikke havde kunnet gaa med til en Kirkebøn for de prøjsiske Vaabens Sejr, fik sin Afsked, og Koncessionen til at lede Realskolen blev ham frataget. Bestræbelserne gik derefter ud paa at faa den aabnet igen under en ny Bestyrer. Men man mødte afgjort Modstand hos Borgmester Chemnitz, en Slægtning til Forfatteren af Slesvig-Holsten-Sangen, der var Formand saavel i Frue Sogns Skolekollegium som i det i Mellemtiden oprettede Gml. Haderslev Skolekollegium. Det samme gjaldt de underordnede slesvig-holstenske sindede Instanser ved Regeringen i Slesvig. Da Regeringspræsident v. Ende, der som Prøjer følte sig i Modsætning til Slesvig-Holstenismen, var af en anden Anskuelse, søgte Borgmesteren som det mindre Onde at faa Forældrekredsen med til at antage en slesvig-holtenisk sindet Lærer ved Latinskolen i Haderslev som Forstander, men blev afvist. Den prøjsiske Regeringspræsident maatte til sidst med Støtte fra Regeringen i Berlin tvinge de lokale Myndigheder i Haderslev til at give fri Bane for Skolen under dansk Ledelse¹⁾, og endelig den 19. April 1871 kunde Skolen genaabnes. Forstander blev den hidtilværende Lærer ved Skolen, cand. theol. Søren Jessen Sørensen fra Hammelev, Student fra Haderslev lærde Skole mellem de slesvigske Krige, der havde bestaaet sin Embedseksamen i København og i alle Henseender fandtes vel egnet til at føre Skolen videre, hvad ogsaa de følgende ti Aar bar Vidnesbyrd om.

Men Skolens Lukning i $\frac{3}{4}$ Aar havde voldt den stort Afbræk. Ifølge Udskrift af Realskolens Forhandlingsprotokol²⁾ var Antallet af Elever, da Realskolen maatte lukke i Avgust 1870, c. 150. Da den aabnedes igen, blev der kun indmeldt c. 70, idet de øvrige dels var bleven konfirmeret, dels med deres Forældre udvandret til Danmark eller ogsaa anbragt i andre Skoler.

I 1879 ophæves det gejstlige Skoletilsyn, og man fik en Kredsskoleinspektør, Holsteneren Cl. H. Chr. Stegelmann, i Steden, der endte med at blive en besværlig Person selv for ligesindede.

Den 29. September samme Aar indsendte Kredsskoleinspek-

tøren til Regeringen i Slesvig en Beretning om et Besøg, han havde aflagt i Skolen, og ifølge hvilken Elevernes Præstationer fandtes ret utilfredsstillende. Det var især Tysklands Historie, det var galt med. Prøjserkongen Frederik den Store blev kaldt ikke Friedrich, men »Frederik der Grosse«, og de stillede Spørgsmaal blev flere Gange besvaret paa et Tysk, der ikke var helt korrekt. Ved Læsning i Tysk kunde fastslaas, at Udtalen var skødesløs og uren. Hos Lærer Roost — Læreren hed Ross, saa Kredsskoleinspektøren gjorde sig selv bemærket ved at være unøjagtig — anvendtes en Lærebog »Praktisk Vejledning til at lære det tyske Sprog«, »som om Undervisningen i Tysk«, kommenterer Hr. Stegelmann, »hørte til Undervisningen i fremmede Sprog«. Kun Prøven i Engelsk faldt mærkeligt nok tilfredsstillende ud. Regeringen i Slesvig anordnede derefter i Skrivelse af 16. Oktober, at der skulde fastlægges en ny Læreplan og anskaffes avtoriserede Lærebøger, samt henstillede til Overvejelse, om Tyskundervisningen i samtlige Klasser ikke burde overlades til en dertil særlig egnet Lærer.

Under de efterfølgende Forhandlinger vedrørende den nye Læreplan og andre Lærebøger indberetter det nu fælles Skolekollegium i Maj 1880 til Regeringen i Slesvig, at de tre Lærere ved den danske Realskole, Ross, P. J. Petersen og M. C. Mathiesen, ikke kan anses for tilstrækkeligt egnede til at undervise i Tysk. Lærerinde Frk. Iversen er velegnet, men hun underviser desuden i Frk. Taubers danske Pigeskole og vil kun være i Stand til at undervise i Tysk ved de nederste Klasser i Realskolen. Regeringens Forespørgsel, hvorvidt det vilde være muligt at overlade Tyskundervisningen i samtlige Klasser til en enkelt Lærer, maatte derfor, hvis det drejede sig om det nuværende Personale ved Realskolen, besvares benægtende.

Det er højst sandsynligt det sidstnævnte Problem, Tyskundervisningen lagt i en enkelt Lærers Haand, der har medført, at Jessen fik Ansættelse ved den danske Realskole. Den 21. Januar 1881 meddeler Forstanderen Skolekollegiet, at han har »antaget Hr. Skoleamtskandidat J. Jessen som Lærer ved den af mig ledede Privatskole«, og Jessen anfører i en senere Skrivelse, at han ved Lærer M. C. Mathiesens Mellekomst, som var en tidligere

Bekendt af ham, har faaet tilbudt Plads som Sproglærer ved Realskolen.

Allerede den 2. Februar tilstiller Sørensen, der var svagelig og søgte Præstekald, Skolekollegiet en ny Meddelelse, gaaende ud paa, at han har truffet Aftale med Jessen om, at denne, forudsat, at Skolekollegiet giver sin Godkendelse, skal overtage Skolen efter ham. Han anmoder derfor om, at Skolekollegiet vil udstede den fornødne Koncession. Denne Henvendelse suppleredes under 12. Februar med et personligt Andragende fra Jessen, der ligeledes anmodede om at faa den nødvendige Koncession til at drive Realskolen tildelt.

Hermed begynder Kampen om den danske Realskoles Eksistens. Og denne Gang er Skolemyndighederne i Haderslev, Slesvig og Berlin enige. Bestyrerskiftet skal udnyttes, Skolen nedlægges.

I Skrivelse af 21. Februar 1881 fra Skolekollegiet til Regeringen i Slesvig henvises til, at der savnes Bevisligheder for, at Ansøgeren J. Jessen har taget Rektoratseksamen. Men denne Eksamen er paakrævet for den, der skal lede Skolen. Hvad selve Skolen angaar, saa har Regeringen i Slesvig i Reskript af 7. September 1870 fremhævet, at Undervisningen »skal foregaa i en Aand, der svarer til den nuværende Ordning af de politiske Forhold«. At Undervisningen i den danske Realskole og den Aand, den er præget af, paa ingen Maade svarer til den nuværende Ordning af de politiske Forhold, det har det henrundne Tiaar afgivet tilstrækkelige Beviser for.

»Der kan i hvert Fald nu ikke mere«, hedder det videre³⁾, »være Tale om, at Maalet for en Drengeskole her skulde være et andet end at uddanne Drengene til prøjsiske Statsborgere. Den af Søren Sørensen ledede Skole udretter imidlertid netop lige det modsatte: De unge Mennesker, der har gennemgaaet denne Skole, er tabt for den prøjsiske Stat. Ikke et eneste Eksempel paa det modsatte vil kunne fremføres... Den i Mellemtiden indførte Læreplan, som den Regeringen velbekendte Kandidat Søren Sørensen saa vidt muligt modsatte sig, vil ganske vist lade Skolens Utilbørigheder være mindre fremtrædende udadtil, men den vil aldrig kunne fjerne den Aand, som hele Undervis-

ningen er præget af. At der skulde indtræde en Bedring under Skoleamtskandidat Jessens Ledelse, er saa usandsynligt, at der tværtimod med Sikkerhed kan regnes med det modsatte. Thi han hører ganske givet til dem, der ser deres Livsopgave og deres Arbejde i Agitationen mod de bestaaende politiske Forhold. Til Fordel for denne Agitation ofres ogsaa den her omtalte Skole, der gerne tilegner sig Betegnelsen »Dansk Realskole«, men med Henblik paa det rette Formaal for en Skole kun yder noget meget minimalt. Vi tror hertil at kunne paaberaabe os den kgl. Kredsskoleinspektion hersteds og det kgl. Gymnasium: Naar Eleverne fra den saakaldte danske Realskole, hvis Forældre til syvende og sidst selv bliver betænkelige, skal optages i Gymnasiet, har det stadig vist sig, at deres Ydelser var forbavsende daarlige. Den af Søren Sørensen ledede Skole afstedkommer her overmaade stor Skade og volder navnlig i allerhøjeste Grad de lovlige Læreanstalter Afbræk og udsætter dem for Fare. Grunden til, at Realklasserne ved det herværende Gymnasium ikke kan bestaa, er netop den, at den saakaldte danske Realskole, hvis agitatoriske Formaal her endnu virker saa tiltrækkende paa mange og gør dem blinde for deres Børns rigtige Uddannelse, holder Eleverne borte fra Gymnasiets Realklasser, der ellers lige saa godt vilde blive fyldt, som det er Tilfældet med Gymnasiets Gymnasiaklasser.

Det vilde altsaa være en Uret mod Drengenes Uddannelse, mod Byen og Gymnasiet, hvis dettes Realklasser ved Tildelingen af en ny Koncession til den saakaldte danske Realskole skulde blive prisgivet til den sikre Nedlæggelse, og Koncessionen bør derfor efter vor Overbevisning heller ikke gives.«

Som man vil se, en helt igennem national-politisk Motivering for den Holdning, Skolekollegiet indtager, og yderligere underbygget med Beklagelse over, at Realklasserne ved den tyske Latinskole ikke kan klare sig, fordi den danske Realskole drager Eleverne til sig.

Regeringen i Slesvig svarer den 25. Marts Skolekollegiet i Haderslev, at dette er kompetent til at afgøre Sagen, og giver dernæst den ejendommeligt dobbeltbundede Tilføjelse, at man er enig med Skolekollegiet om, »at der maa kræves Bevislighed for

den bestaaede Rektoratseksamen til Bekræftelse af, at Ansøgeren er teknisk kvalificeret, men at den paagældende Skoles fortsatte Bestaaen, ogsaa bortset herfra, i det hele taget ikke er ønskelig«.

Saaledes orienteret tilsender Skolekollegiet den 4. April Jessen en kortfattet Skrivelse, hvori det uden nærmere Begrundelse meddeles, at man ikke ser sig i Stand til at give ham Koncession til at føre Skolen videre.

Mens dette stod paa, havde Forstander Sørensen faaet Præstekald i Skovlænge og Gurreby paa Lolland, og Skolekollegiet i Haderslev havde i et Møde den 7. April givet Formanden, Borgmester Chemnitz, Fuldmagt til at lade den danske Realskole lukke efter Paaske, saafremt Sørensen da havde forladt Byen. Da Skolens Lærere fortsatte Undervisningen efter Paaske, og man havde forvisset sig om, at Sørensen med Familie ikke mere var bosiddende i Haderslev, blev de tre Lærere, Jessen, Mathiesen og Ross stævnet til et Møde i Skolekollegiet den 12. Maj, hvor der gaves dem Meddelelse om, at Sørensen selvfølgelig ikke kunde opretholde sin Koncession, naar han ikke mere havde Bopæl i Byen, at Undervisningen i den danske Realskole nu var forbudt, og at det fra Klokkeren 10 næste Dags Formiddag ikke mere var tilladt at undervise og forsamle Børnene i Skolen. Skulde dette Forbud ikke blive overholdt, vilde der ved en Fortsættelse af Undervisningen, eller hvis Lærere og Elever forblev i Skolens Lokaler, blive anvendt Tvangsforholdsregler.

Jessen erklærede, at Sørensen havde paalagt ham under denes Fraværelse at føre Skolen videre, og nedlagde paa Sørensens Vegne Protest imod Skolens Lukning. Den næste Morgen samlede han Eleverne og meddelte dem, at Skolen, der havde staaet paa en vanskelig og udsat Post, efter Ordre fra Skolekollegiet maatte lukkes. Han havde ønsket at kunne arbejde her efter bedste Evne i den danske Kulturs Tjeneste, men haabede, at Skolen snart kunde aabnes igen. Man sang nogle Salmer, og derefter gik enhver til sit. Politiet var posteret i Nærheden for at overbevise sig om, at den udstedte Ordre blev efterkommet. Et kort Referat i »Dannevirke« næste Dag slutter:

»Skolen er saaledes for Øjeblikket pludselig bleven standset

i sin Virksomhed, men den vil formentlig om kort Tid atter kunne fortsætte sin Gerning.«

Fra dansk Side er det paastaet⁴⁾, at Skolen, da den paa ny blev lukket, havde 75 Elever, fra tysk⁵⁾, at den kun havde 38 Elever. I en Fortegnelse vedlagt Akterne⁶⁾, og som ganske rigtigt indeholder Navnene paa 38 Elever, oplyser Lærer Blohm ved den tyske Drengeskole, at den er tilvejebragt ved Hjælp af Elever, der tidligere har besøgt den danske Realskole, en ikke just betryggende Maade at lave Statistik paa. Samtidig med, at denne Fortegnelse blev afgivet, anmodede Skolekollegiet Jessen om at indlevere en lignende, men det sagde han Nej til.

I den følgende Tid blev der skredet ind over for nogle af Lærerne, hos hvem enkelte af Eleverne fra Realskolen fik Undervisning, af Ross i dennes Privatlejlighed og af Mathiesen i en af de nu ledige Skolestuer i Slagtergade. Jessen samlede sig om Arbejdet med at faa Skolen genaabnet, og det fremgaar af en Skrivelse fra Regeringen i Berlin, at han ikke mindre end tre Gange, i Maj, September og November har henvendt sig til det derværende Kultusministerium, »Ministeriet for gejstlige, Undervisnings- og Medicinal-Anliggender«, om Koncession til at videreføre den danske Realskole^{7a)}, herunder støttet af en Repræsentation for Forældrekredsen, Ritmester Düring, Haderslev, og Gaardejer P. Skau, Bukshave, der paa en Henvendelse til Kultusministeriet modtog en Svarskrivelse af 16. November, hvori Ministeren efter at have foretaget »en indgaaende Prøvelse«, opsummerer sine Betragtninger i følgende:

»Resultatet af denne Prøvelse sætter mig imidlertid ikke i Stand til at anordne den omtalte Skoles Genaabning henholdsvis at tildele Kandidat Jessen Koncession til at lede samme. Den Omstændighed, at denne savner den formelle Kvalifikation som Rektor, vilde i og for sig ikke være til Hinder for, at han foreløbig fik Bemyndigelse til at overtage Skolen, og Bevillingen af det af Deres Højvelbaarenhed stillede Andragende om en Frist til at aflægge Rektoratseksamen vilde vel kunne tillades, saafremt ovennævnte Jessens Uddannelse og hidtilværende Virksomhed vilde afgive en Garanti for hans materielle Duelighed til at lede Skolen, og saafremt hans politiske Holdning lod for-

vente, at han vilde opdrage den ham betroede Ungdom i fædrelandsk Aand. Efter de i saa Henseende indhentede Oplysninger maa det imidlertid befrygtes, at ovennævnte Jessen ikke vil være den Opgave, som han ønsker at overtage, voksen. Bortset fra, at han er seminaristisk uddannet og efter sit tilsyneladende korte Ophold i Göttingen kun har aflagt en Prøve for Lærere ved Mellemskoler, har han indtil nu kun været beskæftiget ved en landlig Privatskole i to Aar, har derudover ikke arbejdet ved Skoler og har aldrig været ansat i offentlig Skoletjeneste. Det ses altsaa ikke, hvorledes han skulde have kvalificeret sig til en seksklasses Købstadsskole, der i sin Læreplan svarer til de nederste og Mellem-Realskoleklasser. Hertil kommer, at der ikke med Føje kan paavises en Trang til den derværende private Realskoles fortsatte Bestaaen, da alle de i Byen forhaandenværende skolemæssige Fornødenheder gennem de lokale offentlige Folkeskoler og højere Lærestalter er fuldt tilfredsstillet.«

I et kortfattet Svar til Jessen henvises denne til at gøre sig bekendt med det ovenfor gengivne, samtidig med at Regeringen i Slesvig henstiller til Skolekollegiet snarest at drage Omsorg for, at de af den danske Realskoles Elever, der ikke skal gaa paa Gymnasiet, optages i den kommunale tyske Drengeskole.

Det vides ikke, om Svaret fra Kultusministeriet i Berlin ogsaa byggede paa en fortrolig Indberetning fra Tønder om Jessens Færden der som Seminarieelev og Privatlærer. Men at Regeringen i Slesvig har lagt den til det øvrige, kan anses for givet. I September 1881 havde Overpræsident Steinmann anmodet Forstanderen for Seminariet i Tønder, Carstens, der i 1884 blev Forstander for det nyoprettede Seminarium i Haderslev, om at afgive en fortrolig Udtalelse om Jessen, om hvem det over for Overpræsidenten var paastaet, at han under sit Ophold paa Seminariet blandt de danske Seminarister havde agiteret paa hadefuld Maade over for alt tysk. Forstander Carstens svarede⁷⁾:

»I Akterne i det herværende Arkiv oplyses der intet om, at Jessen nogen Sinde har givet Anledning til Klager over dansk Agitation. Tværtimod har han endnu i sit Afgangsbevis faaet Karakteren »meget godt« i Opførsel. Ikke destomindre har jeg aldrig hørt dette Menneskes Navn nævne af en Seminarielærer,

uden at Jessen betegnedes som en lidenskabelig Dansker og Agitator mod alle tyske Rørelser blandt Seminaristerne i Afdeling B, hvorved der tilføjedes, at han paa Grund af sin Snuhed — en Egenskab, han skal have fælles med andre af Familiens Medlemmer — altid har forstaaet at skjule sit Muldvarpearbejde under Maske af fuldstændig legal Opførsel.

Da jeg overtog Direktionen for det herværende Seminarium, var han Huslærer hos herværende Sagfører Gjessing, som vitterlig tilhørte den dansksindede Del af Byens Indbyggere. Kort Tid efter opgav Jessen dette Arbejde og rejste til Paris for at lære Fransk. Senere fortaltes der mig lejlighedsvis, at han under sit Ophold her i Byen en Aften hver Uge har holdt Foredrag om dansk Historie og Litteratur for nogle Seminarister af Afdeling B, og at disse Foredrag havde været egnet til at vække og fremme danske Sympatier i Tilhørernes Sind.

Jeg maa gentage, at Vidneudsagn, som kunde sikre et Bevis mod Jessen for statsfjendtlig Agitation, absolut ikke staa til min Raadighed. Men da det for længere Tid siden rygtedes, at Jessen agtede at overtage Ledelsen af den danske Realskole i Haderslev, og dette blev drøftet blandt Seminarielærerne, havde man i Almindelighed den Opfattelse, at han som Leder af en saadan Skole vilde udøve en højst farlig Indflydelse. Han vilde sikkert aldrig i ydre Henseende komme i Konflikt med Lovene, men lige saa sikkert vilde han stille og ubemærket drage Omsorg for, at et statsfjendtligt Sindelag kom til at forgifte hans Omgivelers Hjerter. Hans Personlighed virker saa meget farligere, fordi hans Snuhed og Smidighed støttes af en betydelig aandelig Begavelse og en forholdsvis omfangsrig Dannelse.«

Da Regeringen i Berlin i særlig Grad havde heftet sig ved, at Jessen ikke havde taget Rektoratseksamen, besluttede han sig til i hvert Fald at søge denne Hindring for Realskolens Genaabning under hans Ledelse fjernet. Mod Slutningen af Aaret forberedte han sig i al Stilhed til den efterlyste Eksamen, som han saa i Begyndelsen af December tog i Kassel, og i Januar 1882 henvendte han sig paa ny til Regeringen i Slesvig om Tilladelse til at genaabne den siden 13. Maj det foregaaende Aar lukkede danske Realskole og om at faa Koncession som Skolens Forstander. Jes-

sen henviste til Paragraf 1 i de almindelige Bestemmelser af 15. Oktober 1872 om Rektoratseksamen, hvori det hed, at Berettigelsen til at overtage Ledelsen af Privatskoler, der havde Karakter af Mellemskoler eller højere Pigeskoler, erhvervedes ved at have bestaaet en Rektoratseksamen, og udtrykte Haabet om en snarlig Afgørelse af Sagen til Fordel for Ansøgeren.

Regeringen i Slesvig meddelte en Maanedes Tid senere Jessen, at Skolekollegiet i Haderslev foreløbig var den kompetente Myndighed, og at Ansøgningen var sendt dertil. Den 1. Marts 1882 tilskrev Skolekollegiet i Haderslev derefter Jessen, at det ikke kunde bevilge den indsendte Ansøgning. Jessen klagede saavel til Regeringen i Slesvig som til Kultusministeriet i Berlin. Jævn-sides hermed forsøgte man ad parlamentarisk Vej at støtte Arbejdet for Skolens Genaabning, idet Landdagsmand Hans Lassen den 28. Marts 1882 i en Tale i den præjssiske Landdag om Sprogforholdene i Nordslesvig angreb Myndighedernes Lukning af Realskolen. Kultusminister Gossler svarede med et Modangreb paa Jessen og erklærede: »Til en saadan Herre giver jeg ikke nogen Koncession til en Privatskole.«

Fra Ministeriet foreligger en Skrivelse af 12. Juni 1882, hvori tilkendegives, at selv om Jessen nu har taget Rektoratseksamen, saa ændrer dette ikke ved de før anførte Grunde til, at Ansøgningen ikke kan bevilges. Hermed var den danske Realskoles Skæbne endeligt beseglet. Tilbage staar at belyse en enkelt Side af de præjssiske Myndigheders Optræden, som falder i Øjnene, nu da Akterne er tilgængelige.

Da denne sidste Kamp om den danske Realskole i Haderslev blev udkæmpet, var den senere Biskop over Slesvig Stift, Dr. Theodor Kaftan, født Nordslesviger, Regerings- og Skoleraad i Slesvig og havde som saadan med Realskolesagen at gøre. Han afløste en Skoleraad Matzen, der i 1870 havde udfoldet alle mulige Anstrengelser for allerede dengang at faa Realskolen fældet, uden at han dog havde Held med sit Forehavende. I sine Erindringer⁸⁾ siger nu Biskop Kaftan om Jessen: »Utvivlsomt har han som Redaktør af »Flensborg Avis« skadet Tyskheden meget mere, end det nogen Sinde vilde have været muligt for ham i den dog altid af allehaande Hensyn bundne Stilling som

Rektor ved en dansk Privatskole. Men kunde Regeringen forudse dette. Der var saa ingen anden, der ansøgte om den Koncession, som var bleven Jessen nægtet. Men jeg mindes ikke, at der i min Tid nogen Sinde er bleven truffet en Regeringsbeslutning om, at danske Privatskoler ikke skulde være tilladt. Var det sket, vilde det have indpræget sig i min Hukommelse. Et Forbud mod danske Privatskoler vilde efter min Opfattelse heller ikke have været rigtigt.«

Biskop Kaftan kan kun have skrevet dette ud fra en stærkt svigtende Hukommelse.

Jessens fornyede Henvendelse til Regeringen i Slesvig af 26. Januar, efter at han havde taget Rektoratseksamen, blev under 9. Februar 1882 videresendt til Skolekollegiet i Haderslev, tilføjet en Marginal-Forordning, nedskrevet af Regerings- og Skoleraad Kaftan og medundertegnet Koch, v. Rumohr og G. Kuntze, hvori henstilles, at Andragendet om Koncession bliver afvist. Ministeriets Afgørelse af 16. November det foregaaende Aar, hedder det videre, »lægger i det hele taget ikke Hovedvægten paa en bestaaet Rektoratseksamen, men fremhæver tværtimod, at ovennævnte Jessen, efter sin Uddannelse og hidtilværende Virksomhed, ikke byder nogen Garanti for den fornødne materielle Duelighed til at lede Skolen, at der heller ikke efter hans hidtidige politiske Holdning kan forventes en Opdragelse af Ungdommen i fædrelandsk Aand, samt at der ikke kan paavises Trang til den omhandlede Skoles fortsatte Bestaaen«.

Den tyske Historiker Dr. Achelis⁹⁾ forsøger ikke at dække over de daværende Myndigheders klart udtalte Ønske om at faa den danske Realskole nedlagt, men vil til Gengæld lægge Skylden for den førte Politik paa den laveste Instans, Skolekollegiet i Haderslev:

»I Virkeligheden vilde det have været i Tyskhedens Interesse, at Jessen havde faaet den dog altid afhængige Stilling som Skoleleder. Regeringen og Ministeriet skønnede ud fra de af Skolekollegiet meddelte Kendsgerninger. Ansvarer falder paa Skolekollegiet. At Jessen vilde lede Skolen i en Aand, som Skolekollegiet ud fra sine Synspunkter vilde være tilfreds med, kunde efter Jessens Virksomhed i Tønder ikke ventes. Ganske vist,

naar Skolekollegiet allerede i sit første Indlæg skrev til Regeringen, at »de unge Mennesker, der har gennemgaaet denne Skole, er tabt for den præjsiske Stat«, saa maa hertil dog bemærkes, at det gjaldt allerede for de Børn, der blev optaget i Skolen. Og da efter Skolens Lukning Drengene maatte gaa i andre Skoler, er de heller ikke bleven vundet for den præjsiske Stat. For den med Gymnasiet forbundne statlige Realskole har Lukningen af den danske Skole næppe betydet nogen Vinding: Een blev dengang overflyttet fra den danske Realskole til den tyske, nøjagtig som der i 1850 blev overflyttet een Elev fra den gamle Latin-skole til »Haderslev lærde Skole«. I 1894 maatte Realskolen nedlægges.«

Forsøget paa at paabyrde Skolekollegiet i Haderslev Eneansvaret for Realskolens Nedlæggelse og Jessens Fortrængning fra et, som man bagefter erkender, forholdsvis begrænset dansk Skolearbejde, kan selvsagt ikke akcepteres. Det er rigtigt, at Borgmester Chemnitz var utrættelig i at modarbejde den danske Realskoles Opretholdelse og Jessens Overtagelse af Forstanderposten. Men det er lige saa dokumenteret, at samtlige Instanser fra neden og opad, den senere Biskop Kaftan medindbefattet, var enige om, at nu var Tiden inde til at faa Skolen nedlagt. Hvad Regeringen i Slesvig kunde forudse eller ikke forudse, er i denne Sammenhæng mindre væsentligt. Det præjsiske Styre efter 1864 var overhovedet ikke forsynet med Forudseenhedens Naadegave, hvad Biskop Kaftan da heller ikke forsømmer i sine Erindringer at føre i Marken imod det. Blot har han glemt eller overset, at i Realskolesagen var han selv en af de medskyldige.

Der er ingen Tvivl om, at det var med Sorg, Jessen maatte opgive den Skolegerning, han saa omhyggeligt havde forberedt sig til. Han var en udpræget pædagogisk Begavelse, og ogsaa af den Grund blev den Bladvirksomhed, han snart skulde vie al sin Evne og alle sine Kræfter, af saa vidtrækkende Betydning. Og selv om han saa afgjort havde Genforeningshaabet som Baggrund for det kulturelle Arbejde og vaagent fulgte med i, hvad der foregik paa det mere politiske Omraade, tyder intet paa, at han ikke var rede til at udvise den Tilbageholdenhed i det offentlige, som Skolens Velfærd maatte kræve af ham.

Dertil kom, at han hurtigt havde følt sig hjemme i Haderslev, hvor han var bleven optaget i de førende danske Familier og især vandt sig en formaaende Ven i den højtansete nationalt og selvkabeligt toneangivende Fysikus Madvig, en af de faa danske Embedsmænd fra Tiden mellem de slesvigske Krige, der havde haft Held til at blive prøjsisk Statsborger, og som efter 1864 blev en af den danske Befolknings første Tillidsmænd i Haderslev By og Østeramt.

Afdøde Frimenighedspræst Jørgensen, Skærbæk, født Haderslever, har mange Aar efter givet dette lille Øjebliksbillede af den unge Jessen fra Haderslev-Tiden¹⁰⁾:

»En Aften, ved en Forestilling paa Teatret, saa jeg oppe i Logen en yngre Herre staa bag ved Fru Lahdes og Fru Madvigs Stole og underholde dem paa den livligste Maade, saa de uafbrudt smilede og lo, alt imens de to kloge Damer saa beundrende paa ham. Han kunde ikke andet end vække Opmærksomhed med det livfulde, karakteristiske Ansigt, det lyse, krøllede Haar over den høje Pande og det stærke Overskæg over den store udtryksfulde Mund, hvor Smilet spillede snart ironisk, snart lidt onskabsfuldt, snart godmodigt, og saa fulgte disse betegnende Kast tilbage med Nakken. Det blev sagt mig, at det var den opgaaende Stjerne, den evnerige, geniale Lærer J. Jessen ved den danske Realskole.«

Afdøde Bankdirektør Chr. Hübbe, Haderslev, der var Elev i Realskolen, har ikke haft meget tilovers for Jessen som Lærer. Han erkender¹¹⁾, at Jessen var »en absolut Dygtighed af Rang«, men utaalsom »og tilmed en hoven Natur, saa han havde ikke mange Venner i min Klasse blandt de middelmaadig begavede Elever«. Da Hübbe imidlertid selv indrømmer, at han ikke hørte til de bedste Børn i Skolen, og at hans Karakterbog rummede Anmærkninger som »uroelig, ingen god Opførsel, forstyrrer, ulydig, slaas i Klassen, uopmærksom, gør Støj, sparker sin Broder, uartig, peger Fingre efter sin Lærer (M. C. Mathiesen)«, kan man vist gaa let hen over, at Ordensmanden Jessen og Eleven Hübbe ikke har formaaet at komme i Kontakt med hinanden.

Hvor levende Jessen var optaget ogsaa af det national-politiske,

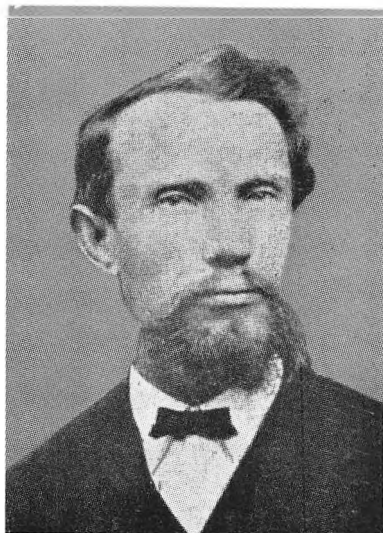
fremgaar af nogle Breve, han skrev fra Haderslev til Gustav Johannsen sidst paa Aaret 1881, da denne overraskende for alle erobrede et dansk Rigsdagsmandat i Flensborg—Aabenraa-Kredsen. Foraarsaget af tysk Splittelse havde Gustav Johannsen ved det ordinære Valg opnaaet det største Stemmetal af de opstillede Kandidater, 3797, heraf 1328 i Flensborg By, 640 i Flensborg Amt og 1829 i Aabenraa Amt, mens den national-liberale Francke kom ind som Nr. 2 mod 3666 Stemmer, 1130 i Flensborg By, 2250 i Flensborg Amt og 286 i Aabenraa Amt. Den frikonservative Nissen fik i alt 3297 Stemmer og en Socialdemokrat 354. Ved Omvalget sejrede Gustav Johannsen stort over Francke med 6408 Stemmer mod 5576. Gustav Johannsen havde da øget sit Stemmetal i Flensborg By fra 1328 til 2428, i Flensborg Amt fra 640 til 1880 og i Aabenraa Amt fra 1829 til 2100.

Det Ekko, denne Valgsejr udløste længere nordpaa, er ogsaa Jessens Breve et slaaende Bevis paa. Skønt Gustav Johannsen et Par Aar tidligere ikke havde værdiget Jessen et Svar paa to Breve fra Tønder, hvori denne tilbød at skrive nogle Artikler i »Flensborg Avis« om den nye danske Retskrivning, men blot forsynet Brevene med Paategnelsen: »Ikke svaret paa«, kan Jessen med den store danske Stemmemfremgang ikke undlade at gøre Gustav Johannsen bekendt med sin og andre Danskes Glæde over det opnaaede Resultat, foreløbig i Flensborg¹²⁾.

»Tillad mig«, begynder han et Brev af 12. November 1881, »at lykønske Dem til den uhyre Valgsejr, De har vundet i Byen Flensborg. Vi ere heroppe nær ved at blive saa dristige at tro, at hvis Tyskerne i Angel blot have været noget lunkne med at stemme, saa vilde det være muligt, at De kunde blive Rigsdagsmand for Befolkningen lige ned til Sliens Bred. Havde de Danske i Aabenraa og Omegn været lige saa ivrige, virksomme og heldige som i Flensborg, saa havde man kunnet haabe paa Deres Valg. Men selv om De maa falde, saa falder De med Glans: Valgudfaldet i Flensborg By er en Triumf, der kan trøste over mange Nederlag. Det er hartad latterligt at se, at der denne Gang er kommet 600 Mænd flere hen at stemme end før, vistnok for en stor Del lunkne Danske, og det er udmærket, at der ved første Valg var en socialistisk Kandidat; ellers havde tyske Blade

Gustav Johannsen,
Flensborg.

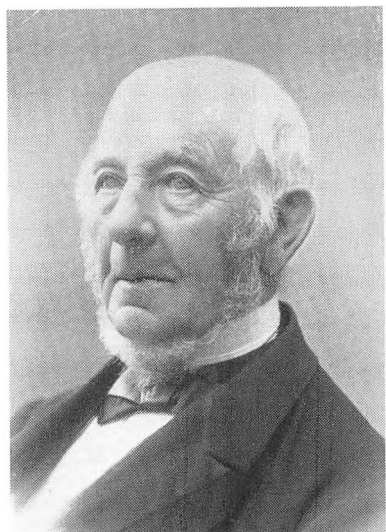
C. A. Willemoes,
Flensborg.

K. E. A. Vennervald,
Flensborg.

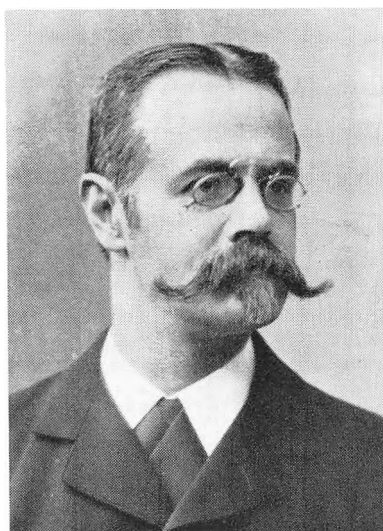
Overlærer Chr. F. Flensborg

Fysikus P. A. Madvig.
Haderslev.

Borgmester M. Th. B. Chemnitz.
Haderslev.

Overretssagfører C. Herold.
København.

H. V. Clausen som ung.

1864—1914. — Gode fra Venner.

Redattør J. Jessens

Stavebog

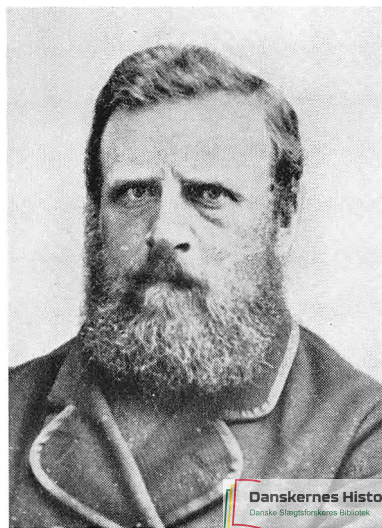
for Hjemmet.

Andet Oplag.

Glensborg.
Trykt i „Glensborg Avis“ Trykkeri,
1914.

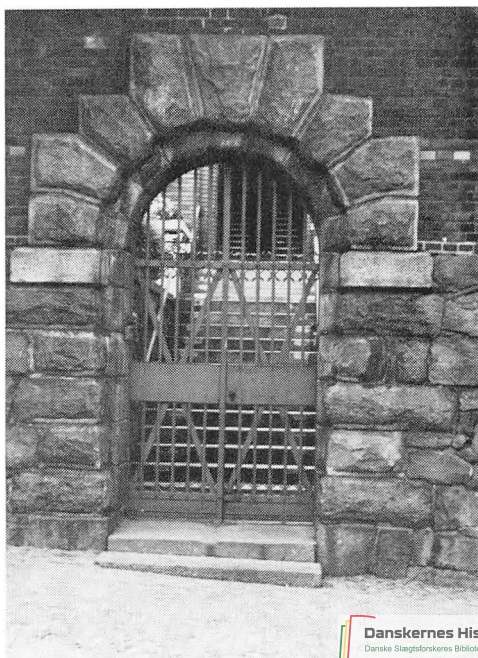
Andet Oplag af den af Redaktør Jessen i Foraaret 1889 udsendte Stavebog for sønderjyske Hjem.

J. N. H. Skrumsager,
København.

Parti af Fængselsbygningen i Flensborg, set fra Frederiksgade.

Hovedindgangen til Fængselsbygningen i Flensborg fra Sønder Gravene. Gitterporten har lukket sig bag sønderjyske Presse-mænd, naar de i Prøjsertiden skulde tiltræde Fængselsstraffe, de var idømt, og aabnet sig igen, naar Fængselstiden var udløbet.

selvfølgelig erklæret de ny tilkomne 1100 Vælgere paa Deres Side for Socialister. Vi ventede store Ting; thi efter saa ynkelige Angsthyl og Rædselsskrig som dem, der have været udstødte i de tyske Blade, kunde vi nok forstaa, at Deres Sag stod godt, men et saa overvældende Flertal som det, De har faaet, kunde vi dog umulig vente.

Dr. Madvig kom i Aftes om til mig i Theatret med Meddelelsen fra Hr. Monrad; jeg maa tilstaa, at jeg var bange for, at Telegrafisten havde gjort et Ettal til et Total, da Tallet 1400 forekom mig som det rimeligste; først i Dag, da jeg søgte til Bys for at faa et Ekstrablad til »Flensburger Nachrichten« at se, blev jeg beroliget. Kan man tænke sig noget mere morsomt end Valgudfaldet i Kielseng sammenlignet med Udfaldet ved første Valg? Dr. Madvig er glad som et Barn. I Gaar Formiddags sagde han: Og en Mand, der kan indjage Tyskerne en saadan Skræk (jfr. de tyske Bladartikler), skulde ikke have Lov til at fremkomme med en faktisk Berigtigelse. Men i Aftes var han overglad og haabede, at Deres Valg kunde sættes igjennem, og det samme er Tilfældet i Dag. De kan tro, der blev Røre i Aftes paa Logepladserne, da Dr. Madvig kom med Efterretningen. Der var maaske et Par Mænd, hos hvem Jalousien stred en Kamp med Fædrelandskjærligheden, og det kan jo ikke nægtes, at ikke alle have været enige om at billige et Valgoppraab, i hvilket det nationale skubbedes hen i Baggrunden; men i det hele var der en overordentlig stærk Glæde hos Mænd og Kvinder. I den følgende Mellemakst forlode mange, baade Herrer og Damer, deres Plads for at kunne gaa omkring og drøfte Begivenheden, der øjeblikkelig blev kjendt i hele Theatret. Der er i Aftes og i Dag flere Gange blevet gjort den Bemærkning, at der maatte være Jubel blandt Flensborgs danske Borgere, og særlig har jeg tænkt mig, at det maa have været en vidunderlig Aften i Gaar i Borgerforeningen; men ogsaa hos os vare vi glade, og det er for at lade Dem vide lidt om dette, at jeg dvæler saa længe herved. Det forekommer mig nemlig, at medens det politiske Liv saa ofte bringer Vidnesbyrd om Skinsyge, Misundelse og Bitterhed, hvormed lignende Følelser let kunne fremkaldes, saa maa uegenlyt Deltagelse og Glæde virke opmuntrende og forfriskende.

Det er noget af det mest elskværdige hos Dr. Madvig, denne lykkelige Glæde over, hvad der gavner den gode Sag.

Det er indlysende, at en slig glimrende Sejr ikke havde kunnet vindes uden Enighed blandt de Danske. Særlig glæder jeg mig over Deres og Kollaborator Monrads Samarbejde. Netop fordi De og Hr. Monrad ere saa forskellige, tror jeg, at det er af saa stor Betydning, at De staa saa nær sammen, og om han end ikke har nogen stor Indflydelse paa det store Publikum i Flensborg, saa antager jeg dog, at han ogsaa i Valgsagen har været Dem en god Støtte, og jeg synes, De maa have haft mange saadanne Støtter; thi det er da øjensynligt, at en eneste Mand ikke kan faa personlig fat paa over 2000 Vælgere og vinde dem for sit Valg.

Desværre har vor ædle højsindede Junggreen ikke en lignende personlig Indflydelse i Aabenraa; men hvordan Valget end gaar, saa er det en Kjendsgjerning, at De, Redaktøren for et dansk Blad, der aldrig har lagt Skjul paa sin nationale og politiske Retning, De, der gjentagne Gange har maattet vandre i tysk Fængsel for Deres Danskheds Skyld, at De under vore trykkende Forhold har faaet over tre Femtedele af hele Stemmetallet i Flensborg. Vi tør vel haabe paa at se et aabent Brev til Vælgerne fra Dem, saa snart det officielle Udfald af Valget er kundgjort. Selv om dette nu af Hensyn til de tyskvenlige Folk, der have stemt paa Dem, maa være meget maadeholdent, saa haaber jeg dog, at det deraf kan kjendes, at der blev stemt paa en dansk Kandidat.

Tør jeg ikke nok til Slutning bede Dem om en Ting. Hvis De, hvad vi vel ikke tør haabe, virkelig skulde blive valgt, vil De da ikke betænke Dem vel, før De gaar ind paa, at Paragraf 5 er strøgen? Der foreligger ingen Nødvendighed for at tilstaa dette, og man bør dog ikke opgive en Position, der muligvis kunde komme til Nytte.

Tillad mig endnu en Gang at udtale min Glæde over den flensborgske Valgsejr. Redaktør Bjørnshauge¹³⁾ var her nu for et Øjeblik siden; han troede, at De blev valgt. Hils venlig Hr. Monrad fra mig.«

Det næste Brev er skrevet faa Dage senere, den 15. November, da Gustav Johannsens Valg er offentlig bekendtgjort.

»Tillad mig nu«, indleder Jessen paa ny, »da det er fastslaet,

at De er bleven valgt til Rigsdagsmand for anden Kreds, atter at bringe Dem min Lykønskning over Valgsejren og at takke Dem, fordi De har skaffet Danskheden denne Triumf.

I Forgaars var jeg til Middag hos Grosserer Roos, og Værten udbragte da en Skaal for Dem; Deres Telegram var da allerede fra »Dannevirke« naaet ud over Byen. Da jeg ytrede, at jeg vistnok en af Dagene vilde skrive til Dem for at lykønske Dem, og at jeg da vilde meddele Dem, at vi med stor Begejstring havde drukket Deres Skaal som Rigsdagsmand, bad Møller Schrøter og Apotheker Falkenberg mig om ogsaa at hilse og lykønske fra dem.

Selv ønsker jeg Dem, at De i Deres nye vanskelige Stilling baade maa kunne virke kraftig for vor Sag og dog ikke støde de uundværlige Elementer iblandt Deres Vælgere, som ikke ere vore nationale Meningsfæller.

Gid Missionær Skrefsrud¹⁴), der her kun har været under tysk Paavirkning, i Flensborg maa komme sammen med Dem og lignende Folk. Alle vare her stærkt indtagne for ham; han kunde godt komme tiere, og han skulde nok hver Gang samle fuldt Hus i Kirken. Landboerne vidste slet ikke, at han var her; men Byens Indbyggere kunde nok fylde Kirkerne.

Vær saa venlig at hilse Hr. Monrad.«

Der er Grund til at standse et Øjeblik ved disse Breve, der foruden at give et Tidsbillede national-politisk saa maalbevidst peger fremefter. Først ved det klare og ædruelige Syn paa den Situation, Gustav Johannsen er kommen i, efter at han ogsaa har samlet en Del tyske Stemmer paa sig, Fremhævelsen af det vigtige i fremdeles at tone dansk Flag uden at støde dem fra sig, der ligger i den yderste Periferi af det danske. Dernæst, fordi det er første Gang, vi ser Jessen, omend privat, i en politisk Udtalelse tage til Orde for at holde paa Løftet i Pragfredens Paragraf 5 om en Folkeafstemning i de nordlige Distrikter af Hertugdømmet Slesvig. Ved samme Tid det paafølgende Aar var han selv Redaktør af »Flensborg Avis«, og han fik nu rig Lejlighed til at forfægte offentligt, hvad han her under fortrolige Former havde følt Trang til at udtale sig om.

CHR. F. MONRAD

En Mand, hvis Navn ikke kan forbigaaes, hvor det drejer sig om en mere udførlig Skildring af Redaktør Jessen og »Flensborg Avis«, er Overlærer Chr. F. Monrad, Flensborg.

Overlærer Monrad var af gammel sønderjysk Præsteslægt, født 1815 i Grejs ved Vejle, hvor Faderen dengang var Sognepræst. Senere blev Faderen Præst paa Sjælland, og Sønnen kom paa Sorø Akademi, hvorfra han tog Studentereksamen i 1835. Den unge Monrad studerede Teologi og Filosofi uden dog at tage Embedseksamen. Hans Hu stod til Lærergerningen, og i 1846 fik han Ansættelse ved et privat Institut, Mariboës Dannekvindeskole og Realskole i København. Her prøvedes for første Gang de grundtvigske Skoletanker, som Monrad blev Tilhænger af, selv om han ellers ikke hørte til Grundtvigs Meningsfæller.

I 1851 blev han ved sin Ungdomsven, daværende Departementschef i det slesvigske Ministerium Regenburgs Mellemløst Lærer ved den halvt danske, halvt tyske Latin- og Realskole i Flensborg, og i 1854 udnævntes han til Collaborator, Overlærer, ved Skolen. Han underviste ogsaa i en privat dansk Pigeskole, som han senere overtog, ligesom han erhvervede Grundejendom i Byen. Dette forebyggede, at han, da han sammen med de andre danske Lærere ved Latinskolen blev afsat i 1864, kom til at staa over for en Udvisning. Monrad fortsatte sin Skolevirksomhed til 1878, da han afstod Skolen til en af sine tidligere Lærerinder, Frk. Boldt. Men nu kunde Skolen kun føres videre som tysk-sproget og med Dansk som Fremmedsprog. Efter den Tid tog han sig udelukkende af det nationale Arbejde, som han viede alle sine Kræfter, indtil han døde i Februar 1889, virksom for den Sag, der havde fyldt hans Tilværelse, lige til det sidste.

En af Monrads Elever ved Latinskolen i Flensborg var den senere Rigsarkivar A. D. Jørgensen.

Han fortæller i sin Bog »En Redegørelse«, at Lærerne gennemgaaende stod Eleverne fjernt, Monrad, der var Lærer i dansk Sprog og nordisk Historie, undtaget:

»Han var ganske vist en Mand uden fremragende Evner eller grundige Fagkundskaber, men han var en fyldig udviklet Personlighed, fri for alt Pedanteri og Vigtigmageri, Lærlingenes gode Kammerat og elskværdige Fører. Gennem ham traadte det danske og nordiske Aandsliv os i Møde i sin bedste Skikkelse.«

Trods Forbehold et ikke ringe Eftermæle. Men Monrad havde een smuk Egenskab mere, som bl. andet gjorde sig bemærket over for Eleven A. D. Jørgensen. Han havde for det meste et vaagent Øje for, hvad der boede i de unge, og han tøvede ikke med at gøre andre delagtig i sin Glæde over det værdifulde, han mente at have fundet hos dem.

Herom vidner et Brev til Regensburg af 14. Septbr. 1862, hvoraf citeres:

»Endnu nogle Ord om et Par Ting, jeg i Søndags ikke naaede at faa med.

Først vilde jeg henlede Din Opmærksomhed paa et ungt Menneske, som jeg i flere Aar har kjendt og sat stor Pris paa, men dog først i det sidste Aar faaet Lejlighed til at see ret dybt ind i. Han hedder Adolph Jürgensen og er en Søn af Farver J. i Graasten, fra gammel Tid af en af det danske Partis Støtter der paa Stedet.

Han er opvokset under en vistnok ædel Faders Kamp for det Tilsidesatte og Undertrykte. Indtrykkene, han fra Barnsben af har indsuget, har opfostret hos ham en brændende Fædrelandskjærlighed, der har parret sig med en lige saa dyb og levende som fri og selvstændig religiøs Tro, lutret og styrket gennem indre Kampe, som kun faa gennemgaae dem. Han er derhos i Besiddelse af en Rigdom, en Dybde og en Klarhed i Tanken, der er forbausende, og han har udviklet sine herlige Anlæg ved ivrigt og grundigt Studium i flere Retninger. Han var for nogle Aar siden her i Latinskolen, men den aandløse Behandling, navnlig af Sprogundervisningen, især Latinen, gjorde ham, siger

han, indtil Væmmelse kjed af det, saa han forlod dette hele aandelige Seigpineri, for ikke mere at vende tilbage til det. Men det høiere Liv var vaagnet hos ham og rørte sig for stærkt til ikke at maatte pleies yderligere. Han vendte da tilbage og tog efter kort Tids Forløb Afgangseksamen fra Realskolen med Udmærkelse — det lykkedes mig at sætte igjennem, at man tillod ham at gaae op til den efter at have været jeg troer 3 Maaneder i 6te Realklasse og omtrent ligesaa længe i 7de! — og Examens Udfald godtgjorde paa det mest glimrende, hvad jeg i Lætermøderne med den største Sikkerhed havde paastaaet om ham. 20 Aar gammel gik han nu til Kjøbenhavn (for omtrent 3½ Aar siden). Jeg kom et Fjerdingaar senere derind. Milo og Schneekloth savnede netop en Lærer i Dansk og Historie i de lavere Klasser; jeg henledte Opmærksomheden paa dette unge Menneske; de vilde strax prøve. Da jeg i Fjor atter var i Kbhvn. og spurgte, hvordan det gik, svarede Milo: »Han er et af de sjældne Mennesker, der love lidet og holde meget!« (han er nemlig særdeles tilbageholdende i hele sin Optræden), og Schneekloth sagde: »Det er en Perle«, og han havde Ret, han er en kostelig Perle, som der skal fredes om, at den ikke skal blive begravet og upaaagtet for sin Fordringsløsheds Skyld, men at den maa komme paa en saadan Plads, at den maa straale i sin rette Omgivelse ...

Jeg tænker, at Simesen¹⁾, der ogsaa har megen Interesse for ham, allerede har talt til Dig om ham. Hvad hans Studier angaaer, vil jeg blot sige Dig, at han især har fordybet sig i Fædrelandets Historie, navnlig i vor Oldtid (som Discipel i VIIde Latinkl. skrev han f. Ex. allerede for en 5 Aar siden et vidtløftigt Forsøg til en Forklaring af Vøluspå), og jeg er overbevist om, at han vilde blive en fortrinlig Historielærer, maaske navnlig i de lavere Klasser, hvor Undervisningen væsentlig bør drives mundtlig, saaledes som han hidtil har drevet den hos Schneekloth, og vist ogsaa en dygtig Lærer i Dansk. Han ønskede at komme til Flensborg, bl. andet for den Hjælp, som Bibliotheket her vilde yde ham. Tab ham som sagt ikke af Øje, der slumrer mere end een Mulighed hos denne Yngling²⁾.«

A. D. Jørgensens Løbebane stadfæstede i rigt Maal, hvad hans gamle Lærer havde forudsagt. Det forekommer da lidt fattigt,

naar den ansete Historiker og Rigsarkivar Aaret efter Monrads Død i et Brev til H. P. Hanssen³⁾ foreslaar, at »Sønderjydske Aarbøger« bringer Nekrologer over afdøde Mænd, der har haft Betydning for den sønderjyske Sag, bl. andre ogsaa Monrad. Han antyder ganske kort, hvad Arbejde Monrad har deltaget i, og slutter: »Kan De ikke faa lidt lavet i den Retning?«

Nu var Rigsarkivarens Domme om Personer, som paa en eller anden Maade var kommen ham paatværs, ikke altid lige vel overvejede. Han fortæller ogsaa i »En Redegørelse«, at det i Foraaret 1878 kom til et Sammenstød mellem ham paa den ene Side og Monrad og dennes Venner i København paa den anden, fordi A. D. Jørgensen i Foreningen Dannebrog havde givet »en sanddru Skildring af Forholdene i Nordslesvig, men dette mishagede, da det kom til Stykket, fordi det stred mod de Lysbilleder, Monrad var vant til at give«.

De mange Breve fra Overlærer Monrad, der er opbevaret, viser noget andet. At Monrad altid bevarede et vist Lyssyn, er rigtigt nok. Men han skjulte ikke Svaghederne. Og som Redaktør Jensen skrev i »Flensborg Avis« ved hans Død: »Det er utvivlsomt, at dette lyse Syn ofte har gjort godt iblandt os hernede. Der er nok til at sørge, nok til at forsage; men der er ikke for mange til at holde Modet oppe.«

A. D. Jørgensen har heller ikke altid været kritisk indstillet over for Monrads »Lysbilleder«. I Brev til Formanden for Foreningen Dannebrog af 27. Novbr. 1886 kan Monrad meddele⁴⁾, at en medfølgende af ham udarbejdet udførlig Fremstilling af det samlede danske kulturelle Arbejde syd for Grænsen »var la Cour, Kayser⁵⁾ og A. D. Jørgensen vel tilfredse med, og den sidste besørgede den trykt i 500 Ex.«.

Fru Martha Ottosen, Gustav Johannsens Datter, har i sin Bog »Danmarks Grænsevagt mod Syd, Minder fra Flensborg« ligeledes nogle Bemærkninger om Monrad. Hun har hørt sin Fader sige, at det var Monrads Tanke, der realiseredes, da Sprogforeningen blev oprettet. Selv henviste Monrad altid til, at det var J. P. Junggreen, der havde givet Stødet til dens Oprettelse. Men, siger hun om Monrad:

»Han kom dog aldrig rigtig i Kontakt med Flensborgerne. De

saa op til ham, fordi han var den akademisk dannede Mand, men forstod ikke at værdsætte ham efter Fortjeneste. Han manglede Evnen til at skaffe sig Venner i alle Befolkningslag, og derfor var der selv Danske i Byen, der kun kendte ham af Navn og Udseende. For øvrigt tror jeg ikke, at han savnede Borgernes Venskab eller Beundring. Han gik saa støt den Vej, han vilde gaa, og arbejdede stille, men ivrigt og uophørligt for det, der var hans Livssag.«

Naar Fru Martha Ottosen saa stærkt fremholder, at Monrad aldrig rigtig kom i Kontakt med Flensborgerne, saa maa man huske paa, at Bogen om Flensborg i Virkeligheden er Bogen om hendes Fader, Gustav Johannsen, og ham er ganske vist, hvad Kontakt med Flensborgs Befolkning angaar, ingen hverken før eller senere naaet op ved Siden af.

Fru Martha Ottosen kunde ikke vide, at den stilfærdige og udadtil lidet fremtrædende Overlærer Monrad foruden sine mange andre Gøremaal ogsaa havde dette atter og atter at fremskaffe pekuniær Støtte til den altid af Pengesorger plagede Gustav Johannsen. Saa tidligt som 21. Marts 1871 henvender han sig herom til Regenburg, da Stiftamtmand i Aarhus, med en Skrivelse, i hvilken han med det gamle Klarsyn spaar om, hvad man kan vente sig af Gustav Johannsen i den Tid, der ligger forude⁶⁾:

»Jeg føler trang til at skrive dig et par ord til om G. Johannsen.

Alt for længere tid siden har han forberedt mig på, at han ikke længer vil være istand til at holde det gående i Flensborg, og han har nu nylig sagt mig, at han må bryde af her for at undgå en katastrofe.

Det vilde være et overordentlig stort tab at miste ham; thi han har i det sidste års tid udviklet sig stærkt i god retning, navnlig fået langt mere sindighed og ro, medens han har beholdt sit djærve mod til at gå frem, når og hvor det skal være. Jeg tror, at hans stilling som borgerrepræsentant, i hvilken han bliver stærkt brugt i komiteer o.s.v., har modnet ham meget. Der turde i ham vokse en mand op, der, støttet ved oprigtige venner, vilde være istand til at *samle og forene* de spredte kræfter i Nordslesvig — en gerning, hvortil vi høilig trænge, og som jeg tror, at intet sted er mere skikket til at træde i spidsen for end Flensborg. Jeg ag-

ter derfor også på den rejse, jeg til påske tilsigter at gøre til Kbh. i forening med ham, at opbyde alt, hvad der står i min magt for at gøre ham det muligt at blive her, og jeg vilde nu bede dig, hvem han i disse dage agter at gæste, for at søge råd hos dig, hvad han i kongeriget helst skulde gribe til, om at tænke over midler til at opnå det samme, som jeg ønskede i den sag. Det er en selvfølge, at jeg, inden jeg skriver dette til dig, har overbevist mig om, at han gerne vil blive her, når han blot kan.«

Samme Aar, den 22. Novbr. 1871, henvender Monrad sig til Grosserer D. B. Adler, København⁷⁾, i samme Ærinde:

»Boghandler Gustav Johannsen har i flere Aar været det danske Partis anerkendte Fører i Flensborg By og Amt, og han har efterhaanden udviklet sig til større og større Dygtighed som saadan. Han er djærv, snarraadig, i en ualmindelig Grad veltalende, har dertil et vindende Væsen, og, hvad der er endnu vigtigere end alt andet, en retskaffen og brav Tænkemaade.

Jeg overdriver sikkert ikke, naar jeg paastaar, at næppe nogen Egn af Slesvig har en Fører af større og alsidigere Dygtighed. Vi vilde derfor lide et overordentligt Tab, om vi skulde miste ham, og dette Tab vilde ikke blot blive føleligt for os her paa de yderste Forposter, men hele det danske Nordslesvig vilde lide derunder...

Da den danske Boghandel her i Byen i 1866 truede med at gaa ind, overtalede vi Johannsen til at sætte sig ind i Boghandlerforretningen for at overtage Handelen. Han gjorde det, mest for den danske Sags Skyld i Almindelighed, som en stærk Trang drev ham til at tjene paa hvad Maade, han bedst kunde, men han fik ogsaa snart Forretningen kjær. Han var i Besiddelse af en Formue paa vel omtrent 7000 Rd., hvilket var fuldkommen tilstrækkeligt for ham til at etablere sig. Men Handelen var jo endnu noget aldeles nyt for ham, han var jo opdraget som Lærer og havde allerede nogle Aar virket som saadan, og den Tid, han havde til at lære Boghandlerforretningen, havde været meget kort. Intet Under da, at Boghandelen ikke gav ham et tilsvarende Udbytte, og at han i Løbet af de siden hengaaede Aar har sat største Delen af sin Formue til, et Resultat, der er saa meget lettere at forstaa, som der uafsladelig fra alle Sider har været stillet

de videstgaaende Fordringer til ham om at opfylde en uendelig Mængde Hverv, hvis dygtige Udførelse var af den yderste Vigtighed for den danske Sag i Slesvig i Almindelighed.

Johannsen er saaledes nu kommet til et Punkt, at han maa op-hæve sin Handel, hvis der ikke ydes ham en særlig Hjælp. Han kan endnu, naar han sælger Boghandelen, fuldstændig svare enhver sit, og han er jo ung og kraftig nok til i Kongeriget at begynde en ny Virksomhed. Men den høje Pris, alle hans politiske Venner sætter paa ham, gjør det i den yderste Grad ønskeligt, at denne Eventualitet ikke maa indtræde. Johannsen har naturligvis nu efterhaanden vundet langt større Forretningsdygtighed, og, naar det kun var muligt at tilvejebringe en mindre Sum, der kunde stilles til hans Raadighed, dels til at dække enkelte trykkende Fordringer, dels til at gjøre Indkjøb, navnlig paa Leipziger Messe, vilde han vistnok kunne faa sin Forretning i en saadan Drift, at Frygten for, at den danske Sag skulde miste en saa mægtig Kraft, vilde falde bort. Efterat have drøftet hele hans Stilling med ham, er jeg kommet til det Resultat, at en saadan Sum ikke gjerne maatte være under 2000 Rd.

Jeg vover da, højstærede Hr. Grosserer, at henstille til Dem, om hvem jeg ofte har hørt, at De har gjort betydelige Opofrelser, hvor De troede, at der var noget i Sandhed godt at udrette derved, at overveje, hvorvidt De maatte ville medvirke personlig og muligvis ogsaa gennem Venner til at tilvejebringe de til Opnaelsen af det fremstillede Maal fornødne Pengemidler.«

Monrad oplyser sluttelig, at han desuden agter at henvende sig til Etatsraad Regenburg, til Justitsraad, Borgmester Knudsen samt Etatsraad, Redaktør Knudsen i den omhandlede Sag.

Af den fortsatte Korrespondance med Stiftamtmand Regenburg ses det, at Grosserer Adler har svaret velvilligt. Han vil selv tegne sig for et Bidrag og endvidere »tale med nogle, der hidtil vare gaaede fri«. Atter i Brev af 22. Decbr. 1871 indprenter Monrad Regenburg, hvor vigtigt det er, at han støtter de af ham udfoldede Bestræbelser, mindre, hvor stort et Beløb han selv kan yde. »Lad mig da, kære Regenburg, sige dig igen, at det er min overbevisning, at J. allerede nu er mere værd end de bedste institutioner, vi have, og at han vil kunne blive endnu mere

værd, når Gud måtte give lykke til, at han kunde komme i en sådan gang med sit erhverv her, at han kunde have sit gode, tarvelige udkomme og uforstyrret af trykkende næringsorg arbejde videre for en sag, som der er så usigelig meget at gøre i og for, når kun de nødvendige kræfter og midler er tilstede.«

Men let gaar det ikke med at faa Gustav Johannsens Forhold ordnet nogenlunde betryggende. I Septbr. 1872 betror Monrad Stiftamtmand Regenburg, at Gustav Johannsen »er i god Gang med at begrændse og indskrænke sig. Jeg vil nu inderlig ønske, at det ikke må falde alt for hårdt at få de Penge sammen til at støtte ham; jeg veed i Sandhed ikke, hvorledes vi skulde kunne undvære ham.«

Op igennem baade 1872 og 1873 har Monrad foruden alt, hvad der ellers hviler paa ham, sine stadige Bekymringer med Henblik paa Ordningen af Gustav Johannsens Økonomi. Endelig den 1. Marts 1874, efter at Gustav Johannsen er anbragt som Redaktør af »Flensborg Avis«, kan han tilskrive Regenburg saaledes:

»Det vil glæde dig, kære Regenburg, at høre, at Forholdene her i Flensborg i den senere Tid have udviklet sig på en altid mere tilfredsstillende Måde. Navnlig er det en stor Glæde for os alle, at Gustav Johannsen føler sig så lykkelig ved sin ny Stilling som Redaktør. Han er jo en storslået Karakter; at gå og fidte med Småhandel, stadig at være ude om sig for at tjene en Skilling lå slet ikke for ham. Jeg tror også, at han nu arbejder ikke blot med Lyst, men også med Kraft, så vi nu har et langt bedre Håb, end vi i den sidste Tid af hans Virksomhed som Boghandler turde have om, at Bestræbelserne for, at han måtte komme helt på ret Kjøel, til sidst skal krones eller alt er kronede med Held.«

Da Gustav Johannsen i 1879 i en Pressesag maatte regne med en længere Fængselsstraf — Statsadvokaten havde andraget om et Aars Fængsel — erkendte han selv over for en god Ven i København, Grosserer L. Wildau⁹⁾, at han var en daarlig Forretningsmand, og at han paa ny sad i »en stor Gjæld, en meget trykkende Gjæld paa 5000 Mark«. »Jeg har jo ellers mit daglige Brød og kan med stor Sparsommelighed efterkomme mine Forpligter-

ser over for mine Kreditorer; men naar usædvanlige Forhold indtræder, saa er min Kraft for ringe.«

Heldigvis nøjedes Retten med at idømme ham 5 Maaneders Fæstningsarrest, der afsonedes i Magdeburg, og den storslaaede Velkomst, der blev ham til Del, da han vendte tilbage — hele det danske Flensborg var paa Benene —, vil nok have hjulpet ham over adskillige Fortrædeligheder, ogsaa de pekuniære.

Skal den nationale Gerning, Overlærer Monrad øvede fra Ulykkesaaret 1864 til sin Død 1889, gennem næsten et kvart Aarhundrede, sammenfattes under eet, naas det bedst ved at henvise til den Nøglestilling, han indtog som sønderjysk Tillidsmand for Foreningen Dannebrog. Paa denne Post varetog han, ganske vist under yderst beskedne Former, det Arbejde, der fra 1880 overtoges af Sprogforeningen, og et tilsvarende Arbejde paa det Omraade, der fra 1892 hørte ind under Skoleforeningen, ligesom han efter Sprogforeningens Oprettelse i sin Egenskab af Formand for dennes Bogudvalg trak det store Læs ved den nu mangedoblede Uddeling af danske Bøger. Han deltog ogsaa gennem alle Aarene i de national-politiske Forhandlinger, den nord-slesvigske Vælgerforening fra 1888 blev Sæde for.

Initiativet til Dannelsen af Foreningen Dannebrog blev taget ved Juletid 1864, da Overlærer Monrad var rejst til København for om muligt at sikre Fortsættelsen af den danske Pigeskole i Flensborg, han var Forstander for, og andet kulturelt dansk Arbejde der og andensteds. Der nedsattes hurtigt en Komité, som tog Sagen i Haand, bestaaende af saa indflydelsesrige Mænd som Veksellerer H. P. Hansen, Justitsraad, Borgmester C. Gammeltoft, Borgerrepræsentant, Tømremester H. Kayser og Kaptejn, Brygger J. C. Jacobsen, alle i København. I en i Februar 1865 udsendt Opfordring til at tegne sig som Medlem af Foreningen siges om Foreningens Formaal⁹⁾:

»Skal det danske Folkeliv i Slesvig, trods den Fylde og Kraft, der boer i det, og som det hver Dag udfolder saa meget stærkere, jo stærkere Trykket paa det bliver, dog ikke til sidst overmandes og bukke under for Tyskheden, der nu ikke blot uhindret, men støttet af alle Regjeringsmagts Midler trænger ind paa det og fra alle Sider ompænder det, for om muligt fuld-

komment at kvæle det, skal dette Folkeliv ikke kues, da er det nødvendigt, at den Deel af det danske Folk, der i Danskhedens truede Stilling i Slesvig seer den største og nærmeste Fare, der i dette Øjeblik truer hele det danske Folk, træder til og samler sin Kraft, for at udføre dog Noget af den Gjerning, som Regjeringen hidtil udførte, saalænge Landet var en dansk Provins.«

Efter at have nævnt bestaaende danske Privatskoler og den dansk-slesvigske Presse som Foretagender, der trænger til en Haandsrækning, fortsættes:

»Det er en Selvfølge, at, saa hæderlige og lovlige Formaalene i alle Maader ere, vilde en Offentliggjørelse af det herhen Hørende kun vække Modstandernes Iver, og lægge nye Hindringer iveien for det, man netop vilde fremme. Hovedmyndigheden med Hensyn til de tilveiebragte Midlers Anvendelse bør da formentlig lægges i een Mands Haand — og vi kjende heldigvis en saadan, der i sig forener alle Betingelser for en heldig Løsning, og som er villig til at paatage sig denne Gjerning. Denne Mand vilde da stadig sætte os i Kundskab om de tilveiebragte Midlers Anvendelse og aflægge Regnskab for os, og derved for alle de Bidragydende.«

Manden var Overlærer Chr. F. Monrad.

Foreningen Dannebrog traadte ud i Livet den 1. April 1865. Allerede to Aar efter kunde der gives Medlemmerne Meddelelse om, at det private danske Skolevæsen syd for Grænsen var udvidet, den danske Presse støttet, flere danske Foreninger og Bogsamlinger oprettet og danske Bøger fordelt iblandt dem, alt ved Foreningens Hjælp. »Foruden i disse Retninger er der udfoldet en betydelig Virksomhed ved flere enkelte Lejligheder og iblandt disse navnlig ved Fynboernes Besøg i Sønderborg den 6te August 1865, men fremfor Alt ved Forberedelserne til det store Tog til Kjøbenhavn i September s. Aar.«

Maalt med Nutidens Alen var de Midler, Foreningen Dannebrog kunde stille til Raadighed for sine Formaal, meget uanselige. Kredsen af Bidragydere hørte hjemme i København og en Række Provinsbyer. For Aaret 1881 er der opstillet et Budget paa 14,500 Kr., for 1886 er Budgettet kun paa 12,350 Kr. Men Pengene var mere værd dengang, og Hjælpen var Hjælp til Selv-

hjælp. Det sidstnævnte Budget indeholder over 20 Posteringer, Bidrag til danske Privatskoler, Asylter og Haandgerningsskoler, til Sprogforeningen, den danske Presse og dens Følgeblad »Nord-slesvigske Søndagsblad«, til Landboforeningsarbejde, Uddannelse af danske Lærere samt til Enkelt personer, hvem særskilt Arbejde er betroet.

Hertil kom de ekstraordinære Bidrag fra den altid redbonne Brygger Jacobsen, hvis største Gave til den sønderjyske Befolkning var A. D. Jørgensens »Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie«, skrevet paa Jacobsens Opfordring og af Monrad uddelt i c. 10,000 Eksemplarer til Sprogforeningens Tillidsmænd og de under dem sorterende Bogsamlinger. Indberetninger fra den Tid viser, hvor kærkommen denne Gave var inden for alle Befolkningsslag. Med taknemmelige Følelser mindedes Tømrermester Kayser ved Jacobsens Død »vor afdøde Vens og Kollegas kærlige Rundhaandethed«, naar det gjaldt det sønderjyske Arbejde. »Han var jo ogsaa for vor Sag saa varm som nogen og ved sine store Midler og sin Gavmildhed paa en Maade en virksommere Ven end nogen anden.«

Blandt Monrads Fortjenester af den danske Sag i Grænselandet tæller som noget af det største hans Arbejde for Skabelsen af et dansk Blad i Flensborg og hans mangeaarige vedholdende Bestræbelser for at holde Bladet gaende, naar økonomiske eller redaktionelle Vanskeligheder truede med at lamme dets Virkekraft. Meget tyder paa, at det er Monrad og ingen anden, der har undfanget Tanken, selv om det var Gustav Johannsen, der stod som Bladets ledende Personlighed udadtil. Det er da ogsaa ved en Sammenkomst i Monrads Hjem, Beslutningen om at udgive »Flensborg Avis« blev taget.

»Den staar saa levende for min Erindring, hin Aften i Aaret 1869«, beretter forhenværende Lærer ved Monrads Skole, Jens Langkjær¹⁰⁾, »da den lille Kreds af Flensborgere var samlet i C. F. Monrads Hus for at tage endelig Beslutning om det vordende Skridt at begynde paa at udgive et Dagblad i det danske Sprog i den tysktalende By. I »den danske Tid« havde man ikke dristet sig dertil, og nu var Forholdene jo langt vanskeligere under den præjsiske Valglov [skulde formentlig have staaet Presselov,

Forf.]. Gustav Johannsen var den næststingste Mand i den lille Forsamling, men han tog dristigt Ordet for at tilraade, at der straks skulde tages fat, skønt han vidste, at han vilde komme til at lægge Skuldre til, thi Hovedvanskeligheden ved at faa Sagen i Gang bestod netop deri, at der var saa faa personlige Kræfter. Rollerne maatte fordeles mellem de faa tilstedeværende. »Flensborg Avis« udkom fra 1. Oktober 1869 med Boghandler Gustav Johannsen som Udgiver, den hidtilværende Redaktør af den dansksindede »Flensburger Anzeiger«, C. A. Willemoes, som Redaktør og Fabrikant A. G. Freudenreich som Formand for Bladets Bestyrelse. Det væsentligste Medarbejderskab ved Bladet skulde være gratis, og vi haabede at kunne begynde med 600 Abonnenter.«

Allerede i Skrivelse af 26. Maj 1869 motiverer Monrad indgaaende over for Regensburg, hvorfor det er nødvendigt at gaa over til at udgive et dansk Blad i Flensborg, og at han ikke kan give dem Medhold, der foretrækker at beholde »Flensburger Anzeiger«¹¹):

»Med alt sit hjertelig danske Sindelag er vort kjære Flensborg jo som bekjendt væsentlig en tydsktalende, det er daniserende plattysdktalende By. Denne Omstændighed har i Tidernes Løb havt den fordærveligste Indflydelse paa Omegnens Sprog, navnlig sydefter, og endnu udøver den hver Dag sin fordærvelige Indflydelse. Med al sin Danskhed er Flensborg sproglig en stor tydsk Propagandaanstalt for Nordslesvig. Derfor see de, ogsaa i deres Sprog danske Nordslesvigere stadig paa os med mindre velvillige Blikke, og de reene danske Elementer i vor umiddelbare Nærhed føle stærkt det sproglige Tryk, der fra Flensborg og i Flensborg udøves paa dem, og vilde med Glæde hilse en saadan Forandring til det Bedre, som Stiftelse af et dansk Blad i Flensborg vilde være. Ogsaa i Flensborg selv arbejder i de sidste Aar den Erkjendelse sig mere og mere frem, at Sproget er det Banner, vi her som andensteds maa flokkes om. Det er væsentlig denne Erkjendelse, der har skabt »Enigheden«¹²), og som bringer Mange, der før ikke have havt Syn paa Sprogets Betydning, til daglig mere at bruge Dansk istedetfor Tydsk.

Men at have et paa Tydsk skrevet Blad som Organ for et

Samfund, der arbejder fremad i denne Retning, er jo en Modsigelse.

At tro, at »Flensburger Anzeiger« skulde have nogen Betydning som Organ, hvorigjennem vi kunde blive hørt f. Ex. i Berlin, er vistnok en fuldstændig Skuffelse. Uagtet Bladet i sin Tid er omsendt til Berlin, Köln, Prag etc., har det paa disse Steder *ikke* vunden een Abonnent; i Hamborg har det een eneste! Med andre Ord: Bladet har ingen Betydning uden først og fremmest for Flensborg selv og dernæst for Flensborgs Omegn. Gaaer det over til at være Dansk, vil ganske vist en Deel Abonnenter i Flensborg og nogle faa i Angel falde fra, men det vil til Gjen-gjæld vinde en langt større Udbredelse i den dansktalende Befolkning her paa Midtstrøget af Landet heelt over ad Tønder, hvor der hidtil savnes et dansk Localblad (»Dannevirke« og »Freja« ligge allerede temmelig fjernt). Det er fremfor Alt paa hele *dette* Strøg, at det gjælder om at bryde den mægtige tydske Bølge. Men det, den skal brydes med, det er danske Lydbølger og ikke tydske.

Dersom man i Danmark kunde faae ret Syn paa Tingene, troer jeg, man snart vilde komme til den Erkjendelse, at et dansk Blad i Flensborg vilde være et overordentlig vigtigt Led i Rækken af de Bølgebrydere, vi alt have, og at det som saadant fortjente at hilses med al Tak og Opmuntring.

Det lader sig naturligviis ikke paastaae, at Optrædningen af et dansk Blad i Flensborg ikke muligviis vil gjøre nogle tydsktalende halvdanske Flensborgere ængstelig og give vore Modstandere et Middel mere til at mistæneliggjøre vore Hensigter for det Tilfælde, at Flensborg atter skulde blive forenet med Danmark. Men dette er uden Tvivl et meget underordnet Hensyn. Hovedsag, langt vigtigere er det sikkert paa den anden Side, at vi her i Flensborg blive stillede i det rette Forhold til Danmark og Norden. Overalt i Norden seer man dog hidtil, og maa see paa os som et vel dansksindet, men dog tydsktalende Samfund. Denne Forestilling om os er sikkert hyppig piinlig for Flensborgeren selv, naar han kommer til Danmark og gjæstes af Danske, og vist synes det mig, at den danner og gjaestes af Danske, og vist synes det mig, at den danner og gjaestes af Danske, og vist synes det mig, at den danner og gjaestes af Danske, og vist synes det mig, at den danner og gjaestes af Danske. Ganske anderledes vil Forholdet

stille sig, naar vi faae et dansk Blad som Bindemiddel mellem os og Danmark; thi det kan jo et dansk Blad fuldt og heelt blive, medens, som jeg ovenfor har paavist, der ikke er Tanke om, at det tydske Blad, vi nu have, er eller kan blive en Mund, gjen-nem hvilken vi kunne tale til og blive hørte af Tydskland. Dri-stigt og afgjort at vælge den *naturlige* Vei stiller sig saaledes i alle Henseender for mig som det Retteste.

Til alt, hvad jeg her har omtalt, kommer jo endnu den Hoved-omstændighed, at, saaledes som Bladet nu gaaer, kan det over-hovedet i Længden *ikke holde sig*. Spørgsmaalet indskrænker sig altsaa til syvende og sidst til: Er det bedst at have et paa Dansk skrevet Blad i Flensborg eller slet intet dansk Blad der? Jeg troer, det er bedst at have et stort, et med alt Fornødent kraf-tigt udrustet Blad.«

Ingen vil tage fejl af, at her taler en Mand, der har gennem-tænkt nøje det Forslag, han gør sig til Talsmand for, og som aabenbart er hans helt igennem.

Ingen kan heller frakende Monrad, at han har set rigtigt, naar han paapeger de Opgaver, et dansk Blad i Flensborg kan faa som Bølgebryder mod det tyske Pres paa Linjen Flensborg—Tønder og som Bindemiddel mellem den sydligste Danskhed og Moderlandet Danmark. I begge Henseender kom »Flensborg Avis« til fuldt ud at svare til de Forhaabninger, Monrad nærede til det. Derimod gik det en Tidlang ikke som af Monrad forud-sagt, at »Flensborg Avis« vilde blive et stort og med alt fornø-dent udstyret Blad. Det var længe et lille, uanseligt og uhyre vanskeligt stillet Blad, og Monrad maatte gaa i Brechen for dets Ve og Vel den ene Gang efter den anden, ved Hvervning af Abonnenter, ved Tilvejebringelse af Tilskud, ved at deltage i Redaktionen, naar Bladets Redaktør og Medarbejdere afsonede idømte Fængselsstraffe, o. s. v. Men »Flensborg Avis« var og blev Monrads Hjertebarn. Han blev aldrig træt af at understrege dets Betydning, tilkendegive sin Glæde, naar det gik Bladet godt, og sine Bekymringer, naar det gik mindre godt.

Nogle Maaneder senere kunde Monrad tilsende Regensburg følgende Indbydelse til Abonnement paa det nye Blad:

»Opfordring.

Fra Februar 1868 er der her i Flensborg udkommet et Blad under Navn af »Flensburger Anzeiger«, der arbejder i dansk Aand, men skrives i det tydske Sprog. Denne Dobbeltthed er stadig traadt hindrende i Vejen for Bladet under dets Bestræbelse for at løse de Opgaver, det har stillet sig. Efter at Forlæggeren nu har besluttet, med indeværende Kvartals Udgang at ophøre med Udgivelsen af det nævnte Blad, har Hr. Boghandler *Gust. Johannsen* erklæret at ville udgive et Blad, der under Navn af

»Flensborg Avis«

og under den hidtilværende Redaktørs Ledelse vil arbejde for det samme Formaal som »Flensburger Anzeiger«, men i det *danske* Sprog. Selvfølgelig vil det nye Blad ikke kunne gjøre Regning paa overalt at erholde de samme Abonnenter som det nuværende Blad. Det er derfor vor venlige Opfordring til dem, der dele vor Overbeviisning om Nødvendigheden af at have et dansk Organ ogsaa i de sydligste dansktalende Egne, at de ville hjælpe til at fremme dette nye Foretagende ved at tegne sig for Bladet.

»Flensborg Avis« vil da fra 1. Oktober d. A. udkomme 6 Gange om Ugen i trespaltet Format og koste 1 Rdlr. 3 Mk. D. R. Fjerdingaaret.

Flensborg, i August 1869.

A. G. Freudenreich.

Jacob Plaetner.«

To Gange griber Overlærer Monrad afgørende ind i »Flensborg Avis's« Historie, første Gang, da han efter alt foreliggende giver Stødet til, at der oprettes et dansk Blad i Flensborg, og anden Gang, da han faar J. Jessen til at overtage Redaktionen af det. Monrad var ikke ukendt hverken med den danske Realskole i Haderslev, der ligesom andre danske Privatskoler gennem ham havde modtaget Støtte af Foreningen Dannebrog's Midler, eller med den evnerige unge Jessen, der var udset til at være dens Forstander. Det samme gjaldt for øvrigt Gustav Johannsen. Han havde som Redaktør af »Flensborg Avis« i Aarenes Løb modtaget talrige Indlæg fra Jessen, der tit blev anbragt som re-

daktionelle Artikler i Spidsen af Bladet. Da Spørgsmaalet om en Afløser ved »Flensborg Avis« var bleven aktuelt ved Gustav Johannsens Valg til Rigsdagsmand, og Jessen saa godt som stod ledig paa Torvet, var det imidlertid Monrad, der fandt ud af, at her havde man som ved et Tilfældighedernes Spil den givne Efterfølger.

Oprindelig tænkte Monrad sig Muligheden af at faa Jessen til Broager.

»Det er kedeligt«, skriver han 6. Marts 1881 til Foreningen Dannebrog's daværende Formand, Pastor Johansen i Odense, »at det trækker ud med Bevillingen til Jessen; jeg havde Brev fra ham i Forgaars; han syntes at tage Sagen meget forstandigt. Skulde man øve Vold og nægte ham Tilladelsen til at overtage Skolen i Haderslev, måtte vi efter min Mening se at få ham til Broager, hvor der sikkert var meget at udrette.«

I Brev af 26. November 1881 til samme er Monrad dog naaet til den Anskuelse, at det vilde være bedre, om Jessen i givet Fald kom til Flensborg:

»At der i Flensborg og hele den øvrige Egn, hvor Brændpunktet ligger for Kampen mellem Dansk og Tysk, trænges til en langt mere omfattende Virksomhed end hidtil, og at der her er en god Jordbund for Virksomhed, har Rigsdagsvalget jo nu vel tydelig godtgjort. Men til en saadan udvidet Virksomhed behøves der større Pengemidler og flere Mænd; af de sidste tænker jeg nu, da det har taget en saa sørgelig Ende med Bestræbelserne for igen at få en Skole i Haderslev, på Jessen, men beder Dem dog om ikke at skrive til ham herom, da jeg alt har brevvet en Del med ham i den Retning; han fastholder jo forøvrigt også fremdeles Håbet om endnu at få en Skole; det er jo hæderligt af ham; men Håbet hviler desværre vistnok kun på svage Fødder.«

Længere fremme i Brevet meddeler Monrad, at Fysikus Madvig søger at bevæge Jessen til at overtage Redaktionen af »Dannevirke« og haaber at faa Bjørnshauge til derfor »at betale ham 2000 Mark eller vel endog 2000 Kr. årlig. Jeg tror nu, at Jessen, når det nægtes ham at holde Skole, kunde gøre større Nytte i Flensborg end i Haderslev, ligesom jeg også mener, at der her

trænges mere til en yngre Mands Hjælp, al den Stund vi, som i 17 År have trukket det største Læs, nu mere eller mindre stærkt nærme os til Grændsen for Støvets År, og en stor Virksomhed vilde standse, hvis der ikke i Tide arbejdedes alvorligt på at ud-danne en Afløsning for os. Skønt Jessen har opfordret mig til at lade, hvad han har skrevet til mig herom, blive entre nous, tror jeg dog ikke at begå noget Brud på, hvad jeg skylder ham, ved til Dem som Formand for den betydningsfulde Virksomhed, som det fremfor noget som helst andet skyldes, at den 17årige Kamp har kunnet føres, på hvis Resultater der i Rigsdagsvalget fore-ligger et talende Vidnesbyrd, at sende hans Hovedskrivelse om denne Sag tilligemed en Afskrift af det Brev fra mig, hvor jeg straks har svaret ham, hvilke to Breve jeg dog beder Dem snart atter at sende mig tilbage.«

De paagældende Breve er øjensynligt gaaet tabt, saa nærmere om de stedfundne Forhandlinger forefindes ikke.

Den 9. December 1881 har Jessen undervejs hjem fra Kassel, hvor han har bestaaet Rektoratseksamen, aflagt Besøg hos Mon-rad, og denne oplyser, at Jessen endnu ikke har opgivet Haabet om at faa en Skole at arbejde med. Vedrørende Planen om at op-fordre Jessen til at overtage Redaktionen af »Dannevirke«, hvis Leder, Redaktør Bjørnshauge, han af forskellige Aarsager var kommen paa Kant med, gør Monrad den morsomme Tilføjelse:

»Jeg vilde ikke ønske den skikkelige, men jo ikke lidet ung-dommelige Jessen at komme til at gå i Spænd med Bj.; thi jeg frygter, han ikke vilde være en sådan Opgave voksen, hvor høj Pris jeg jo forøvrigt sætter på ham.«

Den 28. Februar 1882 meddeler Monrad til Pastor Johansen:

»Jessen kommer nu hertil en af Dagene, aldeles foreløbigt og således, at vi fra begge Sider til enhver Tid har vor Frihed.«

I Brev af 22. Marts klager Monrad over de store Krav, »Flens-borg Avis« for Tiden stiller til ham:

»Fra det Øjeblik, Gust. Joh.s Candidatur kom op, har jeg kun havt ringe Hjælp af ham m. H. t. »Flensb. Av.« Mit Arbejde er derfor tit ved at voxe mig over Hovedet, og jeg kunde umulig vedblive således. Men jeg arbejder med fuld Glæde for Joh., der

nu har fået større og vigtigere Opgaver og derfor absolut bør skånes, for at han kan bruge al sin Kraft i deres Tjeneste.«

Endelig i Brev af 27. Maj 1882 kan Monrad give Meddelelse om, at Jessen gerne vil gaa ind paa den af Monrad og Pastor Johansen drøftede Ordning:

»Sagens endelige Afgørelse ligger altså nu i Gust. Joh.s Hånd; vi vente ham tilbage i Aften fra en mindre Rejse sydpå... Under Forbehold af Gust. Joh.s Billigelse har jeg lovet J. Jessen 500 M. i Fjerdingåret med Penge til Bladhold, Korrektur etc.«

Den 1. Juli 1882 overtog Jessen Redaktionen af »Flensborg Avis«, og det af Monrad længe nærede Ønske var dermed opfyldt.

Ligesom Overlærer Monrad selv blev i Flensborg efter 1864, søgte han ogsaa at paavirke andre Danske til at blive. Redaktør Jessen nævner ved hans Død, »at han vistnok efter 1864 har holdt ikke saa faa tilbage fra at flytte til Kongeriget«.

Et karakteristisk Eksempel paa den Iver, hvormed Monrad ogsaa i det Stykke gik til Værks, meddeler A. D. Jørgensen i et Brev til H. P. Hanssen¹³⁾, hvor han omtaler den sydslesvigske Skolemand A. C. C. Holdt, der i Slutningen af 1864 eller Begyndelsen af 1865 tog til Danmark for at søge Embede. »Men Monrad rejste resolut med ham herover, indlogerede sig i samme Hotel (eller Knejspe) i Nyhavn og fulgte ham overalt, indtil han opgav sin Plan og lovede at oprette en dansk Realskole i Flensborg med Støtte af M.«

Da de præjsiske Myndigheder i 1875 havde lukket Holdts Drengerealskole, fordi han var Medlem af Bestyrelsen for den danske Borgerforening og af den Grund ikke ansaas for sædeligt i Stand til at lede en Privatskole, stod Holdt for anden Gang uden Erhverv, og ifølge forhaandenværende Biografier af ham¹⁴⁾ begyndte han nu Udgivelsen af »Nordslesvigske Søndagsblad«, der først udkom som selvstændigt Ugeblad, men senere blev Tillægsblad til den samlede sønderjyske Presse. Men ogsaa her viser det sig, at det er Monrad, der har været paa Færde som den initiativtagende.

»Holdt har jeg raadet til«, hedder det i Brev til Regensburg af 30. September 1875, »at begynde at udgive et sønderjysk Søn-

dags- eller Ugeblad, hvis særlige Indhold skulde være at fremdrage alt, hvad der uden for den daglige Politik kan antages særlig at ville finde Genklang hos Sønderjyder. Vi vilde gerne have det til et fælles Følgeblad for alle tre danske Blade herneude; Holdt er i Dag i Sønderborg i den Anledning.«

Efter nogle Aars Forløb sluttede Holdt og Monrad sig sammen om Bladet, og da der i 1881 rejstes Sag mod Holdt for i en i »Nordslesvigsk Søndagsblad« gengivet lille Fortælling at have fornærmet den tyske Hær, fandt Holdt Anledning til at trække sig tilbage som ansvarhavende. »Jeg vil nu«, skriver Monrad til Regenburg den 21. Marts 1881, »efter Holdts Ønske overtage Stillingen som ansvarlig Redaktør, medens for Resten Holdt og jeg vedbliver at arbejde sammen som hidtil.«

»Nordslesvigsk Søndagsblad«, som Monrad mere og mere satte sit Præg paa, dels ved at skaffe gode Medarbejdere til det og dels ved selv at give det Form og bidrage til dets Indhold, havde paa den Tid, efter hvad Brevet oplyser, c. 1000 særlige Abonnenter foruden de c. 3000 Eksemplarer, der fulgte med den sønderjyske Dagspresse.

Da Pastor Johansen i Odense fremsatte Forslag om at medgive et særligt kirkeligt Tillæg til Søndagsbladet, var Monrad ikke sen til at tage det til sig og antyde, hvorledes han tænkte sig det udformet: »Hvert Nummer skulde da bringe en af vore dejlige Salmer, en varm religiøs Udtalelse, Prædiken eller lignende, Træk af Kirkens Historie i ældre og nyere Tid o.s.v.« Ogsaa denne Plan blev ført ud i Livet, og som Monrad virkede ihærdigt for at gøre den folkelige Del af Søndagsbladet saa værdifuld som muligt, laa det ham i samme Grad paa Sinde, at den kirkelige Del stod Maal med det bedste, dansk Kirkeliv havde at yde.

I Marts 1888 slaar Monrad i et længere Brev til Regenburg til Lyd for Udsendelsen af et dansk Børneblad og en dansk Stavebog, ligesom han strejfer den Eventualitet, at der blev Raad til en sønderjysk Almanak:

»Nu da al Undervisning i og paa Modersmaalet enten ganske eller næsten ganske er afskaffet, selv i Almueskolerne, baade i By og paa Land, trænges der i højeste Grad til Tilvejebringelse

og Udbredelse af god og passende Læsning for Børn. Noget af det virksomste, der i saa Henseende kunde gøres, turde være en Udvidelse af det næsten med samtlige nordslesvigske danske Blade følgende Søndagsblad, saaledes at dette foruden den folkelige og den kirkelige Del, det indeholder, kom til at indeholde endnu en *Børneblads-Afdeling*, der bl. andet ogsaa hver Uge stadig burde bringe den sønderjyske Ungdom historisk, geografisk og anden Oplysning om Danmark og danske Forhold. Det tør ventes, at et saadant Blad ogsaa vilde blive et frugtbart Bindeled mellem Forældre og Børn, hvad der under de ulykkelige Skoleforhold i Sønderjylland trænges mere til der end noget andet Sted.

Særlig stor Trang er der fremdeles til at faa gjort noget for i Timer uden for Skoletiden at faa Børnene undervist i at *skrive deres Modersmaal*, hvad de aldeles ikke mere lærer i Skolen. At der til den Ende maatte tilvejebringes gode Forskrifter med passende Indhold, er en Selvfølge ligesom ogsaa, at der er stor Trang til at faa en god *dansk ABC* og gode *danske Læsebøger* for ældre og yngre Børn. Ogsaa en rigtig god, *særlig sønderjysk Almanak* vilde være et stort Gode.«

Blandt Monrads efterladte Papirer findes ogsaa Udkast til et »Børne- og Ungdomsblad«. Men baade dette og Almanakken kom først mange Aar efter hans Død, da Danskheden var bleven økonomisk stærkere og Danskhedsarbejdet mere gennemført, end da han levede.

Paa et enkelt Punkt kan Eftertiden ikke give Monrad Medhold i hans Betragtninger. Da Spørgsmaalet om en sønderjysk Salmebog kom op, skrev han til Pastor Johansen:

»M. H. t. Salmebogsspørgsmaalet turde vel det heldigste være at sige til Myndighederne: I Rosk. Conv. Salmebog med Tillæg har vi en righoldig Samling. Vi vil udskyde de Salmer, I af nationale eller andre Grunde måtte forlange udskudte. Tillad os så at beholde Resten, og giv Menigheden Ret til at vælge den således lempede Bog.«

Denne Indstilling forekommer saa meget mere uventet, som Monrad var en meget bevidst Forkæmper for den særlige søn-

derjyske Sangbog, der paa Grund af sit blaa Papomslag blev kendt og værdsat under Betegnelsen Den blaa Sangbog.

Da Sangbogen staar paa Dagsordenen, tordner han i Brev til Pastor Johansen, meget imod Sædvane, kraftigt mod Fysikus Madvig:

»I Spørgsmålet om Måden, hvorpå vi skal få tilvejebragt en for Sønderjylland rigtig passende Sangbog, har han tilvejebragt et uendeligt Vrøvl, skønt Sagen ligger så simpel og klar for enhver Uhildet, og jeg er endnu ikke sikker på, at han ikke sætter igennem, at vi begå en sådan Dumhed som at tage en i aldeles andet Øjemed udarbejdet Bog — Sange til »Danmarks Melodier« —, der tilmed vilde koste os en 8—900 Kroner mere end en ny, alsidig, under Lohmanns¹⁵⁾ Medvirkning, med alle Hensyn for Øje afpasset Sangbog.«

Overlærer Monrads Hovedfortjeneste, siger Redaktør Jessen rammende i sit Eftermæle over ham i »Flensborg Avis«, bestod i bestandig at give Stødet til noget. Baade herved og som for det meste virkende i det stille minder Monrad i nogen Grad om Professor Chr. Flor og dennes nationale Virksomhed, da den sønderjyske Bevægelse blev til i 1830-erne og 40-erne.

Denne udadtil saa tilbageholdende Mand, der helst virkede tilbagetrukket og uændset af en større Offentlighed, var Fyr og Flamme, naar det gjaldt Forsvar af det danske over for det fremtrængende tyske, og han helmede ikke, før alle Udveje var prøvet. Led han Nederlag paa eet Omraade, tog han omgaaende fat paa et andet. Det myldrede med Ideer i hans Hjerne, og hans Breve virkede som en Spore i Siden paa de Mænd nord for Grænsen, som han havde Føling med. Mange Gange havde han et saadant Hastværk, at han ikke gav sig Tid til at skrive Ordene ud eller skrive ensartet. Nu og da har vi med korte Mellemlum to Retskrivninger, den officielle danske og en nordisk med smaa Begyndelsesbogstaver og Bolleaa ind imellem hinanden. Alt dette var for intet at regne, naar Hjertet brændte i ham, og han gav Udtryk for det, der netop da opfyldte ham. Den Trofasthed og Udholdenhed, der var et Særkende for ham, lod ham aldrig hvile, naar der var Brug for en Haandsrækning, den være stor eller lille, og tillod ham aldrig at give op, selv naar Modstanden meldte

sig mest vedholdende. Saa hed det som i Brev til Overretssagfører Herold, København, af November 1884: Fremad paa ny maa være vort Løsen. Og det overholdt han, til et Korrekturark paa Søndagsbladet gled ud af hans Haand, faa Timer før han døde.

Ogsaa den tyske Presse vidste noget om, hvad han var værd.

»Med ham«, skrev »Flensburger Nachrichten« ved hans Død, »er en af de ivrigste Arbejdere for Danskheden i Nordslesvig gaaet heden.«

»Han gjaldt«, skrev »Flensburger Norddeutsche Zeitung«, »for at være Sjælen i den danske Agitation i Nordslesvig og Hovedrepræsentanten for Forbindelsen mellem denne og de tilsvarende Kredse i Danmark.«

FRA WILLEMOES TIL JENS JESSEN

»Flensborg Avis« havde haft en temmelig omtumlet Skæbne, da Jessen overtog Redaktionen.

Bladets første Redaktør, fhv. Løjtnant C. A. Willemoes, en Brodersøn af Søhelten Peder Willemoes, var i Tiden mellem de slesvigske Krige Toldfuldmægtig i Flensborg, men nægtede Eds-aflæggelse under det tyske Styre og oprettede i 1868 sammen med Bogtrykker Thillerup det dansksindede, men tyskskrevne »Flensburger Anzeiger«. Da »Flensborg Avis« den 1. Oktober 1869 afløste »Flensburger Anzeiger«, gik Willemoes med over som Redaktør af det nye Blad. I en Programartikel af 2. Oktober, antagelig skrevet af Gustav Johannsen, meldte Bladet sig som Organ for Danskhedens historiske og folkelige Ret, et udpræget Retsstandpunkt, som af de efterfølgende Redaktioner aldrig er blevet fraveget.

Den 1. April 1870 overtog Willemoes »Den vestslesvigske Tidende« i Møgeltønder, hvis tidligere Ejer, Peder Larsen, var afgaaet ved Døden. Hans Tid her var dog ikke lang. I Avgust samme Aar, kort efter Udbrudet af den fransk-tyske Krig, blev Willemoes sammen med flere arresteret og ført til Lötzen ved den russiske Grænse, hvor han maatte tilbringe flere Maaneder. Hjemkommen herfra fortsatte han Redaktionen, indtil han i November det følgende Aar sattes under Tiltale for en Artikel og idømtes 4 Maaneders Fængsel. Efter Afsoningen flyttede han i Foraaret 1872 med Hustru og Børn til Danmark. »Den Vestslesvigske Tidende« var ophørt at udgaa, samtidig med at Willemoes kom i Fængsel, og opstod først igen en halv Snes Aar senere, da P. A. Skovrøy udsendte en ny Vestkyst-Avis under Navnet

»Vestslesvigs Tidende«, men fra Tønder, der trods sin alt overvejende Tyskhed var at foretrække, naar dansk Bladvirksomhed derude skulde genoptages.

Det blev Gustav Johannsen, der efter Willemoes paatog sig at føre »Flensborg Avis« videre. Men allerede i Juli samme Aar greb ogsaa her Krigen mellem Frankrig og Tyskland forstyrrende ind. Da man var bange for en Standsning af Bladet med en saa udpræget politisk Personlighed som Redaktør, overdrog Gustav Johannsen indtil videre Redaktionen til Telegrafist K. E. A. Vennervald. En Standsning af »Flensborg Avis« undgik man nu ikke. De nordslesvigske Amter erklæredes i Belejringstilstand, og fra 1. til 13. August var Bladet hindret i at udkomme.

Karl Emil August Vennervald, vistnok født i København, kom med sine Plejeforældre i 1851 fra Hamborg til Flensborg, hvor han en Tid besøgte Latin- og Realskolen. Han var først i Bogbinderlære, læste derefter til Telegrafist og havde Ansættelse ved Telegrafstationen i Flensborg indtil 1864. Under Krigen gjorde han Tjeneste flere Steder. Fra 1865 var han ved Telegrafstationen i Fredericia, og herfra blev han i 1870 af Gustav Johannsen, til hvis Vennekreds han hørte, hentet til Flensborg for at blive Redaktør af »Flensborg Avis«. Vennervald var Indehaver af den danske Boghandel i Flensborg fra 1874—1879, da han maatte opgive og med sin Familie flyttede til København. Her var han virksom ved forskelligt og en Aarrække ivrig Deltager i det sønderjyske Arbejde. Han døde i December 1914.

Vennervald har i Brev til Pastor Mørk Hansen, Vonsild¹⁾, fra December 1875 givet nogle Smaatræk fra Bladet i den Tid, han var Redaktør, som viser de ustabile Forhold, hvorunder der blev arbejdet. Brevskriveren nævner, at man i 1870 savnede en Mand til at passe Bladet i Gustav Johannsens Sted:

»Da alle Forsøg paa at faae en saadan slog fejl, tilbød jeg mig, da jeg troede det let at være Redaktør. Uden at være i Besiddelse af nogen egentlig Dygtighed, lykkedes det mig ved at være flittig at skaffe Bladet Udbredelse, saaledes at det havde 1103 Abonnenter, da jeg forlod det (imod 384 da jeg kom dertil). Men Arbejdet, at være Redaktør, Korrekturlæser og Expedient oversteg mine Kræfter, og det Arbejde, der laae udenfor det daglig

nødvendige, f. Ex. et nøjagtigt Regnskab, der især ved et Blad er meget tidsspildende blev, og maatte blive forsømt... Jeg har ingen pengefortærende Lidenskaber andre end Lysten at arbejde for den gode Sag her, jeg lever hjemme meget tarveligt, men alligevel fik jeg i de 3¼ Aar jeg var Redaktør, en Gjæld af henvend 1000 Rdl. Min Indtægt var 1200 r aarlig, hvilket for en Redaktør, der skal deltage i Foreningslivet, ikke er tilstrækkeligt ved de nuværende Priser.

Imidlertid indsaa jeg, at det ikke kunde gaae saaledes og var kommen ind i en rolig Forretningsgang derved at en anden Mand havde overtaget at føre Tilsynet med Regnskabsvæsenet og udførte jeg min Del deraf til hans Tilfredshed. Da var det at man tilbød mig at bytte med G. Johannsen. Jeg gjorde den Betingelse at man skulde laane mig Penge til at købe Boghandelen og til at drive den med. Men her kom Uoverensstemmelserne frem idet jeg skulde bruge Penge i Forretningen og man paa den anden Side mente at have gjort nok for mig.«

Den 1. Januar 1874 overtog Gustav Johannsen igen Redaktionen, og det er i den følgende Periode, den unge J. Jessen begynder at skrive i Bladet.

»I den Tid modtog jeg«, fortæller Gustav Johannsen²⁾, »anonyme Artikler fra en Privatlærer i Broager, meget velskrevne og nationale, som altid maatte beskæres, da han var saare ilter; ofte gik de over i kongerigske Blade, underskrevne G. J. En Dag forestiller sig en høj, mager ung Mand: det var Jessen.«

Beskæringerne har dog efter Jessens eget Udsagn³⁾ ikke ændret Artiklerne væsentligt. Som Eksempel kan tages den første Artikelrække af Jessen i »Flensborg Avis«, offentliggjort i Dagen 19.—25. Maj 1875, som han havde forsynet med Overskriften: »Hvad vil Sønderjyderne?« Gustav Johannsen rettede det til: »Hvad vil Nordslesvigerne?«

Tiden i Halvfjerdserne stod for den sønderjyske Befolkning stort set i Tilbagegangens og Mismodets Tegn. Det tyske Pres voksede, de unge militærpligtige Danske udvandrede, og det franske Nederlag havde hos mange nedfældet en indre Tvivl om, hvorvidt Løftet i Pragfredens Paragraf 5 nogen Sinde vilde blive

opfyldt. De ældre var ved at køre træet, og faa var de yngre, der stod rede til at afløse dem.

Det er da som født ud af den øjeblikkelige Situation, naar Jessen i den indledende af sine Artikler maaltbevidst og beslutsomt tager det Spørgsmaal op til Behandling, der var og maatte vedblive at være Hovedspørgsmaalet: Kan det nytte at haabe paa en Genforening? Svaret falder prompte.

I 1866, to Aar efter Adskillelsen fra det gamle Fædreland, siger Jessen, »satte den sejrige Kong Wilhelm af Prøjsen utvungen og frivillig sit Navn under en Fredstraktat, der indeholdt det Løfte, at han vilde lade Nordslesvig komme tilbage til Danmark, naar vi selv vilde. Denne Traktat blev en lys Stjerne i vor mørke Nat, den gav et Lysskjær, saa vi mente, det var Morgenrøden. Og vel blev vi skuffede med Hensyn til Tiden, thi endnu venter Løftet paa sin Indfrielse; men — *det ubrødelige Kongeord vil blive holdt*, Løftet vil blive indfriet. Vi have Ret til at haabe paa vor Gjenforening med vort gamle Fædreland, mangfoldige Gange Ret; thi vi ere blevne skilte fra vort gamle Fædreland imod vor egen Villie, høre ubestrideligt til det danske Folk og have i over tusinde Aar, saa langt tilbage som Historiens Vidnesbyrd gaa, stadig udgjort en Del af det danske Rige.«

Efter denne tre Gange understregede Ret, den historiske, den folkelige og traktatlige, der skulde slynge sig som den røde Traad gennem Jessens senere national-politiske Virksomhed, bliver det næste, om Befolkningen vil gøre Brug af denne Ret, om den ikke blot tør haabe paa, men ogsaa ville Genforeningen:

»Ville I Nordslesvigere være danske eller tyske? lyder Spørgsmaalet, og saaledes bliver det ved at lyde, indtil den lovede Afgjørelsestid har slaaet. Det er altsaa vor Villie, der en Gang skal afgjøre, hvorhen Nordslesvig skal regnes, og det er den, der ikke skal lade sig kue eller undertrykke, naar vore Hjerters Længsel en Gang skal stilles, vort Haab gaa i Opfyldelse. Ville vi være danske, saa blive vi det; ville vi være tyske, ja saa kunne vi vel aldrig rigtig blive det, men vi kunne dog ophøre at være rigtig danske. Vi raade selv for, hvad vi ville være, Afgjørelsen er tildels allerede nu, men vil dog navnlig den i Pragfreden for-

jættede Dag blive lagt i vor egen Haand. Hvad ville I da, Nordslesvigere?»

Men den unge Jessen nøjes ikke med at appellere til Genforeningsviljen. Han er tilstrækkelig praktisk anlagt til at vide, at ved Siden af skal dansk Sind og dansk Vilje give sig til Kende i alt det, der hører Hverdagen til. Han opfordrer Forældrene til at sørge for, at deres Børn ikke bukker under for den Paavirkning, de modtager i den tyske Skole. Han fremdrager den Fare, sønderjyske unge udsættes for ved at aftjene en treaarig tysk Værnepligt, og han rører ogsaa ved Udvandringen. »Hvorledes vil det gaa, naar de sønderjyske Ungersvende i Flokke drage over Grænsen? Give de saa ikke Plads for de store Skarer af Tyskere, der med Glæde ville indtage de forladte Pladser?»

Den bedste Modvægt heroverfor er, fastslaar Jessen, at holde Folkeaanden levende og bevare det danske Modersmaal rent og uplettet. Dette opnaas ved at udbrede Kendskab til Fædrelandets Historie og til det danske Folk, som det nu er, dansk Litteratur, dansk Kunst og dansk Videnskab. Men det maa ikke, her mærker man det sociale Islæt i hans Tankegang, kun være en lille Del af Befolkningen, der tilegner sig disse Goder. »Thi i saa Tilfælde vilde Dannelsen jo kun tjene til at skabe en Kløft mellem os, og det vilde være det Værste af Alt. Nej, en sand indholdsfuld Oplysning skal søges udbredt til alt Folket. At der i Oplysningen maa være en Række af Trin, er en Selvfølge; de, der i Følge Evner og Livsgjerning bedre kunne samle sig Aandsskatte, ville da udgjøre den mere oplyste og dannede Del af Folket, men hele Folket vil have den samme Dannelse, kun i ulige Maal...

Den folkelige Dannelse, der saa vil fremkomme, skal da let faa Bugt med den tyske Skinlærdom, tilsyneladende Finhed og al den tyske Unatur, der søger at trænge sig frem iblandt os.«

Og til sidst som et smældende Punktum:

»I Tillid til vor gode Sag, vor Ret og alle Tings mægtige Leder og Styrer ville vi saaledes søge at bevare os selv indtil den Dag, hvor vi ved Gjenforeningen med vort gamle Fædreland ville blive friet for al den megen Nød og Elendighed, der nu i over et Decennium har truet vort Folkeliv.

Dette ville Nordslesvigerne!»

I en ny Artikelrække, »Vor Gjærning«, »Flensborg Avis« den 24.—30. Juni 1875, tager Jessen andre Emner frem, hvis Betydning det er af Vigtighed at faa klarlagt, bl. andet Oprettelsen af danske Privatskoler. Han tilraader kun at oprette saadanne, »hvor man veed, at Statsskolens Lærer tilsidesætter det Danske eller ikke duer til sin Gjærning, eller hvor man til at overtage Friskolen har fundet en Mand, til hvem man har den Tillid, at han under de heldigere Omstændigheder, hvorunder en Friskole virker, kan bringe Børnene til at faa en fyldigere Oplysning og Dannelse end den, Almueskolen kan give«. Men er et af disse Tilfælde til Stede, saa tænke man ikke for meget paa Omkostningerne.

Jessen advarer imod at begynde at tale Tysk med Børnene i Hjemmet, som man har gjort det mange Steder i Mellemslesvig, for at lette dem den tyske Undervisning i Skolen:

»Det hjælper ikke, at man siger, at man godt kan tale tysk og alligevel være dansk; thi om vore Kjøbstæder og navnlig Flensborg virkelig beviser denne Paastands Rigtighed, saa vilde det dog ikke være godt, om hele den nordslesvigske Befolkning tænkte saaledes. Dansk Sind og dansk Tale høre efter Naturen sammen. Holde vi det fast, at vor Sag i sin Helhed staar og falder med vort Sprog, saa maa vi være agtsomme paa, at Modersmaalet ikke udtrænges eller tilsidesættes. Vi maa stadig holde vore mindre skjønksomme Medborgere for Øje, at det aldeles ikke behøves for at være en oplyst Mand og Kvinde, at man skal kunne flere Sprog; det gjælder kun om at kunne et, sit eget, til Gavns. I Frankrig og England er det meget almindeligt, at dannede Folk kun kunne deres eget Sprog. Naar man nu i andre Lande kan være oplyst og dannet uden at kunne flere Sprog, hvilken Nødvendighed er der saa for, at Nordslesvigerne skulle være tyskplaprende Papegøjer?«

Naturligvis er Jessen ikke blind for, at kan de tyske Almueskoler, skønt mange Lærere fra den danske Tid vedblivende var i Embede, blive farlige for Danskheden, saa vil de højere tyske Skoler være det endnu mere. Naar der er unge fra danske Hjem, der gaar den Vej, gjælder det derfor om at styrke dem i deres

Danskhed, og saa opnaas der maaske derved ,at Befolkningen faar nogle danske Lærere, Sagførere og Læger. »Det vilde ingenlunde være nogen ringe Ting, om vi kunde samle en Del unge, begavede og dannede Mænd om vor folkelige Fane.«

Han henstiller endvidere, at der dannes flere danske Foreninger med Foredrag, Oplæsning og Sang som Formaal, samt, hvad der mange Aar senere blev ført ud i Livet med de danske Aarsmøder, at der »stundom afholdes større Folkefester, hvor Folk fra hele det danske Sønderjylland kunde komme sammen og lære hverandre personligt at kjende, trøste og opmuntre hverandre«.

Blandt de følgende Indlæg er ogsaa en Artikelrække »Om Oprettelsen af danske Folkebibliotheker«, hvor Jessen tilskynder til at organisere de spredte Bogsamlinger og hosføjer en Liste over Bøger, han finder egnede til Udlaan.

Stilen er især i de første Artikler noget stift højtidelig. Men Indholdet frembyder nu og da ny og selvstændige Synspunkter, og lidt efter lidt føler Jessen sig ogsaa i Formen mere frigjort. Saa ung han er, gennemspiller han allerede her det Tema, der skulde blive saa rigt varieret senerehen.

Da Gustav Johannsen i 1881 sammen med Hans Lassen, Lysabild, var bleven valgt ind i den tyske Rigsdag, maatte »Flensborg Avis« igen en Gang skifte Redaktør. Men denne Gang viste Skiftet sig at være til Gavn ikke alene for Bladet, men ogsaa for Afløseren som for ham, der blev afløst. For Jessen betød det Indgangen til en haard og opslidende Tilværelse, men ogsaa til den nationale Stordaad, han i de følgende 25 Aar fik Lykke til at øve fra den Redaktørstol, han overtog. Og Gustav Johannsen fandt nu endelig den Plads, som Lyst og Evner fortrinsvis henviste ham til.

Ganske vist følte han sig ikke hjemme i Berlin lige med det samme. I et Brev til Grosserer Wildau af 24. November 1881 takker han for Lykønskning til Valget og skriver:

»Jeg er naturligvis selv glad over at have været Medaarsag til at berede Dig og alle Danske den Glæde, som mit Valg har skabt. Du kan ogsaa tro, at jeg har arbejdet, men det er nu rigeligt belønnet. Gud i Himlen ske Tak! Da jeg endnu har et lille Kvarter,

førend jeg skal møde i Rigsdagen, saa vil jeg anvende disse Minutter til at samtale lidt med Dig. Havde det dog været til den danske Rigsdag, at man valgte mig! Her er saa skummelt og uhyggeligt, man ser uvenligt paa mig med slet dulgt Arrighed, men Vorherre hjælper mig nok ogsaa over dette. Hvornaar og om vi kommer til at [tale] i denne Samling, er jo et Spørgsmaal, først ville vi undersøge Forholdene.«

Trods det lidt nedstemmende Førstehaandsindtryk blev Gustav Johannsen med sin Bredde, sit Lune og sin Slagfærdighed ret hurtigt den blandt Kolleger afholdte Parlamentariker, og inden længe tiltalte Milieuet og det parlamentariske Liv ogsaa ham. Fra nu af var det Jessens Navn, der var knyttet til »Flensborg Avis«. Det fik Virkninger langt fremefter.

»FLENSBORG AVIS« 1882—1885.

Den 1. Juli 1882 meddelte Gustav Johannsen i Spidsen af Bladet, at Rektoratskandidat J. Jessen Dags Dato var indtraadt i Redaktionen af »Flensborg Avis« »som dennes ledende Medlem« og tillige som den, der herefter havde overtaget det juridiske Ansvar. Idet »Flensborg Avis« saaledes havde vundet Tilgang af nye Kræfter, hvorved det vilde være i Stand til at yde mere end hidtil, opfordrede han »nærmere og fjernere boende Venner til at støtte mit Blad ved at tiltræde som Holdere af det«.

Samtidig bragte »Flensborg Avis« en Programartikel af Redaktør Jessen, »Danskheden i Sønderjylland«, der løb over hele Forsiden og gav et fyldigt Overblik over den nationale Stilling i Grænselandet. Siden Jessen for syv Aar siden som ung Lærer i Broager havde begyndt sit anonyme Medarbejderskab ved Bladet, var der sket det tilsyneladende meget afgørende, at Løftet i Pragfredens Paragraf 5 ved Traktat af 11. Oktober 1878 mellem Prøjsen og Østerrig var bleven ophævet, og Redaktør Jessen undlader heller ikke at tage dette med i Betragtning. Men, siger han, de, der haabede paa, at denne Forandring vilde give Danskheden Naadestødet, har taget fejl. Vel er Haabet om en Genforening nu mindre lyst og frejdigt, »men i Steden for udvikler der sig en Fasthed og Udholdenhed, der i Længden vil gavne vor Sag langt mere end en øjeblikkelig stærk Begejstring og en opblussende, men kortvarig Harme«. Og Udvandringen er i Færd med at standse:

»I mange Aar have de fleste Forældre i Nordslesvig sendt deres Sønner til Kongeriget, hvor de da enten ere blevne for bestandig eller hvorfra de senere ere vendte tilbage som saakaldte

»danske Undersaatter«. I første Tilfælde vare de helt, i det andet Tilfælde halvt tabte for den danske Sag her i Landet. Nu have danske Forældre begyndt at beholde deres Sønner hjemme for at lade dem udskrive til prøjsisk Militærtjeneste.«

Jessen tror ikke, at dette uden videre vil medføre nationalt Tab for os. »Selv om enkelte unge danske Mænd ved at tjene i den prøjsiske Hær skulde blive lunkne eller fortyskede, saa ville til Gengæld mange blive mere faste og paalidelige.«

I øvrigt sætter Jessen sin Lid til de gode Kræfter, der mærkes nord for Kongeaaen:

»Da der i Danmark rører sig et frodigt folkeligt og kristeligt Liv, og da det danske Aandsliv paa Grund af vort Modersmaals Lethed og Bekvemhed langt bedre end det tyske aandelige Liv er i Stand til at faa Indflydelse paa Almenheden, saa er dette en Grund mere til, at Nordlesvig ogsaa i Fremtiden aandeligt talt vil vedblive at høre til Danmark.«

Jessen lægger i sin rolige og maadeholdne under Ansvar skrevne Første-Artikel i »Flensborg Avis« ikke Skjul paa, at de danske Sønderjyder har mange Vanskeligheder at kæmpe med og mange Hindringer at overvinde. Ikke desmindre er han af den Opfattelse, »at vi med Frejdighed kunne se Fremtiden i Møde med det Haab, at den samme Magt, der har givet Danskheden Livskraft til at holde Kampen mod Tyskheden ud i mange Hundrede Aar, ogsaa i Fremtiden vil holde sin Haand over vort Sprog og vort Folkeliv. Saa kommer der nok en Gang lysere Tider for os.«

Kunde Redaktør Jessen saaledes om Stillingen som Helhed bære en fortrøstningsfuld Overbevisning til Skue, saa gav Forholdene ved selve »Flensborg Avis« i de nærmest følgende Aar rigelig Anledning til at nære Bekymringer med Henblik paa Bladets Fremtidsmuligheder. Den almindelige Anskuelse, at »Flensborg Avis« med Jessens Tiltrædelse hurtigt fik Vind i Sejlene, er misvisende. Nok var Jessens Pen synlig i Bladets Spalter fra den første Dag, han overtog Redaktionen. Selv i et saa lille redaktionelt Indlæg som »Udvandringen fra Nordlesvig til Kongeriget« den 18. Juli gav han, der selv havde været til prøjsisk Session, men paa Grund af for spinkel Legemsbygning var bleven

fritaget for Militærtjeneste, paa ny sin Mening om dette vigtige Spørgsmaal klart til Kende, naar han indprentede: »De politiske Forhold her i Nordlesvig kunne ikke blive bedre, før Udvandringen hæmmes.« Til den 25. Juli, Aarsdagen for Slaget ved Isted, skrev han den skønne og stilistisk fuldbaarne Mindeartikel »Blodet binder«, der indleder Redaktør Jessens Artikler i Udvalg, som blev udsendt efter hans Død, og den tyske Presse, foruden lokale Blade ogsaa »Kieler Zeitung«, »Hamburgischer Correspondent« og Berliner-Blade som »Berliner Tageblatt«, »Vossische Zeitung« samt »Norddeutsche Allgemeine Zeitung« blev omhyggeligt imødegaaet, hvor villledende Paastande vedrørende sønderjyske Forhold gav Anledning til det. Men det var den Side af Arbejdet, der vendte udad. Det viser sig ved Gennemgang af opbevarede Breve, at Bladet ikke uden videre, selv om det nu havde faaet et Ansigt, gik ind i en Periode med stigende Fremgang og Tilslutning. Aarene 1882—1885 er tværtimod trange Aar, hvor det gjaldt om med de færrest mulige Midler at holde Bladet gaaende, indtil nye Veje blev farbare.

Som sædvanlig er Overlærer Monrad en god Kilde, hvorfra vi delvis holdes paa det løbende med, hvad der foregaar.

Den 20. Juli 1882 skriver han til Pastor Johansen, Odense¹⁾:

»Ogsaa mig forekommer det, at det går rigtig godt med Jessens Arb. som Redaktør, hvad jeg naturligvis er rigtig glad ved, da jeg jo i flere År har havt Muligheden af at få ham hertil for Øje og lovet mig meget af en sådan Ordning. Selv er jeg vedbleven at redigere »Politisk Oversigt« og for øvrigt ogsaa ellers at levere et og andet, da Redaktionen af alle Dele af et Blad er for meget for een Mand eller i alt Fald vilde gøre ham [det] til et sådant Slid, at Friskheden til lidt selvstændig Frembringelse gik i Løbet. Ogsaa får jeg jo derved stadig en naturlig Lejlighed til at udtale mig om både det ene og det andet og da navnlig holde lidt igen, når han vil tage skarpere fat, end Domstolene her tale. Dog har han alt løbet sig en Staver i Livet ved en Artikel i Nr. 152, som han ikke havde vist mig, åbenbart fordi han deri havde udtalt sig på en Måde om »Dvk.s« og »Flb. Av.s« respektive Områder, som gør Uret mod den sidste, og som han df. ganske vist har følt, jeg vilde gøre Indsigelse imod. »Ja, men jeg vilde

have det sagt«, var hans Svar, da jeg 14 Dage efter gjorde ham en lille mild Bebrejdelse, navnlig fordi han i samme Art. havde brugt Udtryk som det *ulovlige* Forbud mod Skolen i H., *Nægtelse af hans grundlovmæssige Ret og et ubegrundet Afslag*, for hvilke der nu er rejst Sag. Også mod Gust. Joh. er der rejst Sag for en lille Art., han skrev efter sin Hjemkomst sidst, og hvori han siger, at man ser, at Bitter gør Alvor af sit Løfte om at ville kue den nordsl. Befolkning med Strenghed²). Ingen af disse Sager er vistnok farlig — men de koste os altid en Slump Penge, og det er jo meget slemt, hvor der er så lidt af dem. Forresten tror jeg nok, at Jessen herefter skal tage sig bedre i Agt. Vi kommer rigtig godt ud af det og tage alt så let og muntert som mulig.«

Den 21. September 1882 refererer Monrad videre:

»Jeg er naturligvis overordentlig glad ved J. Jessen og har også godt Håb om, at det pekuniære Vovestykke skal lykkes; Kundgørelserne er alt betydelig tiltagne, og vi har gjort meget både her i Landet [Monrad brugte tit denne Betegnelse om Grænselandet, Forf.] og uden for det for at vinde Tilgang af Holdere i det ny Kvartal: Gust. Joh. har skrevet til en Række af sine Venner i Nordslesvig og sender dem Bladet gratis nu i Kvartallets sidste Par Uger, og Jessen og Fastrup (min flinke Hjælper) afsendte i Går 300 Prøveeksempl. til 150 Redaktioner i Danmark, Norge og Sverig. Vort Samarbejde med Jessen går fornøjeligt og uforstyrret.«

I December 1882 udtaler Monrad paa ny sin Tilfredshed med Redaktionsskiftet. »Alle finder, at Bladet har vundet overordentlig«, og Monrad kalder det »en sjælden god Redaktion, der nu præsteres«. Men Tilgangen af Abonnenter har rigtignok »hidtil aldeles ikke svaret til de Forventninger, jeg har gjort mig; vi få nu se til Nyår. For øvrigt har jeg jo Erfaring nok om, hvor svært det er at skaffe et Blad Udbredelse.«

Imens har Redaktør Jessen trods alt faaet saa megen Tiltro til Bladet, at han har erklæret sig rede til at overtage det som sit eget. Den 1. April 1883 blev Jessen Ejer af »Flensborg Avis«, og Monrad kan meddele, at han »nu endelig har fået ordnet Flb.

Avis's Overgang fra G. Joh. til J. Jessen på en sådan Måde, som jeg tror at alle Parter kan være tilfreds med«.

Men dermed begynder ogsaa Modgangen for Alvor at melde sig.

Det var, som berørt af Monrad, Realskole-Sagen fra Haderslev, der gav Anledning til, at Redaktør Jessen første Gang stod anklaget for en præjsisk Domstol. Den indbragte ham sluttelig 6 Maaneders Fængsel. I Efteraaret 1883 fik Monrad Jessen til at overtage Hvervet som Formand i den Foredragsforening, han i sin Tid havde faaet oprettet, og som han da i en halv Snes Aar selv havde været Formand for. Men da Jessen det paafølgende Foraar maatte paabegynde Afsoningen af den ham idømte Fængselsstraf i Glückstadt, var en større Virksomhed inden for Foreningen foreløbig udelukket.

Den 24. Februar 1884, endnu inden Jessen havde tiltraadt Fængselsstraffen, gjorde Monrad i Brev til Pastor Johansen opmærksom paa, at ogsaa andre Omstændigheder virkede til Ugunst for »Flensborg Avis«:

»Det er selvfølgelig en stor Glæde for mig, at den Tillid, jeg havde vundet til, at Jessen med stor Dygtighed vilde kunne redigere et sønderjysk Blad, og som bragte mig til at gjøre alt for at faa ham hertil, ikke er bleven skuffet. Men uforudsete Forhold har imidlertid skabt store Vanskeligheder. Den største af disse er, at der paa ny opdukkede en dansk vestslesvigsk Tidende, kort efter at Jessen havde overtaget Redaktionen af »Flensborg Avis«.

»Vestslesvigsk Tidende« er et velredigeret Blad, og man kan ikke andet end betragte det som en Vinding for den danske Sag, at Tønder og dermed hele Vestkysten har faaet sit eget Blad, men for »Flensborg Avis« har det været et stort Tab ikke blot ved Nedgangen i Abonnenttallet i Vesten, der var noget af Avisens bedste Opland, men ogsaa og navnlig ved Nedgangen i Tallet af Kundgjørelser, der jo er Bladenes vigtigste Indtægtskilde. Det betydelige Opsving, som »Flensborg Avis« tog i det første Aar af Jessens Redaktionstid ogsaa m. H. t. Indtægterne, der var saa gode, at Bekymringer for Fremtiden ikke længer syntes begrundede, har derfor ikke holdt sig. Der er derimod indtraadt en betydelig Nedgang i Indtægterne, og Stillingen er der-

for nu atter vanskelig og faretruende. Da Jessen overtog Bladet ogsaa som Udgiver af det, havde det en Gæld af 900 Mark. Denne overtog Jessen, dog kun paa det Vilkaar, at Gustav Johannsen, Thillerup³⁾) og jeg forpligtede os til igjen at overtage Bladet med de 900 Marks Gæld, dersom det viste sig, at Bladet ikke kunde svare Regning for ham. Hvad Gæld der derimod maatte paadrages efter Overdragelsesdagen den 1. April 1883, skulde være os uvedkommende.

Nu har Tilbagegangen indtil 1ste Januar 1884 været lidt over 600 Mærk til Trods for den store Støtte, Capt. J.s Tilskud har ydet. Januar Kvartal plejer at være et meget godt, og der vil vel indvindes noget af de 600 Mark. Men saa kommer de magre Sommerkvartaler, i hvilke der jo ogsaa maa udredes Betaling til en ny Redaktør eller dog en Hjælper eller Hjælperne ved Redaktionen. Hertil kommer de betydelige Omkostninger ved Jessens Fængselstid, da han jo selv skal betale sin Kost, endvidere en endnu ubetalt Del af Procesomkostningerne...

Under saadanne Omstændigheder er det vanskeligt at væрге sig mod Tanken paa Muligheden af at maatte opgive »Flensborg Avis«.

Men en saadan Opgivelse vilde jo være et saa frygteligt Nederlag for den danske Sag i Almindelighed, at man dog til det sidste maa fastholde Haabet om, at den ikke skal blive nødvendig. At Flensborg med Omegn for 2½ Aar siden kunde sætte Valget af en dansk Rigsdagsmand igjennem, og at der her paa det danske Sprogs sydligste Enemærker som næsten udelukkende Folkesprog endnu lever en saa kraftig, fuldt selvbevidst Danskhed, skyldes selvfølgelig i højeste Grad »Flensborg Avis's« Virksomhed gjennem 15 Aar. Derfor kunde Christian Nielsen for nogle Aar siden med Rette sige til mig, da lignende Farer som nu truede Bladet: »Ja, tage de »Flensborg Avis« fra os, saa synke vi atter tilbage til at blive en Pariakaste. Siden vi have faaet »Flensborg Avis«, staa vi jævnbyrdigt lige over for vore Modstandere og kan altid give Svar paa Tiltale.«

Mod Slutningen af Brevet beretter Monrad om et nyt Tab, »Flensborg Avis« har lidt, efter at Bogtrykker Thillerup i Oktober 1883 har solgt Halvdelen af Annoncebladet⁴⁾ til Ihænde-

haveren af et Annoncebureau, »idet det nu er lykkedes denne Mand at lede Annoncerne til »Flensborg Avis« for en stor Del gennem sig og saaledes berøve »Flensborg Avis« 25% af Indtægten af dem«.

Aaret 1885 udgør for saa vidt en Milepæl i »Flensborg Avis's« Historie, som Forsøgene paa at konsolidere Bladet økonomisk og udvide dets Arbejdsomraade nyder Fremme paa to Maader. »Flensborg Avis« faar ved Hjælp af et Laan fra København sit eget Trykkeri, hvorved opnaas en Billiggørelse af Trykningen, og »Vestslesvigs Tidende« lægges sammen med »Flensborg Avis«, efter at Redaktør Skovrøy har maattet opgive at føre det videre.

Brevene fra Overlærer Monrad til Formanden for Foreningen Dannebrog, Pastor Johansen, Odense, afspejler fortsat de Besværligheder, der opstaar, og den Bedring, der indvindes.

I Brev fra November 1884 fremdrager Monrad et nyt dansk Blad i Aabenraa som medvirkende til, at »Flensborg Avis« føler sig abonnementsmæssigt stadig mere indsnævret:

»Da Redaktør Jessen for 2½ År siden, efter omhyggelig Drøftelse af Sagen med mig, besluttede sig til at vove at overtage Redaktionen af »Fl. Av.« evt. også Udgivelsen af det, var der god Udsigt til, at Bladet under en dygtigere, af andre Forretninger ikke optagen Redaktørs Ledelse vilde kunne tage et større Opsving. Denne Udsigt formørkedes dog straks først derved, at der straks efter opstod en »Vestslesvigs Tidende«, der berøvede »Fl. Av.« en stor Del af dets bedste Opland; dernæst ved, at det nylig fremstæede »Hejmdal« i Åbenrå⁵⁾, skønt yderst dårligt redigeret, dog på Grund af sin meget lave Pris stadig udbredte sig navnlig i Sundeved og således borttog en ikke ringe Del af »Fl. Av.s« Opland mod Øst; fremdeles ved, at »Flb. Av.« til Trods for den Dygtighed, hvormed det fra Apr. 1882 af frem for noget andet sønd. Blad blev redigeret, dog ikke fandt den Påskønnelse i den nordlige Del af det endnu danske Sønderj., heller ikke i Kongeriget, i alt Fald ikke den Udbredelse, som man syntes berettiget til at vente, at det Blad, der stadig bragte de dygtigste ledende Artikler om Landets Forhold, vilde have fået.

Endnu mere ødelæggende for »Flb. Av.« end den Omstændig-

hed, at der kun har været ringe Fremgang i dets Holdertal, eller så godt som ingen, er det bleven, at det ny fremståede »Flensburger Annoncenblatt«, »Vestsl. Tid.« og »Hejmdal« hver for sig har frataget det en Del af dets Annoncerende og derved betydelig indskrænket en af dets Hovedindtægtskilder.

Det var en sand Ulykke for vor Sag, at det for to Aar siden ikke lykkedes Overretssagf. Herold at tilvejebringe den Sum, der havde været nødvendig for at købe halv Ejendomsret til »Flensb. Annoncenblatt«. Var denne Erhvervelse kommen i Stand, vilde vi vistnok også være komne et stort Skridt fremad til en heldig Overvindelse af de økonomiske Vanskeligheder. Det går med »Annoncenblatt« som med de sibyllinske Bøger. Endnu kan en lille Del vindes — der tilbydes endnu Erhvervelse af Halvdelen af den Halvdel, der er i Thillerups Hænder. Dernæst tilbydes der »Flensb. Avis« Erhvervelsen af halv Ejendomsret til det store Thillerupske Trykkeri, der daglig sysselsætter hen ved en Snes Mennesker. De to Erhvervelser, der hver for sig vilde være betydningsfulde, vilde blandt andet også sætte Redaktør Jessen i Stand til at beholde sin dygtige Medhjælper Rossen, Juhlers Lærer, som man nægtede Tilladelse til at fortsætte Juhlers Skole⁹), hvad der vilde være af den største Betydning, da Jessen umulig på een Gang kan besørge alt det daglige Slid og tillige bevare den nødvendige Friskhed til stadig at levere udførlige og grundige ledende Artikler.«

I Foraaret 1885 er Monrad i København for at deltage i Forhandlinger vedrørende et Laan til »Flensborg Avis« til Anskaffelse af eget Trykkeri. Han aflægger Referat til Pastor Johansen:

»Søndag den 15de Februar var jeg fra Kl. 1½—3½ hos Frk. Thalbitzer⁷) samlet med følg. Medlemmer af den såkaldte »Frøken Thalbitzers Komité«: Generalaud. Steffensen, Prof. Goos, Sagfører Laurits Jørgensen, Overlærer, Capt. Dorph, Lieut. Dahl, Rektor Dahl, Grosserer Schmidt; udebleven var Kommandør Gjødesen. Tilstede uden at være i Komitéen var også Overretssagf. Herold. Jeg var meget glad ved at høre Udtalelser, navnlig f. E. af Prof. Goos, om, at der især siden i Fjor var vågnet en mere levende Lyst til at støtte Kampen i Sønderjylland... Resultatet på vort Møde — Komitéen var jo kun ad hoc [dannet

i dette Øjemed] — blev for øvrigt, at de tilstedevær. vilde søge hurtigst mulig at tilvejebringe et Lån i Actier til »Flb. Av.« til Beløb af 8000 Kr. at forrente med 4% og afdrage med 2%. Med denne Sum i Forening med, hvad »Flb. Av.« vel tør håbe fra F.D. og andre Sider, turde der vel være Håb om, at den kan bevares og med den de to dygtige Mænd, der nu arbejder ved den. Sagens endelige Ordning her på Stedet — navnlig om helst at købe Del i Thill.s Trykkeri eller oprette selvstændigt — har ikke ringe Vanskeligheder; men jeg arbejder af al Kraft på at se en *solid* Ordning tilvejebragt.«

Den 14. April 1885 forkynder Monrad synligt opmuntret, at »Flensborg Avis« og »Vestslesvigs Tidende« skal lægges sammen:

»Det er mig en stor Glæde at kunne meddele Dem, at der i Søndags (hos mig) er truffet Overenskomst ml. Jessen og Skovrøy om fra 1. Juli af at forene »Flb. Av.« og »Vestsl. Tid.«, dog kun således, at Indholdet bliver det samme, medens de nuværende Titler beholdes. Fællesbladet trykkes i Flensborg hos Jessen, men Skovrøy bliver i Tønder; hans Del af Forretningen bliver at modtage Kundgørelser til »Vestsl. Tid.«, levere lokalt Nyt for Vestslesvig, sørge for Feuilletonen (Oversættelser, originale Fortællinger etc.) samt derhos levere, hvad han kan af ledende Artikler. Rossen får den udenlandske Artikel, Regnskabsførelsen, Expedition og hvad han for øvrigt ved Siden deraf måtte kunne hjælpe med ved. Jeg tror, det er en rigtig god Ordning, og at vi tør håbe, at den trufne Overenskomst vil betegne et af de største Fremskridt for den danske Sag, der i lang Tid er gjort.«

Hen paa Efteraaret udtrykker Monrad sin store Tilfredshed med, at »Flensborg Avis« har taget et godt Opsving, siden Sammenlægningen er kommen i Stand, især ved Tilgangen af Kundgørelser, mindre gennem Stigning af Abonnenttallet. Der er kun kommen c. 150 nye Abonnenter til i alt. Rossen har en Tidlang tænkt paa at søge Lærerembede i Danmark, men har nu holdt Bryllup med en af Jessens Søstre og bliver.

Og endelig kan han mod Slutningen af Aaret, 4. December 1885, sende Pastor Johansen følgende Beretning:

»Med »Flb. Av.« går det stadig, man kunde næsten sige forbausende fremad, navnlig også i de dårlige Egne overad mod Tønder og i og omkring denne By, ikke at tale om de vestlige Egne længere nordpå, her har Bladet f. E. i Skærbæk Postdistrikt nu 60 Abon., medens det før »Vestsl. Tid.s« Fremkomst kun havde 21. Alligevel er de pekuniære Vanskeligheder ved et så stort Foretagende som Oprettelsen af et Trykkeri, der daglig sysselsætter en 14—15 Mskr., endnu ikke overvundne, men vil jo med Guds Hjælp nok blive det. Vedbliver Tingene fremdeles at gå blot nogenlunde lige så godt som nu, vil det i Løbet af få År kunne blive en rigtig god Forretning. Der er en lille Udsigt til, at også »Hejmdal« bliver slået sammen med »Flb. Av.«, da Matzen, der jo synes at mangle al Besindighed, ellers har de bedste Udsigter til at komme til at tilbringe største Delen af sin Tid i preussiske Fængsler⁸⁾. Om denne Mulighed m. H. t. »Hejmdal« bør der dog indtil videre ikke tales.«

Hvad der i det foregaaende er givet videre af Overlærer Monrad til Pastor Johansen, Odense, om Vanskeligheder og Vækst ved »Flensborg Avis«, efter at Redaktør Jessen har overtaget Bladet, suppleres fortræffeligt gennem Breve fra Monrad og Jessen til en i »Flensborg Avis« meget interesseret Københavner, den før omtalte Overretssagfører Herold, i hvem Redaktør Jessen i disse Aar synes at have haft en god Ven og kyndig Raadgiver, hvor Sager af forretningsmæssig Art trængte sig paa. Overretssagfører Herold, hvis Slægt var af fransk Afstamning, fødtes i Flensborg 1847 og havde været Elev paa den derværende Latin- og Realskole, men tog, da hans Skolegang var bleven afbrudt paa Grund af Krigen i 1864, Studentereksamen i København. Faderen var Murermester i Flensborg og gift med en dansk Pige fra Egernførde. Efter at have taget juridisk Embedseksamen blev han optaget i Overretssagfører Andresens Forretning i København og havde blandt sine Klienter især fynske Godsejere. Herold afstod Forretningen, da han var fyldt 85 Aar, og døde i Fredensborg 1940, 93 Aar gammel. Sin varme Interesse for Sønderjylland bevarede han til det sidste.

Brevene til Overretssagfører Herold hidrører nærmest fra Aarene 1884—85 og omhandler gennemgaaende et eventuelt Køb

af Andele i »Flensburger Annoncenblatt« og Bogtrykker Thille-rups Trykkeri, derefter, da Kapital hertil ikke har kunnet til-vejebringes, Penge til eget Trykkeri til »Flensborg Avis«, Køb af Trykkemaskine i København, Leje af nyt Lokale i Flensborg m. m. Men de bidrager ogsaa derudover til Belysning af »Flens-borg Avis's« Historie i disse Aar. Det fremgaar saaledes af Brev-vekslingerne, at Overretssagfører Herold har formaaet en Kreds af private til at afholde Udgifterne ved Uddeling af et Antal Frieksemplarer af Bladet nede paa Sproggrænsen, og at Jessen un-der sit første Fængselsophold opnaaede mod Betaling til Fæng-selskassen at blive Medarbejder ved »Nordslesvigsk Søndags-blad«, en Begunstigelse, der selvsagt har mildnet Fængselstiden for ham.

Den 18. Marts 1884 takker Monrad Overretssagfører Herold for Støtte til Uddeling af Frieksemplarer og giver Meddelelse om, hvorledes Jessen har det i Fængslet⁹⁾:

»Jeg har nu talt med flere af de paalideligste og i denne Del af Landet bedst lokaliserede Mænd og faaet Løfte af dem om at medvirke til en omhyggelig Uddeling af Friexemplarer. Men først naar jeg har modtaget Fortegnelserne paa de Mænd, til hvem man tror, at Friexemplarerne med mest Frugt kan uddeles, vil jeg være i Stand til at sige Dem, hvor mange der ev. maatte være god Brug for. Det er selvfølgelig en ikke lidt vanskelig Sag at faa gjort et godt Udvalg. Men jeg lover mig i saa Henseende god Haandsrækning fra vor flensborgske Landboforenings For-mand Chr. Nielsen, som jeg alt et Par Gange har talt med om Sagen. Han har den sunde Tanke, at vi saa vidt mulig skal rette vor Opmærksomhed paa Mænd, der ere i Stand til at føre Pen-nen nogenlunde, og at vi som Vederlag for Friexemplaret skal forlange, at der mindst hveranden Maaned gives os en lille Be-retning fra Omegnen om et og andet: Udsigterne for Høsten og lign., hvad der jo vilde være en yderligere Støtte for Bladet. Han har ogsaa den Idé, at der med Hensyn til nogle Exemplarer kun-de skiftes saaledes, at naar een havde havt Friexemplar i et Aar, kunde en anden faa det i næste. At alt dette ikke kan gælde de vigtige Punkter Kroerne er jo en Selvfølge.

Vor Ven Jessen har det *taaleligt* i Fængslet, og [jeg] haaber,

at hans Helbred ikke skal faa noget Knæk, hvad vi have været meget bekymrede for. Et stort Held er det, at han har faaet Lov til at tage en stor Bogsamling, han førte med sig, med ind i Fængslet. Derhos har jeg ifølge Andragende fra mig faaet afsluttet en Kontrakt med Fængselsdirektøren, ifølge hvilken Jessen skal have Lov til at skrive Artikler til det »upolitiske« »Nordslv. Søndagsbl.«, imod at jeg maanedlig prænumerando indbetaler til Fængselskassen 30 Mark, af hvilke da Jessen faar de 10 M. til at købe sig Smør, Øl etc. for, medens Staten faar de 20 M. Kontrakten er alt underskrevet af Fængselsdirektøren og mig som »Arbejdsgiver« og venter nu kun paa Godkendelse af »Ober-Staatsanwaltschaft« i Kiel.«

I et følgende Brev fra samme Maaned kan Monrad oplyse, at Overenskomsten med Fængselsdirektøren i Glückstadt er godkendt, og at han ogsaa har faaet Adgang til at yde Redaktør Mathiesen en lille Lettelse i Fængselslivet:

»Alt er nu i Orden, jeg har udbetalt de første 40 Mark for de 40 Dage fra 21. Marts til 30. April og allerede modtaget den første Sending af Artikler fra Jessen. Det er for øvrigt ikke min Opfindelse, men et Resultat af en Samtale, Jessen havde med Fængselsdirektøren, Dagen før han gik i Fængsel. Ved at henvende mig til en af Statsadvokaterne her i Flensborg har jeg tillige faaet Tilladelse til at besøge Red. Mathiesen i Fængslet her og lade bringe ham lidt Smør m. m. Jeg var hos ham for et Par Dage siden, og han havde det taaleligt; baade han og Jessen ere paa Mellemkost.«

I det første Brev fra Redaktør Jessen til Overretssagfører Herold, dateret den 8. Februar 1884, giver Jessen en Oversigt over Forholdene omkring »Flensburger Annoncenblatt« og skriver:

»Som De veed, var det os om at gøre, at Bladet forblev i danske Hænder, og da Ejeren, Hr. Thillerup, tilbød at sælge Halvdelen af Bladet og ytrede, at han, hvis en dansk Køber ikke kunde findes, vilde afslutte Handel med en indvandret Tysker, saa betragtede vi det som en stor Lykke, om der havde kunnet rejses en Sum Penge til at købe Halvdelen af Bladet for. Den naturlige Følge vilde blive, at Bladet og Trykkeriet en Gang i Fremtiden kom i sikre danske Hænder. Hvis vor udmærkede

Position her skal holdes, var det jo af den højeste Vigtighed at bevare det mest udbredte Blad her i Byen for den gode Sag. Da Hr. Thillerup med hele sin Ejendom garanterede 8 p. Ct. af den Kapital, som skulde tilskydes, i aarlig Rente, kunde der tilsyneladende ikke være Tale om noget Tab. Der kunde paa een Gang gøres en god Forretning og en patriotisk Handling. Desværre mislykkedes jo de Bestræbelser, der blev gjorte for at skaffe de nødvendige Penge til Veje. Følgen er ikke udebleven. Som jeg først i disse Dage har erfaret, har Hr. Thillerup alt i Efteraaret afhændet den halve Ejendomsret til Annoncebladet til den omtalte Tysker for 22,000 M....

Foreløbig maa vi være glade, naar det lykkes os at holde »Flensborg Avis« oven Vand, hvilket under de nuværende Omstændigheder — Hr. Monrad er meget syg af Lever- og Mave-Katarrh, og jeg skal et halvt Aar i Fængsel, saa det skorter baade paa Kræfter og Midler — turde være vanskeligt nok.«

Nogle Dage senere, 12. Februar, beroliger Redaktør Jessen Overretssagfører Herold med Henblik paa Bladets Stilling, men understreger, hvad han Gang paa Gang vender tilbage til, den store Betydning, det vilde have, om Bladet kunde blive pekuniært selvstændigt, og som et Middel hertil peger han paa Anskaffelsen af eget Trykkeri:

»Der er ikke nogen ligefrem overhængende Fare for, at »Flensborg Avis« skal gaa ind; thi selv om jeg straks kom i Fængsel, og Overlærer Monrad ikke saa snart blev rask — lykkeligvis er han noget paa Bedring —, saa havde vi dog Rigsdagsmand Gustav Johannsen at ty til, og naar han skal til Rigsdagen, bliver der vel nok Udvej til anden Hjælp til Redaktionsarbejdet, skønt vi ikke kunne faa Kræfter fra Kongeriget. Vor Gæld (omtrent 1800 M.) vil forhaabentlig ikke blive meget forøget under min Fængsling. Det er derfor ikke saa meget øjeblikkelig Hjælp, vi trænge til, som Assistance ved senere at gøre Forsøg paa at oparbejde Bladet til pekuniær Selvstændighed.

Den sikreste Vej til at ophjælpe Bladet vilde vistnok være den at skaffe det et eget Trykkeri. Vi give saa meget ud til Nettoindtægt for Bogtrykkeren, til Expedition osv., at der derfor med Lethed kunde lønnes en Medhjælper. Hr. Monrad yder, naar han

er rask, uden Vederlag nogen Hjælp ved den politiske Oversigt, og jeg hjælper ham til Gengæld med Søndagsbladet, men hovedsagelig er jeg ene om Arbejdet, og der kan derfor, især nu, da jeg i flere Maaneder har gaaet med et halvt Aars Fængsel foran mig og jeg som Følge deraf er stærkt nervøs, ikke være Tale om nogen omhyggelig Redaktion. Kunde der senere skaffes nogen Hjælp til Oprettelsen af et eget Trykkeri, saa vilde dette utvivlsomt være til stort Gavn for Avisen.«

Atter nogle Dage senere takker Redaktør Jessen for et Tilbud fra Overretssagfører Herold om at tilvejebringe et Beløb til Udsendelse af 50 Frieksemplarer af Bladet langs med Sproggrænsen. Han anfører, at »Flensborg Avis« for Tiden trykkes i et Antal af 850—900 Eksemplarer, og at en Tilvækst paa 50 Eksemplarer, da der tjenes omtrent 1 Krone i Kvartalet paa hvert Eksempel ud over 800, vilde give en forøget Nettoindtægt paa c. 400 Kroner aarlig. »En Indtægt af 400 Kroner er næsten tilstrækkelig til at dække Udgifterne ved en af vore Processer.«

»Uden Sammenligning langt større Betydning har det dog«, fortsætter Jessen, »at der bydes Befolkningen i det blandede Sprogdistrikt gratis dansk Læsning. Omtrent enhver, der ønsker det, kan faa det regeringsvenlige Blad »Flensburger Norddeutsche Zeitung« aldeles gratis, saa at ikke blot de almindelige Postpenge betales af Expeditionen (hvilket nok er nødvendigt), men endog Ombæringspengene, hvilke vi ikke betale for vore Gratisabonnenter.... Der skal saa blive sørget for, at hvert Friexemplar, hvis muligt er, kan cirkulere hos flere Læsere, for saa vidt de ikke benyttes til at fremlægges i Landsbykroer. Alle Landsbykroer i hele Flensborg Amt have »Flensb. Norddeutsche Zeitung« fuldstændig gratis. Alligevel trykkes dette Blad ikke i et synderlig større Antal Exemplarer end »Flensborg Avis«.«

I Oktober samme Aar bemærker Jessen:

»Vi have stor Glæde af disse Friexemplarer, der paa sine Steder gaar hele Landsbyen rundt fra den ene til den anden, saa at et Exemplar efterhaanden læses i omtrent en halv Snes Huse. Jeg haaber, at den levende Danskhed her i Landet skal give sig et smukt Udslag ved Valgene.«

I Slutningen af 1884 og Begyndelsen af 1885 fortsættes Brev-

vekslingen, efter at Redaktør Jessen er kommen hjem efter udstaaet Fængselsstraf, og Jessen meddeler i et af Brevene, at Ud-giveren af »Hejmdal«, Bogtrykker Matzen, har »tilbudt at overlade os hele sit Blad imod at faa Lov til at trykke begge Aviser«.

For Frieksemplarerne redegøres der i Januar 1885 saaledes:

»I sidste Kvartal gik 23 af Frieksemplarerne af »Flensborg Avis« her til Byen, 24 til Landdistriktet, der strækker sig i omtrent 1 Mils Afstand fra Byen til alle Sider, 10 til Faarhus og Hokkerup, 2 til Tarp, 2 til Eggebæk, 1 til Valsbøl, 1 til Padborg og 1 til Sønderløgum. Absolut Nøjagtighed kan denne Liste ikke gøre Krav paa, da Postdistrikterne idelig omlægges, og Bogføringen i Expeditionen er aldeles forvirret, hvilket er en Grund mere til, at vi maa overtage Expeditionen og Regnskabsførelsen selv.«

I første Halvdel af Halvfjerdserne var Ejeren og Redaktøren af »Dannevirke« i Haderslev, H. R. Hiort Lorenzen, omgaaedes med Tanken om med »Dannevirke« som Grundlag at skabe et Fællesorgan for den danske Presse i Nordslesvig, der skulde afløse de mindre lokale Blade, give større politisk Slagkraft, mere Læsning og som Følge deraf ogsaa større Udbredelse¹⁰⁾. Det viser sig nu, at Redaktør Jessen har været inde paa lignende Tanker, men med »Flensborg Avis« som det for ham naturlige Udgangspunkt. Det er i Brev til Overretssagfører Herold af 8. Januar 1885, Jessen giver en Fremstilling af de Planer, han har tumlet med:

»Det første er naturligvis, at »Flensborg Avis« bør bestaa. Men jeg kan ikke nægte, at jeg bestandig gør mig Haab om, at vi maatte kunne opnaa pekuniær Uafhængighed, saa at enhver Understøttelse med Tiden maatte kunne undværes. I Fængslet var jeg saa fortvivlet over vor usikre Stilling, at jeg var nær ved at beslutte, at jeg vilde opgive Avisen, naar Sagen ikke kunde ordnes paa en Maade, der betryggede Bladets Existens uden Understøttelse. Jeg tænkte mig to Veje, den første, at man formaaede »Dybbølposten«, »Hejmdal« og »Vestslesvigs Tidende« til en Sammenslutning med »Flensborg Avis« (i Lighed med »Dannevirke«—»Freja«, »Nationaltidende«—»Dagstelegrafen«—»Aftenposten«), den anden og mindst gode, at vi sloge »Flensborg

Avis« sammen med »Dannevirke« og lode den trykke i Haderslev. I begge Tilfælde vilde der opnaas, at vi fik et stort Blad og fuld pekuniær Uafhængighed. Den første Plan, hvis Virkeliggørelse vilde have været et umaadeligt Held for os i enhver Henseende, strandede paa, at »Dybbølposten« jaloux vogtede og værnede sin selvstændige Existens, at »Hejmdal's« Udgiver selv er Bogtrykker og derfor ikke kan staa sig ved at faa andet Trykkeristed for sit Blad, og for »Vestslesvigs Tidende's« Vedkommende maaske paa, at den Understøttelse, Bladet har modtaget fra flere Sider, formentlig ikke vilde vedblive, naar det sloges sammen med »Flensborg Avis«. Det er naturligvis kun, for saa vidt Deres Understøttelse til »Vestslesvigs Tidende« hindrer en Overenskomst som den nævnte, at jeg beklager — nej, det maa jeg ikke sige —, at jeg ikke tilstrækkelig glæder mig over, at Bladet har faaet en Understøttelse, hvilken jeg ellers skulde være den første til at unde det. En Sammenslutning af »Flensborg Avis« med »Dannevirke« har to Ulemper. For det første maatte Flensborg opgives som Tryksted — og det har jo sin store Betydning at have et dansk Trykkeri i Flensborg —, for det andet er Redaktør Bjørnshauge undertiden noget, hvad skal jeg sige, egensindig, aparte eller stædig. Smaaavanskeligheder vilde ikke kunne undgaas. Men der er endnu en Hindring af en anden Art. Overlærer Monrad er absolut imod Planen, maaske til Dels fordi han ikke kan lide Hr. Bjørnshauge, maaske fordi han frygter Indflydelse fra Edsnægterne. Vel har jeg fuld juridisk Ret til at handle paa egen Haand; Samvittighedsskrupler vilde jeg egentlig heller ikke have; men jeg kunde ikke godt være bekendt at foretage et saadant Skridt, naar det maaske vilde føre til et Brud med Hr. Monrad...

Om Planen med et paa Tysk skrevet Ugeblad skal jeg meddele Dem følgende. Hr. Gustav Johannsen paaregner at kunne skaffe den nødvendige Kapital omtrent fuldstændig her i Byen ved Hjælp af 18 Aktier, som Kapitalister — oven i Købet af de lunkne, der imidlertid bleve opskræmte ved de tyske Blades Forhaanelser af de sønderjyske Piger i Sommer — til Dels allerede have givet ham Løfte om. De kender jo Forholdene her i Byen og veed, at vore Pengemænd ikke lader sig begejstre for et paa

Dansk skrevet meget stærkt udpræget national-dansk Blad, om de end i det hele stille sig velvilligt til »Flensborg Avis« og sørge for, at vi faa Aktieselskabernes Bekendtgørelser.

Jeg har den samme Mening om Hr. Johannsens Redaktionskraft som De. Et Ugeblad vilde han imidlertid maaske besørge med den tilbørlige Flid. Naar Bladet blev trykt i Avisens Trykkeri, vilde det vel nok med Tiden blive mig, der nu og da maatte lægge den sidste Haand paa Værket. I saa Henseende tror jeg, Hr. Johannsen er meget medgørlig. For øvrigt kunde Bladet maaske udvikle sig til et Dagblad.«

I Marts 1885 kan Redaktør Jessen omsider efter mange Forhandlinger frem og tilbage forberede Indflytningen i nye Lokaler med Anbringelse af eget Trykkeri:

»Jeg har lejet to Lokaler til Kontor og Expedition paa Hjørnet af Skibsbroen og Gaardenderne, over for Sommers Hotel til den ene Side og Dampskibspavillonen til den anden Side. I en langstrakt Gaard, der støder umiddelbart hertil, kunne vi faa Sæterstue og Trykkeri samt Papirlager, alle Lokaler, paa begge Steder, for tilsammen 600 M. Til Gaarden er der Tilgang baade fra Gaardenderne og Storegade. Prisen kan næppe være billigere. Jeg er nær ved at betragte det som et overordentligt Held, at vi have kunnet faa saa god en Lejlighed.«

Ved Indgangen til 1886 kommer Redaktør Jessen endnu en Gang tilbage til Uddelingen af Frieksemplarer, hvor blot en enkelt Anmodning fra syd for Flensborg tydeligt er en Opmuntring for ham:

»Der har lige været en Mand fra Vejrgab paa Angelsiden for at tale med mig om at faa et Exemplar af Avisen til nedsat Pris. En Mand i København har for nylig stillet et Par Frieksemplarer til min Raadighed, og jeg havde da den Fornøjelse at kunne meddele Arbejdsmanden, at han kunde faa Avisen gratis. Dette minder mig om at opfylde et Tilsagn, jeg i sin Tid har givet Dem om at fremkomme med nærmere Oplysninger om, hvorledes vi i det forløbne Aar have benyttet de Frieksemplarer, som stilledes til vor Disposition. De husker maaske, at Kommandør Gjødesen ved at se Listen igennem gjorde opmærksom paa, at der ogsaa

fandtes Gaardmænd iblandt Modtagerne. Disse havde jeg imidlertid ikke udvalgt; de skrev sig fra min Fængselstid. For øvrigt var det ikke saa farligt med de Gaardmænd. I Egnen vest for Flensborg sidde mange smaa Landmænd med et Par Heste og nogle Køer og have Vanskelighed ved at skaffe Udkommet paa den magre Egn. Naar der saa ikke er nogen i Nærheden, med hvem de kunne holde Avisen sammen, have de ikke Raad til at holde den. Den oprindelige Liste havde jeg kun det imod, at den væsentlig tog Hensyn til Egne umiddelbart nord for Flensborg, og jeg har derfor søgt at drage Egnen syd for Byen med ind i Kredsen; det kommer jo efterhaanden og ved Lejlighed.«

Ogsaa »Hejmdal« kommer Redaktør Jessen tilbage til igen efter at have skildret, hvorledes han økonomisk »hvert Øjeblik har været i den pinagtigste Forlegenhed«:

»Ved Laan og Borg er det dog lykkedes at klare de allernødvendigste Udgifter, og det kunde i hvert Fald være gaaet langt værre, end det er gaaet. Der har i den nyeste Tid været en lys Udsigt til at faa alle Vanskeligheder klarer. Der er nogen Mulighed for, at vi kunne faa »Hejmdal« sammensmeltet med »Flensborg Avis«. Jeg har selvfølgelig faaet Blod paa Tandens ved, at Sammensmeltningen af »Vestslesvigs Tidende« med Avisen har vist sig at være saa heldig. Hvis Bogtrykker Matzen vilde sælge Bladet for 6000 M. med Halvdelen kontant udbetalt, kunde jeg rejse Pengene her i Byen paa Aktier. Han har imidlertid forlangt 10,000 M., og det kan jeg ikke indlade mig paa. Maaske afhænder han dog Bladet paa de af mig stillede Vilkaar. Vi oprette da et særligt Kontor i Aabenraa. Hvis denne Plan kommer i Stand — selvfølgelig ikke uden at jeg paa det nøjagtigste har undersøgt Forholdene i Forvejen —, saa haaber jeg, at vi kunne skaffe Avisen fuld materiel Uafhængighed, uden hvilken Foretagendet jo ikke kan bestaa i Længden.«

Planen om at lægge ogsaa »Hejmdal« sammen med »Flensborg Avis« blev ikke virkeliggjort. Den 1. Oktober 1893, næsten otte Aar senere, overtog H. P. Hanssen, indtil da bosat i Sønderborg, Bladet for en Købesum af 27,000 Mark med en Udbetaling ved Overdragelsen af 20,000 Mark.

»Dybbøl-Posten« vedblev ligeledes at være et selvstændigt Bladforetagende. Der er dog ingen Tvivl om, at en Sammenlægning af dette Blad med »Flensborg Avis« i meget vilde have forebygget den Udvikling, der nu Skridt for Skridt nærmede sig. Mens hele den øvrige dansk-slesvigske Presse gik frem fra Aar til Aar, stod »Dybbøl-Posten« stille, og omkring Aarhundredskiftet havde det tyske Blad i Sønderborg, »Sonderburger Zeitung«, i Kraft af den ringe lokale Modvægt, faaet i den Grad Indpas overalt, ogsaa i danske Hjem i Sønderborg og Omegn, at det truede med at drage nationalt højst uheldige Følger efter sig.

H. P. Hanssen fortæller for øvrigt i sine Erindringer¹¹⁾, at han, sandsynligvis først paa Aaret 1882, da han opholdt sig som Elev paa Askov Højskole, efter at have faaet Nys om Redaktør Jessens Planer om en Sammenlægning af »Dybbøl-Posten« med »Flensborg Avis«, blev meget betænkelig herved. »Det maatte efter min Opfattelse betragtes som et politisk Fejlgreb at ophæve et selvstændigt dansk Blad i Sønderborg med dens store, rent danske Opland. Dertil kom andre Grunde. Det trak op til en heftig Kamp om Højskolerne. Redaktør Moldt var frisindet nok til altid beredvillig at aabne »Dybbøl-Posten's« Spalter for mig. Det samme kunde jeg, hvad Højskolesagen angik, ikke vente af Redaktør Jessen, som i »Flensborg Avis« i Tilslutning til den konservative Hovedstadspresse rettede meget skarpe Angreb paa Højskolerne, mens jeg betragtede dem som vor bedste Hjælper i Nøden.«

H. P. Hanssen henvendte sig derfor til Formanden for den nyoprettede Sprogforening, J. P. Junggreen, Aabenraa, med nogle Spørgsmaal om den sønderjyske Presse, saaledes om denne fandt det tilraadeligt, at »Dybbøl-Posten« blev slaaet sammen med »Flensborg Avis«. Hertil svarede Junggreen i Brev af 14. Februar 1882: »Hvad Deres andet Spørgsmaal angaar om Sammenlægningen af »Dybbøl-Posten« med »Flensborg Avis«, da tror jeg ikke, der er en eneste Mand her i Landet, der vilde anbefale en saadan.« Junggreen var af den Formening, at et Blad, der udgaar i en anden By, ikke vilde være i Stand til at behandle de lokale Forhold saaledes, som det var nødvendigt, hvad Sammenlægning-

gen af Aabenraa-Bladet »Freja« med »Dannevirke« tilfulde havde godtgjort. Han vilde derfor aldrig kunne tilraade, at det samme Eksperiment foretoges med »Dybbøl-Posten«.

Denne Fremstilling kan ikke staa for en nøjere Prøvelse. Jessen blev først Redaktør af »Flensborg Avis« den 1. Juli 1882, og han kan derfor ikke ved Aarets Begyndelse eller før have gjort sig bemærket hverken ved skarpe Angreb paa de danske Højskoler eller ved Forsøg paa at faa »Flensborg Avis« og »Dybbøl-Posten« lagt sammen. Det fremgaar tværtimod af det foregaaende, at det er saa langt fremme som i 1884, under det første Fængselsophold, at Jessen tumler med Planerne om en Sammenlægning af flere Blade med »Flensborg Avis«, blandt dem ogsaa »Dybbøl-Posten«. Hvorvidt der før Jessens Tid har været Følere ude fra Flensborg i den Retning, Henvendelsen fra H. P. Hanssen kunde tyde paa det, kan ikke oplyses.

Alt i alt er Redaktør Jessen ved Aarsskiftet 1885—86 paa det rene med, at »Flensborg Avis« er naaet et godt Stykke fremad:

»Trods alle Vanskeligheder er jeg dog glad og tilfreds med, at vi have faaet Trykkeriet og den dermed forbundne Udvidelse af Bladet. Simpelthen, fordi Udvidelsen var aldeles nødvendig, naar Avisen ikke skulde gaa sikkert tilbage og dø af Svindsot. Om den vedblivende i en længere Fremtid kan holdes oven Vand, er jo et Spørgsmaal, som ikke bestemt kan besvares; det regelmæssige Tilskud, den i mange Aar har faaet (gennem Hr. M.), er ophørt nu til Nyaar.«

Jessen forsømmer heller ikke at rette den smukkeste Tak til Overretssagfører Herold for al den Hjælp, han i den overstaaede meget krævende og slidsomme Periode har modtaget fra ham:

»Der er«, hedder det, »noget i højeste Grad opmuntrende og forfriskende i at se, at De trods alle de Bryderier, De har haft med vore Affærer, bestandig bevarer den samme Velvilje og uforstyrrede Forekommenhed og offervillige Hjælpsomhed. De vil tillade mig at sige dette, da jeg i Virkeligheden føler det som en stor Lettelse i Pinagtigheden. Jeg vil tilstaa, at naar jeg ser os omringet af alle mulige Vanskeligheder og Kedsommeligheder, saa synes jeg, at det er ikke mere end billigt, at nogen hjælper os at

bære Byrden; men naar denne Assistance bydes os paa en saa hensynsfuld Maade og med saa stor Udholdenhed, som det sker fra Deres Side, saa kan jeg ikke nægte, at hvor sjælden en Urt Taknemmelighed end kan være i vore Dage, saa har jeg dog den Følelse, at her er den paa sin Plads. Jeg bringer Dem derfor min oprigtige Tak for Deres velvillige Bistand.«

JESSEN OG SPROGORDNINGEN MELLEM DE SLESVIGSKE KRIGE

Aaret efter at Jessen var tiltraadt som Redaktør af »Flensborg Avis«, kom han ud for en Prøve med Hensyn til Behandling af et vanskeligt nationalt Spørgsmaal, som tilfulde viste den Modenhed og Dømmekraft, han allerede da var i Besiddelse af.

Det var Biskop H. L. Martensen, født Flensborger, højt anset som Videnskabsmand og Kirkefyrste hjemme og ude, der i 1883 i anden Del af sine Erindringer satte den danske Sprogordning i Mellemslesvig i Tiden efter 1850 paa Dagsordenen igen og fældede en saa haard Dom over den, at det vakte Opsigt videnom. Da Treaarskrigen var endt, havde den daværende danske Regering søgt at faa Martensen, der dengang var Professor ved Københavns Universitet, til at overtage Stillingen som Biskop i Slesvig. Man henviste til, at han som født Slesviger sad inde med et særligt Kendskab til sønderjyske Forhold og følgelig maatte være velegnet til at forestaa et saa betydningsfuldt Embede. Martensen sagde først Ja, men ombestemte sig i sidste Øjeblik og afslog, efter hvad han oplyser i »Af mit Levnet«, fordi en indre Stemme overbeviste ham om, at han »ikke vilde være Forholdene voksen, og at der i disse Forhold og i de Foranstaltninger, som den daraadende nationalliberale Politik havde indført i Slesvig, var det, som ikke vilde stemme med mine Overbevisninger og vilde bringe mig i Modsigelse med mig selv«.

H. L. Martensen var som Helstatsmand og med nær Tilknytning til teologiske Kredse i Tyskland paa Forhaand Modstander af de national-liberale og deres sønderjyske Bestræbelser, og bedre blev det ikke, da han i 1853 foretog en Informationsrejse til

det blandede Distrikt af Hertugdømmet Slesvig og her fik «den Overbevisning bestyrket, at jeg ikke af Hjertet vilde have kunnet udføre det omhandlede Embede, ikke af Hjertet havde kunnet tjene under dette Regime og medvirke til at udføre dets Foranstaltninger. Jeg sigter herved i Særdeleshed til den nærmere Anskuelse, jeg fik af Sprogskriptet af 1851, hvilket Reskript jeg nu lærte at kende i dets levende Anvendelse.»

Biskop Martensen redegør i sine Erindringer udførligt for Tilstandene i Mellemslesvig efter Treaarskrigens Afslutning og fremhæver de Fejl, den danske Regering efter hans Mening har begaaet. Gudstjenesten saavel som Skoleundervisningen havde, skriver han, siden Reformationen været tysk, selv om Folkesproget vedvarende var dansk. Men en Ændring deraf maatte foregaa langsomt og lempeligt. »Det er ganske vist«, fortsætter Biskoppen, »at hvor Folkesproget er dansk, der bør Kirkesproget ogsaa være dansk. Ingen Sætning kan være mere soleklar end denne, og dog passede den ikke paa Virkeligheden. Man oversaa ganske, at det tyske Kirkesprog paa disse Steder havde bestaaet i flere Hundrede Aar. Kunde dette nu pludseligt afskaffes, selv om man indskrænkede sig til at lade dansk og tysk Gudstjeneste afveksle? Man oversaa ligeledes i Overfladiskhed, at det danske Sprog, som det levede i disse Menigheder, vistnok var Folkesprog, men ved Mangel af Pleje var bleven raat, fattigt og udannet, berøvet Aandelighedens Karakter. Det indeholdt kun Hverdagsudtryk for det, som hørte til det daglige, det lavere og sanselige Liv, men manglede ganske Udtryk for de højere aandelige Forestillinger. Disse havde Menighederne kun i det tyske Sprog, af Luthers Bibel, af den tyske Salmebog og den tyske Katekismus.»

»Med eet Ord«, argumenterer Biskoppen videre, »Tysk var det hellige Sprog, og hvor det fremtraadte i Religionens Tjeneste, havde det Religionens hele Ærværdighed. Hvad her var at gøre, var at føre det danske Sprog tilbage til den Aandelighed, det havde tabt i Tidernes Løb, og hvortil selve Reformationen havde bidraget. Og dette kunde kun ske derved, at Dansk, om end med behørig Begrænsning og Hensyntagen til det tyske Element, indførtes i Skolen, at Befolkningen blev bekendt med den

danske Bibel og de danske Salmer, at i det hele dansk Oplysning og dansk Litteratur blev udbredt. Havde dette været forsøgt, vilde det have vist sig, om Menighederne fattede Lyst til ogsaa at faa Gudstjenesten paa Dansk. Men vistnok burde dette ske frivilligt, det modsatte, en blot verdslig Tvangsforanstaltning, er uforsvarligt.«

Biskoppen hugger ogsaa til de danske Præster i det blandede Distrikt, af hvilke flere i sin Tid havde haft hede Debatter med ham. De blev for ham at se væsentlig kun opfattede »som Redskaber for en dansk Propaganda, som den danske Regerings og det nationalliberale Partis Organer, som blot politiske Partimænd, medens deres Stilling som Evangelieforkyndere ganske blev tilbagetrængt«.

Disse sidste Bemærkninger maatte føles særlig saarende af de Præster, der mellem Krigene havde haft Ansættelse i det blandede Distrikt i Mellemslesvig, og som med Haab og Tro var gaaet ind i det Genvindingsarbejde, Sprogordningen var Udtryk for. Det var da ogsaa en af dem, Pastor Hjort, Nyborg, der som den første gjorde Indsigelse mod det paagældende Kapitel i Biskop Martensens Erindringer. I en Pièce »Biskop Martensen og de danske Sprogreskripter i Slesvig. En Protest« leverer han et i flere Henseender dygtigt og vel dokumenteret Forsvar for Sprogordningen i det mellemslesvigske Distrikt, paaviser, hvorledes det tyske Sprog i Kirke og Skole var bleven paatvunget Befolkningen, at denne indtil en Menneskealder før Sprogreskripterens Indførelse i meget ringe Udstrækning havde forstaaet de Prædikener, der blev holdt for dem, og at det kun var naturligt at komme det undertrykte danske Modersmaal til Undsætning, da man omsider fik Øjnene op for den Uret, der her var øvet mod Befolkningen og det Sprog, den talte. Paa et enkelt Punkt hævder Pastor Hjort, at Biskoppen ikke har haft fast Grund under sig, da han drog til Felts mod Sprogordningen. Skoleundervisningen har ikke været tysk helt fra Reformationens Dage, men blev indtil 1800-Tallet, da Skolevæsnet i Mellemslesvig var bleven reorganiseret, givet i Folkesproget, Dansk, Frisisk eller Plattysk, og ellers havde Folkesproget trods alle Magtbud ovenfra heller ikke kunnet holde sig saa længe.

Naar undtages de ældre Børn, hvis Undervisning blev fuldført i det højtyske Sprog, hvori den var begyndt, ligesom de ogsaa konfirmeredes paa Tysk, foregik fra Sprogreskripterens Indførelse den øvrige Undervisning, Religionstimerne medindbefattet, paa Dansk. Til Indøvelse i det tyske Sprog kunde der anvendes indtil 4 Timer ugentlig. Da man ikke kunde henvise de Konfirmander, der var undervist paa Dansk, til tyske Gudstjenester, blev Resultatet, at der skulde afholdes dansk Gudstjeneste hveranden Søndag. Men ogsaa her beholdt man for at gøre Overgangen saa lempelig som mulig en Tid den tyske Salmesang.

Sprogreskripterne var, sammenfatter Pastor Hjort, ikke fuldkomne og deres Gennemførelse ikke fejlfri. Det blandede Distrikt var for stort og uensartet til, at de samme Bestemmelser overalt kunde være lige hensigtsmæssige. At den danske Prædiken til en Begyndelse medførte endog store Vanskeligheder, vil Pastor Hjort ikke fragaa. Alligevel tog Besøget ved de danske Gudstjenester til, og Antallet af dem, der ønskede de kirkelige Handlinger udført paa Dansk, blev stadig større.

Som Helhed finder Pastor Hjort, at Sprogordningen var retfærdig. Hans Modindlæg efterfulgtes af en Fejde i københavnske Blade og sluttelig af en Adresse til Biskop Martensen fra c. 60 forhenværende slesvigske Præster, hvori man protesterer mod Biskoppens Domme og henstiller, at han i en eventuel tysk Ud-gave modificerer de Udtalelser, han har fremsat. Adressen blev afvist og omgaaende returneret¹).

Hvorledes tog nu den nye Redaktør af »Flensborg Avis« paa dette meget ømtaalige Emne. Han bragte et fyldestgørende Ud-drag af Pastor Hjorts Pièce og jævnsides hermed en udførlig Re-degørelse for sit eget Syn paa Sprogordningen, der ogsaa siger en Del om, hvorledes Jessen saa paa Statens Holdning over for nationale Problemer i det hele taget²).

»Det er let nok at være bagklog.« Med denne fyndige Sæt-ning indleder Redaktør Jessen sine to Artikler »Biskop Martensen og den danske Styrelse i Sønderjylland«. »Der hører ikke stor Visdom til nu at indse, at meget i den danske Styrelse i Sønderjylland i Aarene fra 1850 til 1864 kunde have været anderle-

des, og at en Del burde været anderledes. Man kunde efter 1850 være gaaet en Del mere lemfædigt til Værks, end man gjorde, særlig med Hensyn til Udstedelsen og Gennemførelsen af Sprogreskripterne i den mellemste Del af Landet. Det var selvfølgelig nødvendigt, at der blev indført i det mindste delvist dansk Kirke- og Skolesprog i de Egne, hvor der udelukkende eller til Dels taltes Dansk; det tyske Sprogs uberettigede Eneherredømme i rent danske Egne havde været længe nok. Men man ændrede ikke tilstrækkelig, at det tyske Sprog ikke forgæves i et Par Hundrede Aar havde behersket det offentlige Liv i disse Egne, at det havde øvet en Paavirkning, som ikke kunde udslettes paa een Gang, og som vilde efterlade Spor i længere Tid. Man lagde ikke tilstrækkelig Vægt paa, at der særlig i de tre Oprørsaar var udfoldet en stærk Virksomhed for at ophidsede den uoplyste og vildledte Befolkning imod Danmark og alt, hvad dansk er, og at en saadan Ophidselse ikke lægger sig ved Tvang og Strenghed, men bedst dæmpes ved Overbærenhed og hensynsfuld Skaansel. Man forstod ikke rigtig, at der havde samlet sig en Hob vrang Fordomme, hvis Magt ikke kunde brydes paa een Gang, men som man kun lidt efter lidt kunde tage Magten fra. Man gik for rask til Værks. Hastværk er Lastværk.«

Redaktør Jessen gaar derefter i Enkeltheder og udvikler nærmere, hvorledes man maaske med mere Held kunde have paabegyndt den Tilbagevinding for Danskheden, der var et naturligt Ønske for det danske Styre efter Treaarkrigen:

»Hvis man ikke havde foretaget en saa brat Omvæltning som den, der unægtelig foregik ved Gennemførelsen af Sprogreskripterne, hvis man t. E. havde begyndt med i Skoler med tysk Sprog at indføre et Par danske Timer om Ugen, og da helst lige ned til Sli eller Ejder, og i de nordlige Distrikter efterhaanden var gaaet frem med en Forøgelse af de danske Timer, saa at der skete en jævn Overgang fra tysk til dansk Skolesprog, saa vilde en Agitation herimod, selv om man havde begyndt paa en saadan, snart være bleven lammet. Paa lignende Maade vilde det være gaaet med Kirkesproget, hvis den danske Gudstjeneste havde faaet det fuldkomment frivillige Præg, der vilde være opnaaet ved foreløbig at lade hele den sædvanlige tyske Gudstje-

neste bestaa ved Siden af og i sit gamle Omfang. Hvis der i de sydlige Distrikter lige til Slien var bleven indført en kort dansk Eftermiddagsgudstjeneste, medens den tyske Prædiken om Formiddagen vedblev som sædvanlig, og hvis der i de nordlige Distrikter med blandet Sprog, hvor Omgangssproget var saa godt som ublandet dansk, ligeledes hver Søndag var blevet afholdt baade dansk og tysk Gudstjeneste, i Begyndelsen saaledes, at den til de to Slags Gudstjeneste berammede Tid var omtrent lige heldig for begge Sprog, saa vilde ingen have haft det mindste at beklage sig over. Nogle praktiske Ulemper vilde man vel nok have haft, idet Præsterne skulde prædike to Gange hver Søndag, men det var da ikke uoverkommeligt —, ligesom den frie danske Gudstjeneste i de sydlige Egne næppe vilde være blevet synderlig besøgt i de første Aaringer efter Krigen; men dette var ikke Tilfældet alligevel. Da det stod Sogneboerne frit for at vælge det Sprog, i hvilket de vilde have de kirkelige Handlinger, Daab, Bryllup og Jordfæstelse udført, saa vilde den antydede Ordning utvivlsomt have baaret gode Frugter, maaske især hvis der var blevet ansat fortrinsvis grundtvigske Præster, da disse ved deres udviklede Sans for Frihed og Frivillighed formodentlig vilde have undladt alt, der kunde se ud som Forsøg paa at udøve et Tryk paa Menighederne for at faa dem til at foretrække det danske Sprog for det tyske.

Den uforberedte bratte Overgang fra udelukkende tysk Kirkesprog til dansk og tysk Prædiken hveranden Søndag og fra udelukkende tysk Skolesprog til dansk Undervisningssprog med nogle faa tyske Timer om Ugen kunde under de for Haanden værende Forhold ikke godt andet end sætte en Del ondt Blod hos en uoplyst og ophidset Befolkning. Hvor naturligt det end var, at Landets og Folkets oprindelige Sprog, for en stor Del endnu Befolkningens Modersmaal, blev raadende i Kirke og Skole, saa var der dog adskillige Hindringer at overvinde, selv om Befolkningen ikke var forført og ildesindet. Da man i Skole og Kirke hidtil kun havde hørt Tysk, saa kendte man for største Delen ikke kirkelige og bibelske Ord og Udtryk undtagen i det tyske Sprog. Man var vant til at høre Herrens Apostle betegnede som Jesu »Jünger«; naar man nu hørte det fremmede Udtryk »Discip-

le«, udtalt af en Prædikant, hvem man ikke var vant til at høre, saa opfattede man kun Lyden »Siple« og kunde ikke forstaa, hvad dette »Siple« var for noget, og hvorfor Præsten talte saa meget derom i sin Prædiken.«

Jessen vender sig dernæst mod Biskop Martensen, først indirekte, i det følgende mere og mere direkte for til sidst med Vægt at fastslaa, at Biskoppen har handlet angribeligt ved at øve Kritik over for Sprogordningen med den Skarphed, der er anvendt.

»Naar man vel har overlagt alt«, vi citerer videre, »saa hører der nu ikke stort Skarpsyn til at se, at Gennemførelsen af Sprogreskripterne maatte støde paa Vanskeligheder, og at de, hvor retfærdige de i og for sig kunde være, dog ikke vare fuldt tidssvarende og formaalstjenlige. Adskillige Danske kunde ogsaa indse det, dengang Sprogreskripterne fremkom, eller troede at kunne indse det, hvad der ikke fuldstændig er et og det samme. Naar en Mand havde faaet Øje paa Ufuldkommenhederne ved den nye Ordning, saa skulde han naturligvis have Lov til at fremsætte sine Betæneligheder og anbefale den største Mildhed og Hensynsfuldhed ved Gennemførelsen deraf; men der var noget, som en fædrelandskærlig Mand ikke havde Lov til at gøre. Da Sprogreskripterne engang vare udstedte, saa kunde de ikke mere tages tilbage, uden at det danske Sprog i de paagældende Egne blev udsat for Hensygnen og Tilintetgørelse. En dansk Mand, der elskede sit Modersmaal og ikke ønskede dets Udslættelse i Egne, hvor det havde levet i over tusinde Aar, vilde derfor aldrig kunne forsvare vedblivende at angribe Sprogreskripterne og mistænkeliggøre de Mænd, der hjalp til at udføre dem. Da Sprogreskripterne engang vare givne og maatte gennemføres, saa var det enhver god dansk Mands Pligt, for saa vidt han tog Stilling til Sagen, at støtte den danske Styrelse lige over for tysk Ophidselse og Bagvaskelse og at gøre sit bedste for, at Gennemførelsen af Sprogreskripterne kunde gaa af i Ro og Fred og møde saa faa Hindringer som muligt.«

Jessen nævner som en saadan Mand Flensborgeren Professor Christian Paulsen, for hvem det ikke var Mundsvejr, da han i 1842 udtalte: »Et Folk, som vil leve og dø for sin Folkelighed, lader Gud ikke synke, og det danske Folk har givet Prøver i

Farens Stund; vi kende dets Fædrelandskærlighed, af hvilken vi ogsaa føle en Gnist gløde i os.«

»Ogsaa Biskop Martensen er født i Flensborg«, slutter Jessen sin Artikel. »I Fyrreerne vare baade Paulsen og Martensen Universitetslærere, Paulsen i Oprørets Hovedstad, Kiel, Martensen i Danmarks Hovedstad, den nationale Bevægelses Brændpunkt, København. Kunde man nu ikke have ventet, at Flensborgeren i København vilde have vist den samme Kærlighed til sit Land, sit Folk og sit Sprog, som hans Bysbarn i Kiel? Professor Martensen deltog ikke i det offentlige Liv før 1848. Det skal siges til hans Ære, at han under Krigen talte et rystende Alvorsord til de oprørske og mensvorne tyske Præster i det Sendebrev, som han paa Opfordring skrev som en Svarskrivelse til Generalsuperintendent Nielsen i Slesvig. Han vilde have indlagt sig lige saa megen Ære, hvis han ikke havde svigtet efter 1850. Medens Danmark blev lagt for Had i Tyskland og trindt omkring i Verden, saa langt den tyske Indflydelse strakte sig, medens en forbryderisk Uaand hidsede Folket syd for Flensborg til Modstand mod de lovlige Myndigheder, medens falske Profeter udsaaede Løgnens og Tvedragtens Sæd alle Vegne, da havde det været Professor Martensens Pligt som født Flensborger, som anset dansk Videnskabsmand at yde sit Lands Regering den betydelige Støtte, som hans Dygtighed og Anseelse gav ham. I Steden for gav han sig til offentlig at misbillige de danske Myndigheders Færd i Sprogsagen, at rive ned paa Sprogreskripterne og øve en Kritik, der ingen gavnede undtagen dem, der pønsede paa Danmarks Ulykke og Sønderjyllands Tab. Den Mand, der kunde have ydet sit Lands Regering den kraftigste Støtte, blev dens farlige Modstander. Den danske Videnskabsmands Ytringer bleve tagne til Indtægt af Danmarks Fjender.

Ingen, der har det største Kald til at gøre et Arbejde godt, skal, naar han viser Kravet fra sig, have Ret til at revse andre, fordi de efter hans Mening udførte det slet. Man skulde tro, at da Professor Martensen havde saa meget imod de danske Sprogreskripter, der efter hans Mening afstedkom Fortræd, og da han især var imod den Maade, hvorpaa de bleve gennemførte, saa vilde han have anset det for en stor og skøn Opgave at komme til at

bøde paa den Skade, som fremkaldtes ved Sprogreskriptionerne, at kunne blive Herre over de kirkelige Forhold i de formentlig brøstholdne Egne og derved blive i Stand til at genoprette Skaden. Professor Martensen havde ikke noget imod at opgive sin Virksomhed som Universitetslærer for helt at vie sig Præstegeringen. Man bød ham Slesvigs Bispestol. Først vilde han tage imod den; men han tog ikke imod den. Hvorfor tog han ikke imod den? Man tør dog ikke antage, at den berømte Videnskabsmand var bange for at skade sin store Anseelse i Tyskland, eller at Hofpræsten forsmaaede at blive kirkelig Overhyrde i Slesvig Stift, fordi Sjællands Bispestol vinkede.

Hvorledes man end kunde dømme om de danske Myndigheders Adfærd i Sprogsagen dengang, da vor gamle Regering havde Magten, hvor meget man end mente af have Grund til at dadle, hvad der da skete, saa synes et simpelt Sømmelighedshensyn nu at maatte lægge et Baand paa danske Mænds Ytringer i saa Henseende, nu, da den danske Ungdom i Sønderjylland skal lære Tysk, og fortrinsvis Tysk, lige op til Kongeaen, nu, da der ikke fældes en Dom og der ikke holdes et Retsmøde i det danske Sprog i hele Sønderjylland, nu, da der i mange dansktalende Menigheder ikke høres et dansk Ord i Kirken, saa langt Aaret er, nu, da der i de dansktalende Købstæder Tønder, Sønderborg, Aabenraa og i Haderslev Hovedkirke med Undtagelse af Konfirmationssøndagen ikke holdes en dansk Højmesse-Prædiken hele Aaret rundt, medens der i Højer, Løgumkloster, Graasten, Augustenborg, Nordborg og flere andre Steder efter en stor Maalestok er indført tysk Prædiken ved Siden af og i Steden for den danske Gudstjeneste. Det maa antages, at Biskop Martensen savner nøje Kendskab til disse Forhold; ellers vilde han ikke i sin nylig udkomne Bog »Af mit Levnet« have gentaget Beskyldningerne fra Halvtredserne eller forsøgt at retfærdiggøre disse skadebringende Udtalelser.

Det gør ikke noget godt Indtryk paa danske Mænd og Kvinder her i Biskop Martensen Fødestavn Sønderjylland, at han endnu i sin Alderdom fastholder og forsvarer de gamle Fordomme. Sønderjylland har aldrig været og er heller ikke nu den Del af det gamle Fædreland, hvor Biskop Martensen har vundet mest

Højagtelse og Kærlighed. Og dog vil ogsaa Biskoppen hævde, at han altid har elsket sit Fædreland. Hvis Fædrelandskærlighed er noget andet og mere end blot og bar neutral Velvilje for det Land, hvor man er født, hvis den skal give sig til Kende i andet og mere, end at man dog ikke i et og alt gaar frem efter Ordsproget »Frænde er Frænde værst«, hvis Fædrelandskærligheden skal vise sig i en alvorlig Vilje til, med Til sidesættelse af personlige Hensyn og Omhu for sin egen Anseelse og Indflydelse, at hjælpe og støtte sit Fædreland, sit Folk og sit Sprog, hvor man evner det, saa kan Biskop Martensen ikke gøre Krav paa den Anerkendelse, at han til enhver Tid fuldt ud har handlet, som det bør sig en Mand, der i timelige Forhold tager sig til Regel, at »Sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette«.

Naar Biskop Martensen vedblivende hævder de gamle urigtige og ubetimelige Paastande, saa maa han finde sig i, at han endnu i sin Livsaften faar Sandheden at høre fra sin Fødeby.«

Den her i sit Hovedindhold gengivne Artikel hører ikke til de kendte og findes ikke i de udvalgte af Jessens Artikler. Men den hører utvivlsomt til noget af det bedste, han har skrevet, hvad enten man bedømmer den efter dens saglige Indhold eller efter det Stilens Mesterskab, han her i visse Afsnit har udfoldet. Der er Grund til at tro, at den over for Biskop Martensen har vejet mere til end selv de op til 60 forhenværende slesvigske Præsters Indsigelse, og hvad der ellers blev skrevet imod ham. Og det synes givet, at hvis Redaktør Jessen havde levet, da Genforeningen kom i 1920, og en Linje skulde fastlægges for vor Mindretalslovgivning, vilde han have været blandt de fremmeste til i Princippet at give den Lovgivning sin Tilslutning, som da blev udarbejdet.

Det er i god Overensstemmelse hermed, naar Forstander Jak. Appel i en Artikel om Redaktør Jessen fortæller³⁾, at da han første Gang besøgte Jessen i Flensborg, og de kom til at tale om det danske Styre mellem de slesvigske Krige, udbrød Jessen pludselig »med en Voldsomhed, der gjorde Indtryk«: »Ja, naar Talen er om Skole og Kirke, saa er vi jo nu alle Klosterbrødre.«

»Jeg var ærlig talt«, fortsætter Appel, »fra min Barndom vænnet til at se paa Jessen som en Mand, der slet ikke følte og tænkte

som Kloster-Politikkenes Mænd og derfor ikke billigede deres Optræden og Virksomhed, der jo gik ud paa, at der i vort Grænseland, hvor dansk og tysk Sindelag mødtes, skulde tilstræbes en Ordning af Kirke- og Skoleforholdene saaledes, at der blev givet Frihed for den enkelte til efter sit Sindelag at søge sin Opbygelse i Kirken og sine Børns Undervisning i Skolen paa det Sprog, han hjerteligt tilhørte. Og nu stod denne Mand, Redaktør Jessen, i sin egen Stue i Flensborg ene over for mig unge Mand og raabte som til det hele Folk: Nu er vi alle »Klosterbrødre«.

Det var saavist ikke i Redaktør Jessens Aand, naar der efter det nazistiske Tysklands Sammenbrud i 1945 blev gjort Forsøg paa at miskreditere vor Mindretalslovgivning, selv om den under Pres af den storpolitiske Udvikling var bleven tvunget noget ud af sit oprindelige Leje. Jessen vidste tidligt, at i et Grænseland skal der Tid til alt, og at en for snæver Behandling af et nationalt Mindretal let fører til det modsatte af, hvad der var tilsigtet.

DEN FØRSTE RETSSAG

Den 21. og 22. Avgust 1882 indeholdt »Dannevirke« to Artikler »Realskolesagen og det haderslevske Skolekollegium«, mærket D, der indgaaende kritiserede Lukningen af den danske Realskole i Haderslev og specielt den Holdning, det derværende Skolekollegium havde indtaget. »Flensborg Avis« aftrykte begge Artikler. Skolekollegiet, der fandt, at Artiklerne bragte en Række over for Kollegiet fornærmelige Ytringer, indgav Andragende om Sagsanlæg mod de to Blade, og Sagen behandledes for Landsretten i Flensborg den 28. December samme Aar.

Anklagede var den tidligere ansvarhavende for »Dannevirke«, H. Lorentzen, Haderslev, og Redaktør Jessen, Flensborg. Hele Sagens Forløb er typisk for den Tids præjisiske Domfældelser, og der er derfor Grund til at omtale den mere udførligt.

Den offentlige Anklager, Statsadvokat Prahl, antydede, at Artiklerne sandsynligvis var skrevet af Jessen, der saa havde sendt dem til »Dannevirke« og derefter optaget dem i »Flensborg Avis«. Statsadvokaten fremdrog talrige Ytringer som »eminent Intelligens«, »gennemgaaende ulogisk paa alle Punkter«, »Fattigdom paa Grunde«, »ophøjet Visdom«, der alle maatte anses for fornærmelige. Dette gjaldt ogsaa det anvendte Bibelord: »Da Menneskene sagde sig at være kloge, blev de Daarer«, samt i særlig Grad det Afsnit, der omhandlede »Skoledrengemetoden«, og som indlededes med Sætningen: »Det anses hverken for ridderligt eller hæderligt, naar de klare Grundes Magt slipper, i sin Ærgrelse herover at hente Hjælpetropper fra korporlig Overlegenhed.«

Statsadvokaten androg paa en Maanedes Fængsel for hver af

de anklagede. Lorentzen havde gentagne Gange været straffet for Presseforseelser. Redaktør Jessen havde vel ikke før været straffet, men »da han er Redaktør for et Blad, som der er overgaaet flere Processer og Domfældelser, saa burde han bære Konsekvensen heraf og straffes lige saa haardt som den anden indstævnte«¹⁾.

Den anklagede Lorentzen frafaldt Ordet. Redaktør Jessen begyndte sin Forsvarstale med at gøre Indsigelse mod den offentlige Anklagers Antydning af, at han selv skulde være Forfatter til de to Artikler. Han havde ikke kendt det mindste til disse Artikler eller vidst noget om dem, før han læste dem i »Dannevirke«, og han kendte stadig ikke Forfatterens Navn. Da han optog Artiklerne i »Flensborg Avis«, var han overbevist om, at Indholdet af dem ikke i nogen Maade overskred Grænsen for en saglig Kritik, og han var heller ikke nu i Stand til at indse, at de i det hele eller paa enkelte Punkter var strafbare.

Jessen imødegik derefter Afsnit for Afsnit Statsadvokatens Udtalelser, gengav Gangen i Realskolesagen og fremhævede de Ofre, Forældrene havde bragt for at faa deres Børn undervist i Modersmaalet og saaledes sikre dem en sund aandelig Vækst. Denne Forældrenes Handlemaade stillede Skolekollegiets Adfærd i et endnu uheldigere Lys, og Jessen kunde ikke antage, at Retten vilde betegne det som strafværdigt, at der blev reageret heroverfor.

»Endnu mindre«, sluttede Redaktør Jessen, »tør jeg antage, at der vil blive taget Hensyn til den offentlige Anklagers Paastand om, at jeg burde straffes, som om der før var overgaaet mig nogen Straf, efterdi den tidligere Redaktør af det Dagblad, som jeg nu redigerer, har været domfældt for Presseforseelser. En saadan Betragtning er saa umedholdelig, at jeg ikke veed, hvorledes jeg skal betegne den. Hvis den overhovedet nogen Sinde kan have nogen Berettigelse, saa kan det dog kun være i det Tilfælde, at den anklagede ansvarhavende for et Blad er en »Straamand«, der staar som Skærnbræt for den virkelige Redaktør. Men da jeg ikke er nogen »Straamand«, da jeg selv redigerer det Blad, som mit Navn staar paa, saa kan den paagældende Betragtning umulig anvendes paa mig.«

Da Statsadvokaten ikke paa ny ønskede Ordet, og da Jessens

Forsvarstale tilsyneladende havde gjort Indtryk paa Dommerne, meddelte Retsformanden efter en kort Raadslagning bag lukkede Døre, at Dommen vilde blive afsagt den 30. December. Den lød paa 2 Ugers Fængsel for Lorentzen og 300 Mark i Bøde for Jessen.

»Det maa rigtignok antages«, siges der i Domsbegrundelsen, »at begge anklagede fra deres Standpunkt have haft den Overbevisning, at Skolekollegiet og de samme overordnede Myndigheder ved deres Forholdsregler, der førte til Undertrykkelsen af den danske Realskole i Haderslev, ikke med tilstrækkelig Nøjagtighed have prøvet det forhaandenværende faktiske Grundlag og ikke truffet deres Afgørelse i Overensstemmelse med Lovene, samt at anklagede ved at optage de omtalte Artikler, om de end i Hovedsagen ogsaa have fulgt den Tendens at give deres Harme Luft over de trufne Forholdsregler og at sætte Læserne af deres Blade i samme Stemning, ogsaa have tilsigtet at foranledige Myndighederne til for Fremtiden at gaa mere lovmæssigt til Værks ved mulig forekommende Afgørelser, der vedrører Nordslesvigernes formentlige Interesse i dansk Undervisning. Interessen i, at Myndighederne handle i streng Overensstemmelse med Loven, er af almindelig statsborgerlig Natur, og de to anklagede maa ogsaa være berettigede til at varetage den.«

Retten fandt, at kun eet af de af Skolekollegiet og Statsadvokaten paaklagede 16 Punkter kunde betegnes som særlig strafbart, hvilket Redaktør Jessen for dette Punkt henførte til en urigtig Oversættelse til Tysk. Men dertil kom den haanlige Tone, som begge Artikler var affattet i. Om Redaktør Jessen udtalte Retten, at »det syntes ikke nødvendigt at bringe en Frihedsstraf til Anvendelse imod den anklagede Jessen, som endnu ikke har været straffet, og som i hvert Tilfælde havde den Anskuelse, at der var sket ham Uret«.

Skolekollegiet i Haderslev fik Adkomst til at lade Dommen offentliggøre to Gange i hvert af de to Blade paa de anklagedes Bekostning.

Redaktør Jessen indankede Sagen for Rigsretten i Leipzig, hvor den kom til Behandling den 19. Marts 1883. Rigsretten fandt det ganske vist, da Sagen blev forelagt, meget tvivlsomt,

om en Forfatter eller Redaktør kunde straffes for noget saa uhaandgribeligt som Tonen i en Artikel, naar man ikke havde de enkelte Ytringer at holde sig til. Da det imidlertid laa uden for Rigsrettens Kompetence at forkaste Dommen af materielle Grunde, maatte Revisionsandragendet afvises.

Dommen stod saaledes ved Magt, og i en beskeden Kommentar skrev Redaktør Jessen, at »Dannevirke« og »Flensborg Avis« naturligvis ikke skulde rose sig af at være bleven domfældt, »da dette havde maattet kunne undgaas ved nogen mere Forsigtighed. Naar der imidlertid ikke er blevet røkket ved de af de domfældte Blade anførte Kendsgerninger, og naar de er blevene frikendte for de 16 paaklagede Ytringer paa een nær, saa synes de nok at kunne se en kommunal Skolekommission lige i Øjnene, der i en Retskendelse antydningvis har faaet flere Paamindelser om for Fremtiden at holde sig Lovene mere efterrettelig.«

Realskolesagen skulde dermed synes endelig afviklet, men det viste sig hurtigt at bero paa en Misforstaaelse. Skolekollegiet i Haderslev mødte efter dens Afslutning ved Rigsretten frem med en ny Besværing til Statsadvokaturen, og der blev nu rejst Anklage mod de ansvarhavende Redaktører af »Dannevirke« og »Flensborg Avis« for i Retsreferaterne fra Sagens Behandling ved Landsretten dels at have fremdraget Navnene paa Skolekollegiets Medlemmer, dels at have gentaget de som fornærmelige ansete Ytringer, desuden for »Flensborg Avis's« Vedkommende i en Artikel »Prøjsisk Jul« for følgende Bemærkninger forud for Mødet i Landsretten:

»Statsadvokaten siger i Klagen udtrykkelig, at det er en »Forhaanelse«, at Betegnelsen »fremragende Intelligens« er brugt om den nævnte Kommission. Det synes altsaa, at Statsadvokaten har sin egen Mening om det Dannelsesstandpunkt, som de fleste Medlemmer af den haderslevske Skolekommission indtage. Næsten lige saa mærkeligt er det, at det har haft saadant Hastværk med at faa Sagen behandlet, at det netop skulde ske i den fredelige Juleuge. Man kunde næsten fristes til at tro, at den haderslevske Skolekommission, der mener at finde ærerørige Angreb i de paagældende Artikler, har syntes, at den trængte til at faa sin Ære repareret, inden Aaret 1882 gaar i sin Grav.«

Forhandlingen ved Landsretten fandt Sted den 5. Oktober 1883. Statsadvokaten ansaa det som strafbart, »at Bladene ved at gengive Retsforhandlingerne havde anført de Ytringer, som i Anklagen vare blevne betegnede som strafbare, og derved gentaget de i dem formentlig indeholdte Fornærmelser«. Redaktøren af »Flensborg Avis« var derudover i en Artikel med Overskriften »Prøjsisk Jul« fremkommen med nye Forhaanelser, »idet han bl. andet havde gengivet en af Statsadvokaten brugt Betegnelse om en Ytring, der var anvendt paa Skolekommissionen, og havde nævnt Medlemmerne af denne med Navn og Stand«.

Han androg paa, at Straffen for Redaktøren af »Dannevirke« maatte blive fastsat til en Bøde paa 100 Mark, men at Redaktøren af »Flensborg Avis«, »paa hvem den forrige Pengebøde havde vist sig at være uvirksom«, maatte blive idømt en Fængselsstraf paa 3 Maaneder.

Redaktør Mathiesen, Haderslev, hævdede, at »Dannevirke« ikke havde gjort andet end leveret et sammentrængt Referat af Retsforhandlingerne med de til Forstaaelsen af dem nødvendige Oplysninger. Muligvis var det ubehageligt for Skolekommissionens Medlemmer at se deres Navne offentliggjort, men derfor behøvede det ikke at være strafbart. Endelig kunde han ikke dømmes for »nye Fornærmelser« mod Skolekollegiet, da han, dengang de ved den forrige Retssag paadømte Artikler var bleven offentliggjort, ikke havde været ansvarhavende Redaktør ved »Dannevirke«.

Redaktør Jessen bemærkede først, at det ikke havde noget paa sig med Statsadvokatens Fremhævelse af, at den Pengebøde, han var bleven idømt ved den foregaaende Retssag, havde vist sig uvirksom, eftersom de nu paaklagede Artikler var skrevet inden Domfældelsen.

Han bemærkede yderligere, at den af Statsadvokaten paaankede Overskrift »Prøjsisk Jul« ikke kunde være fornærmende for Skolekollegiet, saa meget mindre som dette formodentlig ansaa prøjsisk Retsvæsen, prøjsisk Skolevæsen og i det hele det prøjsiske Statsvæsen for muligt fuldkomment og tillige selvsagt betragtede den i Juleugen forekomne Domfældelse af de danske

Blade som en Retfærdighedshandling og en Oprejsning, det havde Krav paa.

Redaktør Jessen blev her afbrudt af Retsformanden, der mente i Bemærkningen om præjsisk Retsvæsen o.s.v. at se en haanlig Ytring om »præjsisk Væsen«.

»Indstævnte fandt det ikke nødvendigt«, det her citerede stadig efter Referatet i »Flensborg Avis«, »at dvæle ved Anklagen for at have nævnet Skolekommissionens Medlemmer ved Navn, da det dog formentlig maatte være fuldstændig i sin Orden, at man ved at omtale en Retssag nævnede de to Parter i Sagen. Fremdeles kunde han ikke indse, at han havde begaaet noget strafskyldigt ved at citere en Ytring af Statsadvokaten eller ved at udtale, at Skolekommissionen vilde søge Oprejsning for den formentlige Æreskrænkelse inden Aarets Udløb. Hvad Referatet vedrører, saa henviste han til Paragraf 17 i den præjsiske Straffelov, der gaar ud paa, at Anklageskriftet eller andre officielle Akter i en Straffeprocess ikke tør offentliggøres i Pressen, inden de ere blevne oplæste ved den offentlige Forhandling, eller Sagen er bragt til Ende. Det er her stiltiende godkendt, at det er tilladt Bladene at bringe sandfærdige Beretninger om Retsforhandlinger, og dette er jo ogsaa almindelig Praxis. Med Hensyn til sit i Referatet gengivne Forsvar for Retten kunde han desuden beraabe sig paa Paragraf 193 i den præjsiske Straffelovbog om Straffefrihed for Ytringer, der ere fremsatte for at udføre eller forsvare Rettigheder eller varetage berettigede Interesser, for saa vidt der ikke har været nogen fornærmelig Hensigt forbunden dermed. I Referatet var desuden den eneste enkelte Ytring, der i Dommen var betegnet som fornærmelig, slet ikke gengiven. For saa vidt de i Referatet gengivne Ytringer kunde falde ind under »Tonen i Artiklen«, som i Dommen var bleven betegnet som fornærmelig, saa skulde indstævnte gøre opmærksom paa, at Rigsretten havde betegnet det som »betænkeligt«, at »Tonen i Artiklen« af Landsretten var bleven betegnet som en medvirkende Grund til Domfældelse.«

Nogle Dage efter Retsforhandlingen indeholdt »Flensborg Avis« en Artikel, der sikkert er skrevet ogsaa til Orientering for Dommerne, og hvori det hedder:

»Hvis den Paastand kunde gaa igennem, at et Blad maa bære Ansvar for Ytringer, der gengives som Genstand for Anklage ved et Søgmaal, saa vilde intet Blad kunne levere fuldstændige Retsreferater uden Udsigt til Domfældelse og Straf. Det er ikke godt at indse, hvorledes Publikum kan faa et Begreb om en Domfældelse, naar det ikke maa siges, hvad den paagældende er bleven dømt for. Man skulde dog tro, at det er nødvendigt at kende den fremsatte Beskyldning eller Anklage, naar man skal kunne gøre sig nogen Mening om Dommen. Forleden blev det hamburgske Blad »Reform« domfældt for Gudsbespottelse. Naar det nogen Sinde skulde være forbudt i et Referat at gengive en paaklaget Ytring, saa maatte det dog være i et saadant Tilfælde. Ikke desmindre vandrede denne Ytring omkring i hele den tyske Presse og blev gengiven ogsaa af de mest regeringsvenlige Blade.«

Videre henviser Redaktør Jessen til Statsadvokatens Udtalelse om, at det havde vist sig, at en Pengebøde over for ham ikke frugtede, og skriver:

»Det er tydeligt, at Statsadvokaten mener, at de danske Blade ikke lide nogen Straf ved at blive idømt en Mulkt, fordi denne formentlig udredes af politiske Meningsfæller, hvilket er forudset i Presseloven, hvor det blot forbydes at foretage nogen offentlig Indsamling i saadant Øjemed eller offentlig at udstede Kvittering herfor. Det turde derfor ikke være af Vejen at oplyse, at baade »Dannevirke« og »Flensborg Avis« selv betale alle de dem idømte Pengebøder og Retsomkostninger, og at de ikke fra nogen som helst Side modtage nogen som helst Hjælp til disse Udgifter. Naar de danske Blade altsaa udsætte sig for at komme til at betale betydelige Pengesummer til Bøder og Retsomkostninger, saa er det ingenlunde, fordi dette kan være dem ligegyldigt, men fordi de sætte sig en anden Opgave end at skaffe sig gode Indtægter og smaa Udgifter, fordi de anse det for mere hæderligt frit at udtale, hvad de anse for Sandhed og Ret, selv med Fare for en enkelt Gang at lade en uoverlagt eller ikke tilstrækkelig begrundet Ytring slippe med, end at lade sig skræmme af Udsigten til Pengetab og andre Straffe.«

Dommen lød for Redaktør Mathiesen paa 3 Maaneders Fængsel, for Jessen paa 3 Maaneders Fængsel for de i Artiklen »Prøj-

sisk Jul« indeholdte Fornærmelser og paa 4 Maaneders Fængsel for de i Retsreferatet gentagne Fornærmelser, sammendraget til i alt 6 Maaneders Fængsel. Som en skærpende Omstændighed anførtes i Domsgrundene, at »den indklagede offentliggør den nye Fornærmelse efter Domfældelsen paa Grundlag af den ældre, ligesom til Haan ikke blot for de angrebne, men ogsaa for den statslige Magt, som søger at beskytte dem«.

Foranlediget af, at Sagen var bleven gjort til Genstand for Omtale i nogle københavnske Blade, redegjorde Redaktør Jessen senere paa Aaret²⁾ for den udførlige Domsbegrundelse og medgav til Forklaring, »at de i de to danske Blade fremsatte Ytringer ikke vare af den Natur, at man i noget andet Land end Prøjsen vilde have anset dem for injurierende. Sagen er, at det fornærmeliges Begreb efter prøjsisk Opfattelse har en betydelig større Rækkevidde og Udvidelsesevne end efter andre Folks Mening.«

Af Domsbegrundelsen er det værd at notere den højst ejendommelige Holdning, Retten har indtaget til Retsreferater:

»Det er rigtigt, at disse nu paaklagede Ytringer indeholdes i en Beretning om et offentligt Retsmøde. Men det er ikke retslig begrundet, at ethvert sandfærdigt Referat af et saadant Møde under ingen Omstændigheder kan motivere en Straf. Kun de i Paragraf 12 i Straffelovbogen nævnte Beretninger (om offentlige politiske Folkerepræsentationer) medfører intet Ansvar.«

For øvrigt henlede Redaktør Jessen Opmærksomheden paa, at de Udtryk, som Retten første Gang havde betegnet som fornærmelige, ikke var gentaget, mens de Ytringer, der var gentaget, af den samme Domstol i første Omgang ikke var fundet fornærmelige.

Unægtelig et vanskeligt Farvand at manøvrere i.

Ogsaa denne Sag blev indanket for Rigsretten i Leipzig, og Redaktør Jessen havde selv givet Møde for at forsvare sig. Jessen gendrev flere Gange Rigsadvokatens Udtalelser. Han troede, at et Blad maatte have en med Paragraf 193 i Straffeloven overensstemmende berettiget Interesse i at oplyse Publikum om alle forefaldende Begivenheder, ogsaa om offentlige Retsforhandlinger, og han indsaa ikke, at man i et Retsreferat ikke skulde have

Lov til at nævne Klagerne, naar baade de indklagede, Dommerne og Statsadvokaten kunde nævnes.

Denne Gang fandt Domstolen, at de paaklagede Artikler indeholdt en fornærmelig Tendens, og det fastsloges bl. andet, at hverken Presselov eller Straffelov hjemlede Ret til at offentliggøre Referater af offentlige Retsforhandlinger. Som Følge heraf blev Revisionsandragendet forkastet.

I en Korrespondance fra Kiel til Berliner-Bladet »Vossische Zeitung« indrømmedes, at Straffen var bleven ualmindelig høj. Selv skrev Jessen:

»I et Brev til »Morgenbladet« omtales Rigsrettens Forkastelse af Revisionen, og der tilføjes den Bemærkning: »Nu bliver kun Naadens Vej, det vil sige en Ansøgning til Kejser Wilhelm, tilbage.« Vi skulle i denne Anledning oplyse, at de domfældte ikke ville gøre Hans Majestæt Kejseren af Tyskland nogen Ulejlighed, og at de ikke ville ansøge om nogen »Naade« i denne Sag.«

Da den danske Realskole i Haderslev, som de to dømte havde Ansættelse ved, var lukket, gjorde de i de følgende Aar, hvad de kunde, for at faa Skolen aabnet igen, og de svigtede ikke, før ethvert Forsøg var glippet. »Nu ville de ogsaa med Glæde vandre i hæderligt Fængsel, idet de langtfra betragtede det som en Ulykke, at det er bleven dem forundt at lide for Følgerne af en Sag, som de havde viet deres bedste Kræfter.«

Søndag den 9. Marts 1884 tiltraadte Redaktør Jessen den ham idømte 6 Maaneders Fængselsstraf i Fængslet i Glückstadt, og »Flensborg Avis« gav Meddelelse om, at Overlærer Monrad indtil videre havde overtaget Stillingen som ansvarlig Redaktør for Bladet. Saavel Redaktør Jessen som Redaktør Mathiesen havde faa Dage før modtaget en Adresse fra danske Studenter, der fulgte dem ind bag Fængselsmurene.

Da det formentlig er den første Sympatitilkendegivelse, Jessen har modtaget, aftrykkes den her:

»Den Kamp, som føres for Danskhedens Sag i Slesvig, er stadig bleven fulgt med levende Deltagelse af Studenterne i Danmark. Hvor forskellige deres Anskuelser end ellers kunne være, have de dog altid kunnet mødes i fuld Enighed paa dette Punkt.

Med Interesse følge vi deres Arbejde, som have viet vor fælles

Sag deres Kræfter. Og netop paa en Tid som denne, da vi har set Udfaldet af de Forfølgelser, hvorfor De særlig i den sidste Tid har været Gjenstand, ville vi gjerne bringe Dem vor Tak for, hvad De har ydet, idet vi haabe, at De endnu længe maa kunne føre Kampen med usvækket Kraft og Tro paa, at Sandhed og Ret engang vil sejre.«

Om Jessens første Fængselsophold veed vi ikke meget. Af et Brev fra Overlærer Monrad til Pastor Johansen, Odense³⁾, dateret den 14. August 1884, fremgaar dog, at Redaktør Mathiesen har afsonet sin Fængselsstraf i Flensborg under bedre Forhold end dem, der blev Redaktør Jessen til Del i Glückstadt:

»Et Par Uger efter, at Mathiesen var kommet i Fængslet, gik jeg, i Henhold til Oplysninger, min Hustru på anden Hånd havde været så heldig at skaffe sig om Fængselsforholdene, til Statsadvokaten og bad ham om Tilladelse til at besøge Mathiesen og levere ham Bøger, og da jeg skriftlig havde fået Besøgelsestilladelse, vovede jeg mig ved at bede ham om også at måtte bringe Mathiesen lidt til at hjælpe på den uvante Kost. Han sagde: Ja, når jeg ikke overdrev det, og tilføjede, at jeg mundtlig kunde sige Fængselsinspektøren, at han havde givet denne Tilladelse. Inspektøren var meget forekommende, og fra nu af havde min Hustru den store Glæde et Par Gange om Ugen at kunne aflevere Smør, lidt Boefsteg o. l., medens jeg besøgte ham en Gang om Måneden og sendte ham så mange nyudkomne Bøger, som han kunde overkomme at læse. Seks Uger af Tiden sad han sammen med Redaktøren af »Hejmdal«, Matzen. Dagen før Vestjyllandsturen afhentede jeg ham fra Fængslet Kl. 3½ og overrakte ham efter Middagsbordet de 400 Kr., som han åbenbart blev overrasket og glad ved. Det var en sand Fornøjelse at se ham på Vestjyllandsturen, så barneglad han var ...

Vor kære Redaktør Jessen, som jeg besøgte i Fængslet i Glückstadt for en Måneds Tid siden, har havt det betydelig strengere end Mathiesen, skønt også han har fået Indrømmelser, som man ikke havde behøvet at give ham, han arbejder stærkt fra Kl. 5 Morgen til 5—6 Aften, så helt vel ud og var ved godt Mod. Han kommer jo nu, Gud ske Lov, hjem om 3½ Uge.«

Fra Redaktør Jessen selv har vi et Brev, han skrev til Pastor Mørk Hansen, Vonsild, da Fængselstiden var paa det sidste⁴).

Glückstadt, den 7. September 1884.

Hr. Pastor Mørk Hansen, Vonsild.

De veed maaske, kære Hr. Pastor, at det har været mig forment at afsende danske Breve, og at jeg som Følge deraf opgav al Korrespondance paa et Par Forretningsbreve nær. Der har altsaa ikke været Lejlighed til at takke Dem for Deres venlige Skrivelse; men jeg vilde dog ikke forlade Fængslet uden at vise Dem, at jeg paaskønner Deres Deltagelse; jeg beder Dem altsaa nu modtage min Tak.

Lige fra jeg var Barn, har jeg hørt Deres Navn nævnes blandt Folk med Ærbødighed og Højagtelse, og det Indtryk, jeg derved vandt, forstærkedes, da jeg senere gjorde Bekendtskab med Deres Kirkehistorie, Deres Skrift om Sproget i Sønderjylland og særlig Deres Artikler i »Fædrelandet« og »Dannevirke«. Det var mig derfor en særdeles stor Glæde, da jeg i Haderslev modtog et Besøg af Dem. Den Gang, da jeg gik i ængstelig Forventning, trængte jeg i Grunden til lidt Opmuntring, langt mere i alt Fald end her i Fængslet, hvor jeg til Trods for Indespærringen bag Laas og Slaa og den maadelige Kost har befundet mig aandelig vel, legemlig til Dels kun saa som saa.

I Overmorgen tidlig bliver jeg løsladt, jeg vil da selv lægge dette Brev i Postkassen. Naar jeg kommer hjem, skal jeg tillade mig at sende Dem et Par Numre af Avisen, for at De kan se, jeg igen tager fat paa Arbejdet.

Ved Hjælp af et Klageskrift, der havde baade Næb og Kløer, opnaaede jeg i Foraaret de attraaede Lettelser paa den danske Brevveksling nær.

Deres Hilsen til Pastor Brodersen fik jeg ikke overbragt, da han var syg paa den Tid og senere ikke har ladet sig se; han er midlertidig gaaet af. Det er vist en meget skikkelig Mand. Dog skal jeg ikke sige, at jeg havde nogen Fornøjelse af at tale med ham; den gamle Tugthuspræst var vel venlig og rar imod alle, men skar ogsaa alle over en Kam. Man er dog ikke meget for al-

deles at blive sat i Klasse med Tyve, Brandstiftere og andre Forbrydere. I den første Tid, jeg var her, var jeg temmelig opbragt og pirrelig, og Embeds- og Bestillingsmændene fik hos mig ikke mere Forekommenhed end den, de gav. Det var dog i Grunden kun den allerførste Tid, at man ikke behandlede mig saa høflig og hensynsfuldt, som jeg mente at have Krav paa. I den senere Tid, særlig i de sidste Dage, er man Elskværdigheden selv. Der er i det sidste Fjerdingaar heller ikke blevet mig nægtet noget, som jeg har ytret Ønske om.

Tør jeg bede Dem om at hilse Deres Svigerinde og de to af Deres Børn, som jeg har gjort Bekendtskab med.

Deres ærb. forbundne

J. Jessen.

Den 11. September meddelte »Flensborg Avis«, at Bladets Udgiver to Dage i Forvejen var vendt tilbage fra Glückstadt efter at have udstaaet det halve Aars Fængsel, som var bleven ham paadømt i Realskole-Sagen fra Haderslev, og at han paa ny havde overtaget Redaktionen, der med stor Opofrelse af Tid og Kræfter var bleven forestaaet af Overlærer Monrad under hans Fraværelse. Et Brev til Overretssagfører Herøld tilkendegiver, at der ogsaa er vist Redaktør Jessen Opmærksomhed ved hans Tilbagevenden fra Fængslet:

»De vil maaske være saa venlig at bede Deres Frue modtage min ærbødige Tak for Deltagelsen i Adressen og de smukke Gaver, jeg modtog ved min Hjemkomst.«

Allerede den 11. September og de følgende Dage fandtes ledende Artikler i Bladet af Jessen, der bar Vidnesbyrd om, at han under sit Fængselsophold ikke havde sat noget til hverken af Lyst eller Evne til at føre Bladvirksomheden videre og varetage det Kald, der var ham betroet.

J. JESSEN OG H. V. CLAUSEN

Enhver, der kender noget til Lektor H. V. Clausens Livsgering, veed, at det var det sønderjyske, nærmere bestemt det nord-slesvigske Spørgsmaal, der blev hans Livs Hovedindhold, og at han her var H. P. Hanssens svorne Meningsfælle og Vaabendrager. Men de færreste har Kendskab til, at han, før han mødte H. P. Hanssen, stod i nært Venskabsforhold til Redaktør Jessen, og selv omtalte han kun flygtigt denne Episode, naar nogen spurgte ham om det.

Det var i 1879, H. V. Clausen første Gang ved Selvsyn oplevede Sønderjylland. Sammen med sin Skolekammerat fra Odense Katedralskole, Niels Hjort, Søn af Pastor W. Hjort, Nyborg, havde han planlagt en Fodtur til Svendborg. Turen kom til at strække sig helt ned til Dannevirke, og de var begge stærkt betaget af at se de Egne, de paa Forhaand havde hørt saa meget om. Dengang havde Flensborg frem for alt min og mine samtidiges Interesse, har H. V. Clausen senere fortalt. »Den var Midtpunkt for de unge, der var slesvigsk interesserede. Nord-slesvig tænkte de ikke saa meget paa.« Efter en Afstikker med Tog til Slesvig og Danevirke endte de da ogsaa igen i Flensborg, hvor de om Aftenen af Vinhandler Colding og Bankkasserer Torm fra Filialbanken, som de havde truffet tidligere paa Dagen, var inviteret om i Borgerforeningen, og hvor de var sammen med saa kendte Danske som Købmand Bucka, Overlærer Monrad og Lærer Holdt. Paa Hjemvejen tog de over Sønderborg og Dybbøl tilbage til Fyn igen.

Det næste Besøg i Sønderjylland fandt Sted i 1882. Denne Gang gik Turen, fortæller H. V. Clausen, over Haderslev og paa

ny sydpaa. »Om Aftenen i Flensborg¹⁾ besøgte jeg nogle gamle Venner, og idet jeg traadte ind, hørte jeg en meget høj Latter. Der sad i en af Stolene et langt, knoklet, bredansigtet og fregnet Menneske med et tyndt, krøllet, rødgyldent Haar. Det var en Mand, som faa Dage i Forvejen havde overtaget Redaktionen af »Flensborg Avis«. Det var Jessen. Med ham gik vi Dagen efter over Sankelmark og Isted, og vi blev meget gode Venner nogle Aar.«

En anden dansk Student, H. L. Møller, der ogsaa var H. V. Clausens Skolekammerat fra Odense, har givet et lidt fyldigere Billede af sit første Møde med Jessen, der fandt Sted omtrent samtidig²⁾:

»Han stod paa Dampskibsbroen ved en Station i Flensborg Fjord, da det Skib lagde til, hvormed jeg kom fra Faaborg til mit første længere Besøg i Flensborg. Jeg havde allerede læst nogle af hans første ypperlige Artikler i Bladet og havde straks dannet mig høje Forestillinger om hans Begavelse og Dygtighed, var øjeblikkelig klar over, hvilken Kraft Kampen for Danskheden her havde vundet. Det umiddelbare Indtryk af den ny Redaktørs Personlighed svarede dog langt fra til mine forhaands Forestillinger: jeg havde tænkt mig ham smukkere — Ungdommen ser jo gerne sine Helte udstyrede ogsaa med legemlige Fortrin. Heller ikke hans Stemme tiltalte mig; hans Mæle var stærkere præget af Vesteregnens Maal, end jeg dengang fandt klædeligt; der var noget nervøst og uroligt over hans Væsen, som gjorde det anstrengende at være sammen med ham —, og det var jeg ofte og længe i de næste 14 Dage, mit Ophold i Flensborg dengang varede. Lidt drillevorn og hensynsløs kunde han ogsaa være i den daglige Omgang, skønt han ellers lagde megen — efter mit daværende Skøn overdreven — Vægt paa Iagttagelsen af de selskabelige Former. Men det varede kun kort, inden jeg blev stærkt betaget af Alvoren, Kraften og Nidkærheden i Jessens Personlighed, saaledes som den lyste ud af al hans Gerning og Tale; hvert nyt Samvær med ham blev mig en Oplevelse og Berigelse og styrkede fremfor alt min Tro paa Danskhedens Sag og min Tillid til, at Ledelsen af »Flensborg Avis« var lagt i de rette Hænder.«

Ogsaa i 1883 har H. V. Clausen været i Flensborg, og i 1885 opholdt han sig nogle Maaneder som en Slags Volontør ved »Flensborg Avis«. Under dette Ophold lærte han Byen nærmere at kende, og han følte sig efter eget Udsagn mere og mere overbevist om, at Flensborgs egenartede Danskhed ikke i det lange Løb vilde kunne modstaa Trykket sydfra. Fra da af var det Nordslesvig, hans Tanker og Arbejde samlede sig om. Samtidig ebbede Venskabet med Jessen langsomt ud, og det blev H. P. Hanssen, der indtog den Plads, Jessen indtil da havde haft.

Nogle Breve³⁾ fra Redaktør Jessen til daværende stud. mag., fra 1885 cand. mag. H. V. Clausen, kaster lidt Lys over det kortvarige Venskabs Forløb, men kun ufuldkomment, da H. V. Clausens Breve savnes.

Det kan anses for givet, at Brevvekslingen er paabegyndt af H. V. Clausen, der antagelig har takket for Ledsagelse til Sankelmark og Isted. At det indledede Bekendtskab har været til gensidig Glæde, fremgaar af Jessens Svar, dateret den 9. September 1882, der indeholder Vendingen »Kære Hr. Clausen«, noget, han heller ikke dengang var ødsel med. Det er ogsaa med taknemmelige Følelser, han i Flensborg tænker tilbage paa de Sommerdage, de har haft sammen:

»Maa jeg, kære Hr. Clausen, først sige Dem mange Tak for Deres Brev. Det havde kun een Fejl. Det burde have været noget længere. I Grunden vilde jeg jo nok have hørt noget om, hvorledes det er gaaet til, at De til Vinteren tager til Upsala. Saa vidt jeg husker, hørte vi ikke noget om det i Sommerferien. I disse Dage har vi igen smukt Vejr, og selv om Aftenen kan man med Plæd holde det ud paa Dampskibet. Folk prise den dejlige Eftersommer med den lette Luft. Jeg sender et Vemodssuk tilbage til den varme lyse Sommer. Ja, vor Sommer er kun kort.«

Redaktør Jessen indfletter, at han i denne Tid har saa meget at bestille, at han i Grunden ikke kan tillade sig den Luksus at skrive Breve, og naar han alligevel ikke kan nægte sig at svare lidt udførligere, saa kan det »desværre ikke gaa af uden diverse Fejlskrivninger; jeg er sædvanlig noget træt om Aftenen, og desuden er jeg ved Redaktionsarbejdet, hvor jeg skriver næsten hver Dag i Arkevis, bleven vant til at skrive skødesløst, at strege ud

og føje til osv.«. Hvorefter han giver sin nye Ven et Indblik i den unge Redaktørs Værksted, sit Syn paa Bladdrift og Læserkreds og viser, at det var mere end de ledende Artikler, han tog sig af:

»Det var meget venligt af Dem, at De tænkte paa »Flensborg Avis«. Hvis jeg havde taget Dem tilstrækkelig alvorlig — og hvor alvorlige Folk end synes at være, eller hvor mange alvorlige Interesser de end kunne synes at have, saa har man jo ikke derfor Lov til at vælte sig ind paa dem med Livets Alvor —, saa vilde jeg maaske i en enlig Samtale have forsøgt mundtlig at give Dem en Forestilling om, hvorledes jeg opfatter mit Arbejde. Maa jeg give et Par Antydninger.

Jeg vil ikke strides om, hvorvidt Nationalitetsideen har udspillet sin Rolle eller ej. Jeg veed blot, at det gør mig ondt, naar vort, Nordens, det lille Danmarks Folkeliv skulde vige tilbage, og jeg er derfor af Hjertet med til at værne om det. Dette sker for Avisens Vedkommende først og fremmest ved at skaffe den Udbredelse, ved at skrive en Avis, som Folk gider læse. De har jo set de tyske Blade her i Byen. Det ene rummer næsten tre Gange saa meget som vort. Prøv nu i København, eller hvor De vil, at se, hvad det er for Blade, Flertallet holder. Det er de *største* Blade, de *billigste* Blade, de *righoldigste* Blade, Efterretningsbladet. Naar »Flensborg Avis« trods de uheldige Forhold, hvorunder den virker, alligevel har en meget anstændig Udbredelse, paa enkelte Steder ligefrem udmærket Indpas, saa vidner dette om Befolkningens Trofasthed; men det bør ogsaa opfordre os til saa meget som muligt at komme Folks agtværdige Følelser til Hjælp ved at gøre Bladet saa interessant, som det paa nogen Maade er muligt. Livlige Smaastykker, kort sagt alt hvad der har Interesse for en større Kreds, kommer os tilpas. Ved Siden af søger jeg saa vidt muligt at have noget Stof for det dannede Publikum og for det Publikum, der kan dannes og udvikles; men det kan først komme i anden Række.

Naar De nu vil være saa god at sende os lidt, saa vil jeg bede Dem om ikke at anlægge det for stort. Nogle flygtigt skrevne Notitser om, hvad der interesserer Dem selv, maaske med et Par retledende Bemærkninger, voila tout [det er det hele]. Paa denne

Maade haaber jeg, det kan blive fornøjeligt for Dem selv — man skriver et Slags Dagbog, som man oven i Købet faar trykt — og fornøjeligt for os. Vort Publikum er, selv for saa vidt det bestaar af den sønderjyske Almue, langt bedre end det, de mest læste Blade i Hovedstaden have. Ser De noget interessant i Studenterverdenen — en Notits derom er velkommen; ser De noget i Naturen eller i Folkelivet, som kan opmuntre til at give en lille Beretning — i lige Maade. Synes De saa, der er noget i Politiken, som vi bør have at vide, saa haaber jeg, vi kunne tage med Fornøjelse derimod. De vil nok selv træffe Grænsen. Jeg imødeser nu med stor Længsel, at vi høre lidt fra Dem.

De kunde desuden maaske med ringe Ulejlighed gøre os en stor Tjeneste. De veed maaske ikke, at Feuilletonen er en af de allervigtigste Sider ved et Blad. Hvis De nu blot i et sandsynligvis i Upsala forhaandenværende Læseværelse vil se lidt paa de svenske Tidsskrifter og saa maaske efter Raadførelse med en eller anden Romansluger sige os, hvilket svensk Ugeblad der bringer de bedste, det er de mest underholdende, spændende, interessante osv. Fortællinger, saa kunde vi holde samme Tidsskrift og deraf øse vore Feuilletoner. Næmlig oversætte fra Tysk kunne vi ikke, da vi desværre ligge inden for Tysklands Grænser; levere en antagelig Oversættelse fra Engelsk eller Fransk er ikke Hvermands Sag; jeg kan ikke selv faa Tid. Derimod kunne vi nok faa Oversættelser fra Svensk gratis besørgede, naar vi kun have noget at oversætte efter. Hvis De altsaa vilde melde os Titelen paa et saadant Ugeblad, saa skulde jeg være Dem taknemmelig. Jeg kender nok »Ny ill. Tidning«, har ogsaa set og hørt om nogle andre; men de opfylde ikke Bestemmelsen. Hvis der nu er et svensk Ugeblad eller Maanedsskrift med gode Fortællinger — I Danmark er der som bekendt intet, medens det i Tyskland vrimler af det Slags belletristiske Journaler; i Danmark er man saa fin paa det, at Publikum nøjes med Kritikker og Litteratur- og Kunstanmeldelser; thi synderligt andet er der jo ikke i vore Ugeblade —, altsaa hvis der er et saadant Blad, saa sig os sagtens Navnet, for at vi kunne abonnere paa det. Skulle De af en eller anden Romansluger høre, at der gaves en nyere Fortælling i Smag med de for Feuilleton-Formaal saa aldeles fortrin-

lige Marie Sofie Schwarz's Romaner, som H. F. Ewald eller som Forfatteren af En ung Piges Historie eller som Fru Gyllembourgs, Carl Bernhards osv., saa skriv os sagtens Navnet paa den samme Bog, at vi kunne købe og oversætte den. Det maa jo gerne være mindre Fortællinger.«

Et Aar senere, September 1883, takker Jessen for en Indbydelse til at besøge H. V. Clausen i hans Ungkarlehjem i København. I og for sig har han megen Lyst til at faa nogle Dage fri og rejse til København, »særlig til at gøre Brug af den saa venlig tilbudte hyggelig studentikose Gæstfrihed«. Men han har, foruden det daglige Arbejde ved Bladet, alt for meget om Ørene til at kunne løsrive sig:

»I Dag har jeg maattet skrive et langt Brev til en Kirkeældste i Broager om, hvad der bør gøres i Anledning af det forestaaende Præstevalg. Saa har jeg maattet sende en Avis til en Præst paa Tønder-Eggen, der anmoder mig derom. Saa maa jeg saamænd sende Bud til den kendte Pastor Bruhn for at faa Oplysninger til Pastor Lunddahl i Kolding om Svendehjemmene. Saa maa jeg sidde og kølhale noget forbistret Kram, som Formanden for Landboforeningen har leveret mig om Landgildesagen i den prøjsiske Landdag; det bliver, som De selv kan overbevise Dem om, kun en Halvoversættelse alligevel; saa jeg opgiver Ævret. [Det blev til en Artikelrække, der løb gennem flere Numre af Bladet, Forf.] Saa kommer Fru R. ind i Aftes og siger, om jeg ikke vil gøre hende den Ære at deltage i hendes Fødselsdags-selskab; jeg havde naturligvis faaet sød Kage — De kender den — om Middagen og som Følge deraf sendt Blomster. Saa maa jeg til Søndagsbladet skrive noget daarligt Tøj sammen om Grundtvig og i Kollaborator Monrads Fraværelse besørge Korrekturen derpaa. Saa maa jeg oversætte Annoncer, og i Frøken Klüvers⁴) Fraværelse give et Par franske Timer om Ugen — jeg gør det for Resten gerne —, endvidere som det allernødvendigste gaa hen og møre Frøken Monrad med at vise hende hendes tilkommende Svigerfader — Kayser — i »Punch«⁵) osv. osv. Alt dette Udenomsvæsen — det ovenfor beskrevne er alt fra de sidste Døgn — optager min Tid, og Avisen bliver mager, ussel, elendig.

Under saadanne Omstændigheder kan jeg — selv om Hr.

Monrad kommer hjem — næppe forsvare at rejse min Vej, og jeg maa derfor vistnok give Afkald paa den mig tiltænkte Fornøjelse. Deres Indbydelse er imidlertid den halve Glæde; jeg takker Dem ret meget derfor. De vilde forøge min Taknemmelighed, hvis De ad Aare vil besøge mig under samme Vilkaar som i Sommer; foreløbig kan jeg jo ikke byde Dem et Hjem, saaledes som De har kunnet gøre over for mig.«

Endelig i Efteraaret 1884 bliver Indbydelsen fra H. V. Clausen modtaget. Redaktør Jessen har da afsonet den ham idømte Fængselsstraf paa 6 Maaneder, og han meddeler forud, at Helbredet efter hans Hjemkomst ikke er det bedste. »De første Dage maa jeg derfor tage ind paa et Hotel. Skulde De saa endnu vedstaa Deres Tilbud, skal det være mig en særlig Fornøjelse at tilbringe et Par Dage i Deres Selskab og i Deres Bolig.«

Besøget, der har fundet Sted i November 1884, synes at være forløbet til gensidig Tilfredshed. Den 26. November skriver Jessen kort og undskyldende:

»Først en varm Tak for Deres Gæstfrihed og Forekommenhed under mit Besøg hos Dem. Særlig takker jeg Dem for, at De gik med mig i Studentersamfundet, og at De vilde tage med til Frederiksborg.

Hvis jeg ikke var upasselig efter at være kommen hjem, saa at jeg hverken i Gaar eller i Dag har kunnet bestille synderligt, saa vilde jeg have skrevet et langt pænt Brev til Dem. Nu er De nok saa god at undskylde mig og foreløbig tage til Takke med de Kragetæer, De her faar.«

I Januar 1885 er det Redaktør Jessens Tur til at være Indbyder til et Sommersamvær. Han nævner her, at de før har drøftet Muligheden af at udgive en sønderjysk Rejsehaandbog. Tanken blev som bekendt til Virkelighed, da H. V. Clausen i 1890 udsendte første Udgave af den meget anvendte og flere Gange genoptrykte Rejsehaandbog »Sønderjylland«. Den Optagethed af Tanken og den skitse-mæssige Udmaling af, hvorledes en saadan Rejsehaandbog bør affattes, kunde tyde paa, at det er Jessen, der har undfanget Ideen til den:

»Vi drukne jo i alskens Forretnings-Vrøvl. Ellers havde jeg forlængst skrevet til Dem om næste Sommer. Naar vi ellers kom-

me nogenlunde helskindede ud af vore Anliggender, saa havde jeg tænkt mig at ville bede Dem om at besøge mig — ikke et Par Dage, for saa gaar et nervøst Menneske som jeg i en bestandig febrilsk Uro for ikke at tabe Dem af Syne —, men paa en Maaned. Jeg kunde da leje et Værelse til Dem, og De kunde spise med os. Vi ere ikke færdige med Planen endnu. De skulde rigtignok gøre Nytte. Nemlig, De og jeg skulde hver Dag eller saa tit som muligt gøre Fodture og Udflugter, saa at vi blev lokaliserede overalt fra Aabenraa Fjord til Slien, fra Østersøen til Vesterhavet. Saa skulde vi til at skrive vor Rejsehaandbog. Jeg tror nu ikke, De har saadan praktisk Talent til at bestemme Indretningen, Rammen, Affattelsesmaaden osv. Paa den anden Side har De en Del Iagttagelsesevne paa Omraader, hvor det skorter mig derpaa, en livlig Stil m. m. Endelig har jeg mere Sans for, hvad Folk trænge til, mere Overskuelighed osv. Kort sagt, vi kunde supplere hinanden udmærket.

Vi kunde ikke tjene det mindste ved Bogen. Jeg vilde lade den trykke og være overmaade glad ved at faa Omkostningerne dækkede. Den skulde sælges uhyre billig. Intet virker i den Grad paa Folk som Sammensmeltning af Virkelighed og Fremstilling, jfr. »vores egne Vinnever«. Kunde man faa en Masse halvdanske Flensborgere til at vejlede sig ved den billige og livlige Bog, saa vilde de altid senere have de danske Benævnelser, historiske Oplysninger osv. in Mente, og det var slet ikke saa galt. Det er t. E. meget morsomt, naar det gaar os godt her med Foredragsforeningen. Jeg skal tænke paa Deres Professor Steenstrup, enten han saa er Rigorosus [en haard og streng Mand] eller ikke. Han skulde jo holde Foredrag for os. Jeg maa skrive til ham en Gang.«

Paa en Maade kom Redaktør Jessen ogsaa først med Rejsehaandbog-Tankens Virkeliggørelse, idet han i 1887 udgav det geografisk-historiske Arbejde »Mellem Østersø og Vesterhav, Skildringer af Land og Folk i Sønderjylland og de nordiske Kongeriger«, der for den sønderjyske Del godt kan gælde som Forbillede til H. V. Clausens Rejsehaandbog, omend den var større af Format og syd for Grænsen bestemt til at supplere A. D. Jørgensens »Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie«. I et Forord til Bogen, der er overordentlig velskreven og

med de Forbehold, Resultaterne af den mellemliggende Historieforskning af sig selv paabyder, læseværdig den Dag i Dag, beklager Jessen, at Fængselsophold har voldt ham Afbræk under Udarbejdelsen, og tilføjer: »For saa vidt jeg ikke selv har lagt den sidste Haand paa Værket, er dette godhedsfuldt uden Vederlag besørget af d'Hrr. cand. magist. H. V. Clausen og cand. magist. H. L. Møller, der tillige selvstændig have udarbejdet enkelte af de meddelte Skildringer [saa vidt det kan ses Afsnittene om København, Sjælland, Sverige og Norge, Forf.].«

»Dernæst har jeg tænkt mig«, hedder det videre, »at nærværende Arbejde kunde gøre Tjeneste som Rejsehaandbog over Sønderjylland, saa længe der ikke foreligger en særlig med dette Formaal udarbejdet Bog.«

I øvrigt bekender Jessen i Brevet, at hans i Forvejen medtagne Helbred ikke har haft godt af al den Julekalas, han har været nødt til at deltage i:

»I Juletiden har jeg levet i Sus og Dus. I fjorten Dage var jeg ude hver eneste Dag. I en Uge spiste jeg — var det ikke latterligt? — seks Gange Haresteg og drak tre Gange Champagne ved Middag- og Aftenselskaber hos forskellige Mennesker. Et Par Dage var jeg bedt ud 2 og 3 Steder. Desuden var jeg i Juletiden ene om Arbejdet? Kunde jeg saa ikke nok have Lov til at være træt ved Hellig-Tre-Konger?«

Der følger endnu nogle Breve fra 1885, et fra Juni med hjertelig Lykønskning til overstaaet Embedseksamen, derefter nogle fra August, hvor Jessen takker for et »smukt og kærligt Brev« fra H. V. Clausen samt »for al den Fornøjelse og Hjælp«, han har haft af ham under et længere Ophold i Flensborg. Men i Sommeren 1886 er Jessen i Brev til H. V. Clausen, der da opholder sig i München, paa det rene med, at det gamle Venskabsforhold ikke bestaar mere, og at H. V. Clausen er i Færd med at trække sig tilbage. Der brevveksles fremdeles, men rent forretningsmæssigt, saaledes om Trykningen af »Mellem Østersø og Vesterhav«. De halvt fortrolige Breve fra Jessens Side er det forbi med. Ogsaa i 1890-erne modtager Jessen lejlighedsvis Breve fra H. V. Clausen og besvarer dem. Men det af dem begge en Tidlang saa højt værdsatte Ungdomsvenskab er nu afløst af et

Modsætningsforhold, der skulde vise sig at blive varigt. Og jo mere H. V. Clausens Indflydelse i sønderjysk interesserede Kredse i København voksede, des mere fik Jessen at mærke, at han i ham havde en Modpart, der baade sagligt og personligt vendte sig imod ham. Noget Tegn paa, at H. V. Clausen har bevaret blot et Mindstemaal af de tidligere Følelser over for Jessen, forefindes ikke. Som han under Grænsestriden i 1918 offentligt vedkendte sig, at han »for at være tro mod Sandheden og for ikke at være med til at vildlede sine Landsmænd« havde maattet »amputere« sin gamle venlige Indstilling over for Flensborg bort, saadan har han sikkert ogsaa over for Jessen foretaget en lignende haardhændet Fjernelse af det, der havde været, men som han ikke ønskede, der skulde blive noget tilbage af mere.

Redaktør Jessen beholdt som et Minde om hine Aar en Pastel af Maleren Julius Paulsen, som H. V. Clausen engang havde foræret ham.

Naar H. V. Clausen privat og offentligt efter Jessens Død blev spurgt, om der havde været en konkret Anledning til, at han og Jessen fjernede sig fra hinanden, svarede han benægtende. Derimod henviste han til sit Bekendtskab med H. P. Hanssen, der snart blev til nært Venskab, og føjede til: »Jeg kunde ikke tjene to Herrer.« Eller: »Saa maatte man træffe Valget mellem ham og H. P. Hanssen, og jeg gik til den sidstes Side.«

Det er højst sandsynligt, at H. V. Clausen som ældre er kommen til at se saadan paa det. I Virkeligheden har Bruddet med Jessen nok haft flere og sammenstødende Aarsager.

Blandt H. V. Clausens Skolekammerater fra Odense var som nævnt Dr. phil. H. L. Møller, konservativ Folketingsmand 1903—10 og 1911—13 og nær Ven af Redaktør Jessen, efter at H. V. Clausen var gaaet fra, til Jessens Død i 1906.

»Fra H. L. Møller«, det er nuværende Protokolsekretær Sv. Thorsen, der har haft et Interview med H. V. Clausen⁶⁾, »skiltes Clausen tidligt, idet hele deres Indstilling blev forskellig. Clausen vilde ikke alene ikke ad Højre til, men under Paavirkning af Personligheder som Kr. Erslev, Georg Brandes og Julius Lange førtes han efterhaanden til et baade politisk og religiøst Brud med Anskuelse, han tidligere stod nær.«

H. V. Clausen har bekræftet denne Fremstilling med følgende præcise Angivelse⁷⁾:

»I politisk Henseende kom jeg i det Herrens Aar 1885 til et ganske bestemt Standpunkt. Mens jeg i Skolen maaske bare af Gymnasiastvigtighed kan siges at have hældet til Højre eller bedre sagt været nationalliberal, var jeg i mine Studenteraar blevet mere flydende i mine Anskuelser, men Overgangen til den absolutte Opposition skete bevidst, bestemt i det nævnte Aar. Naar man i Udlandet, hvor jeg dengang opholdt mig i længere Tid, spurgte mig om, hvordan regeres Danmark, skammede jeg mig dybt over at skulle fortælle om Estrups Retsbrud, og dermed var givet, til hvilken Side jeg fra nu af kom til at høre.«

Det kan ikke godt være Tvivl underkastet, at denne Svingning hos H. V. Clausen ogsaa har øvet sin Indvirkning paa Forholdet til Redaktør Jessen. H. V. Clausen blev radikal. Jessen var, om end han stillede sig uafhængigt til de danske politiske Partier, slesvigs-konservativ. At de to Standpunkter i disse Aar ikke gik godt i Spænd sammen, er sikkert og vist. Og selv om de radikales Kølighed over for Danskheden i Sønderjylland i ikke ringe Grad fortog sig med Oprettelsen af »4 S« (Studenter-Samfundets sønderjyske Samfund), der stiftedes i 1887, og hvor H. V. Clausen, Niels Hjort og Johan Ottosen blev drivende Kræfter, kom Jessen aldrig rigtig paa Talefod med dem. Grundopfattelserne var saa forskellige, at de alene var nok til at lægge sig imellem.

Et andet Punkt, hvor H. V. Clausen og Jessen afgørende kom paa Afstand fra hinanden, var Flensborg. Her, hvor Redaktør Jessen var stærkest engageret, havde H. V. Clausen brudt alle Broer af. Endnu saa sent som i 1894 spores i et Brev fra Jessen den Bitterhed, han føler over for H. V. Clausen i det Stykke. Ved Rigsdagsvalget Aaret forud havde det danske Stemmetal i Flensborg haft en Tilbagegang fra 590 ved det foregaaende Valg til 471. H. V. Clausen har hentydet hertil, og Jessen svarer:

»Det er sandt, at der, ogsaa bortset fra Socialdemokratiet, er noget mere Frafald i Flensborg end i de andre Byer, stort dog ikke. Se, hvorledes det er gaaet i Strasborg og Metz! Forholdene ere her meget vanskelige, ogsaa fraset Sproget. Have vi her i Byen maaske haft en eneste Mand undtagen Hr. Gustav Jo-

hanssen, der var skikket til at agitere. Har ikke nu »Nordslesvig« taget dette vort eneste Lam? Tilmed har Hr. Johannsen som Flensborger aldrig tilnærmelsesvis andensteds fra haft den Støtte, han nu har som »Nordslesviger«. Han var ogsaa vanskelig stillet, endogsaa, hvad jeg ikke vidste i Deres Tid, i pekuniær Henseende. Desuden veed De lige saa godt som jeg, at han ikke trods alle Betingelser er den Mand, der i Længden bevarer sin Indflydelse aldeles usvækket. De husker vel nok fra den Tid, De var her, at Folk her i Byen forudsagde en større Nedgang i Stemmetallet for Hr. Johannsen.«

Brevet er bleven afbrudt og fortsætter næste Dag:

»Det er klart, at en Mand, hvis Indflydelse mindre er grundlagt paa anstrengende Arbejde og usædvanlig Støthed end paa personlig vindende Egenskaber og skiftende Stemning, ikke kan vente 20—30 Aar i Træk at bevare samme Stilling paa samme Sted. Paa et enkelt Punkt ligner Hr. G. Johannsen Hr. cand. Clausen. Jeg mindes Indvielsen af Direktør Bredsdorffs⁸⁾ Hus og Talen for det trofaste Flensborg, sluttende med et Digt af Fru Ottosen⁹⁾ — eller maaske hendes Mand. Det var deres Ven, Hr. Clausen, der holdt denne Tale. Den stemmer ikke fuldt med »det forbandede Flensborg«. Hvis nu, som De paastaar, Hr. G. J. har opgivet Flensborg, saa har han gjort en lignende Svingning, og slige Svingninger styrker ikke Indflydelsen...

Jeg har i Tanken svaret Dem paa alt om Flensborg, Kobbermølle-Linjen, Elsass-Lothringen osv., men maa opgive det, da jeg i Aften er for træt og dog vil have de første Linjer afsted.«

H. V. Clausen har i forskellige Interviews, bl. andet i Anledning af sin 75-Aarsdag¹⁰⁾, fremhævet som noget af det, der gjorde ham skeptisk over for Flensborg, og vel ogsaa over for Redaktør Jessen, at denne en Dag i 1885 prøvede at overbevise en dansk Student, den senere Provst Hans Koch, om, at Flensborg var en dansk By: »Men Jessens Argumenter var saadanne, at jeg tror, Koch snarest blev tvivlende. Sagen var jo den, at først skulde de og de trækkes fra, før man kom til den Kerne af Borgere, der havde Ret til at bestemme Byens nationale Skæbne.«

H. V. Clausen gør sig antagelig her skyldig i en Misforstaaelse eller en Fejlhuskning.

Da Gustav Johannsen ved Rigsdagsvalget den 28. Oktober 1884 ikke var bleven genvalgt som Repræsentant for 2. Rigsdagsvalgkreds, skrev Redaktør Jessen en Artikel, »Rigsdagsvalget i Flensborg«, hvori han under Henviisning til den trykkede Stemning i danske Kredse paaviste, hvor lidt Tilhold den tyske Kandidat, Dommer Gottburgsen, havde hos det uafhængige Borger­skab i Byen.

De forskellige Stemmetal havde i Flensborg ved det foregaaende Hovedvalg i 1881 og ved det sidste i 1884 været:

	Danske St.	Tyske St.	Soc. St.
1881	1328	1602	333
1884	1628	1632	806

Gustav Johannsen havde altsaa faaet 300 Stemmer flere i Byen end ved det foregaaende Hovedvalg, den tyske Kandidat kun 30 Stemmer flere end de to tyske Kandidater ved det foregaaende Hovedvalg tilsammen. Derimod havde den socialdemokratiske Kandidat mere end fordoblet sit Stemmetal, et Fingerpeg om, hvad der skulde komme.

Foretagne Beregninger godtgjorde, at c. 67 Procent af de flensborgske Vælgere havde gjort Brug af deres Valgret, hvorefter knapt 27 Procent af samtlige Vælgere eller rigelig en Fjerdedel havde stemt paa den tyske Kandidat.

Redaktør Jessen gør derefter det tyske Stemmetal til Genstand for følgende Analyse:

»Af hvem bestaar nu denne Fjerdedel af Vælgerne i Flensborg? Alle vide, at der er en Mængde Embeds- og Bestillingsmænd i Byen, og at disse paa faa Undtagelser nær have stemt paa Embedspartiets Kandidat. Men man har i Almindelighed dog næppe noget Begreb om, hvor stor en Part af Vælgerne der tilhører Embeds- og Bestillingsmændenes store Skare. Nogle faa Tal ville tjene til at klare denne Sag. Vi hidsætter derfor her en Liste over 9 af Byens Valgdistrikter med Stemmetallet paa Hr. Gottburgsen og Tallet paa Embeds- og Bestillingsmænd i hvert Distrikt:

	Stemmer for Gottburgsen	Embeds- og Bestillingsmænd
1. Distrikt	178	52
2. —	116	38
3. —	90	40
4. —	127	72
5. —	280	113
6. —	201	73
7. —	255	75
8. —	146	69
9. —	110	40

I Byens femte Distrikt findes der kun 590 valgberettigede Personer; deraf er 113, altsaa næsten en Femtedel, Embeds- og Bestillingsmænd; man vil nu kunne forstaa, at dette Distrikt af alle Byens Valgdistrikter har givet det største Stemmetal for Hr. Gottburgsen.

I de 9 første Distrikter vare 612 af Vælgerne Embeds- og Bestillingsmænd. Regner man for det tiende Distrikt det Antal af Embeds- og Bestillingsmænd, som findes i 2. Distrikt, det af de andre Distrikter, hvor der er mindst af dem, altsaa 38, saa faar man ud, at der i Byens 10 Valgdistrikter findes 650 Embeds- og Bestillingsmænd. I den nordlige Del af Byen vilde det tyske Stemmetal være aldeles forsvindende, hvis der her ikke fandtes nogen af Statens og Kommunens afhængige Tjenere. I fjerde Distrikt, hvor der blev afgivet 202 Stemmer for Gustav Johannsen og 127 for Gottburgsen, findes, som oven anført, 72 Embeds- og Bestillingsmænd. Man ser heraf, at kun et yderst ringe Antal af Distriktets uafhængige Borgere have stemt paa den præjsiske Kandidat.

Embedspartiets Indflydelse er selvfølgelig ikke udtømt med, at halvsvende Hundrede af Byens Vælgere ere Embeds- og Bestillingsmænd. Foruden disse af Staten og Kommunen ansatte og fastlønnede Personer gives der en hel Del mere tilfældige underordnede Funktionærer, Medhjælpere og Bude osv., der, om de end staa i et løsere Forhold til hele Embeds-Maskineriet, dog ere under Embedsstandens Indflydelse. Man kan vist let regne An-

tallet af dem til et Par Hundrede, og om man end maa antage, at en Del af Embeds- og Bestillingsmændene ikke have stemt paa Hr. Gottburgsen, saa kan man dog trøstigt regne, at omtrent Halvdelen af de paa ham afgivne Stemmer skrive sig fra Embedsstanden og de af denne afhængige Personer. Trække vi dem fra de paa Hr. Gottburgsen afgivne Stemmer, der udgør 26,8 Procent af hele Vælgertallet, saa bliver Facit det, at i det højeste 13,4 Procent af de uafhængige Borgere have stemt paa den præjsiske Dommer.«

Saa vidt kan Redaktør Jessens Beregninger i store Træk have Sandsynligheden for sig. Enhver, der har medoplevet Tiden fra omkring Aarhundredskiftet til 1914, veed, hvorledes ogsaa i de smaa nordslesvigske Købstæder Embeds- og Bestillingsmændenes lange Hale fyldte op ved Valgene. H. V. Clausen har da heller ikke glemt i sin Rejsehaandbog, lad os tage Udgaven for 1908, at foretage lignende Afskrivninger. Om Toftlund siges:

»Atter en nærsom By med 978 Indbyggere, Hovedstad i Nørre Rangstrup Herred, men i endnu højere Grad end i Rødding mylrer her af Embedsmænd: Præst, Lærere, Amtsdommer, Amtsretssekretær, Aktuarer, Amtsforstander, Skatteopkræver, Katasterkontrollør, Exekutor, Arrestforvarer, Postmester, Skorstensfejer, Stationsforstander, og dertil det underordnede Personale af Post- og Jernbanemænd, Skrivere osv.«

H. V. Clausen kan saaledes ikke med Rette rejse Kritik mod den af Jessen anvendte Metode, som han selv har godtaget.

I den i 1920 udsendte officielle Pièce om Folkeafstemningerne i 1. og 2. Zone, udarbejdet paa Statsministeriets Foranstaltning, er der ligeledes lagt Vægt paa at oplyse, i hvilke nordslesvigske Sogne Afstemningsresultatet er bleven paavirket af de mange Embeds- og Bestillingsmænds Stemmeafgivning. Gang paa Gang støder man paa Betegnelsen: Grænsebetjente, Tjenestemandsbym, Jernbanestation osv.

Svagheden i Redaktør Jessens Argumentation melder sig først, naar han ogsaa vil fradrage de i Flensborg boende sydfra tilflyttede:

»Indbyggerantallet i Flensborg By er i den nyere Tid, omtrent i Løbet af tyve Aar, blevet forøget med en halv Snes Tusind Per-

soner. Der er forholdsvis ikke kommet mange fra Landet; de, der komme fra Kongeriget, have ikke Stemmeret; Forøgelsen i Antallet af de stemmeberettigede Vælgere skyldes Indvandringen fra Tyskland. Medens mange indfødte yngre Flensborgere have mistet deres Stemmeret, fordi de efter 1864 have aftjent deres Værnepligt i Danmark, saa har enhver Berliner, Østprøjer, Sachser, Thüringer osv., der kommer hertil, øjeblikkelig Ret til at stemme ved Rigsdagsvalgene. Lavt regnet bestaa efter al Sandsynlighed 12—13 Procent af Vælgere af indvandrede Tyskere. Antager man, at disse have deltaget i Valget i samme Grad som den øvrige Befolkning, nemlig med $\frac{2}{3}$, og at de hovedsagelig have stemt paa Gottburgsen, saa bliver Resultatet, at over 8 Procent af Vælgere ere Indvandrere fra Tyskland, der have givet den prøjsiske Landsretsraad deres Stemmer. Trækker man dem fra de 13,4 Procent af de borgerlige Vælgere, der have stemt med Embedspartiet, faar man til Facit, at kun omtrent 5 Procent af Flensborgs uafhængige indfødte Borgere have stemt paa den prøjsiske Kandidat.«

Det kan derefter ikke have været Jessen om at gøre i 1885 at paavise, at Flensborg var en dansk By, som H. V. Clausen udtrykker det. Man vidste helt nøje fra Rigsdagsvalget Aaret forud, at det danske og det tyske Stemmetal stod lige. Hvad han vilde, var at fastslaa, hvor langt det prøjsiske Embedsmandsvælde og det indfødte flensborgske Borgerskab var fjernet fra hinanden. Det var i de Aar endnu reelt berettiget og i den givne Situation taktisk anvendeligt.

Redaktør Jessen kom til det Slutresultat, at efter at Prøjsieriet nu havde haft 20 Aar til at slaa Rod og vokse i Flensborg, »kan man ikke sige, at Udfaldet er skikket til at indgyde os Bekymringer for Fremtiden«.

Her tog Redaktør Jessen fejl. For selv om de sydfra indvandrede ikke var indfødte, saa var de fra Dagen for deres Bosættelse hjemmehørende, og de blev det mere og mere. Der kom ogsaa stadig flere af dem. Det udvandringshærgede Nordslesvig havde kun faa Tilflyttere at sende til Flensborg, saa det danske Element blev stillestaaende eller gik tilbage. Det maatte blive de sydlige Egne, der besørgede Stigningen i Byens Folketal.

Indbyggertallet i Flensborg var i:

1870:	20,000
1875:	26,474
1880:	30,956
1885:	33,315
1890:	36,796
1895:	40,631
1900:	48,922
1905:	53,717
1910:	60,852
1915:	68,636

Ved Rigsdagsvalget i 1886 sank det danske Stemmetal i Flensborg fra 1628 til 1024 og i 1887 til 797, mens det socialdemokratiske Stemmetal steg i 1886 fra 806 til 1726 og i 1887 til 1917.

Da Landsretsraad Gottburgsen var bleven genvalgt i 1886, kunde »Flensborg Avis« under Overskriften »Fælles Glæde« meddele sine Læsere, at samtidig med at Fyrst Bismarck i et Svartelegram til den prøjsiske Valgkomité i Flensborg havde udtalt sin Glæde over Gottburgsens Valg, skrev »Socialdemokraten« i København:

»Betydningen af dette Valg ligger slet ikke i, at Gottburgsen er bleven valgt. Han repræsenterer det mægtige Bismarck'ske Højre, der ved Avtoriteternes Hjælp tvinger sig igennem. Nej, Betydningen ligger i, at den danske Kandidat Gustav Johannsen er gaaet tilbage og Socialdemokratiets Kandidat Heinzl frem. Vi have i Gaar meddelt nogle i den Henseende oplysende Tal. Johannsen, der repræsenterer den samme enfoldige Danskhed som til Eksempel Ingemann Petersen eller Garderhøjen herhjemme, er siden 1884 i Flensborg By gaaet ned fra 1628 Stemmer til 1024, men Socialdemokraterne have vundet op fra 806 til 1726, altsaa til over det dobbelte. Og hellere denne Tilvækst for vore Brødre i Tyskland end en Tilvækst for det Parti, hvis Fædreland er den Plet og Klat, hvor Hadet til fremmede Nationer gror stærkest. Vi have under disse Omstændigheder ingen Beklagelser tilovers for Gottburgsens Valg. Næste Gang bliver Valget maaske, som det bør være.«

En Valgkommentar af den Art fra det socialdemokratiske Hovedorgan i København gjorde det selvsagt ikke lettere at holde paa de danske Arbejdere i Flensborg og Omegn.

Op imod Aarhundredskiftet, ved Rigsdagsvalget i 1898, var det danske Stemmetal sunket til 485, mens det tysk-borgerlige var steget til 3341 og det tysk-socialdemokratiske til 2934. Den vedvarende Indvandring sydfra og med den det tyske Socialdemokratis Vækst og kraftige Indhug i de danske Arbejders Rækker blev indtil videre den flensborgske Danskheds uafvendelige Skæbne. Først Begivenhederne efter de to Verdenskrige ændrede paa ny den nationale Udvikling og gav Danskheden uventet Tilgang igen.

Om H. V. Clausens livslange Venskab med H. P. Hanssen er her kun at indføje, at han, formodentlig ret hurtigt efter Vennekiftet fik den Indskydelse, at Jessen og Hanssen burde føres sammen til en Samtale om det, der var fælles for dem. Forsøget faldt, i H. V. Clausens Øjne mærkværdigvis, ikke godt ud:

»Jeg ser dem begge for mig fra de Aar, jeg var ung og uskyldig, og en Dag fik jeg Hanssen ind til Flensborg, for at de to kunde udtale sig for hinanden og mulig enes om fælles eller sideordnet Arbejde i den gode Sags Tjeneste i Stedet for planløst Virke ved Siden af hinanden eller mod hinanden. Jeg ser Hanssen holdende Foredrag om sine Fremtidsplaner, jeg ser Jessen — tavs. Der kom intet ud deraf, de maatte hver gaa sine Veje, sjældent gik de parallelt, ofte stødte de sammen¹¹).«

Hvis H. V. Clausen havde været lidt mere Psykolog, maatte han have kunnet sige sig selv, at hans Fremmøde med den nye Erobring under Armen ikke just var egnet til at fremmane noget Glædesudbrud hos den foregaaende, nu afsatte. Og hvad var der vel andet at gøre for Jessen i den givne Situation end at lytte i Tavshed, naar den næsten en halv Snes Aar yngre H. P. Hanssen holdt Foredrag for ham.

Men ogsaa Redaktør Jessen kan have haft sin Del af Skylden i, at Venskabet med H. V. Clausen ikke holdt. Et og andet kunde tyde paa, at han med sin skarpe kritiske Sans og sine medfødte pædagogiske Anlæg lejlighedsvis er optraadt mere belærende over for den unge H. V. Clausen, end denne var tilgængelig for.

Til syvende og sidst har det maaske ogsaa spillet med ind, at Jessen og H. V. Clausen var mere ens af Sind, end nogen af dem vidste. Det lette, muntre og smilende, der er fynsk Folkesinds Særkende, var Fynboen H. V. Clausen nægtet. Der kunde være noget nervøst og kampberedt over ham, som om han vejrede en Fare og gjorde sig rede til at møde den. Hans Tale rummede undertiden en mørk Glød, affødt af et heftigt bevæget Indre. Mod-sætningerne tiltrækker hinanden. Han fandt og forblev trofast over for den af Lynne mere lyse H. P. Hanssen.

JESSEN OG DEN DANSKE PARTISTRID

I visse Kredse nord for Kongeaaen fandt man hurtigt ud af, at »Flensborg Avis« under Redaktør Jessens Ledelse var bleven et Højreblad. Hvad det betød inden for den Tids ophedede partipolitiske Lejre, kan nulevende vanskeligt gøre sig nogen Forestilling om. H. V. Clausen kan ikke sige sig fri for ogsaa efter Jessens Død at have bidraget til, at det gamle hildede Syn paa Jessen som udpræget Højremand delvis har kunnet opretholdes. Saa sent som i 1928¹⁾ gentager han under Forsøg paa en Mandjævning mellem Jessen og H. P. Hanssen den slidte Paastand, at Jessen »viste stor Uklogskab ved at indtage et snævert Højrestandpunkt«, mens Hanssen var Manden, der holdt til der, hvor Sejren og Fremtiden hørte hjemme. Rektor Holbeck, Odense, gaar endda et Skridt videre, naar han i en Anmeldelse af A. D. Jørgensens Breve i 1939²⁾ gør sig skyldig i den Vildledning, at Jessen »drev fanatisk Højrepolitik«.

Det er paa Tide, at en mere virkelighedstro Bedømmelse faar Indpas. Det er rigtigt, at Redaktør Jessen følte det som en Pligt at imødegaa Angreb paa det danske Kongehus og paa Landets Forsvar, fordi han i disse to Faktorer saa en Betyggelse for Danmarks Frihed og Selvstændighed. Det er lige saa umiskendeligt, at han af Livssyn og ud fra Ønsket om Varsomhed over for nedarvede slesvigske Traditioner var konservativ. Men det var ham ikke magtpaaliggende at være Deltager i indre dansk Partistrid. Her søgte han, hvor det lod sig gøre, at mildne skarpe Modsætninger og give hver Part, hvad den rettelig kunne tilkomme. Det førte dog jævnlgt til, at begge Parter var mere end utilfredse, de højresindede ikke mindre end de liberale eller radikale.

Det var især omkring Midten af Firserne, de indre danske Partikampe tilspidsedes langt ud over det sædvanlige. Den 16. Juni 1885 forefaldt Holstebro-Affæren, hvor Politimester Borup ved et politisk Møde i Venstreføreren C. Bergs Nærværelse og, som det paastodes under den efterfølgende Retssag, med hans Billigelse fjernedes fra Tribunen af to af Bergs Meningsfæller, og 21. Oktober samme Aar øvedes der et Attentat mod det daværende Højreministeriums Chef, Konsejlspræsident Estrup, som dog mislykkedes.

Overlærer Monrad var ulykkelig og skrev i et Brev til Pastor Johansen, Odense:

»De ubegribelige Tilstande i Kongeriget er jo også for os en stor Kilde til Sorg. Snurrt er det, at Jessen fra højre Side angribes skarpt som formentlig heldende for meget til Venstre, og fra venstre Side endnu skarpere som alt for kras Højremand, så Venstremænd her endog har truet med at ville oprette et sønderjysk Venstreblad som Modvægt mod »Fl. Av.«.

Jessen tog mere roligt paa det. Den 19. April 1885 skriver han til Overretssagfører Herold, der sluttede sig til Partiet Venstre:

»Med Hensyn til Beskaffenheden af Flensborg Avis's og Vest-slesvigs Tidende's Læsekredse, saa ere alle Sønderjyder saa konservative, saa det er en Lyst, eller en Gru, ligesom man tager det.

Personlig lider Redaktør Skovrøy maaske undertiden af radikale Anfægtelser, men da saa godt som alt det Venstresind, der findes i Flensborg, er samlet paa Flensborg Avis's Kontor, saa passer det jo meget godt sammen. Jeg er i Grunden stemt for, at Bladet i Forhold til kongerigske Partistridigheder skal være aldeles neutralt; men det er jo ikke altid saa let at udføre. Herovre har Venstres Holdning særlig i Forsvarssagen givet Anledning til saa megen Forbitrelse, at selv tidligere deciderede Venstremænd — af Højskolefolket i Sundeved — nu udtale deres Glæde over den provisoriske Finanslov; saa kan der dog blive gjort noget, siger man. Under disse Omstændigheder kan det være vanskeligt nok at holde Vægtskaalen aldeles lige.«

Den 12. Juni 1885 berører Jessen igen Emnet med følgende Bemærkninger:

»Vestslesvigs Tidende udgaar om Morgenen, Flensborg Avis om Aftenen. Saaledes bliver det ved til S sammensmeltningen. Flensborg Avis gælder vel til Dels i Kongeriget for at være Højreblad; til Gengæld er Vestslesvigs Tidende Venstreblad. Hr. Monrad taler — naturligvis halvvejs i Spøg — lidt om, at jeg bærer Kappen paa begge Skuldre.«

Hvor lidt der skulde til for at faa en saa ligevægtig Mand som Overretssagfører Herold til at gaa i Aktion, vil fremgaa af efterfølgende.

Den 17. September 1885 fandtes under Rubrikken »Dagsnyt« i »Flensborg Avis« en Snes Linjer om en Fest i den konservative Klub i Aalborg, hvor ifølge »Nordjyllands Folkeblad« »en tilstedeværende Sønderjyde, Hr. Johannes Partsch af Flensborg, bragte en Hilsen fra de slesvigske danske og bad de tilstedeværende om herhjemme at holde Haabet lige saa friskt oppe, som det blev holdt oppe dernede. Han fremhævede meget stærkt, at de konservative Klubber fortjente al mulig Støtte og Tilslutning, da de vare gennemtrængte af Kærlighed til og Ærbødighed for Kongen, og han vilde udtale det Haab, at ligesom Kongemagten altid havde været Danmarks bedste Værn, saaledes maatte den vedblivende blive det, thi den Dag da Kongemagten svandt bort, vilde Danmarks Dage være talte.«

Disse noget højstemte Vendinger foranledigede Overretssagfører Herold til at sende Redaktør Jessen et Indlæg, hvori han tog til Orde mod den formastelige. Jessen svarede omgaaende:

»Syg som jeg er — i en Maanedes Tid har jeg for det meste maattet holde Stuen og til Dels Sengen — kan jeg ikke altid passe paa alt, som det burde passes, og den paagældende Artikel om Hr. J. P. havde jeg ikke selv udvalgt, og jeg kan tilføje, at jeg næppe havde taget den, i alt Fald ikke uden i lempet Form. Deres Indsigelse vil efter sit væsentlige Indhold komme i Bladet i Morgen. Navnet Partsch har jeg udeladt, da det jo ikke videre vedkommer Sagen. Da Artiklen er anonym, har jeg troet ikke at behøve at holde den tilbage, til jeg havde indhentet Deres Samtykke til denne lille uvæsentlige Ændring. Personlig er jeg maaske ikke saa uenig med Dem, som De synes at tro.

Det vil maaske interessere Dem at høre, at jeg netop i disse

Dage ad en Omvej fra anset Side, der staar Trykkeriforeningen nær [formodentlig den Forening, der havde ydet Laanet til Anskaffelse af et Trykkeri til »Flensborg Avis«, Forf.], har modtaget Bebrejdelser, fordi jeg, efter at have faaet Trykkeriet, svinger mere og mere til Venstre. Vedkommende Mellemand hævdede stærkt det konfidentielle i de af ham modtagne Breve, og jeg er derfor ikke berettiget til at nævne Navne, ligesom jeg vil bede Dem om ikke at omtale Sagen videre. Optagelsen af Zolas Roman³⁾ — omend, hvad de paagældende selvfølgelig ikke vide, i ændret Form —, af Professor Høffdings Artikel, den hyppige Brug af »Morgenbladet«⁴⁾ og »Politiken« som Kilder, Tilsidesættelsen af Højrepressen osv. vare lige saa mange Vidnesbyrd om »Flensborg Avis's« Radikalisme.«

Den 22. September forelaa under Overskriften »Sønderjyderne og Politikken i Kongeriget« fra »agtet Haand« nedenstaaende Indlæg i »Flensborg Avis«:

»Der kan naturligvis være delte Meninger, om det er de konservative eller de radikale Klubber, der fortjener Sympathi, om Danmarks »bedste Værn« maa søges i en stærk Kongemagt efter tysk Mønster eller i frie parlamentariske Institutioner. Enhver ærlig Overbevisning fortjener Agtelse. Absolutisten har samme Krav paa Respekt som Republikaneren, og omvendt, forudsat at de begge kæmpe med hæderlige Midler. Ingen besindig Venstremand kan derfor bebrejde en Sønderjyde, at han sympathiserer med de konservative Klubber, disse Tumlepladser for vor vildeste Reaktion, ej heller at han har givet sine Sympathier for dem et stærkt Udtryk.

Set fra et rent patriotisk Standpunkt vilde det ganske vist være heldigst, om de i Kongeriget boende Slesvigere, hvad enten de ere konservative eller liberale — i Forbigaaende bemærket høre ikke saa faa af dem til Venstre — søgte at dæmpe Partihadet i Steden for at give det ny Næring, om de, med andre Ord, paa-tog sig en lignende Opgave som den, for hvilken de exilerede Alsace-Lorraine kæmpe i Frankrig. Naar imidlertid Partiliden-skabens Bølger gaa saa højt, som det for Tiden er Tilfældet her i Kongeriget, kan det være vanskeligt nok at indtage en mæg-

lende Stilling, og jeg i alt Fald skal ikke dadle den, der falder ud af Rollen.

Men naar en dansk Slesviger kaster sig ind i Forfatningskampen, naar han optræder som Agitator for det ene eller for det andet politiske Parti, bør han i alt Fald være paa det rene med, at det da ikke længere er Slesvigs Sag, men en Partisag, han virker for. Det er taktløst, naar han som Agitator søger at slaa Kapital af, at han er Sønderjyde.

Men det er tillige upatriotisk. Slesvigs Sag er lige saa hellig for Venstre som for Højre; den er endnu ikke sunken ned til at blive en Partisag. Det vilde være sørgeligt, om dette Forhold blev forandret, og dobbelt sørgeligt, om vi Slesvigere kom til at bære Ansvarer herfor. Men det kan ikke undgaas, at Venstres Sympathi for vor Sag kølnes, naar det bliver Skik — og den omtalte Episode er ikke enestaaende —, at danske Slesvigere ikke blot slutte sig til Modpartiets mest fanatiske Bestanddele, men gøre det i deres Egenskab af Slesvigere, ja endog i Egenskab af selvbeskikkede Repræsentanter — for de slesvigiske danske.«

Redaktør Jessen kommenterede Indlægget saaledes:

»I den almindelige Betragtning af Forholdene har den ærede Indsender ikke Uret, for saa vidt som det uden Tvivl er rigtigst, at Sønderjyderne som saadanne ikke tage Del i nogen kongerigsk Partiagitation. Derimod skønnes den her omtalte Episode — at en Privatmand fra en sønderjysk Købstad i et halvt privat Møde udtaler sig sympathisk om de konservative Klubber — unægtelig ikke at have nogen vidtrækkende Betydning, og naar man ikke er alt for streng i sine Fordringer om en omhyggelig Sigtning af, hvad der tør meddeles Offentligheden, saa bør man næppe lægge mere Vægt paa en saadan lille Beretning end paa saa meget andet af det forskelligartede Stof, en Avis maa bringe mellem Aar og Dag.

Den ærede Indsender kan naturligvis have en lignende Ret til i de konservative Klubber at se »Tumlepladser for vor vildeste Reaktion« og »Modpartiets mest fanatiske Bestanddele«, som en Højremand til at betragte de radikale eller »liberale« Klubber som »Tumlepladser for vor vildeste Radikalisme« osv. Derimod maa vi tage et Forbehold med Hensyn til Ytringen om »en

stærk Kongemagt efter tysk Mønster« — i hvert Fald i Sønderjylland staar Bismarckianismen ikke i høj Kurs — og til Sammenstillingen af Absolutister og Republikanere, for saa vidt der ved muligvis kunde forstaas, at det i et Monarki er lige saa berettiget at være Republikaner som at være Tilhænger af Bestræbelser for at hævde Kongedømmets Magtfulde. I et Monarki kan et Parti, der vilde søge at omstyrte selve Monarkiet, ikke siges at have samme Berettigelse som de Partier, der holde paa Loven og Forfatningen, selv om de i en eller anden Henseende kunde ønske denne noget forandret ad fredelig Vej.«

Den 3. Januar 1886 hedder det i Brev til Herold:

»Her i Byen ere Folk frygtelig højresindet. De fleste ytre sig om, at bare man vilde ophæve den ulykkelige Grundlov osv.... Jeg faar jo idelig Bebrejdelser for Avisens formentlige Venstretendenser. Ellers stille alle Folk her sig velvillige til vort Foretagende, vi modtage Tjenester af enhver Art.«

Redaktør Jessen saa sig ogsaa nødsaget til i disse Aar flere Gange at behandle den danske Partistrid i ledende Artikler, og han gjorde det i det hele saa klart og overbevisende, at ikke forud indtagne Nutidslæsere vil have svært ved at finde det angribelige i dem. I en ledende Artikel i »Flensborg Avis« for 7. September 1882, »Vort Standpunkt«, advarer Jessen imod at drage Partistriden ned syd for Kongeaen:

»Det er let at se, at naar de danske Sønderjyder skulle kunne forsvare sig og modstaa Tyskeriet med Held, saa maa de samle deres Kræfter og, saa vidt muligt, rette deres Interesser og Bestræbelser mod eet Punkt: det folkelige, det nationale. Man maa mene om de politiske Friheds- og Ligheds-Bestræbelser, hvad man vil, saa er det dog klart, at naar Interessen er optaget af dem, saa ville Kræfterne ikke udelukkende samle sig til Forsvar for det folkeejendommelige, det nationale. Ogsaa af denne Grund maa vi ønske, at Partistridighederne i Kongeriget ikke maa faa Raaderum hos os. Hvor lidet vi end kunne undvære aandelig Paavirkning fra Kongeriget, saa kunne vi ikke ønske, at den sønderjyske Ungdom bliver udsat for en alt for direkte politisk Indflydelse fra den anden Side Kongeaen, og det har vist sig, at dette vanskelig kan undgaas, naar de unge Mænd opholde sig

længere Tid i Kongeriget. Det er for saa vidt ligegyldigt, om de bliver »forhøjrede« eller »forvenstrede«; her behøve vi hverken Højremænd eller Venstremænd; vi trænge kun til *danske Sønderjyder*.«

Sønderjylland er, siger Jessen, den Dag i Dag Nordens Dannevirke:

»Hvo der erkender dette og derfor har Deltagelse med Danskhedens Kamp i Sønderjylland, han er ogsaa de danske Sønderjyders Ven, og som saadan ville vi betragte og behandle ham, hvad enten han er Højremand eller Venstremand. Derimod kunne vi ikke betragte dem som vore Medstandere⁵⁾, der kun have en Trækken paa Skuldrene og en spydig Bemærkning tilovers for Danskhedens Kamp i Sønderjylland. I Fjor, da de Danskes herlige Valgsejr her i Flensborg fremkaldte saa megen Glæde hos alle Venner af Danskheden, nævnede det københavnske »Morgenbladet« kun een Gang denne Kendsgerning og kunde end ikke undlade at komme med en nedsættende Tilføjelse.«

I Begyndelsen af Juli 1883 indeholdt »Morgenbladet« en Beskyldning for, at »Flensborg Avis« »stadig sejler i de københavnske Højrebladets Kølvand«. Heroverfor redegjorde Redaktør Jessen i en ledende Artikel for 10. Juli, »Vor Stilling til Højre og Venstre«, for, hvorledes han principielt stillede sig under den kongerigske Partistrid.

»Naar vi ænse«, skrev han, »den ovenstaaende Ytring, saa er det aldeles ikke, fordi den rammer. Det er saa langt fra, at vi sejle i den københavnske Højrepresses Kølvand, at vore Udtalelser ikke sjældent stærkt afvige fra dem, der komme til Orde i Højrebladene. Vi indrømme imidlertid, at skønt vi nu og da ogsaa optage nogle Smaameddelelser efter »Morgenbladet«, og da bestandig med samvittighedsfuld Opgivelse af Kilden, saa sejle vi dog lige saa lidt i »Morgenbladet's« og dets mindre bekendte Partifællers Kølvand. Vi holde af at danne os en selvstændig Dom.

Naar Højrepressen udtaler sin Bedømmelse af sønderjyske Forhold, saa finder den ikke altid Samstemning hos os. Naar der saaledes fra København gives vore politiske Repræsentanter Anvisning paa at søge den nødvendige parlamentariske Støtte et

andet Sted end hos de tyske liberale Partier, maaske hos det stokonservative Junkerparti, saa finder et saadant Raad ingen Tilslutning her i Sønderjylland. Naar de københavnske Højreblade fortælle om den tidligere herværende danske Embedsstand, at den var ikke blot hæderlig og dygtig, hvorom der ikke er mindste Tvivl, samt, ligesom en forholdsvis meget stor Del af Befolkningen i Kongeriget, dannet og beleven, men tillige imødekomende over for Publikum, jævn, ligefrem og frisindet, og naar en offentlig Udtalelse af en anset sønderjysk Videnskabsmand om lidt Arrogance hos Embedsstanden undertrykkes i Bladenes Referater, saa finde vi os slet ikke foranledigede til at slaa os paa Højrepressens Parti i dette Stykke. Heller ikke ere vi modtagelige for de Bebrejdelser, der nu og da fra højre Side rettes imod de danske Nordslesvigere, fordi de før eller umiddelbart efter Treaarskrigen 1848—50 ikke vare tilbøjelige til at give Afkald paa Landets Udelelighed, en vis tilvant Selvstændighed og paa mange deraf følgende Rettigheder og Friheder, som de ikke syntes at ville genvinde i samme Omfang ved en simpel Indlemmelse af Nordslesvig i Nørrejylland.

Men endnu mindre holde vi af adskillige Raad og Udtalelser, som komme til os fra Venstre. Naar dette Parti ofte ikke har andet tilovers for Sønderjydernes Kamp for Danskheden end en tvivlende Tavshed eller nogle ynksomme Ord, der tyde paa, at man betragter Kampen som ørkesløs og derfor ikke har andet Raad end Opgivelse og Tilslutning til Tyskeriet; naar man roser alt tysk i Flæng paa Bekostning af det danske, som naar »Morgenbladet« for nogle Aar siden jævnlig blindt roste de tyske Domstole, det tyske Militærvæsen, den tyske Politik osv. for Retfærdighed, Billighed, Mildhed, og hvem veed hvilke andre Dyder, medens de danske Domstole betegnedes som partiske, det danske Militærvæsen som barbarisk og den danske Politik som ikke blot nærsynet og godtroende, men ogsaa uretfærdig og hadeful, naar man saaledes i Venstrepartiet roste alt, hvad tysk var, og stillede det højt over alt dansk, saa maa vi tilstaa, at vi ikke vare i Stand til at følge med.

Ærlig talt kunne vi ikke altid følge Højrepressen i den kongerigske Politik. Vi holde t. E. ikke af, at man hvert Øjeblik

maler Fanden paa Væggen og taler om Venstres Republikanisme. Det minder alt for meget om »Norddeutsche Allgemeine Zeitung's« Adfærd over for de tyske liberale Partier. Vi holde ikke af imiteret Bismarckianisme.

Paa den anden Side ere vi rigtignok heller ikke komne saa vidt i politisk Oplysning, at vi formaa at indse, at en Mand, der i selve Folkets Raad demonstrerer imod Kongen paa en upassende Maade, netop allerbedst egner sig til at være Hs. Majestæts Raadgiver og Repræsentant. Vi have hørt om et Eksempel paa, at en Konge kom i Land i en nylig erobret By, og at Indbyggerne der modtog ham i lange Rækker med Hatten paa Hovedet og med Piben i Munden samt straks vendte sig omkring og gik bort, saa snart Toget var kommet paa Siden af dem, og det er begribeligt, at en Befolkning i et erobret Land har følt Trang til at vise den nye Hersker, at den ikke følte sig lykkelig ved en saakaldt Befrielse fra et Aag, d. v. s. Adskillelse fra det gamle Fædreland. Vi have ogsaa hørt Tale om, at man i en Hovedstad under en ulykkelig Krig og den dermed forbundne lidenskabelige Ophidselse har kunnet vise en upassende Opførsel imod Medlemmer af et nyt og uprøvet Kongehus. Om dette end ikke kan retfærdiggøres eller undskyldes, saa kan det dog forklares. Derimod maa vi tilstaa, at det skorter os paa Forstaaelse for, at hæderlige Mænd kunne foretage upassende Demonstrationer imod Folkets valgte, lovlige Konge, samtidig med at man ikke tvivler hverken om hans Fædrelandskærlighed eller hans Grundlovstroskab.

Det er maaske ikke undgaaet alle vore Læsesers Opmærksomhed, at vi ikke i et og alt kunne slutte os til den københavnske Højrepresses Betragtning af de politiske Forhold i Norge. Lige saa lidt kunne vi dog give dem Medhold, der, fordi de holde de norsk-norske for gode Venstremænd, rose dem for deres Dyrkelse af Tyskerne og Tyskeriet og med Iver og Venlighed tage imod deres Raad til os danske om at forandre Signalerne.

Vi danske Sønderjyder behøve i det hele ikke at forandre Signaler, fordi vi aldrig gaa til Yderligheder, men holde os paa det jævne og følge den lige Vej. Vi misbilliger Overdrivelsen, fra hvilken Side den end kommer. Naar der derfor i enkelte Højre-

kredse opelskes Klassehovmod, overdreven Pænhed, Snerperi og Aandstyranni, saa ere vi lige saa lidt Venner af saadanne Fænomener som af alt for vidtgaaende Venstretilbøjeligheder. Det forekommer os temmelig latterligt, naar man fortæller om adskillige kongerigske Byer, hvor der t. E. af Pigeskoler gives tre skarpt adskilte Hovedklasser med mange Underafdelinger, eftersom Forældrene ere mere eller mindre højt stillede i Samfundet. I et anset københavnsk Blad kunde man for et Par Aar siden som noget aldeles selvfølgelig læse, at »alle Børn kunne dog ikke lege sammen«. I større Byer i Udlandet er det dog ingenlunde noget usædvanligt, at fornemme Folks Børn kunne faa Lov til at tumle sig lidt i offentlige Haver mellem Ungdommen fra de lavere Samfundslag. Under de ligefremme borgerlige Forhold særlig her i Flensborg betragter man endnu mere end andre Steder Klassevæsnet som en styg Levning fra vankundige, ufrie Tider. Det utaaelige Snerperi, som en brutal Realisme enkelte Steder har fremkaldt som sin Modsætning, tiltaler os ikke; men vi kunne glæde os over, at Skaberi, Unatur og Snerperi er forholdsvis meget sjældnere i Danmark end i andre Lande. For Tiden skønnes der heller ikke godt at kunne føres megen Klage over Aandstyranni hos det danske Højre; den virkelige Frihedsfølelse og Sansen for personlig Frihed har i Grunden holdt sig til Trods for, at der nu til Dags gives saa meget, der ved med Urette at gøre Krav paa Frihed kunde medvirke til at undergrave den sande Frihedsfølelse.«

Efter at have tilbagevist er groft Angreb i »Morgenbladet« paa Carl Ploug, der var bleven maltrakteret med Udtryk som »Student Ploug«, »en uexamineret Bandit« osv., strejfer Jessen Forsvarssagen:

»Hvor beklageligt det end er, naar enkelte fremragende Mænd ere udsatte for ufortjente Overfald i Pressen, saa er det dog langt værre, naar det gaar ud over en Sag, der burde være hellig for enhver god Fædrelandsven, Landets Forsvar. I Frankrig vover end ikke den radikaleste og galeste røde Republikaner at foreslaa at nægte de ønskelige Bevillinger til Landets Forsvar og derved at søge Yndest hos en gnieragtig Almue, langt mindre at betegne Statens Forsvar, Fædrelandets Frelse med uværdige Haansord.

Rocheforts⁶⁾ «L' Intransigeant» vil ikke kunne maale sig med »Morgenbladet« i saa Henseende; men i Frankrig vilde ogsaa enhver Politiker have udspillet sin Rolle, naar han Gang efter anden kaldte Fædrelandets Forsvar for »en druknet Kat« og »en død Torsk«.

Hvorledes en idealistisk indstillet, men ogsaa yderst radikal dansk Politiker kunde se baade paa Spørgsmaalet Dansk-Tysk og paa Forsvarssagen, foreligger der netop fra de Aar et talende Eksempel paa, idet Dr. Pingel⁷⁾ paa et af 1200 Personer besøgt politisk Møde i Aarhus i Marts 1884 ifølge Referat i Dagspressen udtalte:

»Det er en stor Overdrivelse, at vi er udsat for Fare. Bismarck har aldrig nogen Sinde ført en Krig, hvortil han ikke fra et tysk Standpunkt var berettiget, selv ikke den danske Krig. Ved aandelig Udvikling bør vi vinde Evropas Agtelse, saa ere vi under Folkerettens Beskyttelse.«

Som Supplement til dette Referat oplyste »Aarhuus Stiftstidende« nogle Dage senere, at Dr. Pingel udtrykkeligt havde lagt sig fast paa følgende:

»Det kan ikke nægtes, at der kan komme Tilfælde, da vort Land kan blive Genstand for en midlertidig Besættelse, hvilket imidlertid efter Talerens Mening ikke vilde medføre nogen videre Fare, naar vi blot rolig fandt os i Besættelsen, og vi derhos ikke havde Fæstningsanlæg, der kunde opfordre Fjenden til at lade den midlertidige Besættelse gaa over til at blive vedvarende.«

Da denne Udtalelse et Par Menneskealldre fremefter blev sørgeligt aktuel, var dens Ophavsmand forlængst ikke i Live mere. Jessen optrykte Udtalelsen, men kommenterede den ikke.

I en ny ledende Artikel i »Flensborg Avis« for 29. Juni 1885, »Partistriden i Kongeriget«, søger Redaktør Jessen endnu en Gang, sandsynligvis foranlediget af Holstebro-Affæren, at klarlægge sit Syn paa de indrepolitiske Modsætninger i Moderlandet.

Han retter det Spørgsmaal til sig selv, om der virkelig er Fare for en blivende Spaltning af det danske Folk i to Lejre, der bærer Had mod hinanden og opslider Folkets Kræfter i en forbitret indbyrdes Kamp. En vedvarende skarp Tvedeling vilde være en

national Ulykke, og den kunde blive skæbnesvanger for Landets Fremtid.

»Det kan ikke nytte noget at lægge Dølgemaal paa«, siger Jesen, »at Vilkaarene for en saadan Tvedeling af Befolkningen i Danmark ere alt for gunstige. Et lille Land ligner en Provinsby: alle Folk kende hinanden. Danske Folk af den dannede Klasse kunne ikke mødes, uden at de snart opdage, at de have fælles Bekendtskaber eller lignende Berøringspunkter. Det er saa uhyre let at kontrollere, om nogen hører til »Selskabet« eller ikke. I større Lande er der i langt højere Grad flydende Grænser mellem de saakaldte dannede Stænder og de lavere Klasser. Det er betegnende nok, at man i Fransk ikke har noget Ord, der rigtig svarer til Udtrykket »de dannede«, og at det i Engelsk kun ufuldstændig gengives ved Udtrykket Gentlemen, der jo har en flersidig Betydning. Selv i Tyskland er Grænselinjen mellem »de dannede« og den store Mængde ikke saa skarp som i Danmark; den genfindes i alt Fald ikke paa samme Maade. Ligesom Rang- og Titelvæsen trives Klassehovmodet fortrinligt i Danmark. Heldigvis bliver det dog bedre og bedre i saa Henseende, om vi end have langt frem, inden den simple Mand i almindeligt Samkvem bliver lige saa høfligt behandlet som t. E. i Frankrig. Det er Kastevæsenet, der tidligere har sat meget ondt Blod, og det er utvivlsomt Eftervirkninger heraf, der endnu gør sig gældende i den politiske Kamp.

Med Blikket rettet paa disse Forhold maa man glæde sig over, at Intelligensen i de senere Aar er bleven fyldigere repræsenteret inden for Venstrepartiet end tidligere. Om end Højre endnu sidder inde med de store Formuer og Hovedparten af Intelligensen, saa er Venstre i de senere Aar begyndt at komme godt med, især ved Tilslutningen af det saakaldte »litterære Venstre«. Man kan stille Brødrene Brandes saa lavt eller saa højt, man vil, Dr. Georg Brandes som Videnskabsmand, Dr. Edvard Brandes som Digter, saa vil ingen frakende dem Aand og en mangesidig høj Dannelse. Da der ved Dr. Georg Brandes's Afrejse fra Berlin var Afskedsfest for ham, og saa godt som alle den tyske Hovedstads litterære Berømtheder vare til Stede, var det blandt disse den almindelige Mening, at den danske Forfatter ragede frem over

dem alle. Det litterære Venstre tæller flere Begavelser og mener jo i Kultur endog at være et Hestehoved foran andre Grupper.«

Jessen paapeger videre, hvorledes ikke alene den litterære og akademiske Verden er delt mellem de to Partier, men at ogsaa adelige og uadelige Godsejere, Grosserere, højtstaaende Embedsmænd og andre i lignende Stillinger slutter sig til Venstre, mens omvendt Højre ikke uden Held har forsøgt sig med »Vælger- og Arbejderforeninger«. Købstædernes Haandværkere er, for saa vidt de ikke tilhører Socialisterne, vistnok fortrinsvis Højremænd.

Heraf slutter Jessen, at den politiske Deling af det danske Folk trods alt gaar mindre i Dybden, end man skulde tro:

»Politiske Spørgsmaal, der ikke have med Religionen eller Nationaliteten at bestille, kunne i Grunden kun blivende danne en Kløft i Folket, naar de ere af social Natur eller af økonomisk Betydning. Naar to Partier slutter sig sammen om grundforskellige Tanker og Planer, naar de have hvert sit bestemte Program, for hvilket de kunne begejstres eller fanatiseres, saa kan der være Tale om en vedvarende fjendtlig Adskillelse. Men Højre har i Grunden kun det Program: Kampen imod Venstre, og Venstre har det Program: Kampen imod Højre; stort mere er der ikke. Med Hensyn til Statsform er man i Venstre klog nok til at indse, at Kongedømmet er den eneste Statsform, der nu og i lange Tider kan opnaas og bevares i Danmark, og stort videre gaar den af enkelte Højremænd saa højt priste »Kongetroskab« heller ikke; Højre er aldeles ikke noget krybende hyperloyalt Parti. Saaledes gaar det med de fleste Spørgsmaal: Told- og Skattepolitik, Fæstevæsenet, Foranstaltninger til bedste for de arbejdende Klasser o. s. fr. Der er ingen, som kan sige, hvad Venstre vil, og hvad Højre vil i alle disse Sager. Heller ikke Forsvarssagen kan betragtes som udelukkende Højrepolitik. Mange Højremænd ere lunkne for Landets Forsvar, og mange ivrige Venstremænd ere gode Forsvarsvenner. Tilbage blive altsaa kun de formelle politiske Spørgsmaal, for det meste rene Former uden nogen haandgribeligt Indhold. Da der i Danmark gives almindelig Valgret, Ytringsfrihed og Forsamlingsfrihed, saa er det kun Spørgsmaal af mere underordnet Betydning, der kunne spille en Rolle. Men den store almindelige Befolkning lader sig i Længden ikke begejstre for saadanne

Spørgsmaal, som om Landstingets Sammensætning eller Indflydelse paa Finansloven, om Parlamentarismen bør være Rigsdagsparlamentarisme eller Folketingsparlamentarisme osv. Naar Regeringen ellers føres forsvarlig, kan det være den almindelige Mand temmelig ligegyldigt, om den ene eller den anden af Lovgivningens eller Styrelsens Faktorer har lidt mere eller mindre Indflydelse.«

Redaktør Jessen sammenfatter sine Betragtninger i følgende:

»Ser det end for Tiden lidt broget ud i Kongeriget: nogen virkelig Fare for overhængende voldsomme Uroligheder eller for en blivende aandelig Sønderlemmelse er der næppe.

Og saa maa man ikke glemme, at i al den Tid, Folket har ligget i indbyrdes Kiv og Strid om golde politiske Doktriner, har den almindelige Udvikling gjort stærke Fremskridt. Det politiske Liv opriver og fortærer; men det ægger og opliver ogsaa; det virker som Mergel paa Jorden: de Emner eller Kræfter, der ere i Bunden, løses og komme frem, og Frugtbarheden forøges. Samtidig med, at den indre Politik i Kongeriget frembyder et lidet lysteligt Billede paa Stædighed, Forbitrelse, Ørkesløshed og Visneri, gaar det paa alle andre Omraader fremad, saa at det bliver klart for Udlandet, at der er meget at lære i Danmark.«

Adskillige af »Flensborg Avis's« Holdere nord for Kongeaen, der, selv om de ikke stod midt i Striden, dog har følt sig delagtige i den, vil maaske nok have syntes, at Redaktør Jessen i det foran citerede har taget lettere paa det haardtspændte indredanske Opgør, end de kunde gaa med til. Men det kan ogsaa være sundt en Gang imellem at anskue Tingene udefra, og Jessen havde ikke forgæves set sig godt om under sine Studierejser vest- og sydpaa. Der er baade kloge og rammende Paamindelser til begge Sider, og ingen vil med Gran af Rimelighed kunne paa-staa, at Højre-Snæverhed og Højre-Fanatisme er løbet af med ham. Det har tværtimod ganske tydeligt været Jessen om at gøre at gyde Olie paa de oprørte Bølger og virke mæglende og beroligende, saa vidt hans Pen rakte. Det giver sig ogsaa til Kende, da han i en ledende Artikel i »Flensborg Avis« for 28. Oktober 1885, »Attentatet i København«, omtaler Drabsforsøget paa Estrup.

Redaktør Jessen minder indledende om, at der siden Grevens Fejde, altsaa i halvfjerde Hundrede Aar, næppe er forekommen politiske Mordforsøg i Danmark:

»Attentatet mod Konsejlspræsidenten har derfor for alle Fædrelandsvenner paa een Gang været en Skuffelse, en Ydmygelse og en Sorg, om det end er en Trøst, at Udaaden ikke skyldes et Komplot eller en Sammensværgelse, men en vildledt ung Mands ærlige Fanatisme.«

Jessen gaar ud fra, at Attentatet indirekte vil drage politiske Følger efter sig, hvad han ikke er glad for:

»Naar Oppositionen alene af den Grund, at den næppe nærer noget personligt Had til Estrup, vistnok ærlig beklager og fordømmer det forøvede Attentat, saa har den ogsaa en anden Grund dertil. Attentatet kommer Venstre meget ubelejlig. Der er næppe Tvivl om, at Partiet omsider vilde have sejret, hvis det havde fulgt en rolig, besindig og forsigtig Fremgangsmaade, hvis det uden Visnepolitik og Forsvarsnihilisme i al Stilfærdighed og med passende Bestemthed havde hævdet den Grundsætning, at Folketinget bør have en hovedsagelig Indflydelse paa Ministeriets Sammensætning. Der har været stærke Svingninger i den offentlige Mening, og den saakaldte »liberale« Bevægelse kunde under Omstændigheder have faaet stor Betydning. Men foreløbig har vistnok Attentatet gjort Ende paa alle Illusioner hos Venstre. Mange Medlemmer af Partiet blive noget tvivlraadige, medens Højremændene til Gengæld begejstres for Ministeriet, der ved denne forøgede Tilslutning faar større Styrke til at gaa kraftig til Værks.«

Jessen finder, at med Hensyn til ophidsende Tale vilde det være bedst, om den »kunde holdes nede uden nye Straffebestemmelser efter den tyske Straffelovs Mønster. Blive de imidlertid nødvendige, saa har man jo Lov til at haabe, at de kun ville blive »provisoriske« og forsvinde samtidig med de provisoriske Finanslove. Om der under den nuværende Krise bliver lagt en Dæmper paa den alt for vilde Ophidselse, er i og for sig ingen Ulykke. Den Grundsætning i Lovgivningen, at enhver kan sige og skrive, hvad han finder for godt, saa længe han ikke ligefrem

træder anden Mand for nær, er imidlertid saa smuk, at den ogsaa i Fremtiden vil blive holdt i Ære i Danmark.«

Da Højesteret i Januar 1886 havde stadfæstet den Dom paa 6 Maaneders Fængsel, som var overgaaet C. Berg med de to politiske Meningsfæller fra Holstebro-Affæren, skrev Redaktør Jessen i »Flensborg Avis« for 26. Januar samme Aar Artiklen »Bergs Dom og Fængsling«, der var baaret af den »relative Velvilje, som selv Modstandere nærer for Berg«, men ogsaa af megen Betænkelse ved, at der som i Tyskland i politiske Sager kunde dømmes efter Omstændigheder, »der lader formode den anklagedes Skyld, lige saa fuldt som efter et almengyldigt Bevis«. Hvis Domstolene skal efterspore, »hvor det moralske Ansvar for en Forbrydelse kunde siges at ligge, saa vilde dette føre til de betænkeligste Konsekvenser. Betyggelsen for retfærdige Domme vilde da ikke ligge i Lovens Bestemmelser og den gældende Retspraksis, men udelukkende i Dommernes Personer. Partiske Dommere vilde da kunne fælde Domme efter Forgodtbefindende.«

I sine Slutningsbemærkninger stiller Jessen den storladne, men til Tider voldsomme Venstrefører og den paa Indicier støttede Dom over for hinanden:

»Naar Bergs Domfældelse maa beklages, saa er det ikke nærmest, fordi Personen Berg maa tilbringe et halvt Aar i et taaleligt Fængsel, dette har mange hæderlige Mænd prøvet før ham, endog under langt værre Vilkaar; det er heller ikke, fordi Politikeren Berg det halve Aar undrages den politiske Agitation — han kan vel nok undværes eller erstattes, og efter den ophidsende Tale, han forleden førte i Folketinget, har han vel heller ingen Skade af at faa en lille Ferie til Betænkning, Overvejelse og Selvprøvelse. Men næst efter at sørge over, at det er kommet saa vidt, at Folketingets Formand af Landets højeste Domstol bliver idømt et halvt Aars Fængsel, maa man føle sig ubehagelig berørt ved Tanken om, at en saadan Dom kan fældes i en politisk Sag paa Grundlag af Sandsynlighedsbeviser, hvor slaaende disse end kan være. Man maa i hvert Fald have Lov til at haabe, at denne Dom ikke maa blive Begyndelsen til et Retssystem, der hidtil ikke har været kendt i Danmark. Hvilke Følger dette kunde have, vides andensteds fra.«

Efter Rigsdagsvalget sidst i Marts 1886 havde Redaktør Jessen den Tilfredsstillelse af en saa fremtrædende Venstre-Akademiker som Johan Ottosen at faa bekræftet, at »Flensborg Avis« bestræbte sig for at give en redelig Fremstilling af den indrepolitiske Udvikling nord for Kongeaaen.

Johan Ottosen offentliggjorde den 25. April i Anledning af Rigsdagsvalget en Artikel »En Appel«, skrevet fra Rom, i det københavnske Venstreblad »Dagsavisen«, hvori han hævdede Vigtigheden af, at alle politiske Partiretninger i Danmark uden Undtagelse bevarede en levende Interesse for den sønderjyske Nationalitetskamp og søgte Oplysning om og Kendskab til sønderjyske Forhold. Forfatteren gjorde over for Sønderjyderne gældende, at kun naar Venstre sejrede, vilde Danmark faa en lys og lykkelig Fremtid. Men, tilføjer han: »Kunne de ikke faa det Syn paa vor Udvikling, bør de dog være vort Hjerter lige nær for det. Deres Kamp er lige fuldt vor Kamp, deres Nederlag vil være vort.«

Efter at have krævet Upartiskhed hos den sønderjyske Presse over for de danske Partier og bebrejdet et enkelt nordslesvigsk Blad dets Holdning, fortsætter han:

»»Flensborg Avis« ser jeg anderledes paa. At den har mest Sympati for Højre, er det uundgaaeligt at se; men jeg tror dog at kunne spore en bestemt Vilje hos dens Redaktion til at opfylde den store Opgave: at give sine Læsere en sandfærdig Skildring af Kampens Gang hjemme i Moderlandet.«

Var Redaktør Jessen i sit Grundsyn konservativ, og det var han, saa hørte han i Forholdet til det danske Højre altid hjemme paa dets moderate Fløj, der, hvor den fremskridtsvenlige Konservatisme og et ikke yderliggaaende Venstre før eller senere maatte mødes. Det var ikke paa Skrømt, han engang skrev: Hvorledes kan vi være andet end Frihedsmænd. Ogsaa over for den frembrydende Arbejderbevægelse viste han sig fordomsfri og forstaaende, naar han senere tog Stilling til den.

HAARDT IMOD HAARDT

Redaktør Jessen fulgte nøje med i, hvad der foregik nord for Kongeaaen. Men det var Udviklingen i Grænselandet, han først og sidst rettede sin Aarvaagenhed imod. Enhver Form for tysk Tryk over for den danske Befolkning blev kraftigt tilbagevist, ethvert Overgreb fra de tyske Myndigheders Side skarpt imødegaaet, og mindre heldige administrative Fortyskningsbestræbelser udleveredes ufortøvet til almindelig Moro for Bladets Læsere.

Blandt de forskellige tyske »Væsner« fandtes ogsaa Jernbævnæsen og Postvæsen fortrinligt egnede til at træde i Fortysknings Tjeneste. Landsdelens gamle danske Stednavne blev her tit gengivet i en Form, der gjorde dem fuldkommen ukendelige og til Dels næsten latterlige. I Sommeren 1883 tilbagesendte Overpostbestyrelsen i Kiel et Brev med Foregivende af, at dets Funktionærer ikke vidste, hvor Store Vi laa. Jessen var der øjeblikkelig. I en af sine mest snertende og fornøjelige Artikler, »Det tyske Postvæsen og Stedsnavnene«, »Flensborg Avis« for 14. August 1883, gennemheglede han under Henviisning til international Sædvane ved Postbesørgelse det tyske Postvæsens Modvilje imod at besørge Breve, hvis Adresse ikke var den officielt foreskrevne.

Hvorledes mon Tyskerne vilde synes om, spurgte Jessen, hvis de paa Grund af de tyske Benævnelser fik Breve tilbage, der var adresserede til Kopenhagen (København), Gothenburg (Gøteborg), Mailand (Milano), Lüttich (Liège) eller Brüssel (Bruxelles). Hvilket Hyl vilde der ikke rejse sig over hele Tyskland, hvis Postvæsnets i Lande og Egne, hvor det tyske Sprog har faaet

Indpas, vilde nægte at fremsende Breve med tyske Stedbetegnelser.

»Hvis det danske Postvæsen i Aarene før 1864 havde nægtet at befordre Breve, paa hvilke Bynavnene Flensborg, Slesvig og Aabenraa var forvanskede til Flensburg, Schleswig og Apenrade, saa skulde man fra tysk Side have hørt det betegnet som asiatisk, som staaende uden for al moderne Kultur, hvilken paalægger Postvæsnet at gøre sit muligste for at udfinde Adressaten osv. Selv det tyske Postvæsen vilde ikke nægte at besørge Breve, adresserede til Strasbourg (Strassburg) og Mulhouse (Mühlhausen), endskønt de tyske Former af disse Navne ere ældre end de franske. Og dog gør det samme tyske Postvæsen Vanskeligheder ved i et dansk Landskab at fremsende et Brev til en By med et dansk Navn, hvoraf den tyske Form kun er en Fordrejelse.«

Men Redaktør Jessen vil ikke være urimelig:

»Hvis der endda var mindste Spor af Konsekvens i de tyske Navnefordrejelser, saa vilde Forandringen maaske kunne gennemføres med god Vilje paa alle Sider. Hvis t. E. alle danske Navne bleve ligefrem oversatte, Agerskov til Ackerwald, Sønderborg til Süderburg, Rønshoved til Vogelbeerbaumlanspitze, Kollund (egentlig Kaalund) til Dohlenhain, i Steden for Aggerschau, Sønderburg, Collund, eller hvis endda alle Navne bleve forvanskede paa samme eller lignende Maade, saa vilde man maaske kunne finde System i Galskaben; men de saakaldte tyske Navne ere aldeles planløse og meningsløse Omlavninger af de danske. Den danske Endelse lev, der betyder Arv, Ejendom, Efterladskab, bliver snart til »lee«, snart til »leff« eller »lef« og snart til »leben«; i enkelte Navne skal den endog være bleven til »stedt«. Frøslev og Harreslev fortyskes til Fröslee og Harrislee, Haderslev til Hadersleben, det nærliggende Hammelev derimod ikke til Hammeleben, men til Hammeleff. Da Tingskov i Angel bliver til Dingholz, skulde man tro, at Tinglev maatte blive til Dingleben, men dette Navn bliver til Tingleff; den nærmeste Station Bolderslev gøres derimod ikke til Boldersleff, men til Boldersleben. Det skal nu et Menneske hitte Rede i. Nyhus i Bov Sogn, som har Navn efter Slottet Nyhus, der kaldtes saaledes i Mod-

sætning til det ældre Slot Duborg, bliver ikke til Neuhaus, men til Niehuus. Abkær i Gram Sogn bliver til Abkjær, Rørkær ved Tønder derimod til Rohrkarr og Hjortkær ved Aabenraa til Jordkirch, altsammen i den ene og samme officielle Stedsfortegnelse, som Postvæsnet har udgivet til Brug for sine Funktionærer.

Et halvofficiøst tysk Blad har antydnet, at det vel nok kunde til-lades Folk at bruge de danske Stedsnavne nord for Flensborg; men at ingen skulde have Lov til at bruge de rigtige Former af Stedsnavnene syd for Flensborg Fjord. Men det har sine Vanskeligheder at træffe den officielle Form. Hvad bliver Maarkær i Angel saaledes til? Monstro til Mardersumpf eller, efter andre Analogier, til Maarkjær, Marker, Mahrker, Mahrkirch, Morkirch, Mahrkarr, Morkarr osv. Ingen af Delene, men til Mohrkirchen, det er udlagt: Negerkirke. Øst for Strandhotellet ved Sandvig (Lyksborg) ligge nogle Huse, som have Navn efter den forbi-løbende Svendaa og høre til samme Kommune som Skovsende, der ligger ved den nordøstlige Ende af Skoven øst for Lyksborg. Paa et Hus ved Svendaa staar der paa Byskiltet »Schwennau, Gemeinde Schausende«. I Nærheden heraf ligger Skidenhulvej, for-tysket til Schiedenhohlweg. Man kan se, at de tyske Stedsnavne i Angel trænge til al den anbefaling, de kunne faa.

Et Postvæsen, der forsøgte at tvinge Publikum til at bruge slige latterlige Navneforvanskninger, vilde derved give sig selv til Pris for Alverdens — lidet smigrende Omtale.«

At Artikler af den Art er bleven læst med Nik og Munterhed og Tilslutning rundt omkring i sønderjyske Hjem, behøver ingen at tvivle om, og det kan vel ogsaa tænkes, at en og anden Post-embedsmand, der forstod Dansk, i sit stille Sind har gjort Morskaben med. Tre Aar senere, i 1886, maatte det tyske Postvæsen for øvrigt opgive det indtil da fastholdte Standpunkt. Redaktør Jessen klagede denne Gang til Rigs-Postkontoret i Berlin, der indrømmede, at Afsendere af Postsager ikke var forpligtede til at anvende den i den officielle Betegnelse over Poststederne be-nyttede Skrivemaade.

Men det varede ikke længe, før de tyske Myndigheder opda-gede, at her havde de en Modstander, der kunde blive farlig for dem, og at det gjaldt om at slaa ham ned, hvor og naar de kunde

komme afsted med det. Realskole-Sagen fra Haderslev, der afsluttedes med de 6 Maaneders Fængselsophold i Glückstadt, viste sig kun at være en Forløber for, hvad der skulde komme. I de følgende Aar hagtede det ned over Redaktør Jessen med Sagsanlæg og Fængselsstraffe, saa den ene Retssag ikke forelaa afsluttet, før den næste var under Forberedelse. Man skal helt tilbage til den dansk-slesvigske Presses Begynderaar, til Fr. Fischer i Aabenraa, for at finde en enkelt Mand, der har været udsat for saadanne Knusningsforsøg, som Jessen blev det.

Det er under Indtryk heraf, Overlærer Monrad i en Tryksag »Sønderjylland i Begyndelsen af November 1886«, sandsynligvis bestemt til Uddeling underhaanden blandt Medlemmer af Foreningen Dannebrog, giver dette Billede af den sønderjyske Presses Dagligliv¹):

»Under hvor overordentlig vanskelige Forhold den nordslesvigske Presse er stillet, fremgaar af, at alle offentlige, tildels ogsaa kommunale og lignende Kundgjørelser undrages den, at den er Genstand for den skarpeste Forfølgelse fra den tyske Regerings Side, der vogter paa ethvert uforsigtigt Ord og øjeblikkelig rejser offentlig Anklage, saa snart den tror at kunne faa vedkommende domfældt, hvad der er saa meget lettere, som de tyske Dommere, ifølge Loven, i politiske Sager ikke behøve at dømme efter Kendsgerninger, men har Ret til frit at dømme efter deres Formodning om, hvad Forfatteren ved et eller andet Udtryk har ment; at der som Følge heraf stadig paabyrdes Redaktørerne store Udgifter til Processer, Fængselsomkostninger og lignende — i den sidste Tid har der siddet 3 danske Redaktører i Fængsel i Flensborg; en af dem har nu netop siddet de 7 Maaneder, han var idømt (»Hejmdal's« Redaktør Matzen); en, Jessen, »Flensborg Avis's« Redaktør, er idømt 4 Maaneder, hvoraf han har siddet en, men vil desværre vistnok blive idømt en endnu længere Fængselstid i to Sager, der endnu svæve over hans Hoved; en tredje, »Modersmaalet's« Redaktør, Axel Sabroe, er endelig idømt 3 Maaneder, hvoraf den ene er gaaet«

Efter at Redaktør Jessen i 1882 og 1883 var bleven idømt et Par Smaabøder, den ene for at have optaget en Berigtigelse uden den formelle Indledning, og efter at det første Fængselsophold

i 1884 var overstaaet, faldt der i 1885 en Bøde paa 200 Mark for Fornærmelse mod den lokale Regering i Slesvig. Højskoleforstander Nielsen, Hindholm, havde under Navns Nævnelser i en ingenlunde over for Tyskland og det tyske Folk uvenlig Artikel i »Flensborg Avis«²⁾, paa et Tidspunkt, da der forefaldt talrige Udvisninger fra Nordslesvig, tilladt sig at skrive:

»Nu viser den tyske Regering danske Undersaatter over en lav Sko ud af Sønderjylland, men dette er netop at gøre mod andre, hvad Tyskerne ikke ville, at andre skal gøre mod dem. De kunne ikke være uvidende om, at de ved deres Fremfærd mod vore Landsmænd syd for Kongeaen volde os bitter Sorg og tilføje os stadig Fornærmelse.«

Da Sagen kom for Landsretten i Flensborg i Februar 1885, karakteriserede Statsadvokaten Artiklen som et hadefuldt Angreb paa Regeringen i Slesvig og androg paa 9 Maaneders Fængsel for Redaktør Jessen som ansvarhavende. Viljen til at tage fat med den haarde Haand savnedes altsaa ikke. Retten nøjedes dog den Gang med Bøden paa de 200 Mark. Forstander Nielsen forlangte, at Bøden blev paalagt ham³⁾, men Jessen afviste og tog kun modstræbende mod Halvdelen af den. Det var baade første og sidste Gang, »Flensborg Avis« ikke klarede sine Retsager selv.

Det følgende Aar samlede Skyerne sig faretruende over Jessen og hans Blad.

Den 20. Maj 1886 stod Redaktør Jessen ved Landsretten i Flensborg anklaget for Fornærmelse mod Borgmester Vreden i Aabenraa, der i Februar samme Aar havde forbudt et Foredrag i »Aabenraa Amts Landbo- og Foredragsforening« af Højskoleforstander Rosendal om Henrik Ibsen.

I »Flensborg Avis« for 19. Februar skildredes, hvorledes et Par Politibetjente, da Mødet skulde begynde i et privat Lokale, havde trængt sig ind i Forsamlingen og givet Rosendal Tilhold om at komme med paa Politistationen. Foreningens Formand ledsagede ham derhen, og de gjorde begge Borgmester og Politimester Vreden opmærksom paa, at der gaves noget, man kaldte æstetiske eller litteraturhistoriske Foredrag, og at den forbudte Tale hørte herhen, da der skulde have været talt om den verdenskendte nor-

ske Digter Henrik Ibsen. Men Borgmesteren erklærede, at han ikke kendte noget til Henrik Ibsen eller til nordiske Digtere overhovedet, samt at han under Trusel om Udvisning opretholdt det Forbud, han havde udstedt.

Redaktør Jessen havde nu paa de danske Aabenraaeres og egne Vegne tilegnet den ukyndige Borgmester disse for ham lidt ubehagelige Bemærkninger:

»Borgmester Vreden er næppe nogen meget lærd Mand. Strengt taget behøves der jo heller ikke nogen udstrakt Erudition [grundig Lærdom] til at være Borgmester i en lille By som Aabenraa; men man kan ikke nægte, at det vilde være klædeligt for en saadan Embedsmand, om man hos ham kunde forudsætte Kundskaber, som man venter at træffe hos Folk, der ville regnes med til den dannede Klasse.

Hvad vilde man have sagt, om en dansk Borgmester i sin Tid i Holsten — hvis der i det hele i den danske Tid blev ansat danske Borgmestre i holstenske Byer —, om en saadan Embedsmand havde sagt, at han troede Goethe var en Vandkande og Schiller en Skildvagt. Tyskerne vilde ikke have brugt milde Ord, om en dansk Borgmester i en tysk By ikke havde kendt noget til deres største Digtere. Nu er det jo rigtignok sandt, at danske Borgmestre altid er Jurister, medens det i Tyskland gaar med enhver Skriver som i Frankrig med enhver Soldat, der jo ifølge den store Napoleons Ord bærer Marskalstaven i sin Lomme. Under tysk Regimente kan det med Flid og Held lykkes et beskedent Kontormenneske at avancere til Borgmester. En Del af de tyske Borgmestre have det som en Del af de franske Officerer: de slæbe ikke omkring med en stor Ballast af ørkesløs Lærdom.«

Redaktør Jessen havde til sidst udtalt sin Forundring over, at den ikke meget kyndige Borgmester ikke havde benyttet Lejligheden til at skaffe sig Belæring. Hvis han paa en høflig Maade havde henvendt sig til Foreningens Formand for at faa Lov til at gæste det sluttede Selskab og høre Foredraget, vilde han utvivlsomt have kunnet høste megen Gavn af det.

At alt dette var saare fornærmeligt, kunde enhver se, paastod Statsadvokaten under Forhandlingen ved Flensborg Landsret. Alene Artiklens Bredde i Forhold til det ubetydelige Anliggende,

hvorom det drejede sig, var tilstrækkeligt betegnende. Den i Begyndelsen af Artiklen anførte Sætning, at Borgmester Vreden næppe var en meget lærd Mand, var i og for sig ikke fornærmelig. Men den var Indledningen til en Bevisførelse, der øjensynlig gik ud paa, at Borgmesteren intet havde lært. Navnlig vilde Anklageren ogsaa gøre opmærksom paa en Passus mod Slutningen af Artiklen, hvori der stod, at Borgmesteren burde have bedt Foreningens Formand om at maatte være til Stede ved Foredraget for paa denne Maade at faa nogen Oplysning om den norske Digter. Dette ansaa Statsadvokaten for en meget slem Fornærmelse, eftersom Borgmesteren ubetinget havde Ret til at være nærværende og kunde anse det for sin Pligt at deltage. Den offentlige Anklager mente, at der med Henblik paa de Domfældelser, der tidligere var overgaaet den anklagede, maatte bortses fra en Pengestraf. Han fandt, at tre Maaneders Fængsel vilde være en passende Afslutning paa Sagen.

Redaktør Jessen oplæste bl. andet Brudstykker af en Artikel i »Hejmdal«, i hvilken der rettedes de haardeste Beskyldninger mod Borgmester Vreden. Denne havde ogsaa rejst Anklage mod Bladets ansvarhavende, men senere taget Klagen tilbage. Det var meget ejendommeligt, at en Embedsmand, der lod saadanne Beskyldninger sidde paa sig, nu vilde rejse Klage, fordi det var bleven antydet, at der muligvis var Huller i hans litterære Viden. Andet var der i Grunden ikke sagt. Jessen gjorde endvidere gældende, at Borgmesteren ikke havde Lov til at møde i en Forsamling, hvor der ikke drøftedes offentlige Anliggender, og derfor ikke burde komme der paa anden Maade end andre, nemlig med Formandens Samtykke. I øvrigt henholdt han sig til, at han havde haft berettigede Interesser at varetage. Naar man vilde indrømme den offentlige Kritik Adgang til at øve Indflydelse — og ogsaa en Embedsmand kunde bevidst eller ubevidst i sine Embedshandlinger lade sig lede af Hensynet til den offentlige Mening —, saa var Spørgsmaalet blot, om Kritikken i dette Tilfælde havde haft et berettiget Maal. Som født Slesviger og Redaktør af et Blad, der var Organ for den dansktalende Befolkning, troede han at have Adkomst til at forsvare sit Modersmaal og den Oplysning, der kunde gives paa det.

Statsadvokaten, der oplyste, at han daglig læste »Flensborg Avis«, fandt, at Pressen aldrig kunde have til Opgave at kritisere Embedshandlinger.

Retten fastslog, at Artiklen havde været holdt i en ironiserende Tone og havde fremstillet Borgmesteren som en Mand, der ikke havde det almindelige Maal for Gennemsnitsdannelse. Dette var fornærmeligt og maatte medføre Straffeansvar. Derimod laa der en formildende Omstændighed i, at Borgmesteren ikke havde haft Grund til at forbyde det paatænkte Foredrag. Dommen lød paa 100 Mark i Bøde samt Sagens Omkostninger, ligesom der tilkendtes den fornærmede Ret til vederlagsfri Offentliggørelse af Retskendelsen i »Flensborg Avis«.

I den skriftlige Formulering af Dommen, som efter Anmodning udfærdigedes faa Dage efter, fandtes imidlertid intet om, at Borgmester Vreden havde overskredet sin Kompetence ved at forbyde Ibsen-Foredraget. At varetage berettigede Interesser kunde der ikke være Tale om alene af den Grund, »at et Forbud mod et Foredrag om den norske Digter Henrik Ibsen ikke rummer en Fare for det danske Almuesprog (»Patois«), der tales i nogle Distrikter af Mellemslesvig«. Til Gengæld anføres til Gunst for Jessen, at »den paagældende Fornærmelse for saa vidt synes mindre graverende, som den ikke er rettet mod Borgmester Vredens Karakter og Moralitet, men udelukkende mod hans Intelligens«.

En Uges Tid senere, den 27. Maj, stod Redaktør Jessen paa ny anklaget ved Landsretten i Flensborg, denne Gang for Fornærmelse mod selve den tyske Rigskansler, Fyrst Bismarck.

Forhistorien var den, at »Flensborg Avis« forud for Rigsdagsvalget den 29. Marts 1886 havde indeholdt en Række Artikler, hvis Formaal var at modarbejde det tyske national-liberale Parti inden for Flensborg—Aabenraa Valgkreds og dettes Kandidat, Landsretsraad Gottburgsen, der igen som i 1884 var opstillet som tysk-borgerlig Fælleskandidat over for Gustav Johannsen. Som et Led i denne Kampagne offentliggjordes i »Flensborg Avis« for 25. Januar en ledende Artikel »Det bismarckske Brændevinsmonopol«, der sysselsatte sig med et Udkast til Lov om Brændevinsmonopol, som var forelagt Rigsdagen, og som, hvis det blev

vedtaget, vilde give det tyske Rige en Indtægtsforøgelse paa 300 Millioner Mark og i øvrigt ogsaa komme Enkeltpersoner til gode. Saaledes kunde Godsejere, der af Regeringen ansaas for paalidelige, naar de avlede flere Kartofler eller mere Korn end til eget Brug, som Følge af en i saa Fald foreliggende »landøkonomisk Interesse« faa Tilladelse til at oprette et Brændevinsbrænderi eller udvide det, de havde i Forvejen.

»I det hele«, sluttede Artiklen, »skønnes de store Godsejere ikke at skulle blive forfordelte ved Brændevinsmonopolet, idet de, i det mindste foreløbig, af Staten ville faa deres Varer betalte med Priser, der til Dels endog ere betydelig højere end Priserne paa Verdensmarkedet. Dette vil være en Glæde at høre for enhver patriotisk tysk Mand. Fyrst Bismarck har nemlig paa sine Godser store Brændevinsbrænderier. Samtidig med at de store Jorddrotter paa Grund af den forøgede Indtægt af Brændevinsmonopolet maa kunne faa nogen Nedsættelse i deres Skatter, ville de kunne forøge deres Formue ved Hjælp af de Fordele, Monopolet byder dem. Den store Rigskansler, der forgæves har beklaget sig over de store Kommuneskatter, han maa betale i Berlin, vil altsaa ved Monopolets Hjælp faa Udsigt til, at hans Formue ikke svinder ind. Denne økonomiske Betyggelse for Fyrst Bismarck burde for enhver patriotisk og loyal tysk Mand være Grund nok til uden videre ørkesløs Reflexion at gaa ind paa Monopolforslaget og derved give den store Rigskansler et nyt Tillidsvotum.«

Da Redaktør Jessen sidst i Marts havde været i Forhør dels vedrørende Straffekravet fra Borgmesteren i Aabenraa og dels i Forbindelse med Straffekravet fra Fyrst Bismarck, skrev han i »Flensborg Avis«:

»Det er mærkeligt, at den kloge tyske Rigskansler har kunnet føle sig opfordret til at rejse Klage imod »Flensborg Avis« i denne Sag. Da man i Berlin til Jævnshold vel har andet at bestille end at følge med i, hvad der staar at læse i »Flensborg Avis«, tør det antages, at det paagældende Nummer af Bladet eller et Uddrag deraf i Oversættelse af Statsadvokat Prahls i Flensborg er foranlediget sendt til Berlin og der forelagt Fyrst Bismarck, der ved et unøjagtigt Referat af Artiklens Indhold maaske tillige med

et Par løsrevne Sætninger deraf er bleven hildet i den Forestilling, at Artiklen var rettet imod hans høje Person. Det fremgaar ved første Øjekast paa den hele Artikel, at den i Anledning af det forestaaende Rigsdagsvalg tager de tyske national-liberale under Behandling, og at dens Tendens altsaa maa søges i en ganske anden Retning end i ond Vilje til at fornærme Fyrst Bismarck.«

Det svarede godt nok til, at Redaktør Jessen paa et Valgmøde i Aabenraa, hvor han optraadte som Taler i Steden for Gustav Johannsen, der havde faaet Forfald, ifølge Referat i »Flensborg Avis« netop skildrede de national-liberale som de over for Rigskansleren altid tjenstvillige.

Da Gustav Johannsen blev valgt til Rigsdagsmand i 1881, udtalte Jessen, var han i det præjsisk-kristelige Blad i Breklum, »Norddeutsche Reichspost«, bleven betegnet som »ein dreimal geohrfeigter Mann«, en Mand, der tre Gange havde faaet en Ørefigen. Dermed mentes, at Hr. Johannsen tre Gange var bleven idømt Fængselsstraffe i politiske Sager. Hvis man vilde slaa over i en saadan Tone, kunde der selvfølgelig ogsaa tilvejebringes haanlige Bemærkninger om den tyske Kandidat, Landsretsraad Gottburgsen, og hans Kolleger. Det faldt dog ikke Taleren ind at lade sig friste til noget saadant. Derimod var der ikke noget til Hinder for, at man rettede Kritik mod Hr. Gottburgsen som Politiker. Hans Stilling var givet ved, at han tilhørte det tyske national-liberale Parti. Dette udgjorde sammen med de konservative de eneste anerkendte »rigstro« Elementer i den tyske Rigsdag.

Da national-liberale burde efter Partibetegnelsen at dømmes være nationale og liberale. Men deres Sans og Agtelse for det nationale tilkendegav de gennem Ønsket om, at alle ikke-tyske Folkedele inden for det tyske Riges Grænser vilde undlade at udfolde alt godt og ædelt i deres egen Nationalitet og i Steden for gaa op i den tyske. Deres Liberalisme bestod i, at de altid søgte at indrette sig, som Fyrst Bismarck ønskede det. Forskellen mellem de konservative og de national-liberale var hovedsagelig den, at de sidste kun efter mange Omsvøb og Talemaader gav det Samtykke, som de konservative absolut var villige til.

Taleren belyste her de national-liberales Stilling til Brænde-

vinsmonopolet og andre Anliggender. I Monopolsagen havde Hr. Gottburgsen fulgt sine Partifællers Fremgangsmaade ved at afgive en Erklæring, der vel var sat paa Skruer, men trods det tydeligt udsagde, at ogsaa han var rede til at lægge nye Skattebyrder paa Befolkningen.

Sammen med Redaktør Jessen stod ogsaa Redaktør og Boghandler A. Sabroe, Haderslev, anklaget for Fornærmelse mod Rigskansleren, idet han havde optrykt Artiklen om Brændevinsmonopolet i sit Blad »Modersmaalet«. De anklagede assisteredes af de to flensborgske Advokater Ebsen som Forsvarer for Jessen og Franzen som Forsvarer for Sabroe.

Retsforhandlingen indlededes med, at den for nylig sydfra tilflyttede første Statsadvokat Philippi fik Ordet. Hans Indlæg, der var holdt i voldsomme Vendinger, gik ud paa, at den sidste Del af Monopol-Artiklen indeholdt en grov Fornærmelse mod Rigskansleren, ligesom den herværende danske Presse i det hele var hadefuld og lidet sømmelig, saa snart Talen kom paa tyske Forhold og præjsiske Myndigheder. Artiklens Tendens fremgik særlig tydeligt af den infame Hentydning til, at »den store Rigskansler«, som Fyrsten kaldtes for at fremkalde Tanken om Smaalighed, havde gjort Indsigelse, fordi han var bleven sat for højt i Kommuneskat i Berlin. Artiklen var helt igennem træsk. Hertil kom endnu, at de indklagede tilhørte det tysk fjendtlige danske Parti, og at den indklagede Jessen gjaldt for at være en fanatisk Tyskerhader. Med Hensyn til Fyrst Bismarcks Statsmandsvirksomhed vidste enhver anstændig tysk Mand, at den alene gik ud paa at styrke Riget, i hvis Oprettelse han havde haft saa stor Andel. Naar de indklagede var misfornøjede med de herværende Forhold, kunde de jo bare drage til Kongeriget Danmark, hvor der efter deres Mening herskede ideelle Tilstande, i Steden for at sætte sig til Opgave at ophidse en rolig og arbejdsom Befolkning. Da de ikke rejste bort, hvad der stod dem frit for, saa havde de frivilligt givet sig ind under de tyske Love.

Anklageren nedlagde sluttelig Paastand paa et Aars Fængsel for Jessen og et halvt Aars Fængsel for Sabroe.

Advokat Ebsen var af den Formening, at hvis der i Artiklen skulde findes Ytringer imod Fyrst Bismarck, som kunde anses

for upassende eller ilde anbragt, saa gjaldt de dog kun Kansleren som Politiker og ikke hans Person. Det skortede saa aldeles paa Ytringer imod Fyrst Bismarck, at der i selve Anklageskriftet kun stod, at man fik det »Indtryk«, at der forelaa en Fornærmelse. Det var ikke rimeligt at bebrejde Redaktør Jessen, at han som født Slesviger søgte at fremme sine ideelle Formaal. Hvem der læste »Flensborg Avis«, vilde vide, at denne ideelle Kamp blev ført med megen Kraft og stor Intelligens. Opgaven bestod i det givne Tilfælde, da Rigsdagsvalget stod for Døren, i at fremhæve Modsætningen mellem de i Valgkredsen opstillede Kandidater og de Partier, de tilhørte. Naar Bismarck var nævnt i Artiklen, var det som Regeringens Chef. De Bemærkninger, Anklagemyndigheden havde stemplet som træske, var rettet imod det national-liberale Parti, der sigtedes for at være saa ærefrygtfuld over for Rigskansleren, at det nok vilde give sit Samtykke til nye Love, saafremt det kunde tænkes, at Kansleren kunde have personlige Fordele af dem.

Forsvareren anmodede om Frifindelse.

Advokat Franzen, der tydeligt var paavirket af Statsadvokatens Indlæg, kunde slutte sig til den offentlige Anklager i den Anskuelse, at det mangen Gang var harmeligt for en Tysker at læse de danske Blade, og at disse, set fra et tysk Standpunkt, havde en forkastelig Tendens. Men ellers maatte han, hvad den paaklagede Artikel angik, slutte sig til den Argumentation, Kollegaen havde fremført.

Redaktør Jessens Forsvarstale var en virkningsfuld Imødegaaelse af de Angreb, Statsadvokaten havde indladt sig paa.

Til den offentlige Anklagers Udtalelse om, at Artiklen ikke var nogen objektiv Fremstilling af Monopolsagen, vilde han svare, at det rigtignok heller ikke havde været Meningen med den. En lige saa lang, objektivt holdt Artikel havde staaet i Bladet nogle Dage forud for den paaklagede. Her gjaldt det det forestaaende Rigsdagsvalg. Modpartiet havde saa mange Midler til sin Raadighed, politiske Foreninger og Organisationer, flere Aviser og et udstrakt Agitationsapparat, som nogle af Byens og Egnens første Embedsmænd stod i Spidsen for. Den danske Be-

folkning havde heroverfor kun et Par Blade, der saa maatte tage en god Del af Arbejdet paa sig.

Naar Statsadvokaten havde anbefalet ham at forlade Landsdelen, vilde han gøre opmærksom paa, at det ikke var ham, der var indvandret. Han stod paa hjemlig Grund og mente, at han fuldt ud havde Lov til at deltage i den politiske Kamp. I Mod-sætning til de tyske Aviser, der uden Undtagelse stærkt havde angrebet den danske Kandidats Person, havde »Flensborg Avis« aldrig rettet personlige Angreb paa Modkandidaten. Indklagede havde holdt det for rigtigst og værdigst at rette sin Kritik mod Modpartiet, det national-liberale, og det var til dette og ikke til Rigskansleren, Artiklen sigtede.

Jessen var af den Opfattelse, at han og hans Meningsfæller, der havde hjemme her i Landet og hængte ved de gamle Forhold, kunde have samme Berettigelse som et Parti, der forsvarede de ny Tilstande. Over for Retten maatte de være lige.

Statsadvokat Philippi vilde protestere imod, at han skulde have krævet de indklagede straffet for deres danske Sindelags Skyld. Hans Forlangende gik kun ud paa, at de skulde straffes mere, fordi de deltog i den fanatiske danske Agitation.

Redaktør Sabroe sagde, at det ikke var falden ham ind, at der kunde være noget fornærmeligt mod Fyrst Bismarck i den optagne Artikel.

Efter at Retten havde raadslaaet i en halv Time, faldt Dommen. Den lød paa fire Maaneders Fængsel for Jessen og tre Maaneders Fængsel for Sabroe. Retten fandt, at Artiklen var af almenfarlig Natur, da den kunde rokke Troen paa Regeringens Retfærdighed. Heroverfor kunde der kun findes et undskyldende Moment i, at Artiklen var fremkommen under den ophidsende Valgkamp forud for Rigsdagsvalget.

Redaktør Jessens Mellemværende med den aggressive første Statsadvokat Philippi var dog ikke udtømt med det Svar, Jessen havde givet ham foran Rettens Skranke. Den 31. Maj bragte »Flensborg Avis« en ledende Artikel, »De fremmede og vi«, der ikke savnede hverken Bid eller dansk Selvfølelse.

»Den Mand«, skrev Jessen, »som i Retsmødet sidste Torsdag angreb de indklagede med den Bemærkning, at de selv havde

valgt at leve under præjsisk Herredømme, og som opfordrede dem til at drage i Landflygtighed, er en tilflyttet Gammelprøjer, der indtil for nogle Maaneder siden aldrig havde sat sin Fod her i Landet.

Under saadanne Vilkaar leve her Landets Børn, der have bevaret Troskaben imod Fortiden. Indfødte Mænd, der have levet hele deres Liv i deres Hjemstavn, ere udsatte for i selve Rets-salen af Statsmyndighedens direkte Repræsentant, en Mand, der kun i faa Maaneder har opholdt sig her i Landet, at blive opfordret til at forlade deres Fædres Jord og drage i Udlændighed.

I Sammenligning med en saadan Tiltale er det for lidet at regne, at den offentlige Anklager for en Artikel, der uden Spor af Ukvemsord kritiserer offentlige Anliggender, forlanger den højeste Straf, der efter den gældende tyske Straffelov kan idømmes for Fornærmelser. Hvis de indklagede lige over for hvem som helst havde udtømt hele Sprogets Forraad af Skældsord og Haansord, havde fyldt deres Blade med de modbydeligste og smudsigste Udtryk, Sproget ejer, saa havde Retten ikke kunnet idømme dem nogen haardere Straf end et Aars Fængsel. Denne Straf krævede den offentlige Anklager for en Artikel, der ikke indeholdt et eneste Ukvemsord.

Hvor meget dette end tyder paa, at Statsadvokaten nærer ringe Tanker om de indklagedes Virksomhed, saa gik han dog langt videre, da han indbød dem til at forlade deres Hjemland og udtalte, at de selv havde valgt at leve under Prøjsen. Han rettede disse Ord ikke alene til de to indklagede, men til alle, der ere utilfredse med de nuværende Forhold, det vil sige til mindst ni Tiendedele af den nordslesvigske Befolkning.

Vi, der kaldes præjsiske Undersaatte, lade os ikke vise Døren. Det er nok med, at de af vore Landsmænd, der i Ly af en lovlig Traktat have ladet sig indskrive i de kongerigske danske Lægdsruller, ere udsatte for til enhver Tid uden nogen bestemt Grund at jages over Grænsen.

Vi have ikke frivillig valgt det præjsiske Herredømme. Vi mindes den Tid, da vi som Kongen af Danmarks Undersaatte saa Fjenden trænge ind i vort Fædreland, der i Kraft af de fremmedes Overmagt blev sønderlemmet. Vi mindes det senere givne

Tilsagn, at vi skulde have Lov til at vælge, om vort Land skulde høre til Prøjsen eller til Danmark. Vi mindes, at mange, mange af vore Landsmænd have lidt og stridt, kæmpet og blødt for, at vi kunde blive ved vort elskede gamle Fædreland, som vi endnu hænge ved med vort Hjertes fulde Hengivenhed.

Naar den offentlige Anklager om den aandelige Kamp, der i vore Dage føres for vort Folkeliv og Modersmaal, bruger Udtryk som »infam«, »træsk«, »lidet anstændig«, »fanatisk« osv., saa afvise vi disse Udtryk, idet vi samtidig henstille til Befolkningen selv at fælde Dommen over en saadan Behandling af Landets Børn.«

Det af de dømte indsendte Revisionsandragende forhandlede ved Rigsretten i Leipzig den 16. September, men blev forkastet. Redaktør Jessen var mødt personlig og havde gentagne Gange Ordet. Den 5. Oktober modtog han fra Statsadvokat Philippi Meddelelse om, at han senest den 6. Oktober skulde paabegynde Afsoningen af de fire Maaneders Fængselsstraf i Fængselsbygningen i Flensborg, Redaktør Sabroe havde faaet Frist til 7. Oktober.

Og nu kunde Hr. Philippi sige Tak for sidst, en Mulighed, han ikke lod gaa fra sig.

I »Flensborg Avis« for 11. Oktober læstes under Overskriften »I prøjsisk Fængsel« bl. andet:

»Da Udgiveren af »Flensborg Avis«, Redaktør Jessen, forrige Onsdag Formiddag Klokken 11 kørte fra sin Bolig op til Statsfængslet i Flensborg for at afsone den ham idømte fire Maaneders Fængselsstraf, medtog han en Haandkuffert med Papirer og Bøger og to andre Kufferter med Bøger og de nødvendigste Klædningsstykker og Linned i. Bøgerne medbragte han i den Tro, at han, da det staar i Fængselsloven, at Fangerne skulle beskæftiges paa en passende Maade, vilde faa Lov til at sysselsætte sig med boglige Arbejder. Men alle tre Kufferter kom straks tilbage fra Fængslet, da man havde nægtet at modtage dem. De have ikke været aabnede, og Redaktør Jessen har derfor ikke faaet mere med sig ind i Fængslet, end hvad han bogstavelig gik og stod i. Endog en Vinteroverfrakke, som han havde taget med, kom tilbage. At en Kuffert med Sengeklæder i, som senere blev

sendt op til Fængslet, blev afvist, kunde efter alt dette næppe forundre nogen mere.«

Først efter 5 Dages Forløb fik Jessen Lov til at modtage noget Linned samt de nødvendigeste Toiletgenstande som Sæbe, Tandbørste m. m. Samtidig gaves der Tilladelse til at lade den Sommeroverfrakke, han havde medført, ombytte med en Vinteroverfrakke.

Det rygtedes ogsaa hurtigt i Byen, at da Redaktør Jessen i Henhold til gældende Lov havde afslaaet at udføre almindeligt Fangearbejde, blev han af Statsadvokat Philippi idømt en Disciplinærstraf. Den bestod i⁴⁾, at Middagsmaden fratoges ham, saa han i fire Døgn, fra en Mandag Middag til Fredag Middag, ikke modtog andet til Livets Ophold end Vand, tørt Rugbrød og Salt. Da Jessen ligeledes afslog at gaa Gaardtur sammen med Kriminalfangerne, lod man ham ydermere i Modstrid med Fængselsreglementet savne enhver Bevægelse i fri Luft.

Det var denne baade legemlige og aandelige Tortur fra Statsadvokat Philippis Side, der foranledigede, at Gustav Johannsen i Februar 1888 fremsatte Forslag i den tyske Rigsdag om en Revision af det tyske Fængselsvæsen, som skulde forhindre, at politiske Straffefanger under Afsoningen af de dem idømte Fængselsstraffe hyppigt blev udsat for en Skærpelse af Straffen ved den Maade, hvorpaa den blev fuldbyrdet. Gustav Johannsen henviste til gældende Bestemmelser, hvorefter en Fange, der ikke kunde sysselsættes med et til hans Stand, Opdragelse og hidtidige Forhold svarende Arbejde, skulde fritages for Fængselsarbejde, og fortsatte:

»Som allerede sagt, mine Herrer, forskellige Redaktører have navnlig i Fængslet i Flensborg maattet afsone haarde Fængselsstraffe. De kunde alle selv bære deres Forplejningsomkostninger. Deres Opdragelse var af den Beskaffenhed, at de ikke kendte legemlige Arbejder, og dog maatte de i Fængslet tage til Takke med sædvanlig Fangekost og forrette Arbejde, som slet ikke svarede til deres Stand og hidtidige Forhold. Statsadvokat Philippi i Flensborg leder selv Fuldbyrdelsen af Straffene, og ogsaa dette holder jeg for meget, jeg vil sige meget upraktisk, og kan ikke tro, at den høje Regering kender disse Forhold, og endnu mindre, at

den billiger dem, og paa ny kommer jeg tilbage til: det viser kun, at den af mig anførte Maade at fuldbyrde Straffen paa er en Skærpelse af Rettens Dom, en uberettiget, en ulovlig Skærpelse...

I Bestemmelserne om Fritimer hedder det i Paragraf 117: »Straffe- og saadanne Kriminalfanger, hvis Undersøgelse er afsluttet, faa, saafremt deres Farlighed ikke begrunder en Undtagelse, daglig indtil fire Fritimer.« I Fængslet i Flensborg sad samtidig tre nordslesvigske Redaktører, og disse tre Herrer havde man tilladt at spasere en Time daglig i Fængselsgaarden, dog sammen med de sædvanlige Kriminalfanger. Altsaa kun een Fritime og at gaa i Række med Kriminalfanger. En af Redaktørerne, som ikke vilde finde sig deri, blev i sin Celle og kom som Følge deraf ikke ud i frisk Luft i fire Maaneder, hvad der var meget skadeligt for hans Sundhed.«

Baade den tysk-konservative, den frisindede og Centrums-Ordføreren stillede sig principielt velvilligt til Forslaget, der dog toges tilbage efter Paavisning af, at det nærmest hørte hjemme i den prøjsiske Landdag.

Som et Supplement til det Indblik, der er givet i det foregaaende af Statsadvokat Philippis Optræden over for politiske Fanger, kan tjene nogle Uddrag af en Artikel, Redaktør Matzen, Aabenraa, efter Opfordring fra flere Sider offentliggjorde i sit Blad »Hejmdal« i Januar 1887, optrykt i »Flensborg Avis«:

»Saa snart den dømte«, fortæller Matzen. »har stillet sig som Fange i Fængslet, bliver hans Signalement optaget; alle hans Lommer blive eftersete, og hvad der findes, bliver opbevaret af Inspektøren; endogsaa Uret tages fra ham; kort sagt, Fangen maa ikke have andet med sig i Fængslet end det nødvendige Linned og Toiletgenstande.

Enhver Fange faar sin egen Celle, som er 7 Fod bred og 14 Fod lang. Væggene er hvidtede. Møblementet bestaar af et Jernsengested med en haard Madras og to uldne Tæpper, et lille Bord, en Træskammel, en Knage til at hænge sit Tøj og et Haandklæde paa, og en Kakkellovn. Vinduesruderne bestaar af mat slebet Glas med Undtagelse af de øverste Ruder, saa at man kun kan se ud af Vinduet, naar man staar op paa Bordet. Om Vinteren fyres kun i Kakkellovnen til den 5. April, og der begyndes atter

den 5. Oktober. Da Redaktør Matzen den 5. April f. Aa. tiltraadte sine 7 Maaneders Fængselsstraf, blev der ikke fyret mere i Kakkelovnen, omendskønt hele April Maaned og en Del af Maj var meget kold; som Følge deraf beholdt han hele Tiden sin Vinteroverfrakke paa i sin Celle, men kunde desuagtet ikke holde sig varm.

De politiske Fanger faa almindelig Fangekost, hvoraf det vigtigste er en Middagssuppe af Ærter, Linser, Bønner og Perlegryn med Kartoffler kogte i Vand og fedtede med lidt Oksetalg og Salt, men uden Spor af Kød eller Flæsk. Kun om Søndagen faa Fangerne et lille Stykke Kød, og en Gulerodssuppe om Torsdagen er fedtet med en Smule Flæsk i Steden for Talg. Om Morgen og om Aftenen gives Fangerne en med lidt Talg tilsat Vandvælling, for Resten kun bart Rugbrød. Den, der ikke kan spise Vællingen, maa om Morgen og om Aftenen nøjes med bart [det er efter Datidens Sprogbrug tørt] Rugbrød og Vand...

Siden Statsadvokat Philippi er bleven første Statsadvokat i Steden for Dr. Rothe, er Behandlingen af de politiske Fanger bleven en ganske anden, d. v. s. ikke til det bedre; dog maa man ogsaa indrømme, at dengang Statsadvokat Prahls var stedfortrædende første Statsadvokat, har han altid været meget forekommende mod de politiske Fanger og har stedse behandlet dem efter deres Stand og bevilget dem alle de Begunstigelser, der stode til hans Raadighed. Statsadvokat Philippi er imidlertid kommen til den Anskuelse, at der ikke bør gøres nogen Forskel paa en politisk Fange og en almindelig Kriminalfange. Som Bevis herpaa skulle vi anføre følgende Eksempel:

Førend Redaktør Matzen skulde tiltræde sine 7 Maanedes Fængsel, afsendte han en Skrivelse til Hr. Philippi, hvori han bad om Tilladelse til at medtage sine egne Sengeklæder. Svaret lød, at det ikke stod i hans Magt (»nicht in der Lage«) at bevilge det. Som Følge deraf skrev Matzen til Overstatsadvokaten og bad tillige om, at han vilde bevilge ham under Opholdet i Fængslet at læse, ryge Tobak, og at han for egen Regning maatte købe sig Kød og Smør, da dette før var blevet ham bevilget af Dr. Rothe og Hr. Prahls. Der indløb intet Svar, og Matzen maatte tiltræde sin Straf. Da han havde været to Dage i Fængslet og nydt

den tørre Føngkost, kom Statsadvokat Philippi ind til ham og meddelte, at han havde faaet Svar fra Overstatsadvokaten paa Matzens Skrivelse, og at det var overladt ham (Philippi) at gøre, som han fandt for godt. Derpaa meddelte han Matzen, at denne var Straffefange som enhver anden, og at han aldeles ikke havde noget Krav paa en bedre Behandling. En Forespørgsel fra Matzen, om han da heller ikke maatte læse en Avis eller ryge Tobak, blev besvaret med nej. Det blev derpaa paalagt Matzen i de syv Maaneder at lave Flaskehylstre af Straa, kun om Søndagen kunde han faa Lov til at læse i en Bog...

Efter omtrent 12 Ugers Forløb bad Matzen Hr. Philippi om, at han om Søndagen maatte læse en ældre Aargang af »Nordstjernen« (et illustreret Ugeblad, som han havde taget med); men ogsaa denne Bøn afsloges. Da Matzen havde været 21 Uger i Fængslet og endnu ikke havde modtaget et eneste Besøg, kom der en Papirrejsende fra Lybæk for at besøge ham og tale med ham i Forretningsanliggender. Hr. Philippi svarede ham imidlertid, at han ikke vilde indrømme ham en Samtale med Matzen, hvad han havde at meddele denne, kunde han gøre skriftlig...

I Oktober Maaned tiltraadte de Herrer Jessen og Sabroe deres Straf, saa vidt vi have bragt i Erfaring, har kun Hr. Sabroe paa Fængselslægens Anordning faaet en egen Seng og faaet Mælk og Hvedebrød om Morgenen og om Aftenen i Steden for Mel-suppen og det tørre Rugbrød. Der indrømmes dem en Time om Dagen til at trække frisk Luft i Fængselsgaarden, men de maa gaa i Række med de almindelige Kriminalfanger (dette er aldrig bleven forlangt af Statsadvokaterne Dr. Rothe og Hr. Prah). Hr. Jessen har foretrukket at blive i sin Celle og har altsaa i hele sin Fængselstid ikke været i fri Luft.

Som Kuriositet skal bemærkes, at man havde været saa forsigtig at give enhver af de tre Redaktører en Celle paa tre forskellige Etager, for at de endelig ikke skulde komme til at se eller tale med hverandre, en Forholdsregel, som ellers kun anvendes mod farlige Forbrydere, der ere implicerede i en og samme Sag.

Saaledes er for Tiden Behandlingen i et prøjsisk Fængsel i det Herrens Aar atten Hundrede og seks og firsindstyve.«

Redaktionen af »Flensborg Avis« tilføjer, at det er den be-

kendt, at Redaktør Jessen har sendt to Besvælinger til Overstatsadvokaten i Kiel, og da denne ikke gav Klageren Medhold i hans Forlangende om Ret til Selvbeskæftigelse, har Klageren vistnok gentagne Gange henvendt sig til det prøjsiske Justitsministerium. »Det er ikke rimeligt, at Justitsministeren, eftersom der er hængaaet saa lang Tid, finder sig foranlediget til at lade foretage en Forandring i Redaktør Jessens Behandling i Fængslet, som rigtignok synes at lade meget tilbage at ønske. Det er saaledes blandt andet nægtet ham at faa en regeringsvenlig tysk Avis tilsendt, og han har kun faaet Lov til at faa 2—3 Bøger, som han oven i Købet kun maa læse i om Søndagen.«

Men Aaret 1886 havde endnu en tredje Domfældelse i Behold til Redaktør Jessen.

Den 7. Oktober, Dagen efter at han havde tiltraadt de fire Maaneders Fængselsstraf i Flensborg, førtes han i Forhør paa Grund af nogle Artikler om en Mindesmærke-Afsløring i Haderslev. Den 23. Avgust afsløredes paa Byens Nørretorv under Udfoldelse af en Række Festligheder en Mindesten for Soldater fra den saakaldte slesvig-holstenske Hær, som var falden i Trearskrigen, skønt de, som Jessen bemærkede i en Artikel paa Afsløringsdagen, var falden alle andre Steder end i Haderslev. Egentlig skulde Stenen derfor ogsaa have staaet paa en slesvig-holstensk Kriegergrav paa Fredericia Kirkegaard. Men da de danske Myndigheder, lidt smaaligt, syntes Jessen, havde forlangt Indskriften ændret, fandt de initiativtagende slesvig-holstenske Officerer ud af, at den lige saa godt kunde anbringes i Haderslev.

Hvad Grund er der nu til, spurgte Jessen, at foretage saadanne slesvig-holstenske Demonstrationer, at genkalde Mindet om længst forsvundne slesvig-holstenske Drømme, der ikke har kunnet taale den prøjsiske Virkeligheds skarpe Luft. Hvorfor skal en saadan Fest afholdes netop i Haderslev, hvor det Forsøg, der i 1848 blev gjort paa ogsaa der at rejse en Opstand, undertryktes af Byens egne trofaste Borgere⁵).

Artiklen gengav i Fortsættelse heraf, efter en af tre slesvig-holstenske Officerer udsendt Pièce, den Ed, de i sin Tid havde aflagt over for den danske Konge, og hvorledes de senere var optraadt.

Den 27. Avgust 1886 gav Redaktør Jessen i en ny ledende Ar-

tikel nogle Kommentarer til Afsløringsfesten, som den havde formet sig, og det var dem, man heftede sig ved.

Jessen troede ikke, at Insurgentfesten, som han kaldte den, var falden tilfredsstillende ud for dem, der var dens Midtpunkt. Naar det gjaldt Krigstugt og Lydighedspligt, var Prøjserne ikke til at spøge med. Det havde da ogsaa vist sig, at den prøjsiske Officersstand holdt sig borte. Heller ikke den højere prøjsiske Embedsstand var repræsenteret. Der var bleven afsendt et Telegram til Kejser Vilhelm, men der forlød ikke noget om, at Majestæten havde behaget at svare. De faldne slesvig-holstenske Krigere, som man mindedes, var i øvrigt for Officerernes Vedkommende hverken fra Slesvig eller Holsten. Ifølge en Fortegnelse fra det danske Krigsministerium havde alle de højere Officerer, som blev fanget eller saaret i Slaget ved Fredericia, været fra Tyskland. Af de syv fangne og to saarede Kaptejner var en fra Hannover, en fra Sachsen, en fra Meklenborg, en fra Holsten, tre fra Prøjsen, men ingen fra Hertugdømmet Slesvig.

»Næsten alle de Officerer, der den 24. Marts 1848 havde sluttet sig til »den provisoriske Regering«, overlevede Treaarskrigen uden Fangenskab, uden Saar eller Skramme. I de større Fægtninger og Slag ved Slesvig, Bov, Fredericia, Mysunde, Isted og Frederiksstad træffe vi hverken døde eller saarede af de ældre danske Officerer, der vare gaaede med i Opstanden. Hvoraf kom det sig, at de ikke kunde finde Lejlighed til at ofre Livet under deres nye Fane, finde Døden paa Valpladsen eller modtage Saar og Fangenskab? Der er ikke nogen anden Forklaring, end at de have haft det anderledes end den svenske Konge Karl den Tolvte, om hvem det hedder i Sangen, at »han kunde ikke vige — kun falde kunde han«. De slesvig-holstenske Officerer have haft den Egenskab, at de kunde ikke falde. Derfor var der efter 1850 saa mange tilbage, der »ærbødigst og allerunderdanigst« kunde bede deres »allerdurchlauchtigste, stormægtigste, allernaadigste Konge og Herre«, deres »suveræne Lands- og Krigsherre« Frederik VII, om at vise dem den »landsfaderlige Naade og Mildhed« at skænke dem en Undersøttelse, fordi de levede i Elendighed.

Om de »slesvig-holstenske« Officerers Held til at overleve Kampen uden Saar og Fangenskab skyldes nogen Usaarligheds-

gave som den, der var blevet den græske Helt Akilles til Del, maa staa hen. Det kunde jo ogsaa menes, at de, fordi de i dansk Fangenskab kunde vente efter Krigsrettens strenge Lov at komme til at klæde Stejle og Hjul, ikke netop blev stillede paa Uriasposter.«

I et Ordskifte med »Flensburger Norddeutsche Zeitung«, der havde skrevet, at de slesvig-holstenske Officerer havde været meget modige og tapre, tilføjedes i »Flensborg Avis« for 1. September:

»Det er mindre væsentligt, at de »slesvig-holstenske« Officerer, der kunde frygte for ved at falde i dansk Fangenskab at blive dømt til at have Ære og Liv forbrudt, bleve satte paa mindre ud-satte Poster. Hvad der er Hovedsagen, er, at de trods deres svorne Saligheds Ed paa at være Kongen lydige, huld og tro og at værne og væрге om Danmarks Riger og Lande have baaret Vaaben i Haand mod Konge og Fædreland, og at de, efter at saa mange Aar ere forløbne, endnu ikke kunne holde sig rolige, men afholde Demonstrationsfester og i Tale og Skrift opmuntre den prøjsiske Regering til at fortyske Nordslesvig med større Energi end hidtil.«

Paa Begæring af Branddistriktskommissær, afskediget dansk Sekondløjtnant Zeska, Flensborg, der var Medforfatter af den omtalte Pièce, blev der rejst Sag mod Redaktør Jessen for Fornærmelse, og Sagen behandledes ved Landsretten i Flensborg den 22. November 1886. Redaktør Jessen var fra Fængslet kommen til Stede under Forhandlingen, og »Flensborg Avis« noterer, at »der havde indfundet sig saa mange Tilhørere, som Tilhørerpladserne kunde rumme, og en Del desuden var gaaet bort, inden Forhandlingen, der var ansat til tre Kvarter til Tolv, begyndte omtrent to Timer senere.«

Statsadvokat Prahls paastod, at Artiklen af 27. Avgust indeholdt en grov Fornærmelse mod prøjsisk Kaptejn uden for Tjeneste, Zeska.

Advokat Ebsen, der var Redaktør Jessens Forsvarer, forlangte, at et Par andre Artikler i »Flensborg Avis« om samme Emne, Indledning og første Afsnit af det af de slesvig-holstenske Of-

ficerer udgivne Skrift samt den Ed, de paagældende havde aflagt til den danske Konge, skulde oplæses.

Statsadvokaten indvendte, at det var ligegyldigt, hvad der stod i de andre Artikler. Det samme gjaldt den af Zeska medfattede Pièce.

Retten kom efter nogen Raadslagning til den Opfattelse, at den forlangte Oplæsning var unødvendig, hvorefter Statsadvokat Prahl fastholdt, at Artiklen var groft fornærmende, idet den beskyldte de slesvig-holstenske Officerer for Fejghed og for at have ladt deres Soldater i Stikken. Redaktør Jessen, der selv holdt saa meget paa sin Ære, burde ikke lege med andres Ære. Han androg paa tre Maaneders Fængsel og Offentliggørelse af Dommen i »Flensborg Avis«.

Advokat Ebsen hævdede, at den paaklagede Artikel var fremkaldt af Zeska selv. Han havde været med til at genopvække den gamle Strid, og hans Skrift maatte nødvendigvis blive imødegaaet. Zeska havde været dansk Officer, men var gaaet over til Slesvig-Holstenerne og søgte nu at retfærdiggøre sig. I Zeskas Skrift læstes bl. andet:

»Fra dansk Side blev disse Officerer betragtet som menedske Forbrydere, og for saa vidt den danske Regering fik dem i sin Magt, behandlede derefter. Fra tysk Side har der efterhaanden lejret sig et Mørke over denne Sag, der nu saa meget mere trænger til Opklaring, fordi stille Røster i det skjulte have bestræbt sig for at paahefte disse Officerer den Skamplet, at de have næret et demokratisk, oprørsk Sindelag. Antallet af de endnu levende slesvig-holstenske Officerer er ikke mere stort, snart alle ere indtraadte i Oldingealderen. Saa meget mere føle vi os, før vi blive kaldte herfra, foranledigede til ikke blot at fjerne enhver Skygge af Bebrejdelse fra disse Officerer, men ogsaa at føre Bevis for, at vi i den pinligste Stilling, som noget Officerskorps nogen Sinde har været i, kun have handlet loyalt efter Ret og Pligt.«

Men nu var det en Kendsgerning, fortsatte Advokat Ebsen, at Kong Frederik den Syvende havde været af den modsatte Anskuelse. Kongen havde fornægtet dem, frataget dem deres Ordener og udelukket dem fra Amnesti. Efter Loven var de hjemfal-

den til den haardeste Straf. Hvis disse Officerer blev taget til Fange, var de i den værste Stilling. Derfor havde deres foresatte undladt at stille dem paa de mest udsatte Poster, og denne Skaansel, der meget vel kunde forklares, havde andre paalagt dem, ikke de selv. Andet var der ikke sagt i Artiklen.

Men selv om der havde været sagt andet, saa var det et Spørgsmaal, hvorvidt Zeska er Officer og kan være berettiget til at føle sin Officersære krænket. Zeska betegner sig som kongelig prøjsisk Officer. Men herom er der ikke noget bekendt, og han har ikke kæmpet i den prøjsiske Hær. Er han da slesvig-holstensk Officer. Der har aldrig eksisteret noget Slesvig-Holsten som anerkendt Stat. Disse Officerer havde kun den provisoriske Regering at holde sig til, men denne Regering var ikke anerkendt af nogen. Sandt er, at Zeska før har været dansk Officer. Det skulde indrømmes, at det havde været en pinlig Stilling for de Officerer, der var gaaet over. Den havde været saa pinlig, at to af dem skød sig.

Forsvareren oplæste den Ed, Zeska havde aflagt til den danske Konge. Hvis han som de hannoveranske Officerer var bleven løst fra sin Ed, før han gik over, havde det hele ligget anderledes. Men Zeska var ikke blevet løst fra sin Ed.

Redaktør Jessen henviste til, at de nævnte Officerers Troskab over for deres Soldater slet ikke havde været paa Tale. Der var oprindelig rejst Anklage for grov Fornærmelse og for Bagvaskelse, men Anklagen for Bagvaskelse havde man ladet falde. Det var et Bevis paa, at de fremførte Kendsgerninger kunde der ikke rokkes ved. De slesvig-holstenske Officerer var ikke bleven beskyldt for Fejghed. Der var blot henvist til, hvad der ventede dem, hvis de blev fanget og stillet for en dansk Krigsret. Det var ikke en af ham opfundet Paastand. Zeska havde selv i det af ham medfattede Skrift anført en Løjtnant Jess som Eksempel, idet han blev dømt til at have sit Liv forbrudt. Derfor havde den øverste Ledelse i den slesvig-holstenske Hær undladt at stille dem paa udsatte Poster, som blev tildelt andre.

Dommen lød paa tre Maaneders Fængsel. Zeska havde været Officer, og det var den største Krænkelser for en Officer at blive beskyldt for Fejghed. Hvorvidt den fornærmede havde været

prøjsisk Officer, og om han vedblivende var det, kom Retten ikke nærmere ind paa.

Inden 1886 løb ud, var det lykkedes de prøjsiske Myndigheder at stable endnu en Retssag paa Benene mod Redaktør Jessen. I en lille Notits paa femten Linjer den 30. September med Forlydende om, at der var rejst Anklage mod Jessen for Fornærmelse mod slesvig-holstenske Officerer, hed det afsluttende:

»Naar de paagældende Herrer have fundet det betimeligt at rejse en Proces og derved give Stødet til, at deres hele Færd bliver end mere offentlig belyst og drøftet, saa sker det naturligvis i det Haab, at de kunne faa udvirket en Domfældelse af nærværende Blad. Dette turde dog være en Fejltagelse. Vel har den tyske Rigskansler opnaaet, at der er fældet en for Bladet ugunstig Dom; men der er Forskel paa Kong Salomon og Jørgen Hattemager.«

Nøjagtig saa mange var Ordene. Men de var tilstrækkelige til, at nu følte selve Landsretten i Flensborg sig fornærmet.

Sagen kom til Forhandling ved Landsretten den 15. Januar 1887. Første Statsadvokat Philippi fungerede som offentlig Anklager, og der var paa indklagedes Forlangende tilkaldt to sagkyndige, Skibsværftsdirektør Bredsdorff og Apoteker Helm, begge af Flensborg.

Efter at Redaktør Jessen gennem den lukkede Gang, der forbinder Fængselsbygningen med Domhuset, var ført ind i Retsalen, blev Anklagen oplæst, hvorpaa Redaktør Jessen fik Ordet for at begære Forhandlingen udsat, indtil det var konstateret, hvorvidt Branddistriktskommisær Zeska virkelig var prøjsisk Officer eller ej. Statsadvokaten ansaa dette for ligegyldigt. Herimod protesterede Jessen, idet den paaklagede Notits var skrevet under den Forudsætning, at Zeska var en sædvanlig Privatperson, mens Fyrst Bismarck beklædte et højt Statseembede og var prøjsisk Officer. Der udspandt sig derefter et Ordskifte mellem Jessen og Statsadvokaten, der vilde hindre, at de tilkaldte sagkyndige fik Lejlighed til at udtale sig. Retten kom til det Resultat, at de sagkyndige skulde afhøres.

Direktør Bredsdorff fremdrog kort Heibergs Skuespil »Kong Salomon og Jørgen Hattemager« og understregede, at det nævn-

te Ordsprog kunde bruges Mand og Mand imellem og hvor som helst, uden at det var fornærmeligt. Paa Forespørgsel konstaterede han endvidere, at der i Ordsproget ogsaa ligger, at Jørgen Hattemager gør uberettigede Fordringer gældende. Jessen ønskede en Udtalelse af de sagkyndige om, hvorvidt det gamle Ordsprog kunde anvendes baade i Alvor og Skæmt, uden at nogen kunde tage det fortrydeligt eller føle sig fornærmet ved det. Apoteker Helm bekræftede dette og anførte som Bevis herfor et Tilfælde, han selv havde oplevet.

Statsadvokat Philipp holdt en længere Tale med stærke Angreb mod Redaktør Jessen, der havde haft den Frækhed at beskylde de tidligere slesvig-holstenske Officerer for Fejghed. Nu var Landsretten bleven beskyldt for at dømme partisk, den sværeste Beskyldning, man kunde udslynge mod en Domstol. Spørgsmaalet var nu, hvilken Straf man burde idømme den anklagede, der havde været saa ofte straffet før, og som udøvede en saa fordærvelig Virkning, at det vilde være godt, om han blev gjort uskadelig for saa lang Tid som muligt. Hans Fraværelse havde allerede haft Indflydelse paa Tonen i »Flensborg Avis«, og den nuværende Redaktion fortjente Tak og Anerkendelse for det værdige Maadehold, hvormed Bladet nu blev ledet. Han vilde andrage paa den højeste Straf, et Aars Fængsel.

Redaktør Jessen bemærkede til Statsadvokatens Udtalelse om, at han, Jessen, burde gøres uskadelig saa længe som muligt, at han troede ikke, Retten var en Korrektions-Politimyndighed [Forbedringsmyndighed]. Den havde kun at undersøge og dømme i den foreliggende Sag.

Da han skrev den paaklagede Notits, var der god Grund til at tro, at der maatte være en stor Forskel mellem Fyrst Bismarck og Branddistriktskommissær Zeska. Den første beklædte et højt Statsembede og var Kejserens første Raadgiver, den anden var en sædvanlig Privatmand. Men naar der nu i Anklagen var sagt, at Retten beskyldtes for at ville lade sig paavirke af den Forskel, der unægtelig var imellem de to Mænds Stilling, saa maatte det være under Forudsætning af, at de to Sager skulde behandles ved en og samme Ret. Det havde han imidlertid ikke tænkt sig, da han skrev. Da han fik Underretning om, at de tidligere Officerer

vilde anlægge Sag imod ham, gik han ud fra, at det maatte blive en Privatklage, der vilde komme til Forhandling for Bisidderretten. Hvis en tidligere polsk Oprører meldte sig hos Statsadvokaten i Posen eller Braunsberg med Forlangende om, at der skulde anlægges Sag mod et Blad, der havde angrebet ham, vilde Statsadvokaten næppe være meget glad for at efterkomme et saadant Forlangende. Ligeledes vilde en fransk Statsprokurør næppe med Glæde laane Øre til en Kommuneopstandsmænd, der kom i et lignende Ærende. Det kunde selvfølgelig heller ikke ventes, at en prøjsisk Statsadvokat vilde optage en saadan Sag for en tidligere slesvig-holstensk Insurgentofficer. Man kunde saa endda ganske se bort fra, at Bisidderretten dømte langt mildere, eftersom et flensborgsk Blad for nogen Tid siden kun var bleven idømt en Pengebøde paa 50 Mark for at have beskyldt et Medlem af den tyske Rigsdag for Landsforræderi.

Det paaklagede Ordsprogs Betydning var simpelthen den, at der i visse Tilfælde maatte gøres en berettiget Forskel. »Der er Forskel paa Kong Salomon og Jørgen Hattemager« var ikke det samme som: »Ja, Bauer, das ist ganz was anderes.« Dette sidste var retskrænkende, det første udtrykte noget berettiget.

I Maus danske Ordsprogssamling stod sammen med »Der er Forskel paa Kong Salomon og Jørgen Hattemager« anført: »Der er Forskel imellem St. Knud og Vor Frue«, hvilket vilde sige, at der var Forskel imellem den store St. Knuds Domkirke i Odense og den lille Vor Frue Kirke sammesteds. Endvidere: »Der er Forskel paa Ribe og Lusby«, hvilket vil sige, at der er Forskel imellem en gammel bekendt Købstad og en ussel Landsby. Ligeledes: »Der er Forskel paa Spurve- og Lærkesang«, og »Han veed ikke at gøre Forskel paa hvidt og sort«. Det var ingen Fornærmelse at bruge disse Ordsprog, fordi det betragtedes som noget selvfølgeligt, at en Forskel er forhaanden.

Statsadvokat Philippi udtalte, at enhver, der læste den paaklagede Notits, maatte faa det Indtryk, at den var fornærmelig for Landsretten. Den indklagede maatte ogsaa have haft denne Bevidsthed og maaske denne Hensigt. Vedrørende en Bemærkning om, at hans Stedfortræder, anden Statsadvokat Prah, ved en tid-

ligere Retsforhandling havde ytret, at en Pengebøde ikke vilde være paa sin Plads, fordi Bladet ikke kom til at betale den selv, delte han fuldstændig denne Anskuelse. Han troede ikke, at indklagede vilde komme til at betale en Hvid af en Pengebøde, som han for øvrigt her ansaa for helt udelukket.

Redaktør Jessen protesterede. Den offentlige Anklager havde ikke Ret til uden noget som helst Bevis at beskyldte ham for Usandhed. Han erklærede endnu en Gang, at Bladet, naar undtages i Sagen Højskoleforstander Nielsen, Hindholm, hvor denne imod Jessens Ønske havde tilsendt ham det halve Beløb af den idømte Bøde, betalte de idømte Bøder selv.

Dommen lød paa otte Maaneders Fængsel og Offentliggørelse af Dommen i »Flensborg Avis« og »Flensburger Norddeutsche Zeitung«.

Da ogsaa denne Sag kom for Rigsretten i Leipzig, forelaa der to ikke fuldbyrdede Domme over Redaktør Jessen, de tre Maaneders Fængsel i Zeska-Sagen og de otte Maaneder for Fornærmelse mod Landsretten i Flensborg. Sagerne henvistes nu i Henhold til gældende Lov til fornyet Behandling ved Landsretten i Flensborg, for at en Fællesstraf kunde blive fastsat. Landsretten nedsatte, efter at have ventet til midt i Juli, de to Straffe til en Fællesstraf paa ni Maaneder og to Ugers Fængsel i alt.

Paa det Tidspunkt opholdt Redaktør Jessen sig paa Rekreation i Danmark. Men havde det staaet til hans forbitrede Modstander, første Statsadvokat Philippi, var han ikke naaet uden for Fængslets Mure.

Revisionsandragendet i Zeska-Sagen blev af Rigsretten forkastet den 17. Januar 1887. Den 6. Februar havde Redaktør Jessen afsonet de ham idømte fire Maaneders Fængsel for Fornærmelse mod den tyske Rigskansler, og nu sad Statsadvokat Philippi og ventede spændt paa den retskraftige Dom fra Leipzig. Det var nemlig hans Hensigt, saafremt den kom ham i Hænde, inden de fire Maaneder var udløbet, straks at lade Redaktør Jessen afsonse ogsaa de tre Maaneder. Endnu om Formiddagen den 6. Februar vidste hverken Fængselsinspektionen eller Jessen, om han vilde komme paa fri Fod eller ej. Dokumenterne kom ikke, og

Jessen maatte løslades. Først den 9. Februar kunde Philippi indkalde til ny Afsoning. Men da var Jessen, haardt medtaget af det sidste ureglementerede Fængselsophold, rejst til Danmark for at komme til Kræfter igen.

I »Flensborg Avis« for 15. Februar 1887 meddeltes da, at Redaktør Jessen, der for Tiden opholdt sig i København, havde modtaget Indkaldelse til at afsone den tre Maaneders Fængselsstraf, som var overgaaet ham i Zeska-Sagen, men at han ikke havde ment umiddelbart efter Afsoningen af et fire Maaneders overordentlig strengt Fængselsophold at burde udsætte sig for en lignende Behandling, idet der ikke var bleven taget Hensyn til hans Ønske om at komme til et andet Fængsel. Jessen havde derfor straks efter at have modtaget Indkaldelsen, tilskrevet Statsadvokaten i Flensborg saaledes:

»Til den Kongelig prøjsiske Statsadvokatur,
Flensborg.

I Henhold til den Kongelige Statsadvokators Skrivelse af 9. ds. undlader jeg ikke at meddele den Kongelige Statsadvokatur følgende.

Indkaldelsen har jeg først modtaget i Dag, og det har altsaa ikke været mig muligt at efterkomme samme ved allerede i Gaar at indfinde mig i Retsfængslet i Flensborg.

I Betragtning af den Behandling, der blev mig budt i Retsfængslet i Flensborg under Afsoningen af min sidste Straf fra den 6. Oktober 1886 til den 6. Februar 1887, maa jeg, da jeg er bleven indkaldt til at møde i det samme Fængsel, af Helbredshensyn holde det for min Pligt at tage mig nogen Rekreationsfrist.

Jeg tillader mig derfor at melde den Kongelige Statsadvokatur, at jeg foreløbig ikke agter at tiltræde den nævnte Fængselsstraf.

Saa snart jeg holder det Tidspunkt for kommet, da jeg bør afsone den omtalte Fængselsstraf, skal jeg ikke undlade at melde den Kongelige Statsadvokatur, naar jeg igen vil befinde mig inden for det tyske Riges Grænser og følgelig være i Stand til at tiltræde Straffen.

Paa mit Kontor i Flensborg vil man under min Fraværelse til

enhver Tid være rede til at opgive min nøjagtige Adresse, og eventuelle senere Tilsendelser ville i ethvert Tilfælde komme i mine Hænder.

p. T. København K., Jernbanehotellet, den 12. Februar 1887.

Jessen,
Redaktør af »Flensborg Avis.«

Statsadvokat Philippi reagerede omgaaende, men virkningsløst med et gennem »Flensburger Norddeutsche Zeitung« og »Flensburger Nachrichten« udstedt Stikbrev af følgende Indhold:

»Paa den nedenfor beskrevne Redaktør Jens Jessen fra Flensborg, som er flygtet, skal en af den Kongelige Landsret i Flensborg den 22. November 1886 idømt Fængselsstraf fuldbyrdes. Man anmodes herved om at arrestere ham og aflevere ham i det herværende Retsfængsel.

Flensborg, 14. Februar 1887.

Den Kongelige Statsadvokatur.
Beskrivelse.

Alder: 33 Aar,
Højde: 1,76 m.,
Statur: slank,
Haar: blondt,
Pande: fri,
Skæg: blondt Overskæg,
Sprog: Tysk, Dansk,
Fransk og Engelsk.

Øjenbryn: blonde,
Øjne: graa,
Tænder: gode,
Hage: smal,
Ansigt: smalt,
Ansigtssfarve: sund.«

Hvad Gavn dette Aktstykke skal gøre, kommenterer »Flensborg Avis« med Føje, naar man i Forvejen er fuldt underrettet om vedkommendes Opholdssted, synes ikke let at forstaa. Men det kan jo altid give lidt Oplysning om Statsadvokatens Sindsstem-

ning, efter at det var glippet for ham uden Afbrydelse at holde Redaktør Jessen indespærret i det ham underlagte Fængsel i Flensborg Maaneder fremefter.

Stikbrevet blev, uvist af hvilken Aarsag, fornyet to Gange, skønt Statsadvokaten, siden han lod det første udgaa i Zeska-Sagen, baade havde afsendt Breve til Jessen og gennem det tyske Konsulat i København forvissset sig om, at de var bleven modtaget.

Men dermed nærmede Statsadvokat Philippis berygtede Regimente sig ogsaa sin Afslutning. Da Redaktør Jessen i Oktober tiltraadte de 9½ Maaneders Fængselsstraf, der ventede paa ham, viste det sig, at de overordnede Myndigheder alligevel havde besluttet sig til at lade Jessen afsone denne Straf i Glückstadt. Efter faa Dages Ophold i Fængslet i Flensborg blev han løsladt og fik endog Tilladelse til at rejse til Glückstadt uden Bevogtning imod, at de Timer, han tilbragte uden for Fængslet, blev lagt til Straffen. Samtidig lod Statsadvokaten ved offentlig Kundgørelse Stikbrevet ophæve.

I den haarde Kamp mellem Redaktør Jessen og den tilflyttede Statsadvokat var Jessen moralsk som retsligt gaaet af med Sejren. Hans Urokkelighed over for hele det prøjsiske Embedsmandsvælde havde trods alt ikke været forgæves. Det blev bemærket ude blandt den sønderjyske Befolkning, og det blev billiget og efterlevet.

HØJ LYKKE

Det var under Opholdet i Danmark i Sommeren 1887, mellem to Fængselsstraffe, Redaktør Jessen viedes til den danske Officersdatter Frøken Marie Fibiger.

Marie Oktavia Fibiger var født den 14. December 1859 i Horsens. Hendes Fader var den daværende Ritmester ved Dragonerne, senere Oberst Axel Fibiger, en Broder til de to Forfatterinder Ilia og Mathilde Fibiger. Fra Horsens forflyttedes han til Randers, og sine sidste Aar tilbragte han i København.

Obersten var en stille Mand, der aldrig helt kom over Tabet af Sønderjylland i 1864.

Moderen, Fru Marie Fibiger, født Fog, var af gammel nørrejysk Slægt. Da Redaktør Jessen lærte sin tilkommende Hustru at kende, boede hendes Moder sammen med flere Døtre i en Villa paa Harsdorffsvej i København.

Datteren Marie Fibiger fik sin Skolegang i Frk. Kruses Skole. Frk. Kruse, hvis Fader var den kendte dansk-sydslesvigske Værkmester Kruse, var ligesom Broderen, Muremester Kruse, København, født og opvokset i Flensborg. Historielærer ved Skolen var A. D. Jørgensen. Redaktør Tage Jessen mener dog ikke, at hans Moders levende Interesse for Sønderjylland skyldes hverken Skolens Leder eller Historielærer. Den var der i Forvejen. »Tykke Hefter¹⁾ med Moers smukke Haandskrift, prentet i det nu falmende Blæk, vidner om den Grundighed, hvormed hun som purung satte sig ind i Sønderjyllands indviklede Historie.«

Efter at Frk. Fibiger havde uddannet sig som Lærerinde paa Frk. Zahles Kursus og her særlig dyrket Dansk, Oldnordisk og

Historie samt Fransk, foretog hun, allerede dengang Holder af »Flensborg Avis«, paa egen Haand en Rejse til det omstridte Land.

»I 1884«, fortæller Redaktør Tage Jessen, »lærte mine Forældre hinanden at kende, idet Moer foretog sin første Sønderjyllands-Rejse med Damperen »Fylla« fra Korsør over Faaborg til Sønderborg. Da Skibet nærmede sig Als, og Moer (formodentlig med et Landkort i Haanden) stirrede paa Sønderjyllands Kyst, blev hun tiltalt af en venligt interesseret Herre med et karakteristisk Ansigt, der vidnede om, at han var en Personlighed. Det var Slagtermester J. P. Reimers fra Sønderborg, den utrættelige Forkæmper for Danskheden, senere som bekendt »Vælgerforeningens« Formand. Moer og han blev gode Venner. Hun besøgte hans Familie i Sønderborg og fik gennem Køreture paa Als og Sundeved Lejlighed til at lære en Række danske Hjem at kende, deriblandt den store Gaard Nørremølle, som ejedes af den fine og stilfærdige Christen Hanssen (Fader til H. P. Hanssen).

Reimers anbefalede Moer til sin Ven, J. N. H. Skrumsager i Københoved (Fader til H. D. Kloppenborg-Skrumsager), som ogsaa blev hende en god Ven, og ved hvis Hjælp Moer lærte mange gode danske Mænd og Kvinder i Haderslev Amt at kende.

I Haderslev hilste hun blandt andet paa den ansete Læge Madvig, min Søsters senere Gudfader. Første Gang var han en Smule reserveret: »Som Datter af Oberst Fibiger er De velkommen i mit Hjem.« Det var i 1880-erne noget næsten helt ukendt, at en 24-aarig ung Pige rejste omkring saadan helt paa egen Haand. Det virkede stærkt emanciperet og næsten lidt upassende efter Datidens Begreber.

Men Moer var Fremskridtskvinde. I København havde hun sluttet sig til det »liberale« Venstre (en Mellemtung mellem de national-liberale og de senere radikale). Hun var altsaa i politisk Henseende »Nationaldemokrat«, men denne indenrigspolitiske Interesse traadte selvfølgelig stærkt i Baggrunden for det rent nationale, for Deltagelsen i den paatvungne folkelige Forsvarskamp i Sønderjylland.

Under Moers andet Besøg i Flensborg fornyede hun Bekendt-

skabet med Faer og fik et dybt Indtryk af hans Sorg over den ædle Rigsdagsmand J. P. Junggreens Død. Da Faer og den nye Rigsdagsmand for 1. Valgkreds (Haderslev—Sønderborg Amter), Gustav Johannsen, vilde rejse til Aabenraa for at overvære Afsløringen af Mindesmærket paa Junggreens Grav, blev Faer paa Stationen holdt tilbage af Politiet. En af de utallige Retssager svævede over ham.«

Hvorledes J. N. H. Skrumsager kom i Forbindelse med den unge Frk. Fibiger, har han givet en indtagende Skildring af i »Æt og Minder«²⁾, begyndende en Sommersøndag Eftermiddag i første Halvdel af Firserne, hvor han under et Besøg hos en Gaardejer i Haderslev Vesteramt traf sammen med Frimenighedspræst Cornelius Appel og Familie fra Rødding, der tit husede Gæster nordfra. Skrumsager henlægger dette første Sammentræf med Frk. Fibiger til 1882 og synes at have fast Bund under Fødderne, naar han daterer næste Møde med hende til Aaret efter, Hundreaarsfesten for Grundtvig, der var født 1783. Frk. Fibigers første Rejse til Sønderjylland skulde saaledes have fundet Sted allerede to Aar tidligere end af Sønnen, Redaktør Tage Jessen angivet.

»Den Dag havde de«, skriver Skrumsager om Appel-Familien [en enkelt sproglig Rettelse er foretaget], »en ung Pige med fra København, som man straks maatte lægge Mærke til, da hun var saa helt ualmindelig smuk. Det var en dejlig Sommerdag. Vi gik omkring i Haven. Den nuværende Kultusminister Jacob Appel, der var Kusk for det appelske Hus, gik og underholdt den fremmede københavnske Pige. Vi mødtes paa en af Gangene, og [han] forestillede hende for mig som Frk. Fibiger. Senere hen paa Eftermiddagen fik vi Lejlighed til at veksle nogle Ord med hinanden, og indbød jeg hende til Københoved, hvis det var hendes Mening at tage hjem over Askov. Hun takkede for Indbydelsen med den Bemærkning, at denne Gang kunde hun ikke tage derimod, men maaske en anden Gang, for hun havde Interesse af at se Askov.

Aaret efter, ved Grundtvigs Hundreaarsfest, fik vi Lejlighed til at hilse paa hinanden i Kongens Have og fik talt en Del med hinanden om sønderjyske Forhold, der i højeste Grad interesserede hende, og som hun havde sat sig godt ind i. Dagen efter ude

i Udby^a), mens vi skulde køre bort derfra for at naa Jernbanen, kom der en midaldrende Kone fra Østjylland, der var temmelig svær, og bad mig, om jeg ikke kunde skaffe hende en Vognplads, da hun havde ondt ved at tage Turen til Fods. Jeg fik fat i en sjællandsk Bonde, der havde et Agebræt til at lægge bag sine to Agestole. Her maatte jeg anbringe hende og satte mig hos. Som jeg er i Færd med det, kom Frøknerne Grundtvig og Falbe Hansen, om det dog ikke var mig muligt at skaffe Plads til en ung københavnsk Pige, der var gaaet herud, men hvis Fødder var bleven saa medtaget, at hun vilde have ondt ved at gaa tilbage igen; hun stod inde i Præstegaarden. Jeg henvendte mig til Bonden, om jeg maatte anbringe en københavnsk Pige bagpaa ved Siden af os to, som ikke var af de allerletteste. Hæng paa, Københavner, var hans Svar. Jeg gik saa ind i Gaarden for at faa Pigen med de daarlige Fødder bragt om Bord, men blev meget overrasket ved, at det var Frk. Marie Fibiger.

Vi fik paa Køreturen talt en hel Del, og Aftalen blev mellem os, at naar hun til Sommer atter kom til Sønderjylland, vilde hun tilbringe Feriens sidste Del i Københoved, hvad ogsaa fandt Sted og gentog sig.

Vi blev meget gode Venner, hvilket for mit Vedkommende fik til Følge, at jeg fik forstaaende Kendskab til den Samfundsklasse i vort Folk, som man til dagligdags under de jævne landlige Forhold staar paa Afstand fra. Det var sikkert nok Frk. Fibiger, der et Par Aar længere fremme i Tiden var Skyld i, at jeg blev opfordret til i København at holde Foredrag i forskellige Kredse om sønderjyske Forhold. Jeg boede under mit Ophold hos Oberstløjtnant Nielsen, gift med Julie Busk, og førte Frøken Fibiger mig ikke blot ind i sit eget Hjem hos hendes Moder, hvor de fire Søstre boede tilsammen og havde som Pensionær nuværende Professor Asbjørn Drachmann, boende paa første Sal, hos hvem vi fik mangan hyggelig Samtale og jeg en god Pibe Tobak.

Det var ved samme Lejlighed, jeg stiftede personligt Bekendtskab med de to betydelige Mænd A. D. Jørgensen og Murermester Kruse, med hvem jeg længere fremme i Tiden fik en Del at gøre af mere almen Interesse angaaende vort store folkelige Spørgsmaal som Modersmaalets Røgt og Pleje. Som nævnt var

disse fjorten Dages Ophold i København en Oplevelse, og min-
des jeg de mange Hjem, jeg blev ført ind i, med taknemmelig
Glæde, ligesom det baade udviklede og berigede mit Livssyn.«

Gaardejer Niels Skrumsager, Visby Hedegaard, afrunder et
kvart Aarhundrede senere det Billede, hans Fader har tegnet af
den unge Frk. Fibiger⁴), med ikke mindre Hengivenhed:

»Første Gang, jeg hørte Frøken Fibiger nævne, var i et Referat,
min Faer gav efter et større sønderjysk Møde i København i Firs-
erne. Naar Faer kom hjem fra saadanne Rejser, samledes mange
af Hjemmets Venner gerne Aftenen efter for at høre, hvad min
Faer havde oplevet. Et saadant Referat blev givet med stor Nøj-
agtighed, lige fra Rejsens Begyndelse fra Vejen St. og til Hjem-
komsten.

Det var som sagt efter en saadan Rejse, jeg husker, min Faer
fortalte og var meget optaget af en ung Frøken Fibiger, Datter
af Oberst Axel Fibiger, som var meget interesseret i at komme
ind i sønderjyske Forhold. Min Faer skildrede den smukke, in-
telligente unge Dame i saa høje Toner, at »Pe Smej«, en af Hjem-
mets bedste Venner, gav Skoser til min Moer om, at det vist ikke
var helt raadeligt at sende min Faer ud paa egen Haand en anden
Gang.

Store var derfor Forventningerne, da paa et senere Tidspunkt
Frøken Fibiger kom paa et længere Besøg en Sommer i mit Hjem.
Jeg kan i det højeste have været 5—6 Aar dengang, men Frøken
Fibiger staar saa lyslevende for mig endnu fra den Tid. Denne
smukke unge Dame tiltalte Barnesindet. Her var det ægte kvinde-
lige, hvor udfra der straaled en ophøjet Glans, parret med Lune
og stærk Iagttagelsesevne, saa intet undgik hende trods hendes
ellers saa beskedne Væsen. Allerede dengang røg Frøken Fibi-
ger daglig sine Cigaretter, hvilket ikke var helt almindeligt paa
dette Tidspunkt.

Denne ophøjede unge Kvindeskikkelse kunde tillade sig det,
uden at man fandt det besynderligt.

Det Venskab, som dengang blev knyttet mellem Hjemmet i
Københoved og Frøken Fibiger, holdt hele Livet igennem, selv
i Perioden, efter at Frøken Fibiger var bleven Fru Jessen, og der

til Tider kunde være ret skarpe Mellemværender mellem Redaktør Jessen og min Faer.«

Redaktør Jessen og Frk. Fibiger viedes den 5. Avgust 1887 i Vartov Kirkesal, og Vielsen forrettedes af Digterpræsten Chr. Hostrup. Bryllupsrejsen gik over Gurre til Bornholm. Blandt dem, der havde sendt Gaver til det nygifte Par, var cand. mag. Verner Dahlerup⁵⁾, saa vidt man kan skønne ogsaa en af de Lærere, Frk. Fibiger havde haft under sin Uddannelse. Dahlerup havde tilbragt sine tidligste Barndomsaar i Flensborg, og man faar et smukt Indtryk af Venskabsforholdet mellem ham og de nygifte ved at læse de to Takkebreve, der blev afsendt faa Dage efter⁶⁾:

»Gurre pr. Helsingør, den 10. Avgust 1887.

Hr. cand. mag. V. Dahlerup,
København.

Blandt de Foræringer, som min Hustru og jeg kunde glæde os over paa vor Bryllupsdag, var der ingen, som ved sin Smagfuldhed, sin Betydningsfuldhed og Giverens elskelige Hensigt tilnærmelsesvis gjorde et saadant Indtryk paa os som det dejlige søde lille Drikkehorn, som min Brud modtog fra Dem. Hun holdt mig det op for Ansigtet og spurgte mig, om jeg kunde ane, fra hvem det kom; der var dog kun een, som kunde have en saa mageløs Idé. Jeg havde, kære Hr. Dahlerup, ikke rigtig Mod til at nævne Deres Navn. De havde jo nylig bragt min daværende Kæreste en Sølv gave fra Norge, som De i det hele har vist hende saa overmaade megen Venlighed. Jeg sagde Navnet halvt stammende, og det slog jo til. Vi fandt begge, at vi gjorde mest Hæder af Gaven ved straks at tage den i Brug ved Brudebordet. Iblandt de private Skaaler, som min Hustru og jeg drak med hinanden, var da ogsaa en Skaal for Dem, omfattende en hjertelig Tak for al Deres Velvilje og Forekommenhed og de mest levende og gode Ønsker for Deres Fremtid.

Lad os nu, kære Kandidat Dahlerup, gentage denne Tak til Dem selv. Hvor megen Pris min Hustru sætter paa Dem, hvor megen Erkendtlighed og Taknemmelighed hun til enhver Tid føler over for Dem, hvor megen Højagtelse hun nærer for Deres

Dygtighed, Deres Godhed og Hengivenhed, Deres ædle Karakter: alt dette maa De jo vide i Forvejen. Tillad da mig at sige Dem, at jeg fuldstændig slutter mig til disse Følelser, og at det i Fremtiden skal være os begge en Stolthed og Glæde, om vi altid maa kunne regne Dem til de Mennesker, der ikke ville kaste Vrag paa vor Hengivenhed.

J. Jessen.

Kære Dahlerup.

Min hjerteligste Tak for al Deres Hengivenhed og kærlige Deltagelse for mig i de forløbne Aar og for den Modtagelse, De lod blive min Kæreste til Del. Maa vi faa Lov til altid at regne Dem blandt vore bedste Venner.

De kunde aldrig have sendt en Gave, der kunde glædet mig mere end det dejlige lille Horn, der stadig skal minde mig om den Ven, der vejledede mig til at finde Klarhed i det, hvorfor mit Hjerte altid har slaet varmt: vort Sprog og vore gamle Minder. Vi drak Deres Skaal, vi skal altid mindes Dem i Kærlighed. Gud skænke Dem en lykkelig Fremtid og lægge sin Velsignelse i Deres Arbejde og ædle Stræben. Tusinde Hilsener og Tak til Deres Familie, den bedste til Dem selv fra Deres hengivne

Marie.«

En anden Bryllupsgave kom fra Foreningen Dannebrog. I et Brev af 4. Avgust gav Foreningens Kasserer, Tømrermester Kayser, København, dens Formand, Pastor Johansen, Odense, Meddelelse om det forestaaende Bryllup og den Gave, han paa egen Haand havde sendt Redaktør Jessen og Frue:

»Det er egentlig en særegen Anledning, der foranlediger mig til at skrive til Dem i Dag. Jeg har nemlig igaar bragt i Erfaring, at Jessen holder Bryllup imorgen. Burde vi da ikke vise ham en Opmærksomhed? Men der er ikke Tid til at tage en fælles Beslutning, og derfor har jeg handlet paa følgende Maade, som jeg haaber har Deres Billigelse. Jeg har købt en Bakke og derpaa stillet en Kaffekande, Sukkerskaal, Flødekande af Sølv. Bakken er dog af pletteret Nysølv. Paa Kandens ene Side staar: »Med

Tak for trofast Arbejde«, paa den anden Side staar: »Til M. & J. Jessen, 5. Avgust 1887.«.

Saa følger hermed et Brev, hvori jeg paa den Bestyrelses Vegne (hvoraf jeg er ældste Medlem), der har haft størst Lejlighed til at følge og skatte hans Virksomhed for den danske Sag i Sønderjylland, samt paa min Families Vegne lykønsker ham til hans Bryllup og beder ham modtage det medfølgende som et svagt Bevis paa vor Deltagelse. Det er holdt helt privat, men det kan dog kun opfattes som et Erkendtlighedstegn til ham for hans Virksomhed, medens almindelige Ønsker for hans og hans Hustrus Lykke er knyttet dertil. Udgiften hertil er henved 200 Kr.; det er mange Penge, men med noget mindre kunde Hensigten ikke opnaas. Jeg er overbevist om, at afdøde Kapt. Jacobsen i høj Grad vilde billiget, at et saadant Beløb tages af den Sum, han har stillet til min Raadighed, men jeg ønsker ogsaa at være i Overensstemmelse med Dem derom. Udsættes kunde jo Sagen ikke. Fortæl mig nu, om De billiger, hvad jeg her har gjort, og vær venlig hilset, De og Deres, fra

Deres hengivne

H. Kayser.«

Den 12. Avgust følger et nyt Brev fra Kayser, af hvilket nogle faa Linjer:

»Kære Hr. Pastor Johansen.

Det glædede mig at erfare, at De er enig i min paa Bestyrelsens og min Families Vegne anbragte Hyldest til Jessen. Jeg modtog i Gaar et Brev fra ham fra Gurre pr. Helsingør, hvoraf det fremgaar, at han er meget glad ved den Opmærksomhed, der er vist ham ved denne Lejlighed. Han skriver, at baade han og Hustru vilde ogsaa uden ydre Paaskønnelse sætte alt ind paa en Sag, der er en Livssag for dem, men at Opmuntring og Anerkendelse fra andre dog hjælper saa godt i de mørke Dage.«

Nogle kortfattede Henvendelser til H. V. Clausen om Korrekturlæsning og Trykning af Jessens sønderjyske Geografi og Rejsehaandbog er dateret Gudhjem og Helligdomsgaarden pr. Rø paa Bornholm i Avgust og September. Men ud over det Skær af

høj Lykke, der ligger over Takkebrevene fra Gurre, veed vi intet om de nygiftes Liv og Færden. Kun dette, at alle Somre forgaar. Da Efteraaret var inde, manede det til Opbrud. Nye Fængsels-dage stod uindfriede forude.

I første Halvdel af Oktober 1887, to Maaneder efter Bryllup-pet, forlod Redaktør Jessen sammen med sin Hustru Danmark. Den 8. Oktober kørte de, ledsaget af Muremester Kruse, i lukket Vogn, for at undgaa Arrestation undervejs, fra Kiel til Flensborg, og den 9. Oktober meldte Jessen sig til Afsoning af den ventende Fængselsstraf.

Det var barske Levevilkaar, den unge Frue gik ind under. Men det viste sig hurtigt, at hun ligesom sin Mand var den Stilling voksen, de havde valgt sig.

Det faldt naturligt, at Fru Jessen snart fik en fremtrædende Plads inden for Kredsen af kendte sønderjyske Kvinder. Hun deltog med Forkærlighed i kirkeligt og kulturelt Arbejde og var i mange Aar et virksomt Medlem af Udvalget for kristelig Virksomhed i Nordslesvig. Hendes Fortrolighed med aandelige Rørelser i Danmark kom ogsaa »Flensborg Avis« tilgode, og en Tid redigerede hun »Nordslesvigsk Søndagsblad« og samlede værdifulde Bidragydere til det. Hendes repræsentative Egenskaber gjorde hende selvskreven til at være med ved mange Lejligheder, hvor det gjaldt om værdigt og taktfuldt at tolke, hvad der rørte sig hos den sønderjydske Befolkning.

Men størst Betydning havde hun for sin Mand og sit Hjem.

Redaktør Jessen kunde være hastende og utaalmodig, og det vedholdende Nervepres, som de idelige Retssager og Fængselsstraffe paaførte ham, lod ikke denne Side af hans Væsen forblive upaavirket. Fru Jessen var rolig og afvejende, lidt for rolig fandt han vel undertiden, og baade i Hjemmet og paa Redaktionen hjalp hun ham med sit sunde og ligevægtige Sind at bære alt det, der styrtede ind over ham.

I Moder fik Fader en Hustru, siger Sønnen Tage Jessen, hvem Kærlighed ikke gjorde blind. Hun beundrede og betoges af hans store Sider, men samtidig var hun en gennemærkelig og forstaaende Kritiker. Han lyttede gerne til hendes Raad og nærede megen Tillid til den Taktfølelse, hun sad inde med.

Den Sjælsstyrke, der i tunge Tider krævedes af Redaktør Jessen, var ogsaa Fru Jessen i Besiddelse af. Da en venlig tysk Dame engang spurgte hende: Kan De ikke faa Deres Mand til at være mere forsigtig, saa han kan være mere hjemme hos Dem, svarede Fru Jessen: Naar min Mand handler ud fra sin bedste Overbevisning, bør jeg ikke holde ham tilbage.

I FREMGANGENS TEGN

Da Redaktør Jessen i 1884 afsønde sin første Fængselsstraf i Glückstadt, var det Monrads Trøst, at han ved »Flensborg Avis« nu som fast Mand havde R. P. Rossen til at hjælpe sig. Herom skrev han den 30. December 1884 til Overretssagfører Herold¹⁾:

»Men nu stiller det sig saa gunstigt, at der foruden ham [Jessen] er en anden Mand, som ogsaa er rede til at sætte hele sin Kraft ind paa en solid og dygtig Udvikling af Presseforholdene i Flensborg. Denne Mand er fhv. Lærer Rossen, der i 1882 nedlagde sit Embede som præjsisk Skolelærer, derefter gik til Juhlers danske Privatskole i Aabenraa og nu i 10 Maaneder har ydet en fortrinlig Hjælp ved »Flensborg Avis«, navnlig ogsaa i de 6 Maaneder, da Jessen sad i Fængsel i Glückstadt, og jeg havde overtaget Hovedledelsen af Bladet. Rossen er en særdeles støt Mand, rolig, fast og omsigtig, en hurtig, omhyggelig og paalidelig Arbejder, særlig skikket til at føre Regnskab, passe Expeditionen, forhandle med Trykkeriet osv. Jessen og Rossen i Forening maa kunne magte en stor Opgave og yde den danske Sag store Tjenester paa det Punkt, hvor der trænges mest, nemlig længst mod Syd.«

Og da Redaktør Jessen straks efter sin Løsladelse fra Statsadvokat Philippis Torturanstalt i Flensborg i Begyndelsen af Februar 1887 rejste til Danmark for at faa et Pusterum, før han gik ind til den næste Fængselsstraf, gentog Monrad i Brev af 7. Februar til Pastor Johansen sin helt igennem velbegrundede Lovprisning af Rossen:

»Under al den Sorg, som det er med Jessen, er det jo en stor Lykke, at vi i Rossen har fundet en så rolig, forstandig og ihær-

dig Mand til at holde alt gående med »Flensborg Avis« og dens Aflæggere. Også med Bladets økonomiske Forhold går det efter Omstændighederne ganske godt, om det end har været umuligt endnu at overvinde alle Vanskelighederne ved et så stort Foretagende som det at oprette et nyt Trykkeri og grundlægge et nyt Blad for de mest ubemidlede af dem, der overhovedet holde Blade.«

Af yderst tvivlsom Værdi var derimod Statsadvokat Philippis Tak og Anerkendelse for værdigt Maadehold i Retsmødet den 15. Januar 1887, mens Redaktør Jessen sad indespærret i Fængslet i Flensborg. Tvivlsom ganske simpelt, fordi den kom fra Hr. Philippi, og dernæst, fordi den, naar Domstolene nu engang var sat ind som Led i Nationalitetskampen, specielt over for den dansk-slesvigske Presse, ikke kunde ventes at faa lang Varighed. Allerede den 31. Marts samme Aar var Redaktionssekretær Rossen da ogsaa stævnet i Forhør for Fornærmelse mod den senere saa omstridte, fest- og vinglade tyske Agitator og Organisator, men paa Grund af sine mange tvivlsomme Foretagenders Sammenbrud til sidst afskedigede og af alle forstødte Pastor Jacobsen, Skærbæk.

»Flensborg Avis« havde den 11. Marts bag i Bladet under Mærket Scapin [Redaktør Skovrøy, Tønder] bragt en lille humoristisk Artikel »En Sviptur med Vestbanen«, der beskrev en Køretur fra Skærbæk til Brede med en aaben Sandvogn hægtet til Lokomotivet og en halv Snes Personer om Bord, der blev »rystede sammen som en Æske Tinsoldater«. I Artiklen var der ogsaa Tale om Sognepræsten i Skærbæk, der ved en Sammenkomst i Bredebro skulde have udtalt sig om den politiske Betydning, den nylig anlagte Vestbane kunde faa, ligesom det blev antydnet, at han ved det foregaaende Rigsdagsvalg skulde have overrakt en gammel Mand en ham tilfalden Belønning for lang og tro Tjeneste sammen med en tysk Valgseddel, og at den gamle Mand ved en Misforstaaelse havde afleveret begge Dele ved Valgbordet under Fremhævelse af, at det var Præsten, der havde givet ham dem.

Forhandlingen ved Landsretten i Flensborg den 7. Juli viste,

at Beretningen om Pastor Jacobsens Bedrifter paa et enkelt Punkt ikke var helt nøjagtig.

Præsten, der baade havde stillet Straffekrav og var stævnet som Vidne, ytrede, at ved Sammenkomsten i Bredebro havde en eller anden under Indflydelse af den muntre Stemning villet udbringe en Skaal for den tysksindede Gaardmand Todsen fra Aaspe som gammel slesvig-holstensk Krigsdeltager fra 1848, men at han, Pastor Jacobsen, havde ændret det til en Skaal for Forbindelsen mellem Skærbæk og Bredebro. Heri blev han enstemmigt modsagt af tre andre Vidner. Det var Præsten selv, der havde holdt en Skaaltale for Todsen med den ovennævnte nationale Baggrund, foruden at han havde talt om Forbindelsen mellem de to Stationsbyer. Talen havde ikke bestaaet af nogle faa Ord, som Præsten mente, men havde varet i omtrent ti Minutter. Imod disse Vidnesbyrd havde Pastor Jacobsen ikke andet at indvende, end at Vidnerne maatte have misforstaaet ham.

Vedrørende Valghistorien indrømmede Præsten, at han paa Valgdagen havde givet en Arbejdsmand 15 Mark og en tysk Valgseddel. De 15 Mark havde han givet Manden af sin egen Lomme, da han syntes, han havde fortjent dem. Det var først nogen Tid efter, at Arbejdsmanden havde modtaget en Belønning paa 30 Mark for lang og tro Tjeneste, som Præsten ogsaa havde skaffet ham. Valgseddelen havde Præsten givet ham, fordi Manden havde sagt, at han var tysksindet.

Arbejdsmanden udsagde, at han havde afleveret den tyske Valgseddel i Valgløkalet, som Præsten havde paabudt, men ikke Pengene, hvilket Bladet fejlagtigt havde anført.

Statsadvokat Prah fastslog, at den paaklagede Artikel gik ud paa at fornærme Pastor Jacobsen. I og for sig var det ganske ligegyldige Ting, det drejede sig om. Men det vilde have været taktløst af Præsten at holde en Tale som den, der var tillagt ham, i en nationalt blandet Befolkning. Noget saadant vilde have vidnet om en daarlig Smag, og det var fornærmende for en dannet Mand at blive udsat for Paastande af den Art. Hvad der var fremført om Arbejdsmanden, var det fuldkomne Nonsens. Statsadvokaten vilde ogsaa have rejst Anklage, selv om alt, hvad der stod i Artiklen, havde været sandt. Præsten skulde nedsættes

i Befolkningens Øjne, fordi han var en god Tysker og handlede i Overensstemmelse hermed. Han androg paa en Fængselsstraf paa tre Maaneder, da en Pengebøde ikke vilde ramme den tiltalte personligt.

Rossen anførte til sit Forsvar, at han ikke selv havde skrevet Artiklen, og da han kendte Forfatteren, havde han ikke haft Grund til at tvivle om, at dens Indhold var paalideligt. Artiklen var en Reaktion over for Pastor Jacobsens Adfærd, og dens ironiske Form fandt han i denne Sammenhæng berettiget.

Efter en halv Times Raadslagning forkyndtes Dommen, der lød paa tre Maaneders Fængsel. Det var givet, at Pastor Jacobsen søgtes latterliggjort, og Præstens faa ikke-politiske Ord i Bredebro var bleven gjort til en lang politisk Prædiken. At gøre Folk latterlige var et farligt Vaaben, og derfor havde man idømt en saa haard Straf, skønt den indklagede ikke selv havde skrevet Artiklen og heller ikke havde været straffet før.

Redaktør Jessen sendte faa Dage efter fra sit Opholdssted i Danmark »Flensborg Avis« en ledende Artikel, offentliggjort den 13. Juli 1887, hvori han dels fremholdt, at Pastor Jacobsen efter flere Vidners Udsagn havde blandet politiske Antydninger ind i sin Bredebro-Tale, og dels gav Udtryk for, at naar Præsten vilde følge sin prisværdige Trang til Velgørenhed, vilde det være heldigere, om han en anden Gang ikke fremkom med sine Foræringer paa en Valgdag sammen med en tysk Valgseddel. »Over for Folk, hvis Stilling mindre sikrer dem for Mistanke om at ville øve Valgtryk, vilde en saadan Adfærd let af personlige eller politiske Uvenner udlægges som et Forsøg paa den efter den tyske Straffelov utilstedelige Valgbestikkelse. Ifølge Straffelovens Paragraf 109 er det at købe en Valgstemme en strafbar Handling, der medfører en Straf af en Maanedes indtil to Aars Fængsel og endog kan medføre Tab af borgerlige Æresrettigheder. Hvor beskyttet Pastor Jacobsen end er mod en Mistanke for at ville gøre sig skyldig i en saadan strafbar Handling, saa burde han dog betænke, at ogsaa Skinnet har noget at betyde, og at særlig en Præst maa være meget forsigtig i sin Optræden for ikke at give Modstanderne den fjerneste Skygge af Berettigelse til at fremsætte hadefulde Antydninger imod ham.«

Om selve den uventet haarde Dom skrev Jessen:

»Det nytter jo ikke at regne med, hvorledes Forholdene ere i andre Lande, hvor en Artikel som den omtalte vistnok overalt under de givne Omstændigheder vilde være bleven anset for ustraffelig. Saaledes som Forholdene en Gang ere under prøjsisk Regimente, maatte man være forberedt paa en Domfældelse. Men at en saadan vilde gaa videre end til Fastsættelsen af en ikke alt for betydelig Pengebøde, turde man dog ikke være forberedt paa.

Det er i den tyske Retspleje vistnok temmelig enestaaende, at en Mand for en Presseforseelse af lettere Art bliver idømt en Fængselsstraf, naar han ikke tidligere har været straffet. Redaktionssekretær Rossen, der i Udgiverens Fraværelse varetager Redaktionen af »Flensborg Avis«, har tidligere aldrig været tiltalt ved Domstolene, men blev alligevel, og skønt han ikke selv har skrevet Artiklen, idømt en Straf af tre Maaneders Fængsel.

Til at støtte sit Krav paa Fængselsstraf benytter den som offentlig Anklager fungerende Statsadvokat Prahl den Paastand, at en Pengebøde ikke vilde ramme den indklagede personlig. Vi ere i det sjældne Tilfælde en Gang at kunne give Hr. Prahl Medhold i en Betragtningensmaade over for nærværende Blad. Naar Bladets Redaktionssekretær i Udgiverens Fraværelse maa paa tage sig et langt større Arbejde, end der ellers tilfalder ham, og oven i Købet bære Ansvaret for hele Avisens Indhold, saa vilde det rigtignok være meget forlangt, at han selv skulde betale de Pengebøder, man maatte idømme ham. Der vilde jo nok være nogen Rimelighed for, at disse blev udredede af Bladet Kasse ligesom alle de Pengebøder, vi før have maattet betale.«

Man skulde synes, fortsatte Jessen, at den offentlige Anklager maatte have kunnet være tilfreds med at faa paalagt »Flensborg Avis« en ny Byrde i Form af en Pengebøde, saa meget mere, som den Slags overordentlige Udgifter ingenlunde spillede nogen ringe Rolle i dets Budget. Han sluttede med at paakalde Læsernes Overbærenhed med Bladet i den Tid, da dets redaktionelle Kræfter var skaaret saa stærkt ned:

»Den nuværende Udgiver af »Flensborg Avis« er Tid efter anden bleven idømt i alt 21 Maaneders Fængselsstraf, hvoraf han

har afsonet 10 Maaneder. Henad Efteraaret vil han fra Kongeriget, hvor han har samlet Kræfter efter den sidst udstandne Fængselsstraf, indfinde sig inden for det tyske Riges Grænser for at afsone den Straf, der endnu venter ham. Han har siden den 6. Oktober i Fjor været fjernet fra sin Redaktionsvirksomhed i Flensborg og vil næppe komme ud af Fængslet før en Gang næste Sommer. Det er selvfølgelig et haardt Stød for Avisen, naar den i et Fjerdingaar skal savne ogsaa sin Redaktionssekretær, der for Tiden maa udføre det væsentlige af det daglige Redaktionsarbejde. Vore Modstandere gøre sig maaske glade Forestillinger om, at dette muligvis kan blive en Pind til det saa hadede Blads Ligkiste; men vi haabe, at vore Venner, selv om Bladet i nogen Tid maa lide under sine Redaktørers Fraværelse, ikke ville unddrage det den Støtte, som dets forholdsvis betydelige Udbredelse giver det, men tværtimod arbejde paa at skaffe det en yderligere Betryggelse ved Bestræbelser for at skaffe det forøget Tilslutning.«

Men Redaktør Jessen nøjedes ikke med at opfordre Bladets Venner og Meningsfæller til at slutte op om »Flensborg Avis« og bære over med dets Svagheder, naar Fængselsophold tyndede ud blandt den i sig selv ikke talrige Medarbejderstab. Trods alle de Slag, han maatte tage imod, var han til Stadighed virksom for at gøre Bladet bedre og skaffe det øget Udbredelse.

Af et Brev til Overretssagfører Herold af 6. April 1886 ser vi, hvorledes han kredser om den allerede tidligere fremsatte Tanke, at forsøge med en mindre Særudgave af »Flensborg Avis« for mindre bemidlede, og at det især er Sognene langs Sproggrænsen, der skal nyde godt af den:

»Rigsdagsvalget har vist, at vi kunne holde Stillingen overalt, hvor den danske Presse har tilstrækkelig Indflydelse. De ypperlige Resultater vest og nord for Flensborg haaber jeg til Dels at kunne tilskrive 129 extra Friexemplarer, som jeg i Marts Maaned lod uddele til Smaafolk fra Oversø og Hanved til Graasten og Kliplev. I Ringenæs Sogn var der nogle og tyve. Denne lille Opmuntring til Fattigfolk gjorde sin gode Virkning. Jeg har jo længe næret den Plan at lade udkomme en lille andendags Separat-

udgave af »Flensborg Avis« til 1. Marts. Udfaldet af Rigsdagsvalget har yderligere belært mig om Nødvendigheden af, at Planen udføres. Hvis jeg imidlertid skal have Haab om at tage Mellemslesvig med Storm med en saadan lille Avis, saa maatte jeg i et Par Sommermaaneder kunne ofre et ganske betydeligt Antal Friexemplarer til alle Sogne; man vilde da kunne gøre Regning paa, at Halvdelen af Modtagerne for Fremtiden, i alt Fald om Vinteren, vilde beholde Bladet som Abonnenter. Hidtil har jeg ikke søgt at virkeliggøre Planen; den Sten, man ikke kan løfte, lader man foreløbig ligge. Det er dog ikke umuligt, at jeg vil gøre et Forsøg i Sommer.«

Samtidig sysler han med Planen om et mindre tysk Organ for Flensborg By, der kom et Par Aar senere. Herom skriver han i samme Brev til Herold:

»Saa er der en anden Plan, hvortil jeg i Grunden kun behøver Hr. Gustav Johannsens velvillige Understøttelse. Der maa et lille tysk Blad til her i Byen. Annoncebladet gaar mere og mere tabt for os. Vi have jo ikke noget som helst Middel til Paavirkning af hele den store flensborgske Arbejderstand undtagen Hr. Gustav Johannsens Person. Den kan i Længden ikke magte hele Byen. Imidlertid tror jeg, at han har tilstrækkelig Indflydelse til at kunne i Forbindelse med andre Mænd ved alvorlige Anstrelgelser skaffe hen imod tusende Holdere til et lille tre Gange om Ugen udkommende Blad paa Tysk til 1 M. Fjerdingaaret. Naar Redaktion, Korrektur og Expedition ikke kom til at koste noget, idet vi maatte se at tage dette Arbejde til det øvrige, vi have, saa kunde Bladet bestaa med et Tusend Abonnenter. En Del Kundgørelser fik det nok. Men Hr. Johannsen vilde foretrække selv at udgive et politisk Ugeblad paa Tysk. De politiske Ugebladets Tid er forbi, og Hr. Johannsen vilde kun gøre bitre Erfaringer; men saa længe han ikke slaar den Plan af Hovedet, kunne vi naturligvis ikke faa et lille tysk Lokalblad. Alt dette er imidlertid entre nous [mellem os]. Om jeg end ikke altid er enig med Hr. Gustav Johannsen og ikke har fælles Interesser med ham, saa anser jeg det dog for Sagens Skyld for at være af den yderste Vigtighed, at der vedblivende bestaar det bedste Forhold imel-

lem os. Det er jo muligt, at jeg kan faa ham overbevist, og i saa Tilfælde har jeg gode Forhaabninger om at realisere Planen. Det forekommer mig saa smukt, om vi fuldstændig paa egne Fødder kunde sætte saadant et Foretagende i Gang, at jeg vil søge at overvinde Hindringerne, hvis det lader sig gøre.«

Fra 1. Avgust 1886 udkom da de to smaa Særudgaver »Flensborg Tidende« og »Tønder-Bladet«, den første, der var Aftenblad, Mandag, Onsdag og Fredag, den sidste, der var Morgenblad, Tirsdag, Torsdag og Lørdag. Formatet var for begge Ud-gaver firesidet og trespaltet, og Prisen var sat til 1 Rigsmark 20 Penning i Kvartalet.

I den før nævnte Oversigt over den nationale Stilling i Sønderjylland, som Monrad skrev til fortroligt Brug i Begyndelsen af November 1886, oplyses, at »Flensborg Avis«, der havde omkring 800 Abonnenter, da Jessen tiltraadte som Redaktør fire Aar i Forvejen, nu sammen med »Vestslesvigs Tidende« var oppe paa 1400—1500 Abonnenter. Om den forkortede Andendags-Udgave med Titlerne »Flensborg Tidende« og »Tønder-Bladet« hedder det:

»Dette lille Blad trænger frem paa det farligste Punkt i Landet, Egnen syd for Flensborg og fra Flensborg tværs over Midten af Landet til Tønder. Allerede i sit første Kvartal fra 1. Oktober 1886 (det blev dog til Prøve udgivet allerede fra 1. Avgust, mest gratis) har Bladet opnaaet et Antal af ikke mindre end 508 Abon. (til den 5. Novbr.; der kan altsaa komme endnu adskillige til), af hvilke dog 43 have Bladet frit. Dette Resultat maa anses for højst gunstigt.«

Den 1. Oktober 1887 kunde Redaktør Jessen i en Artikel i »Flensborg Avis« i Anledning af, at det den Dag var 18 Aar siden, Bladet begyndte at udkomme paa Dansk, meddele, at Holdertallet den foregaaende Vinter, de smaa Særudgaver medindbefattet, havde været over 2100.

Nogle spredte Tal af de kun delvis opbevarede Abonnements-Protokoller vil vise Fremgangen op igennem 1880-erne fra Broagerland i Øst til Tønder i Vest og videre langs Vestkysten nordpaa.

	1882	1885	1888
Broagerland	50	80	172
Graasten	47	64	163
Tinglev	10	25	92
Bylderup-Bov	8	27	74
Jejsing-Hostrup	3	15	31
Tønder By og Landsogn	15	50	170
Møgeltønder og Visby...	43	88	
Højer	20	64	134
Bredebro	29	72	
Løgumkloster	14	80	192
(for 1888 Maarkær og Østerterp medregnet)			
Ballum	20	49	

Havde 1887 været et særlig vanskeligt Aar for Redaktør Jessen og hans Blad, saa vendte alt i 1888 sig imod Forventning til det bedre. Da Jessen i Februar 1887 slap ud af Statsadvokat Philippis Varetægt, skrev Monrad 7. Februar til Pastor Mørk Hansen:

»Da Jessen i Går Kl. 12 kom ud af Fængslet — hans Svoger Rossen og jeg afhentede ham — så han meget medtaget ud. Jeg blev derfor glad, da han meddelte os, at han agtede straks at rejse til Kbh., han frygtede for ikke at have kunnet i Længden holde den åndelige Tortur ud, som man underkaster ham, idet man så godt som helt udelukker ham fra al Læsning etc.«

I Fængslet i Glückstadt, hvor han i første Halvdel af Oktober 1887 paabegyndte Afsoningen af de resterende 9½ Maaneders Fængselsstraf, fik han de Lempelser, han kunde gøre Krav paa, og i Februar 1888 blev der af Helbredshensyn bevilget ham Orlov i otte Dage, som han tilbragte i sit Hjem i Flensborg. Og nu kunde Monrad, denne Gang til Stiftamtmand Regenburg, fortælle, at »vi i de 8 Dage, Jessen var herhjemme ... havde Lejlighed til at overbevise os om, at han holder Fængselslivet godt ud; hans Udseende var rigtig sundt og hans Humør fortræffeligt.«

Det er fra de Dages Samvær, Monrad har efterladt sig følgende morsomme Notat²⁾:

»Redaktør J. Jessen, der i Forgaars Aftes (Lørdag den 4.) kom

hjem fra Fængslet i Glückstadt med Orlov paa 8 (ikke 7) Dage, fortalte i Dag bl. a., at Fængselsdirektøren og andre af hans foresatte der sagde til ham: Ja, nu sidder De her igen, og Hr. Rossen sidder i Flensborg, medens den egentlige Chef-Redaktør gaar fri derhjemme i Flensborg. Det er altsaa, føjede Jessen med fuldt berettiget Sarkasme til, Dem, der støber Kuglerne, og mig, der skyder dem ud.«

Men det viste sig hurtigt, at Aaret havde flere Glæder i Behold for Jessen. Den 9. Marts 1888 døde Kejser Vilhelm I af Tyskland, og først i April lod hans Efterfølger, Kejser Frederik III, udstede Amnesti for en Række Forseelser, deriblandt Presseforseelser. I Henhold hertil blev Redaktør Jessen den 4. April løsladt og kunde vende tilbage til det Arbejde, hvor han saa længe havde været savnet.

Han gik da ogsaa omgaaende, fuld af Arbejdslyst og Arbejdsduelighed, i Gang med at sætte sit Præg paa Bladet igen.

Den 5. April henvendte Redaktør Jessen sig i Spidsen af »Flensborg Avis« til Bladets Lærerkreds med følgende, der sikkert ogsaa har interesseret Statsadvokaturen i Flensborg:

»Efter halvandet Aars tvungen Fraværelse vender jeg tilbage til mit Hjem og mit Blad.

I Mellemtiden har ogsaa Bladets første Medarbejder maattet tilbringe et Fjerdingaar i tysk Fængsel.

De Genvordigheder, der have ramt Bladet, ere ikke blevne uden Indflydelse paa dets Gang; men dets Stilling er urokket, og »Flensborg Avis« staar nu som før rede til at forsvare de danske Sønderjyders Tarv.

Bladets Venner have ikke svigtet det. De prøjsiske Domme have medført en stigende Udbredelse, saa at det i Vinter har haft flere Læsere end nogen Sinde før.

Den Støtte, der paa denne Maade er bleven Bladet til Del, har været saa meget mere nødvendig, som der i det sidste halvandet Aar ogsaa er udkommet en for den ubemidlede Befolkning indrettet mindre Udgaave, hvilken paa Grund af den billige Pris ikke bringer nogen Indtægt.

Dette lille Blad agter jeg senere at lade udgaa i noget mindre

Format hver Dag i Steden for, som hidtil, tre Gange om Ugen. Dernæst paatænkes Prisen for det yderligere nedsat, for at det kan blive en Gæst i de mest uformuende Hjem.

Skal dette Maal naas, og skal »Flensborg Avis« kunne løse den Opgave, at være ikke et tarveligt uselvstændigt Lokalblad, men en værdig Repræsentant paa Folkegrænsen for den nordiske Dagspresse, saa maa vi haabe paa vore Læseres velvillige Tilslutning og Understøttelse ogsaa i Fremtiden.

For den Tillid og Velvilje, som hidtil er vist »Flensborg Avis«, bringer jeg paa Sagens og Bladets Vegne vore Læsere min hjertelige Tak.

Flensborg, den 5. April 1888.

Jessen.«

Det er, som om alt det, Redaktør Jessen har gaaet og grublet over og planlagt i Fængselscellen, nu bryder paa og vil skaffe sig Luft i »Flensborg Avis's« Spalter. Til samme Nummer for 5. April 1888 har Jessen skrevet en Slags ny Programartikel, »Kampen for Danskheden«, der løber over mere end en Side og i de fire følgende Numre efterfølges af fire andre ledende Artikler, alle med den ved Tronskiftet i Tyskland ny opstaaede Situation for Øje og den sidste endog — noget helt nyt i »Flensborg Avis's« Historie — gengivet samtidig i tysk Oversættelse, saa ogsaa den tyske Presse og det tyske Publikum kan gøre sig bekendt med den. Og endelig forefindes, ligeledes i det første Nummer efter Jessens Hjemkomst, en ny Rubrik »Dagens Emner«, hvor Stof, der rækker ud over de daglige Nyheder, kan faa en mere fyldestgørende Behandling, og hvor Læserne snart lærte at søge de smaa polemiske Indskud i Hverdagens Ordskifte, som Jessen var en Mester i at give fra sig, godmodigt-drilagtige tit, hvor det gjaldt Meningsforskelle mellem vore egne, hvasse, bidende eller simpelt hen tilintetgørende, naar det var de andre.

Nu sandedes, hvad Overlærer Monrad i et Brev til Pastor Johansen, Odense, skrev den 10. April 1886, i Forbindelse med en forbigaaende Nedgang i Foreningen Dannebrog's Indtægter, som han finder »dobbelte beklagelig netop på et Tidspunkt, da jeg antager, at alle må være bleven klare over, at vi i Jessen har fundet og vundet den største åndelige Kraft i Retning af Penneførelse,

som endnu nogensinde er fremtrådt, siden Kampen for Moders-
målet begyndte for omtrent et halvt Århundrede siden«.

Det lønner sig at se lidt nærmere paa Artikelrækken 5.—10.
April 1888. Søndagen den 8. April udkom Bladet ikke.

»Kampen for Danskheden« har til Indgang nogle fyndige og
næsten faamælte Sætninger om Genforeningshaabet:

»Man skal haabe det bedste og berede sig paa det værste.

Det bedste er, om den nye tyske Kejser lader foretage en Af-
stemning i det danske Sønderjylland og gør Alvor af dets Gen-
afstaaelse til Moderlandet.

Det værste er, om vi endnu i uoverskuelig Fremtid maa sukke
under Fremmedherredømmet.

Vi skulle haabe paa, at Udløsningens Time snart maa komme;
men vi skulle ikke desmindre gøre os klart, hvorledes vi ere stil-
lede, saafremt den nuværende Tilstand skal vedvare, og hvad vi
bør gøre for at værgе os mod folkelig Undergang.

Vi ere tit blevne skuffede. Vi ville ikke hænge os saa fast i et
Haab, at vi, naar det skulde briste, savne Støtte og Fodfæste.
Gaar Haabet snart i Opfyldelse, skulle vi nok kunne tage imod
Glæden, selv om vi ere forberedte paa tunge Tider. Vi se altsaa
vor ublide Skæbne lige i Øjnene.«

Jessen opsummerer derefter de seneste tyske Fremstød mod
Grænselandets Danskhed.

Fra 1. April er det danske Modersmaal som Undervisnings-
sprog forsvundet ogsaa fra de nordslesvigske Landsbyskoler, og
kun nogle faa danske Religionstimer er tilbage. I Købstæderne
har Børnene i mange Aar ikke lært et dansk Ord i Skolen. Til
Paaske forsvandt den sidste danske Privatskole, Frøken Taubers
Pigeinstitut i Haderslev. Kirkeligt har man bragt det saa vidt, at
prøjsiske Gendarmer gaar rundt og samler Underskrifter til Ind-
førelse af tysk Kirkesprog, og Præster nordfra maa ikke holde
Gudstjeneste mere. Danske Skuespillere kan ikke som før faa
Lov til at optræde syd for Kongeaaen, og Foredragsholdere fra
Danmark gaar det jævnlige paa samme Maade. Der sker vedbli-
vende Domfældelser for at have sunget danske Sange.

»Saa er der omtrent kun een Ting tilbage til Hævdelse af vort
Folkeliv: Dansk Læsning. Gode oplysende Skrifter komme ud

iblandt Folk ved de af »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig« oprettede eller støttede Folkebogsamlinger. Desuden er der uddelt Sangbøger og et Par smaa Haandbøger i Historie og Geografi.

Dette er meget godt; men det forslaar ikke. Der kræves daglig Paavirkning. Danskhedens bedste Forsvarer er den daglige Budbringer mellem det danske Folk og dets fraskilte Brødre: Pressen.

Det maa atter og atter siges: Pressen er nu det uden Sammenligning vigtigste, ja, næsten det eneste Middel til Danskhedens Styrkelse og Hævdelse i Sønderjylland. Vore aandelige Hjælpkilder blandt os selv ere kun faa, og dog er det klart, at skulle vore Modstandere ikke have den Glæde at se den store danske Befolkning synke ned til en underordnet Race, over for de fremmede kun et Slags Borgere af anden Klasse, saa maa den holdes oppe og løftes paa Oplysningens Enemærker. Den maa gaa frem i Selvstændighed, Klarhed, Selvbevidsthed, Sammenhold, Samfølelse.

Pressen skal gøre mere end hævde Sproget, mere end styrke Folks Bevidsthed som Danske. Der trænges blandt Befolkningen til et fyldigt nationalt Livsindhold, et dansk Aandsliv.

Danskheden maa ikke sygne hen til at være et blegt Minde om Fortiden, en Troskab, som lidt efter lidt taber sin Genstand af Syne, en Harme, som kølnes, en Skrift, som der efterhaanden gror Mos over.

Skal den levende Danskhed bevares og vokse, da maa der øses af Livets rislende Kilder. Luftninger med Spirer fra Nordens Aandsliv maa fare hen over Sønderjylland.«

Hvad der skal gives Sønderjyderne, siger Jessen, er Delagtighed i det, der bevæger Sindene i det gamle Fædreland. Ud fra denne Erkendelse gaar han saa i Enkeltheder og fremdrager en Mængde aktuelle Spørgsmaal, som Offentligheden i Danmark er optaget af, den politiske Udvikling, de kirkelige Forhold, Kvindesag, Afholdssag, den grundtvigske Bevægelse, Folkehøjskolen osv. Han underkaster hvert Problem for sig en ædruelig og velvillig Vurdering og søger at afvinde det noget positivt, som ogsaa kan komme den sønderjyske Befolkning tilgode.

Om indre dansk Politik mener han, at den har man vel faaet

mere end nok af, omend ogsaa den kan give Grænsebefolkningen en gavnlig Lære:

»Thi trods al Kiv og Splid er det danske Folk dog uendelig lykkeligere, end om der ikke var nogen fri Rørelse iblandt det, om der herskede Stilstand og Død, om de eneste Magter, der stod over for hinanden, vare de smaas Trællesind og de stores Overmod, Kryberi for neden og Hykleri for oven.

Heller ikke det socialistiske Spørgsmaal i Kongeriget behøver at sysselsætte os videre, om vi end ogsaa paa dette Omraade lære at skatte Frihedens Gave. De danske Socialdemokrater kunne uhindret afholde deres Møder og Fester, deres aarlige Hovedfest endog paa Hovedstadens Kommuneland, uhindret drage i store Optog med Musik og Faner gennem Byen, og Følgen er, at de umulig kunne føle sig som borgerlig udstødte, som Statslivets Trælle. Friheden bryder Fanatismens Braad. De undlade ikke at arbejde for deres Overbevisning, og det have de Lov til; men de gøre det mere og mere paa lovhjemlet og regelmæssig Maade. Danmark trænger ikke til nogen Socialistlov.«

Vedrørende de kirkelige Forhold falder der nogle kortfattede Bemærkninger:

«Den danske Kirke er friere stillet end de fleste andre protestantiske Trossamfund. Tilmed vil der i Medfør af Grundlovens Ord om, at Folkekirkens Forhold ordnes ved Lov, med Tiden kunne ventes en ny selvstændig Kirkeforfatning. Alligevel har Kirkens Afhængighed af Staten affødt Frimenighedssagen, der, hvad man ellers vil mene om den, tyder paa, at frisk aandelig Bevægelse og ideelt Røre kan fæste Rod og faa Vækst i det danske Folk trods praktiske Ulemper og materielle Ofre. Og man ser, at Tidens Ligegyldighed ikke har kvalt den religiøse Alvor og inderlige Overbevisning hos en stor Del af Folket.«

Over for Kvindesagen er Jessen forstaaende:

»Forholdet mellem Kønnene har bragt nye Spørgsmaal frem. Kvindesagen er en saadan ny Sag, som man i Sønderjylland endnu ikke kender synderlig til. I Almindelighed vil man vel mene, at Sagens Forkæmpere tage fejl af Kvindens Kald i Livet; men man vil ikke kunne undlade at finde det smukt, naar mangan ung Kvinde, i Steden for at sidde og vente paa en Mand, prøver

sine Kræfter, tager Del i Livets Gerning og Kamp og derved udvikles og modnes til enhver Virksomhed, ogsaa naar hun faar den almindelige og bedste Lod at virke som Hustru, Moder og Hjemmets Vogter.«

Kampen mod Brændevinen er Jessen en absolut Tilhænger af:

»Meget er opnaaet ved de hertil sigtende Bestræbelser, som ogsaa have bredt sig til Nordslesvig og alt der have haft meget godt i Følge med sig.«

Men man kan ikke, siger Jessen videre, omtale Aandsmagterne i Nutidens danske Folkeliv uden at nævne Grundtvigianismen i dens ejendommelige Form som kirkelig-folkelig Retning:

»Uvenner klage over dens Uklarhed, dens Tilbøjelighed til Forvrøvling, dens Mangel paa Afstivning sammen med Paastaaelighed og Utilgængelighed for Grunde. Nogle af disse Paasagn ere ikke altid uberettigede; men der er en Ting, man aldrig bør glemme: Lasterne fly for Grundtvigianismen. Svir og Spil trives ikke blandt Grundtvigianerne, og Usædelighed indskrænkes, hvor de faa Overtaget. I det hele tør man sige, at den grundtvigske Bevægelse løfter og forædler Folket, fremmer dets Udvikling.«

Jessen advarer imod den Fare, der kan ligge i Isolation, at udsøge sig de bedste og skyde alle ubefæstede, usikre og sløve fra sig, hvilket ufejlbarligt vilde jage en stor Del af de lunkne og ligegyldige over til tysk Side:

»Om vi end ikke tør paastaa, at de grundtvigske Elementer, vi have iblandt os, altid have haft Held til at undgaa enhver Ensidighed, saa nyde de megen Agtelse, have paa sine Steder vist udrettet meget godt og ville, som vi haabe, blive vor Sag en udmærket Støtte i Fremtiden. Den danske Presse har derfor, om end ikke altid i lige høj Grad, søgt at give sine Læsere Oplysning om, hvad godt der kommer fra den grundtvigske Retning saavel her som i Kongeriget, og at vække deres Deltagelse herfor.«

Med Hensyn til den danske Folkehøjskole maa man ikke glemme, at Jessen ser den udefra og som den altid haardt arbejdende nok kan have syntes, at dens Elever var lovlige meget nydende. Men han forstaar godt, hvad den kan komme til at betyde for den sønderjyske Befolkning, og er rede til fordomsfrit at aner-

kende de Muligheder, den indebærer for at fæstne sønderjysk Ungdom i det danske:

»Paa samme Vilkaar«, viderefører han sine Betragtninger over den grundtvigske Bevægelse, »fortjener Folkehøjskolen stor Anerkendelse. Man kan mene, de samme Oplysningsbestræbelser kunde ogsaa være komne frem under en anden Form; men nu ere de engang komne paa denne Maade. Der er næppe noget andet Land i Verden, hvor den modnere Ungdom af den store Befolkning sysler saaledes med Historie og anden Oplysning, synger saa frejdig og glad historiske og fædrelandske Sange. Det er en Selvfølge, at dette er et uvurderligt Gode. Selv om den Paa-virkning, der paa Folkehøjskolen bliver Ungdommen til Del, er noget ensidig, kan dette ikke gøre den værdiløs. Meget vil rette sig senere i Livet. Den danske Folkehøjskole maa i Fremtiden kunne yde vor Sag en stærk Støtte ved at modtage og paavirke vor Ungdom nogen Tid i en Alder, der er særlig modtagelig for alle Indflydelser. Hidindtil har der ikke været Enstemmighed for det ønskelige i at sende vore unge Karle og Piger til kongerigske Folkehøjskoler, fordi der altid forelaa to mislige Muligheder. Saa længe Masseudvandringen til Kongeriget ikke var standset, kunde der være stor Fare for, at de unge, der først havde faaet Smag for Livet i Danmark, lod sig forlede til at blive der og saaledes gik tabt for Sønderjylland. Dernæst var, saa længe den indre politiske Strid i Kongeriget var saa skarp, som den har været i de senere Aar, den Fare ikke udelukket, at vor Ungdom kunde lade sig hilde i den lidenskabelige Forvildelse og derved vendes bort fra Hovedsagen, det nationale. Herefter vil ogsaa denne Fare, som vi haabe, blive langt mindre, og vi ville sandsynligvis i Fremtiden kun faa Grund til at anbefale den danske Folkehøjskole til vore Landsmænd.«

Her kan indføjes, at da Redaktør Jessen et halvt Aar senere, 17. Oktober 1888, i en ledende Artikel »Kampen for det danske Folkeliv i Sønderjylland«, igen sysselsatte sig med Folkehøjskolen, tog han klart til Orde for at lade den indgaa som et Led i Forsvaret for Grænselandets Danskhed:

»Tidligere har man kunnet nære nogen Betænkkelighed ved at sende de unge Mennesker hen til saa forandrede Forhold og en

til Dels ensidig Paavirkning: den Vejledning, der er god for Kongeriget, er ikke uden videre god for en Befolkning under et strengt præjsisk Regimente. Planter, der skulle vokse paa et for Vinden og Kulden udsat Sted, maa ikke opelskes i Drivhuse. Men jo mere det bliver den eneste Mulighed for vore unge Menneskers Udvikling gennem en levende Brug af Modersmaalet, at de sendes til en kongerigsk Folkehøjskole, jo mere ville vi alle være enige om at anbefale dette Middel.«

Jessen sammenfatter:

»Naar de Emner, der sætte Sindene i Bevægelse hos det danske Folk, ogsaa komme frem til frugtbar Drøftelse blandt den sønderjydske Befolkning, da vil denne yderligere føle sit Slægtskab med vore kongerigske Brødre og ved den fælles Aandsnæring faa ny Kraft til Selvopholdelse i Fremtiden.«

Redaktør Jessen har dog et lille Forbehold:

»Meningen er ikke, at bortset fra det fremmede Herredømme skulde alt andet netop være ens nord og syd for den foreløbige Grænse. Sønderjyderne have tilvisse deres Ejendommeligheder, der ikke genfindes paa samme Maade nord for Kongeaaen. Det vilde være unaturligt, om en egen forskellig Udvikling i flere Hundrede Aar ikke skulde have afsat særlige Spor. Og vi ville netop holde paa vor Ejendommelighed; thi den er vor Styrke. Det, der naturlig gror frem af egen Jordbund, er der mere Hold i end alt indført, selv om det kommer fra vore Frænder. Men vor ejendommelige sønderjyske Natur er i sin Kerne rent dansk. Derfor, jo mere vi blive os selv, des mere blive vi danske.«

Jessen havde en dansk-slesvigsk Arv at forvalte. Han vidste, at skulde Grænselandets Danskhed klare sig i den maaske meget lange Kamp, der forestod, saa maatte den have aandelig Ballast nordfra, men aldrig anderledes, end at den sønderjyske Befolkning ud i de videste Kredse følte den som noget naturligt tilegnet og helt som sit eget.

I Artiklen »Det nordslesvigiske Spørgsmaal«, 6. April 1888, henviser Redaktør Jessen til, hvorledes den tyske Rigskansler, Fyrst Bismarck, da denne den 19. Marts havde oplæst det første kejserlige Budskab fra Frederik III for den tyske Rigsdag og derefter takkede for den Deltagelse ved Vilhelm I.s Død, som

var udvist i de forskellige Lande, tog Anledning til særskilt at indflette nogle venlige Ord om Danmark, samt hvorledes »Kölnische Zeitung«, som man maatte formode officiøst, kommenterede Rigskanslerens Udtalelser til Fordel for et fornyet godt dansk-tysk Naboskab og ogsaa ellers lagde en velvillig Indstilling over for det nordlige Naboland for Dagen. Jessen sluttede heraf:

»Efter alt dette kan der, især naar man dertil lægger en hel Del Udtalelser i andre tyske Blade, ikke godt være to Meninger om, at man i Tyskland ønsker genoprettet et godt og nabovenligt Forhold til Danmark, og dette vil med andre Ord sige, at det nord-slesvigske Spørgsmaal atter kommer paa Bane.«

Den 7. April var den ledende Artikel viet Danmarks Konge, Christian IX, der Dagen efter fyldte 70 Aar.

Jessen hyldede i jævne Ord den danske Konge for hans ridderlige Væsen, hans stilfærdige og aabne Færd, der passede saa godt til den danske Folkekarakter, ligesom han strejfedes Tronskiftet i 1863 og de Ulykker for Land og Folk, der fulgte efter. Artiklen bragte de bedste Ønsker »fra alle, der, da han besteg sin Trone, vare den danske Krones trofaste Undersaatter«.

Artiklen af 9. April, »Kejser Vilhelms Eftermæle i Sønderjylland«, fortsætter Linjen fra den foregaaende.

Ingen vil vente, indleder Artiklen, at den gamle tyske Kejsers Hedengang skulde vække de samme Følelser hos de danske Sønderjyder som hos det tyske Folk eller især hos Prøjserne. Endnu lever den Mand, som i 1863 blev vor lovlige, retmæssige Hersker, og som er et Skud af den gamle Kongestamme, der i flere Hundrede Aar har hersket over vort Fædreland. Det er forstaeligt, at vi ikke har kunnet møde en ny Hersker fra et fremmed Land med den samme Hengivenhed som den, vi nærer over for Kongen af Danmark:

»Første Gang, Sønderjyderne hørte noget nærmere om Kong Vilhelm, var i 1864, vort Ulykkesaar. Hans Soldater trængte her ind i Landet som vore Fjender, mod hvem vore Fædre og Brødre stred og led. De prøjsiske Sejre vare vore Nederlag. Vore Hjerter blødte, hver Gang Prøjserne havde Grund til at juble. Kong Vilhelm kom her ind i Landet som vort Fædrelands Fjende. Vort første Indtryk kunde da ikke være Kærlighed. Alligevel var alle-

rede to Aar senere dette første Indtryk traadt saa meget tilbage, at gode nordslesvigske Mænd i en Forsamling i Haderslev udbragte et Leve for ham med jublende Hurraer. Det var ved en Fest i Anledning af Pragfreden af 1866. Der blev da udbragt en Skaal for Hs. Majestæt Kong Christian den Niende som vor henværende og fremtidige Konge og dernæst for Hs. Majestæt Kong Vilhelm den Første som den, der ved at underskrive Pragtraktaten med dens Paragraf 5 havde givet os Løfte om Tilbagevendelse til Danmark.«

Nye Følelser var saaledes i Færd med at fremstaa. Men de blev ikke varige:

»Vi Nordslesvigere have ikke haft Lejlighed til at lære Kejser Vilhelms store og gode Egenskaber at kende paa nært Hold. Ingen dansk Sønderjyde har nogen Sinde talt med Kejser Vilhelm. De Deputationer, der fra Nordslesvig have henvendt sig til den prøjsiske Konge for at takke for det i Artikel 5 givne Tilsagn om Tilbagevendelse til Danmark og senere for at bede om denne Bestemmelses Opfyldelse, ere ikke blevne modtagne. Heller ikke har Hs. Majestæt færdedes iblandt os. Efter 1864 har Kongen af Prøjsen kun en Gang været i Nordslesvig (1869), og da var Smerten over vor Adskillelse fra vort Fædreland endnu saa frisk, at Befolkningen holdt sig fjern. I Flensborg saa Hs. Majestæt kun næsten mennesketomme og flagløse Gader; i Sønderborg forekom Optrin, der kunde have medført slemme Retssager, hvis ikke Myndighederne eller Hs. Majestæt havde ønsket fuldstændig at neddyse Sagen; i Aabenraa blev der i al Hast kørt igennem Byen. Kong Vilhelm havde i sit Liv prøvet alt for meget baade af Yndest og Misyndest til ikke at være saa lydhør for Folkestemningen, at denne ikke kunne skjules for ham trods alle Myndighedernes Bestræbelser. Derfor har senere aldrig noget Medlem af det prøjsiske Kongehus været i Sønderjylland. Nordslesvigerne kunne ikke af egen Erfaring have nogen Dom om den afdøde Kejsers Personlighed, kun om hans Regimente.«

Jessen opfrisker, at »Flensborg Avis« i 1876 fremkom med det Ønske, »at det maatte blive forundt den bedagede Kejser at leve saa længe, at han kunde have den Glæde at udføre Paragraf 5 i

Pragfreden. Forsynet gav Kejseren en lang Levealder; men det dertil knyttede Haab gik desværre ikke i Opfyldelse.«

Men hvad der ikke er sket endnu, kan indhentes:

»I de tyske Avisers Eftermæle over Kejser Vilhelm er hans Omsorg for Folket og hans Pligttroskab i denne Henseende bleven stærkt fremhævet. Men den alderstegne Suveræn har naturligvis trods al Flid ej kunnet overkomme alt, ikke kunnet sætte sig ind i alle Enkeltheder. Vi danske Sønderjyder have aldrig mærket, at vore ulykkelige nationale Kaar have ligget den høj-salige paa Sinde. Vi maa tro, at det, vi have maattet døje i folkelig Henseende, ikke er kommet til Hans Majestæts Kundskab, da en saa pligttro Monark, der holdt saa meget paa gammel Loyalitet og Troskab, ogsaa vilde have æret disse Følelser hos os og med sin kejserlige Magt og Myndighed have modsat sig enhver Forulempelse af vor Folketarv, ethvert Forsøg paa Udryddelse af vor Folkeejendommelighed, enhver Genvordighed, der timedes os for vort Sindelags Skyld.

Der er endnu nogen Mulighed for, at Sønderjyderne ville faa særlig Grund til at prise Kejser Vilhelms Minde i Fremtiden. Man tør haabe, at den afdøde i sin sidste Vilje har nedlagt det Ønske, at hans Efterfølger, der turde være friere stillet, maatte opfylde Bestemmelsen i Pragfredens Artikel 5. At Østerrig har givet Afkald paa sin Ret til at kræve denne Opfyldelse, er ikke betydningsløst for Forholdet til denne Stat, men kan selvfølgelig ikke paa nogen som helst Maade hindre Tyskland i at gennemføre Bestemmelsen.«

I »Flensborg Avis« for 10. April 1888 følger saa den store og i mere end een Henseende interessante Artikel »Kejser Frederik og Paragraf 5«, der allerede ved sin Fremkomst i det danske og det tyske Sprog paakaldte Opmærksomhed langt ud over Nord-slesvigs Grænser. Redaktør Jessen tager sit Udgangspunkt i den Kendsgerning, at »Kölnische Zeitung« i sit Eftermæle over Kejser Vilhelm I erkendte, at Danmark ved Freden i 1864, som det udtrykte sig, »mistede ikke blot de tyske Hertugdømmer Holsten og Lauenborg, men ogsaa det danske Hertugdømme Slesvig«. Hvorefter han i Hovedsagen behandler det nordslesvigske Spørgsmaal militær-strategisk:

»Den vigtigste Grund, som fra tysk Side blev anført mod en Genafstaaelse af Nordslesvig, var den, at Tyskland ikke kunde undvære den militære Stilling ved Dybbøl og Sønderborg. Ligesom det trængte til Kiels Havn for Flaaden, trængte det til denne Landstilling for Hæren. Men siden den Tid er Dybbølstillingen fuldstændig nedlagt. Der gives nu nord for Ejderen ikke en Fæstning, ikke et Fort, ikke en Skanse. Med andre Ord: *Hele Hertugdømmet Slesvig ligger uden for Tysklands strategiske Grænse.*

I mange Aar var den Mening udbredt, at Hertugdømmernes Indlemmelse kun skulde være et Forspil til hele Danmarks Erobring. I tyske Skolebøger blev det lært, at Kongeriget Danmark var et tysk »Udenland«, der laa inden for Tysklands naturlige Grænser; tyske Aviser udtalte Haabet om, at de gennemgaaende tyske Jernbanevogne maatte føre det tyske Sprog med sig til Aarhus; i den almindelige Drøftelse hørte man idelig Antydninger om, at store Legemer tiltrækker de smaa, tyske Badegæster og lystrejsende lod sig forlyde med, at Øresund burde blive en tysk Vandvej. Man sagde, at Tyskland ikke kunde undvære de danske Farvande, især Storebælt. Det kunde ikke udsætte sig for ved given Lejlighed at se sin halve Flaade indespærret i Østersøen, den anden udelukket derfra. Det maatte have Ret og Raadighed over Søvejen mellem Østersø og Vesterhav. Over for Stormagternes Livsinteresser tier Spørgsmaalet om Ret og Uret. Anser Rusland den uhindrede Forbindelse med Middelhavet som nødvendig for dets Fremtid, og Konstantinopel som en Borgen for denne Forbindelse, saa vil og maa det vedblivende arbejde paa Tyrkiets Undergang. *Saafernt de danske Farvande vare nødvendige for det tyske Riges Trivsel, saa vilde der i Længden ikke blive spurgt, om det var ret eller ikke at ødelægge Danmark.*

Var Danmarks Undertvingelse kun et Tidsspørgsmaal, saa vilde det selvfølgelig være ikke blot ørkesløst, men ligefrem usømmeligt at styrke dets Haab om vedvarende Selvstændighed ved at give det Nordslesvig tilbage.

I de senere Aar er der sket noget, som gør det ikke blot muligt, men endog ønskeligt for Tyskland at lade Danmark bestaa som selvstændig Stat. Ved Anlægget af Nord—Østersø-Kanalen gennem Holsten skaffes der en ny Forbindelse mellem Østersø og

Vesterhav, en Vandvej, hvorover Tyskland og kun Tyskland alene har fuld Raadighed.

Med en forbavsende Kortsynethed har man i Danmark klaget over dette Kanalanlæg, fordi det vilde formindske den danske Mellemhandel og skade København som Transithandelsplads. I Steden for skulde man fryde sig og juble. Hvad har nogle Millioners Tab i Omsætning at betyde over for Spørgsmaalet om Landets Selvstændighed? Danmark kan efter sin Beliggenhed ikke have nogen anden varig Fjende end Tyskland. Saa snart det tyske Rige ikke mere trænger til det danske Land og de danske Have, turde Danmark under almindelige Forhold være sikret mod Erobringslyster hos sin sydlige Nabo.

Er Nord—Østersø-Kanalen færdig, saa vil Besiddelsen af Kongeriget Danmark langt snarere være til Skade end til Gavn for Tyskland. Hele Danmark vilde ligge uden for Tysklands naturlige strategiske Grænse og altsaa i militær Henseende være et byrdefuldt Tilhængsel, der netop paa Grund af sin store Kyststrækning vilde frembyde en Mængde Angrebepunkter.

Faar Danmark den danske Del af Hertugdømmet Slesvig tilbage, vil der aldrig kunne være Tale om, at det vil gaa i Ledtog med Tysklands Fjender. Tysklands Nordgrænse vil da være mere betrygget, end om det stødte til det aabne Hav.

Nord—Østersø-Kanalen udelukker Muligheden af, at hele Sønderjylland kan blive givet tilbage til Danmark, at den tusend-aarige Grænse mellem Tyskland og Norden, Ejderen, igen kan komme til at danne Skellet mellem de to Lande. Tyskland kan ikke tilstaa en anden Stat det Territorium, der støder lige op til Kanalen. Men denne er allerede betrygget, naar Tysklands Grænse ligger om end kun et Par Mil nord herfor. I strategisk Henseende vilde Tyskland godt kunne undvære hele Hertugdømmet Slesvig ned til Slilinjén.

Men vi Danske opgive alle historiske Krav og ere tilfredse, naar der bliver taget en Afgørelse efter Nationaliteten. Vi kræve blot Opfyldelsen af Paragraf 5. Sættes denne i Værk, vil Tyskland for bestandig have et Værn for sin Nordgrænse.

At Østerrig ved Overenskomsten af 11. November 1878 har givet Afkald paa sin Ret til at forlange Artikel 5 opfyldt, kan

ikke løse Prøjsen fra dets Forpligtelser. Det er ørkesløst at kives om, hvorvidt Danmark eller Prøjsens nordslesvigske Undersaatter have nogen juridisk Ret til at kræve Pragfredens Opfyldelse, — gjaldt det et Pengespørgsmaal, vilde vel Nordslesvigerne kunne anlægge Sag mod Regeringen, men ingen kan nægte, at *den moralske Forpligtelse er den samme som før*. Intet hæderligt Menneske vil dog vel paastaa, at Danmark har mistet sin Adkomst til Nordslesvig, fordi en dansk Kongedatter er bleven gift med en fordreven tysk Kongesøn og Kronprins.

Vi skulle ikke ransage Grundene til, at den hensovede tyske Kejser Vilhelm har undladt at sætte Genafstaaelsen af Nordslesvig i Værk. Men har den hedengangne fejlet i dette Stykke, saa vil hans ophøjede Efterfølger hædre sin Faders Minde ved nu at opfylde det Nordslesvigerne i Pragfreden givne Tilsagn.

Man priser Tyskland som en Fredsmagt. Men vi giver ikke meget for, at en Stat, der har gjort store Erobringer, ønsker Fred i en Del Aar for at fordøje de nye Indlemmelser, sammensmelte de uensartede Bestanddele. *Et usvigeligt Tegn paa Fredskærlighed vilde det derimod være, om den store Militærmagt øvede en Retfærdighedshandling over for en lille og svag Nabo.*

Uden for Tyskland billiger man ingen Steder den Tvang, der udøves mod det danske Folkeliv i Sønderjylland. For et Par Aar siden betegnede det imod Tyskland saa velsindede Verdensblad »Times« Nordslesvigernes Klager som »en Smerte og Lidelse i Evropas Øren« (»a pain and affliction in the ears of Europe«), Tyskland kan være overbevist om, at hele Verden vilde betragte det som en ædel og højmodig Handling, om det nu, da det staar i sin fulde Magt, vilde opfylde sin Pligt imod sit lille nordlige Naborige.

Hans Majestæt Kejser Frederik af Tyskland vilde paa ingen smukkere Maade kunne indvie sin Styrelse af Prøjsens og Tysklands Skæbne end ved at genafstaa den danske Del af Slesvig. I den Tilstand af Sygdom og Lidelse, hvori den høje Hersker befinder sig, tør vi næppe tænke paa at besvære ham med Deputationer eller Masseadresser. Skulde, som det tør haabes, Hs. Majestæt blive Herre over den frygtelige Sygdom, hvoraf han er hjemsøgt, da ville Nordslesvigerne visselig ikke undlade at gøre

Forsøg paa i dybeste Ærbødighed at nærme sig Kejser Frederiks Trone for at bønfalde Hs. Majestæt om at bøde paa Fortidens Uret.«

Det var ikke Redaktør Jessen alene, der nærrede Haab om, at Regentskiftet i Berlin vilde føre en Bedring med sig for Danskheden, hvad enten det nu blev paa den ene eller den anden Maade. Han gav kun Udtryk for, hvad der paa den Tid rørte sig i den sønderjyske Befolkning, omend han gjorde det med større Udsyn og mere Vægt end nogen anden. Det havde længe været kendt, at Kejser Frederik III følte sig nær knyttet til frisindede tyske Kredse, og ogsaa der ventede man sig meget af hans Overtagelse af Regeringen. Der var i Nordslesvig Planer fremme om gennem en Deputation at forebringe den nye Kejser den danske Befolknings Ønsker. Men Gustav Johannsen maatte fra Berlin meddele³⁾, at Kejserens Helbredstilstand var af en saadan Art, at »han har frabedt sig alle personlige og skriftlige Henvendelser, som ikke berører de allernødvendigste Statsaktioner, og da en Henvendelse fra Nordslesvig næppe vil blive regnet blandt disse, formener Hans Lassen og jeg, at vi bør vente til bedre Tider«. Ogsaa Tanken om en Masseadresse blev drøftet, og Skrumsagers Hustru i Københoved fremsatte Forslag om et Bønsskrift til Kejserinden fra de nordslesvigske Kvinder. Men den dødssyge Kejsers Tilstand hindrede, at noget af det blev virkeliggjort.

Det var da med virkelig Bedrøvelse, de danske Nordslesvigere efter et Fjerdingaars Forløb modtog Budskabet om, at ogsaa Kejser Frederik III var afgaaet ved Døden.

Redaktør Jessen skrev i en Løbeseddel til »Flensborg Avis« paa Kejserens Dødsdag, den 15. Juli, at den afdøde, der som Kronprins deltog i Felttoget mod Danmark i 1864, dengang ikke billigede Bismarcks Politik i det sønderjyske Spørgsmaal:

»Mens Efterretningen om Kejser Vilhelm den Førstes Død ikke formaaede at fremkalde Sorg blandt den danske Befolkning i Nordslesvig, saa ville de danske Sønderjyder modtage dette nye Dødsbudskab med den Ærbødighed og Deltagelse, som skyldes en ulykkelig Skæbne.«

Og en ledende Artikel den 16. Juni i »Flensborg Avis« sluttede med disse Linjer:

»Blandt de af Prøjsen efterhaanden undertvungne Nationaliteter følte Kejsers Frederiks korte Regeringstid som en Lettelse. Selv om en Befolkning har mistet sin Selvstændighed eller sit Tilhørsforhold til sit Hjemland, kan den dog, omend ufuldkomment, leve sit eget Liv, naar der undes den Frihed dertil. Man satte til Kejsers Frederik det Haab, at han gerne vilde øve Retfærdighed mod alle, selv om han ikke fuldt ud kunde bøde paa alle i Fortiden begaaede Fejl. Man haabede desuden paa, at han som en Mand, der stod ved sit Ord og opfyldte givne Tilsagn, ogsaa vilde mindes saadanne Forpligtelser, som vare indgaaede af Regeringsmagten, før han besteg Tysklands Kejserskrone. Derfor er Budskabet om Kejsers Frederiks Død ogsaa hos os blevet mødt med Ærbødighed og Deltagelse.«

Upaavirket af Regentskifterne i Tyskland og de Muligheder, der en Overgang syntes at aabne sig for en Kursændring ogsaa med Henblik paa Nordslesvig, var Redaktør Jessen i høj Grad optaget af det iværksatte Forsøg paa at skaffe den lille Udgave af »Flensborg Avis« Indpas ikke mindst i Sognene langs Sproggrænsen, et Forsøg, der fik et over al Forventning heldigt Udfald.

Den 21. April 1888 indeholdt »Flensborg Avis« en Notits om, at fra denne Dato vilde »Flensborg Tidende« og »Tønder-Bladet« udkomme under Titlen »Det lille Blad« i lille tospaltet Format, men til Gengæld hver Søgnedag og fra 1. Juli til betydelig nedsat Pris. I Juni udsendtes Prøvenumre til Uddeling blandt interesserede. Prisen var sat til 60 Penning pr. Fjerdingaar foruden Postpenge, 15 Penning, og Ombæringspenge, 40 Pg. For den, der selv hentede Bladet paa Posthuset, kom det til at koste 75 Penning for hele Kvartalet.

»Det lille Blad indeholder ikke meget«, indrømmer Jessen, »det er sandt, og Folk, der ere vantede til store Aviser, ville maaske med et Smil se paa de korte Spalter; men er Bladet, som dets Navn siger, lille, saa vil det være saa meget lettere at faa læst, og for Læsere, der ellers ikke faa nogen Avis mellem Hænderne og ere uvante med det Slags Læsning, vil der være Stof nok til lidt Eftertænkning og Samtale hver Dag.«

»Ingen Hjælp er bedre end den, der kommer hver Dag«, skrev

Jessen en anden Gang. »Kunne vi opnaa, at saa godt som alle danske Folk hver eneste Dag faa dansk Læsning til deres Hjem, og at den der modtages med Glæde, saa ville de fremmedes Anstrengelser for at udrydde Folkets Sprog være forgæves. Naar der af nærværende Tidende er foranstaltet en mindre Udgave, som under Titlen »Det lille Blad« hver Dag bringer et Udvalg af Nyheder, blandede Meddelelser og Kundgørelser, og naar Prisen for dette lille Blad er sat saa lavt, at der maaske næppe nogensteds findes et daglig udkommende Nyhedsblad til denne Pris, saa er Formaalet hermed først og fremmest det, at kæmpe mod det tyske Sprogs Fremtrængen og bevare den danske Befolkning og dets Modersmaal for hinanden.«

Det fremhæves, at de, der har bestilt Det lille Blad, næsten alle er Abonnenter, som indtil da ikke har læst nogen dansk Avis. Og med berettiget Stolthed: Det er ny Jord for den danske Bladlitteratur.

Intet Under, at Redaktør Jessen følte sig højlig opmuntret, efterhaanden som Hvervekampagnen bragte Resultaterne i Hus. I Brev til Pastor Mørk Hansen, Vonsild, af 29. Avgust 1888 delagtiggør han denne i, hvad der allerede er opnaaet:

»Jeg tænker, De deler noget af den Interesse, den Iver og Glæde, der optager mig i disse Dage. Jeg kan ikke lade være at glæde mig ved Tanken om, at Virksomheden hernede dog ikke er aldeles forgæves. Da jeg kom hertil for 6 Aar siden, havde »Flensborg Avis« i Flensborg Amt uden for Flensborg 28 Abonnenter. Hvis det var bleven ved i den Gænge, var Bladet naturligvis død af Tæring. Nu have vi dog i Flensborg Amt uden for Byen nogle og firsindstve Abonnenter, hvoraf dog en Del er Fri-læsere. Tilmed er Abonnementet i selve Byen steget noget op over 150, og dertil kommer saa det lille Blad, som i denne Tid er min Kæphest. Vi giver det frit til alle, der ville have det, i September Maaned. Der har hidindtil meldt sig 350, deriblandt nogleogfirsindstve i Egne, hvor der kun læres Tysk i Skolen, og hvor der, med Undtagelse af Bov Sogn, ikke er lært et Ord Dansk siden 1864. Jeg haaber, det lille Blad til Vinteren vil faa henimod 1000 Abonnenter, og vel at mærke alle i Sønderjylland og ikke mindre vel at mærke en meget stor Del i de udsatte Egne mel-

lem Flensborg, Graasten og Tønder. Jeg kan ikke lade være at fortælle Dem et Eksempel paa vor Fremgang. Da jeg kom hertil for 6 Aar siden, havde »Flensborg Avis« i Hokkerup Postdistrikt (det er temmelig stort) alt i alt 5, siger og skriver fem Læsere, nu derimod 25. Hertil kommer det lille Blads 7 Friabonnter og 9 betalende Abonnter. Til Vinter faa vi nok Tallet op til 25, saa at der i dette Distrikt vil komme 50 i Steden for — som for 6 Aar siden — 5 danske Blade.

Da jeg satte det lille Blad i Værk, spaaede mange, at det vilde skade det store Blad og næppe kunne komme frem; men det er gaaet godt. Ideen med at lade flere Hundrede Mennesker faa Bladet gratis nu i September Maaned vil, da det jo koster mig ikke saa lidt, vistnok forekomme Folk noget forfløjen; men jeg haaber, at Resultatet vil blive godt.

Hvad Hjertet er fuldt af, løber Munden over med. Da jeg nu er optaget af alt dette i disse Dage, maa De foreløbig nøjes dermed. Jeg havde ellers haft megen Lyst til at skrive noget om vor Sag i det hele; men det maa nu vente til en anden Gang.«

Den 9. Oktober kan »Flensborg Avis« melde, at der indtil da gennem Postvæsnet er anmeldt 933 Abonnter paa Det lille Blad, hvortil kommer Byabonnterne, 149 i Flensborg, 45 i Tønder og 60 i Løgumkloster samt nogle Friabonnter, saa det samlede Oplag nu er op imod 1300 Eksemplarer. Til Flensborg Landdistrikt og de tilstødende Distrikter Krusaa, Padborg og Faarhus gaar der 78 Eksemplarer. Til Tinglev er der bestilt 51, til Bylderup-Bov 46, til Tønder Landdistrikt 54, til Møgeltønder 45, til Højer 59, til Graasten 65 og til Broager 59 Eksemplarer. »Naar man betænker, at alle disse Distrikter ligge enten ved Flensborg Fjord eller nær op til Afstemningsgrænsen fra 1867, og at Hovedavisen i flere Distrikter er mere udbredt end den mindre Udgave, saa kan man ikke nægte, at der viser sig at være en god Jordbund for de danske Blade hernede.«

Kun syd for Flensborg havde man ikke formaaet at gøre nævneværdige Fremskridt endnu.

En halv Snes Dage senere var Det lille Blad gaaet saa stærkt frem i Udbredelse, at det daglige Oplag var paa henimod 1500

Eksemplarer. Og ved Udgangen af Oktober kunde man henlede det averterende Publikums Opmærksomhed paa, at »Flensborg Avis« sammen med »Vestslesvigs Tidende« og »Det lille Blad« hver Dag blev trykt i et Oplag paa 3600 Eksemplarer og saaledes havde indtaget Pladsen som det mest udbredte danske Blad i Nordslesvig.

Men Redaktør Jessens Iderigdom syntes dette Aar næsten uudtømmelig. Første Gang, han udvidede »Flensborg Avis«, var i 1885. Den 9. November, vi befinder os vedvarende i 1888, gik Hovedudgaven over til et nyt og større Format, fra fire brede Spalter til seks normale.

»Nu skal det prøves«, opgjorde Jessen, »med et stort Blad. Den sejge udholdende Danskhed fortjener at faa et Organ, der ogsaa i ydre Henseende kan tage det op med de tyske Aviser. Det bør ikke være saaledes, at danske Folk for at faa tilstrækkeligt Læsestof i et hjemligt Blad skulle ty til en tysk Avis, eller at de der skulle søge de nyeste Nyheder.«

Den 1. December endelig udsendtes en ny Særudgave for Aabenraa Amt, »Aabenraa Avis«, med cand. math. Nik. Andersen som Medredaktør. Bladet havde efterhaanden faaet en Del Holdere længere nordpaa, og det maatte med Tiden føre til, at der blev taget noget mere Hensyn til denne Andel af Læsekredsen, ganske bortset fra, at dets nærmeste østlige Opland i sig selv var for trangt, hvis det skulde løse den Opgave langs Sproggrænsen, som det havde paataget sig. I Løbet af kort Tid naaede det samlede Oplag dermed op over 4000 Eksemplarer.

Denne sidste Udvidelse gik nu ikke helt stille af, idet »Dannevirke«, der i en Aarrække havde haft Særudgaven »Freja« i Aabenraa, følte sig gaaet for nær og rettede kraftige Angreb paa »Flensborg Avis«, som det antog havde modtaget Understøttelse andensteds fra til at finansiere saavel »Det lille Blad« som det ny større Format og »Aabenraa Avis« med. Jessen svarede, at »Dannevirke« i Halvfjerdserne og Firserne tre Gange havde udvidet sit Format, to Gange nedsat sin Abonnementspris og Aaret i Forvejen, da to af »Flensborg Avis's« Redaktører sad i Fængsel, sendt Prøvenumre omkring i »Flensborg Avis's« og »Vestslesvigs Tidende's« bedste Opland. I øvrigt:

»Vi skulle nu afgive følgende fyndige Erklæring.

Til den i denne Tid iværksatte Udvidelse og Udbredelse af »Flensborg Avis« har Bladet hidtil ikke modtaget en Skillings Understøttelse fra nogen som helst Side, og til den i Eftersommeren skete Udvidelse og Udbredelse af »Det lille Blad« have vi i alt modtaget en Sum af 30 M. — siger og skriver tredive Rigmærk. Disse Penge have vi ganske rigtig modtaget »andensteds fra«, nemlig nede fra Hjertet af Tyskland fra en derboende født Flensborger, som bad os for disse Penge at uddele 10 Frieksemplarer af »Det lille Blad« i et Aar til ubemidlede Folk i Nærheden af Sproggrænsen.«

Det er muligvis Eftervirkninger af dette Mellemværende, der dukker op i et Brev fra Redaktionssekretæren ved »Dannevirke«, Jessens tidligere Kollega ved den danske Realskole i Haderslev, M. C. Mathiesen, naar denne i Juni 1889, efter at Overlærer Monrad er afgaaet ved Døden, i et Brev til Pastor Johansen, Odense⁴) kan lade en vis Modvilje mod Redaktør Jessen komme til Orde:

»Ved Monrads Død har der straks rejst sig to Spørgsmaal — ja, de bleve vel diskuterede forinden —, nemlig, hvem skal indtage hans Plads i Sprogforeningen, og hvem skal være hans Eftermand som Redaktør af »Nordslesvigsk Søndagsblad«? Gik det efter vor gamle Doktors [Fysikus Madvig] Hoved, saa var Sagen klar nok; han sætter saa megen Pris paa og har saa rodfæstet Tilid til Jessen, at han ubetinget vilde overlade ham begge Dele. Men Doktors Mening synes ikke at være almindelig og afgjørende. Om det desuagtet vil lykkes ham at gjøre den gjældende for den førstnævnte Parts Vedkommende, vil vise sig paa Sprogforeningens Generalforsamling den 2. Juli. Foreløbig tror jeg ikke, at Jessen vil blive valgt; han er herovre langt fra saa anerkjendt og beundret som i Danmark, hvor man dømmer paa Afstand og efter den Maade, hvorpaa han forstaar at gjøre sig bemærket.«

Maaske har Redaktør Jessen aldrig faaet Kendskab til sin gamle Kollegas lidt uvenlige Bemærkninger om ham. Men selv om saa var, vilde han ikke have opholdt sig alt for længe ved dem. Sikkert er, at da »Dannevirke's« Ejer, Dyr læge Bjørnshauge, Aabenraa, omkring Aarhundredskiftet af national-politiske Aar-

sager gjorde det umuligt for Mathiesen at forblive ved Bladet, gik Jessen ufortøvet og uopfordret i Brechen for ham.

Ogsaa inden for den tyske Presse lagde man Mærke til den Energi, hvormed »Flensborg Avis« blev ledet, og den Fremgang, Bladet havde haft. Mod Slutningen af November 1888 bedømte »Berliner Tageblatt« Stillingen i Omraadet op mod den danske Grænse saaledes (gengivet efter »Flensborg Avis«):

»I Nordslesvig gaas der i den senere Tid frem imod Danskheden med stadig større Bestemthed. Sjælden har vel Tallet paa de udviste været større end netop i de sidste Maaneder. Ikke mindre end tre Skoler ere nylig blevne lukkede; foruden Haandgerningsskolen i Haderslev er den under Ledelse af Frøken Tauber oprettede Undervisningsanstalt for voksne unge Damer og Privatskolen i Hoptrup blevne ophævede. Afskaffelsen af Dansk i Almueskolen er umiddelbart forestaaende. Lige over for disse Forholdsregler bliver dog en Støtte urokket: den danske Presse; den er nu bleven Danskhedens Hovedstøtte og hviler i ganske fortrinlige Hænder. Nye Organer udkomme, øjensynlig udvider Læsekredsen sig, ikke fordi Nordslesvigeren er ude af Stand til at læse en tysk Avis, men fordi han vælger den interessanteste Læsning. Her burde Øksen lægges ved Roden af Stammen, ikke ved at indføre Undtagelsesbestemmelser mod den danske Presse, saaledes som tyske Organer forlange det paa deres magelige Maade, men ved at skabe en værdifuld tysk Læsning, som formaar at holde Protestbladene Stangen.«

Over tyve Aar senere, da et Ordskitte mellem den daværende Professor Valdemar Ammundsen, København, og Professor Martin Rade, Marburg, i det af denne udgivne Organ »Die Christliche Welt« i 1909 havde draget cand. Johs. Tiedjes skelsættende Afhandling »Tilstandene i Nordslesvig« efter sig, blev denne Værdsættelse af den dansk-slesvigske Presse gentaget.

Ganske vist mente Tiedje som tysksindet Nordslesviger at burde rette haarde Anklager mod den danske Presse syd for Kongeaen paa Grund af dens national-politiske Tendens. Men den var trods det, erkendte han, den største bærende Kraft i dansk Kulturliv i Nordslesvig. Alt Foreningsarbejde stod langt tilbage for, hvad den udrettede, og dens Avtoritet svarede hertil. Den be-

tjener, skrev han, den ligesindede Læser med et kulturelt Udvalg af hele det nordiske Aandsliv, som fra et redaktionelt Synspunkt maatte aftvinge Beundring. End ikke en vred Fjende saa sig i Stand til at miskende, at den tjente en aandelig myndig, ædel og sædelig ren Familiekulturs høje Ideal, og at den i saa Henseende havde øvet noget stort mod den sønderjyske Befolkning. Det var i Virkeligheden den, der havde bevaret det danske Folkesprog og dermed, i alt Fald forbigaaende, holdt Befolkningen tilbage fra sædelig og kulturel Nedgang.

Tiedje glemte heller ikke at anerkende »Flensborg Avis's« mønsterværdige Behandling af det danske Sprog, hvor Bladet gjorde sig fordelagtigt gældende fremfor mange Dagblade i selve Danmark.

Da denne Afhandling blev skrevet, var Redaktør Jessen faa Aar i Forvejen afgaaet ved Døden. Men ingen sønderjysk Pressemand har mere end han bidraget til, at en saadan Karakteristik af den dansk-slesvigske Presse og dens Betydning har kunnet gives af en national Modstander. Han blev i en forholdsvis ung Alder baade bladteknisk og journalistisk dens ubestridte Foregangsmand, dens store Navn og inden for denne Presse et helt Slægtleds Læremester.

MOD KAMP PAA TO FRONTER

Fra tysk Side blev der i 1888 foretaget et særligt Fremstød over for den sønderjyske Danskhed, som fik langtrækkende Virkninger.

Selve Juleaften bragte et Telegram Meddelelse om, at der var udstedt en af den præjssiske Kultusminister stadfæstet Forordning af Overpræsident v. Steinmann i Slesvig, hvorefter der fra 1. April 1889 i samtlige nordslesvigske Landsbyskoler skulde indføres tysk Undervisningssprog i alle Lærefag, Religionsundervisningen undtaget. Den vilde i Sogne med dansk Kirkesprog foregaa paa Dansk, for saa vidt det tyske Sprog ikke allerede var kommen til Anvendelse. Dog kunde Regeringen, hvor der inden for Kommunen fremkom Ønske herom, ud fra en Bedømmelse af de stedlige Forhold give Tilladelse til, at ogsaa Religionsundervisningen blev tysksproget.

Det blev endvidere paabudt de præjssiske Skoleinspektører og Lærere i Samkvem med Børnene at betjene sig af det tyske Sprog samt at agte paa, at Tysk ogsaa mere og mere kom i Brug ved Samtale mellem Børnene indbyrdes.

Julemorgen offentliggjorde »Schleswiger Nachrichten« med synlig Glæde den nye Forordning, og den 27. December, i det første Nummer af »Flensborg Avis« efter Helligdagene, havde Redaktør Jessen ogsaa sin Kommentar tilrede. Under Overskriften »Et præjssisk Julebudskab« gengav han den opsigtvækkende Forordning og klargjorde yderligere, hvad dens Indhold gik ud paa:

»Ifølge denne Forordning vil altsaa al Undervisning i Skolerne blive givet paa Tysk uden for Religionstimerne. Hvor der fore-

løbig vedblivende er dansk Religionsundervisning, skal der dog ikke gives danske Sprogtimer. Med andre Ord: Børnene skulle have danske Religionstimer uden i Skolen at lære at læse Dansk.

Naturligvis læse de saa Salmerne paa følgende Maade, hvad man alt kan høre paa flere Steder: Guds Ohrt det er fort Arvegots (Guds Ord det er vort Arvegots), Sohm dæhn giltne Sol frembrider (Som den gyldne Sol frembryder), Fachner up, en Stemme bider (Vaagner op, en Stemme byder) osv. Det er Opbyggelse.

Der kan anordnetes Religionsundervisning paa Tysk, hvor Ønsket derom kommer frem i selve Kommunen. Der behøves, vel at mærke, ikke Flertal for et saadant Ønske. Med andre Ord: Hvor en Gendarm og en Jernbanefunktionær (der jo høre med til Kommunen) ansøge om tysk Religionsundervisning, kan dette bevilges.

Skoleinspektørerne, d. e. Præsterne, og Skolelærerne skulle sørge for, at Børnene (der er ganske tydeligt underforstaaet: ogsaa uden for Skolen) altid tale Tysk med hinanden.«

I det paafølgende Nummer af Bladet er Jessen straks ude om at finde Udveje til at afparere det tyske Fremstød, saa vidt det er gør ligt.

Det Julebudskab, siger han, som Prøjserne denne Gang har sendt os, vil ikke have undladt trindt omkring at vække Mismod og Sorg. »Hvor meget man end har været forberedt derpaa, hvor ofte denne Foranstaltning end har været bebudet: den fuldbyrdede Kendsgerning vil dog virke som et haardt Stød for mange Hjerter.«

Alligevel er Stillingen ikke uden Lyspunkter. Hvor tit man end har bestræbt sig for hidindtil ad frivillig Vej at faa indført udelukkende tysk Undervisning i Skolen, saa er det kun faa Steder lykkedes at opnaa det tilsigtede:

»Der maatte Tvang til.

Dette er og skal for alle Tider være vor Stolthed: Kun ved Magtbud, kun ved Tryk og Tvang kunde det danske Sprog trænges ud af Sønderjyllands Skoler... Nu staa altsaa de danske Sønderjyder over for den Kendsgerning, at deres Børn herefter ikke ville lære at læse eller skrive deres Modersmaal i Skolen.

Hvis Forældrene ikke ville have, at deres Børn skulle vokse

op uden at kunne læse eller skrive deres eget Sprog, uden i Fremtiden at kunne læse Breve fra Forældrene eller skrive Breve, som Forældrene kunne forstaa, saa maa de nu selv sørge for at lære de smaa at læse og skrive Dansk.«

Og som sædvanlig var der hos Redaktør Jessen ikke langt fra Ord til Handling.

Sprogforeningen har i længere Tid, skrev han, paatænkt at udgive en for sønderjyske Børn beregnet Stave- og Læsebog. Men da der vil hengaa nogen Tid, før en saadan Bog kan udkomme, og for at tilvejebringe en Nødhjælp i denne Ventetid, vil Jessen med det første i Form af et Tillæg til »Flensborg Avis« udsende en lille dansk ABC-Bog, ligesom han ogsaa bebuder Udsendelsen af en lille Samling Viser og danske Sange. Begge Dele blev omgaaende sat i Værk, og i sidste Halvdel af Januar kom Visebogen med 59 Numre, deraf 24 Børnviser og Lege, 18 religiøse Sange og 7 kendte Fædrelandssange.

Den udsendtes først med »Flensborg Avis« i et Antal af 4000 Eksemplarer, senere ogsaa med de andre danske Blade. I heftet Tilstand solgtes den for 10 Penning. Sidst i Februar var Børnesangbogen spredt ud over Nordslesvig i c. 12,000 Eksemplarer.

Det viste sig hurtigt, at Sangbogen kom Regeringen i Slesvig meget paatværs. I Marts kunde et af de tyske Blade i Flensborg oplyse, at Regeringen i Slesvig havde befalet Kredsskoleinspektørerne i Nordslesvig at skride ind imod Sangbogen, og Kredsskoleinspektørerne havde derfor tilstillet deres Skolelærere følgende Skrivelse:

»Ifølge Bladmeddelelser er der for kort Tid siden af Redaktionen af »Flensborg Avis« udgivet en dansk Sangbog med nationaldanske Sange, saasom blandt andre »Den tapre Landsoldat«, under Titlen »Sangbog for Børn«, som skal være bleven udbredt blandt Skoleungdommen i de nordslesvigske Kredse. For at man saa meget som muligt kan modarbejde Udbredelsen af denne Sangbog, henleder jeg paa den kongelige Regerings Vegne de Herrer Læreres Opmærksomhed derpaa og anmoder Dem om straks at fratage Skolebørnene disse Sangbøger, naar de tages med i Skolen eller paa Skolevejen.«

Redaktør Jessen ledsagede denne Meddelelse om den forfulgte Visebog med en Indsigelse:

»Hvis det er rigtigt, hvad »Flensburger Nachrichten« for et Par Dage siden har meddelt, at de nordslesvigske Kredsskoleinspektører efter Regeringens Ordre har befaleet de dem undergivne Skolelærere at fratage Skolebørnene »Flensborg Avis's Sangbog for Børn«, saafremt de tage den med i Skolen eller paa Skolevejen, saa foreligger der et ganske ejendommeligt Eksempel paa Regeringens Opfattelse af Ejendomsretten. Hvis Børnene for deres egne eller Forældrenes Penge have købt sig en Visebog, eller hvis en Mand, der selv har købt en Del Eksemplarer, har foræret dem den, saa turde det dog være tvivlsomt, om Domstolene i Tilfælde af en Klage vilde give Skolelærerne og deres overordnede Medhold, naar man tvang Børnene til at udlevere Bogen. Det kan selvfølgelig forbydes Børnene at tage Visebogen frem i Skolen, og man vil naturligvis forbyde dem at synge af den paa Legepladsen, men til at undersøge deres Lommer og konfiskere de Bøger, der forefindes, har man formentlig ikke nogen Ret. For øvrigt undgaas enhver Konflikt jo let, naar Børnene beholde deres Bøger i Hjemmet.«

Imidlertid var et Par nævenyttige Lærere i Højer, Riggelsen og Frölich, allerede før Regeringens Henvendelse forelaa, paa egne Vegne gaaet i Aktion mod den frygtede Børnesangbog.

»Flensborg Avis« kunde herom fortælle, at nogle Drengene, der havde faaet Sangbogen, gik med den i Lommen, da de var i Skole. Det blev af nogle Kammerater fortalt til Degnen, og denne opfordrede alle, der var i Besiddelse af Bogen, til at komme frem med den. De Bøger, som fandtes, blev puttede i Kakkelovnen. Derefter fik Børn, der havde Sangbogen hjemme, Ordre til at gaa hjem og hente den. Nogle kom tilbage med Bogen, mens andre mødte med den Besked, at Forældrene ikke vilde udlevere den. De Bøger, der var hentet, blev nu ligeledes, til Tonerne af Slesvig-Holsten-Sangen, kastet i Kakkelovnen og brændt.

Da »Flensborg Avis« med god Grund betegnede det forefaldne som utilbørligt, fremkom der kort efter Meddelelse om et tysk Møde i Højer, hvor Sognepræsten, Pastor Schmidt, havde tilraadet de delagtige Lærere at anmode Statsadvokaten om at rejse

Sag mod Bladet, idet Lærerne paastod, at Børnene havde afleveret Sangbøgerne frivilligt. Statsadvokaten har formodentlig ikke været helt opbygget af Affæren. Den fremsendte Anmodning blev i alt Fald afvist, og Lærerne saa sig derefter, hvis de vedblivende vilde følge den fromme Mands Anvisning, nødsaget til at rejse Privatklage.

Sagen forhandlede den 2. Maj 1889 for Bisidderretten i Flensborg. Retsforhandlingen begyndte med, at Formanden, Amtsdommer Aye, spurgte den indklagede, Redaktør Vrang, om hans Alder, og da Vrang svarede paa Dansk, forlangte Amtsdommeren, at han skulde tale Tysk, hvilket han havde vist sig i Stand til ved en tidligere Retsforhandling. Paa Vrangs ogsaa paa Dansk afgivne Besværing over, at forrige Gang var der af den offentlige Anklager gjort Bemærkninger om hans Tysk, sprang Amtsdommeren op fra sin Plads og raabte: De maa tale Tysk! Har De forstaaet!

Under den fortsatte Forhandling henholdt Vrang sig til en forud indgivet skriftlig Erklæring og tilbød at føre Bevis for, at Børnene havde faaet Ordre til at hente Sangbøgerne og udlevere dem.

Advokat Løhmann, der fungerede som Klager, fremlagde et Eksemplar af Sangbogen for Retten og mente, at Overskriften til den første Sang, »Sønderjysk Vuggevise«, tilstrækkeligt karakteriserede Bogens Tendens, der ogsaa fremgik af Sange som »Dengang jeg drog afsted«, »Kong Christian stod ved højen Mast« og den afsluttende for Sønderjylland og Modersmaalet. I øvrigt havde Lærer Frölich taget to Eksemplarer af Bogen fra Børnene, og den følgende Dag havde Lærer Riggelsen sagt til Børnene i sin Klasse, at de kunde tage Bøgerne med, naar de kom igen om Middagen, saa skulde han nok spendere Ilden paa dem. Under Opbrændingen havde Børnene af sig selv istemt »Schleswig-Holstein meerumschlungen«. Lærer Frölich havde derimod udtrykkeligt sagt til Børnene, om de frivilligt vilde tage Bøgerne med, og han havde da modtaget ti Eksemplarer af den. Klageren hævdede, at de to Skolelærere ikke blot havde været berettiget, men forpligtet til at konfiskere Bøgerne. Der var senere udsendt et Reskript fra Regeringen i Slesvig imod Sangbogen. Nu havde

»Flensborg Avis« paa en hadsk Maade fremstillet det forefaldne, som om Lærerne med Vold havde forgrebet sig paa fremmed Ejendom. Klageren androg paa, at den indklagede maatte blive straffet.

Efter nogen Forhandling kom Retten til følgende Resultat:

Fremstillingen i »Flensborg Avis« maatte i det hele anses for at være rigtig med Undtagelse af, at Lærerne skulde have befalet Børnene at aflevere deres Sangbøger. Men det var uvæsentligt, idet Lærerne var baade berettiget og forpligtet til at fratage Børnene en saadan Lektüre og ogsaa til at befale dem at udlevere Bøgerne, da disse vilde kunne berøve Børnene deres patriotiske Sindelag. Selv om der saaledes ikke var noget usandt i Fremstillingen, saa var den højst fornærmelig, da Skolelærernes korrekte Optræden var betegnet som ubesindig, retsstridig og voldelig. Den indklagede havde ganske vist ikke før været straffet. Men da en Pengebøde ikke vilde ramme ham som kun ansvarhavende Redaktør, maatte den sværeste Straf, to Ugers Fængsel, anses for passende.

Sagen indankedes og forhandlede den 3. Juli for Landsretten i Flensborg. Forsvareren, Advokat Mahncke, Haderslev, androg paa Frifindelse. Lige saa lidt som Lærerne havde Ret til at tage Forældrenes Ejendom, lige saa lidt havde de Ret til at tage og ødelægge noget, som hørte Børnene til. Over for den fungerende Anklagers gentagne Henvisning til Regeringens Reskript vedrørende Sangbogen fastslog han, at det først var udstedt i Marts, mens Affæren i Højer daterede fra Februar.

Landsretten, der indrømmede, at Fremstillingen i den paadømte Artikel i det væsentlige havde været rigtig, stadfæstede Dommen. Den anklagede gjorde Uret i at være ansvarhavende for en Avis, der havde til Formaal at udsaa Had imod alt tysk. Samtlige Omkostninger paalagdes den domfældte.

Mod Slutningen af April udsendtes med »Flensborg Avis« første Ark af den bebudede Stavebog for de sønderjyske Hjem, og Redaktionen meddelte, at Venner af Modersmaalet havde stillet 5—600 Rigsmark til Raadighed til Udgivelse og Udbredelse af den. Af dette Beløb var over 300 Mark anvendt til Indkøb af Billeder og Skriveskrifter. Resten skulde bruges som Bidrag

til Papir og Trykning for de Eksemplarer, de andre nordslesvigske Blade vilde faa tilsendt. I Juni var der med den sønderjyske Presse spredt c. 9000 Stavebøger ud over Landsdelen, Resten vilde heftet og med et smukt Omslag blive solgt for 20 Penning Stykket. Med Retssagen i Forbindelse med Sangbogen i frisk Minde fandt »Flensborg Avis« det formaalstjenligt at give ABC-en disse Ord med paa Vejen:

»Da der i den lille Bog ikke findes Skygge af politiske eller nationale Hentydninger, vil der næppe fra nogen Side kunne foreskrives nogen Forfølgelse imod den, saaledes som imod den tidligere udkomne lille Børnesangbog. Der vil derfor ikke være nogen Ulempe forbunden med Udbredelsen af Bogen, som forhaabentlig vil kunne gøre Gavn i Arbejdet for Modersmaalets Opretholdelse paa sine gamle Enemærker.«

Redaktør Tage Jessen gaar i sin Skildring af Faderen i Haderslev-Samfundets Aarsskrift ud fra, at den lille Stavebog er bleven udarbejdet af Redaktør Jessen og Frue i Fællesskab, og man kan udmærket tænke sig, at det, selv om den alvorlige Baggrund ikke tabtes af Syne, har været et fornøjeligt Arbejde for dem at finde frem til Rim og Remser, der var tilstrækkeligt enkle og letfattelige. Jessen var alle Dage en Ynder af at forlyste sig selv og ham nærstaaende Personer, undertiden endda til Overmaal, med Smaarim, som han paa den mest pudsige Maade strøede om sig med, naar han var i Humør til det. Bag det udadtil i Almindelighed lidt forbeholdne Ydre var der trods alt, hvad der overgik ham, noget af Drengesindet tilbage, som han derved fik Afløb for.

Jævnside med disse Udsendelser rettedes der danske Henvendelser til Konsistoriet i Kiel, Overpræsidenten i Slesvig og Kultusministeren i Berlin om at ophæve Sprogordningen, og i den prøjsiske Landdag indgav Gustav Johannsen og Hans Lassen et Andragende, der svarede hertil. Alt, uden at det førte til noget. Som Biskop Kaftan skrev som gammel Mand i sine Livserindringer: »Den sørgelige Skoleordning af 18. December 1888 er der ikke bleven rokket ved. Den prøjsiske Regering, der tit maatte høre Bebrejdelser for en vaklende Politik netop i Nord-

grænselandet, har aldrig vaklet paa det Punkt. Sin største Fejl har den vaaget over som en kostbar Juvel.«

Det foreløbig mest virkningsfulde blev det Skridt, Jessen havde taget med Udarbejdelsen og Rundsendingen af de to Smaahefter.

Det vilde ikke have været urimeligt, om Redaktør Jessen, der havde grebet saa virksomt ind for at modvirke Følgerne af Mordersmaalets Uddrivelse af de nordslesvigske Landsbyskoler, efter Overlærer Monrads Død var bleven dennes Eftermand i Sprogforeningens Bestyrelse. Intet Arbejde uden for »Flensborg Avis« kunde have ligget bedre for ham end det, saa meget mere som Monrad i sin Egenskab af Formand for Bogkomiteen jævnligt havde raadført sig med Jessen om Bogindkøb m. m. Det skete imidlertid, hvad Redaktør Mathiesen ved »Dannevirke« i et Privatbrev havde forudsagt, ikke.

Aarsagerne maa søges længere tilbage.

Da J. P. Junggreen, en af de smukkeste Personligheder, der paa fremtrædende Plads har deltaget i den sønderjyske Nationalitetskamp, efter to Aars Rigsdagsvirksomhed som Repræsentant for 1. Valgkreds, Haderslev og Sønderborg Amter, døde i 1886, var Redaktør Jessen blandt dem, der kom paa Tale som hans Efterfølger. Junggreen skal engang have udtalt om Jessen: »Den Mand er bestemt til at bære en stor Del af Nordslesvigs Fremtid«, og Jessen nærrede den største Højagtelse for Junggreen, over hvem han i »Flensborg Avis« formede det Eftermæle, hvis Slutningsord blev anbragt paa Mindestenen paa Junggreens Grav: »Lykkeligt det Folk, der fostrer saadanne Sønner.«

Junggreen havde netop til sin Dødsdag, den 19. Juli, og de følgende Dage indvarslet til nogle politiske Møder for at aflægge Beretning om sin parlamentariske Virksomhed, tilkendegive sit Syn paa den nationale Stilling og forberede Vælgerne paa, at han af Helbredshensyn saa sig nødsaget til at nedlægge sit Rigsdagsmandat og overlade det til en anden. At Junggreen herved har tænkt paa Jessen, fremgaar af et Brev fra Farver Jørgen Hansen Bachmann, Aabenraa, til Møller Jacobsen, Brøns, den 15. August¹⁾:

»Junggreen var en god Ven af mig og kom ofte i mit Hus, og

han har oftere omtalt kort før sin Død, at ved de Møder, han har anmeldt, men ikke fik afholdt, vilde han nedlægge sit Mandat, da han ikke kunde taale det, og da vilde han tillige anbefale Jessen til sin Eftermand, hvis ellers samme vilde og kunde tage derimod. Jeg troer jo ellers nok, at det grundtvigianske Parti, der findes i Kredsen, ville stemme paa Johannsen, da Jessen er dem for konservativ.«

Junggreen naaede kun at nedskrive et udførligt Udkast til sit Foredrag, og det er betegnende for det Forhold, der bestod mellem ham og Redaktør Jessen, at det af den afdødes Hustru blev overladt Jessen paa Grundlag af dette Udkast at udarbejde en Fremstilling, der i alt væsentligt kunde gælde for Junggreens egen og saaledes betragtes som hans Afskedsord, hans politiske Testamente, til den sønderjyske Befolkning.

Der foreligger fra Redaktør Jessen et Brev herom til Enkefru Junggreen af 8. August 1886²⁾, som viser, hvor varsomt Jessen tog paa den Opgave, der var betroet ham:

»Enkefru Junggreen, Aabenraa.

Naar De, ærede Frue, endnu ikke har modtaget en Renskrift af Deres hedengangne Mands Udkast til en Henvendelse til Vælgerne, saa er dette til Dels begrundet i, at jeg ikke har været rask i denne Tid. Imidlertid skal jeg snart sende den.

Efter at have set nærmere paa Udkastet, anser jeg det for bedst, at det hele bliver saa kort og fyndigt som muligt. Netop saaledes vil det gøre bedst Virkning som en sidste Hilsen fra den afdøde til den Befolkning, der skænkede ham sin Tillid, og som han elskede saa meget. Der er desuden i Udkastet en Del Antydninger, som ikke kunde udfyldes uden nogen Vilkaarlighed. Disse agter jeg at forbigaa, da der ellers let vilde komme noget usandt ind i den hele Fremstilling, der tværtimod skal bære Præget af at tolke Deres Mands Mening i et og alt.

Maaske tør jeg gøre Dem opmærksom paa, at det, naar jeg sender Dem Manuskriptet, vil være bedst, at De, og ikke Deres Søn, sender det til »Dannevirke«, ligesom jeg vil adressere det til Dem. Deres Søn bør som dansk Undersaat holdes uden for alt, hvad der vedrører Offentliggørelsen af Henvendelsen.

Efter De Efterretninger, der indløber fra forskellige Steder i første Valgkreds, er det sandsynligt, at der bliver Enighed om at kaare Hr. Gustav Johannsen til Deres Mands Efterfølger.

Idet jeg beder Dem og Deres Børn modtage min forbindtlige Hilsen

Deres ærbødige

J. J e s s e n.«

Junggreens sidste Henvendelse blev offentliggjort den 20. August, og Jessen kunde indledende med Rette sige, at det efterladte Udkast »af en Mand, der stod den hedengangne nær og havde hans Tillid«, var bragt i en Form, der kunde antages at nærme sig videst muligt til den, Junggreen selv vilde have anvendt.

I »Æt og Minder« fortæller J. N. H. Skrumsager, at ved Junggreens Jordefærd fulgtes han med Landdagsmand A. D. Hørlück til Kirkegaarden. Hvad mener Du nu, spurgte Hørlück, hvem skal vi have til Junggreens Efterfølger? Skrumsager løftede sin Kæp og pegede paa den forhenværende Rigsdagsmand Gustav Johannsen, der gik nogle Rækker foran. Det er ogsaa min Mening, sagde Hørlück. Efter Begravelsen spiste Skrumsager sammen med mange andre hos Løjtnant Jac. Michelsen, Kolstrup, og her blev Spørgsmaalet ligeledes drøftet. Skrumsager holdt paa Gustav Johannsen, men ogsaa P. Skau, Bukshave, Redaktør Jessen og flere blev nævnt.

Da det ikke var lykkedes Skrumsager at faa talt med Slagtermester Reimers, Sønderborg, der plejede at være toneangivende for Danskheden i Sønderborg Amt, skrev han til ham og fik det Svar, at de var enige om Gustav Johannsen.

Kort efter modtog Skrumsager Indbydelse fra Konsul Amorsen i Haderslev til at deltage i en Sammenkomst i dennes Hjem, hvor Spørgsmaalet skulde forhandles mere afgørende. Der mødte 20—30 Personer fra de forskellige Egne i Nordslesvig, og Fysikus Madvig, der præsiderede, aabnede Forhandlingen. Skrumsager havde faaet Plads med Reimers ved sin Side.

Efter at Madvig havde dvælet ved den store Betydning, Junggreen havde haft for Danskhedens Sag under det tyske Herre-

dømme, sidst som Rigsdagsmand, kom han ind paa Spørgsmaalet om Junggreens Efterfølger og foreslog Redaktør Jessen. Han var velkendt i Haderslev fra sin Gerning ved Realskolen, og »Flensborg Avis« havde under hans Ledelse arbejdet sig frem til at være det betydeligste af de dansk-slesvigske Blade. Madvig fandt, at Jessen fremfor nogen var skikket til at være Indehaver af det vanskelige Hverv, det drejede sig om.

Den efterfølgende Forhandling førtes til en Begyndelse roligt, uden at nogen af de tilstedeværende fuldt ud sluttede sig til Indlederen. Saa tog Skrumsager Ordet og sagde, at han var enig med Fysikus Madvig i, at Jessen var en fremragende Journalist, maa-ske nok den betydeligste hernede paa det Omraade. Men deraf fulgte ikke, at han ogsaa var i Besiddelse af de største parlamentariske Evner. Hans Naturel var ikke af den Art, at det passede ind i en parlamentarisk Forsamling.

Madvig spurgte skarpt, hvem Skrumsager mente bedre kunde varetage Hvervet, og denne henviste til Gustav Johannsen. Der opstod nu et hvast Ordskitte mellem Madvig og Skrumsager om, hvorvidt Gustav Johannsen gik for langt i sin Færden blandt de jævne af Flensborgs Indbyggere. Derefter blev de forsamlede enkeltvis spurgt om deres Standpunkt, og de fleste udtalte sig til Fordel for Jessen. Men da Reimers svarede, at paa Als og Sundved vilde man have Gustav Johannsen, var Sagen i Realiteten afgjort. Der valgtes et Par Mand til at rejse til Flensborg for at tale med Gustav Johannsen, og hans Kandidatur var dermed fastslaaet.

Skrumsager havde for saa vidt været paa den rigtige Side, naar han fremdrog den parlamentariske Erfaring, Gustav Johannsen havde erhvervet sig, da han i Aarene 1881—1884 var Rigsdagsmand for 2. Valgkreds, Aabenraa og Flensborg Amter. Det er heller ikke givet, at Redaktør Jessen paa det Tidspunkt vilde have været glad for en saa stor Del af Aaret at skulle forlade »Flensborg Avis«, hvis Vækst og Fremgang betød saa meget for ham. Men der laa i Skrumsagers Bemærkninger om Jessen ligesom en Forhaandsuvilje, hvad enten den skyldtes, at Skrumsager som afgjort Venstremand saa anderledes paa den indrepolitiske Udvikling i Danmark end Jessen, saaledes som han delvis

af indrepolitiske Grunde til at begynde med havde følt sig i Mod-sætning til Junggreen, eller det var Landboens Reaktion over for den akademisk prægede Fysikus Madvig, der overførtes paa Jessen, eller begge Dele tilsammen. Det kan næppe være forbleven uomtalt over for Redaktør Jessen, at han i Skrumsager maatte se en Mand, der paa de indre Linjer havde stillet sig bevidst afvisende over for ham, og som han i sin krævende Forpoststilling kunde have ventet større Saglighed af, uanset hvorledes Skrumsager ellers forholdt sig til Kandidatspørgsmaalet.

Da den nordslesvigske Vælgerforening blev oprettet to Aar senere, kunde Redaktør Jessen ikke undgaa at faa en Fornemelse af, at der ogsaa her var iblandet en Brod vendt imod ham.

Der var gentagne Gange efter 1864 foretaget Tilløb til at faa tilvejebragt en Organisation, som kunde tage sig af Kandidatopstillinger, Valgforberedelser og lignende, saa det politiske Arbejde fik en fastere Form og derigennem ogsaa sikrede et bedre Udbytte. Naar Tanken nu blev taget op igen, var der heri intet nyt eller overraskende. Derimod kunde Maaden, hvorpaa den førtes ud i Livet, nok forekomme noget ejendommeligt.

Rigsdagsmand Gustav Johannsen havde indkaldt sine Vælgere til et Møde i Vojens den 10. Juli 1888, uden at en nærmere Dagsorden var angivet. Først mod Slutningen af sit Foredrag fremkom han med et ved fortrolige Sammenkomster forberedt Forslag om at oprette en Vælgerforening for hele Landsdelen, der skulde varetage den danske Befolknings Tarv i politisk Henseende. Efter en halv Times Ophold aabnedes Diskussionen om de af Gustav Johannsen, Landdagsmand Hans Lassen, Skrumsager med flere udarbejdede Vedtægter. De fleste af dem, der tog Ordet, var betænkelige ved saa hovedkuls at gennemføre en Plan, der indtil da havde været ukendt blandt Befolkningen. En enkelt af Deltagerne i Diskussionen, Redaktør A. Sabroe, Haderslev, foreslog at udsætte Afgørelsen til et nyt, udtrykkelig i dette Øjemed indvarslet Møde. Forslaget blev imødegaaet af Gustav Johannsen, der udtalte Ønsket om, at man vilde skynde sig med at vedtage Foreningens Vedtægter, og af Hans Lassen, hvortil Sabroe svarede, at det var ikke godt, naar en saa betydningsfuld Foranstaltning som Oprettelsen af en stor politisk Forening

for hele Nordslesvig skulde gennemføres ved et lokalt Vælgermøde og som Hastværksarbejde. Journalist H. P. Hanssen, Sønderborg, der var den egentlige Ophavsmand til Planen³⁾, lagde Forsamlingen paa Sinde, at Planen var udgaaet fra de folkekaarne Repræsentanter og derfor burde mødes med Tillid.

Derefter vedtoges det at oprette den foreslaaede Forening med de udarbejdede Vedtægter, og som Ordfører for de Mænd, der havde tilrettelagt Sagen, foreslog Skrumsager, at Bestyrelsen skulde bestaa af 21 Medlemmer, 6 fra Sønderborg Amt: Slagtermester Reimers, Redaktør Moldt og Journalist H. P. Hanssen, Sønderborg, Landdagsmand H. Lassen, Lysabild, Gaardejer Wolff, Gammelgab, og Gaardejer Fr. Hansen, Løjtertoft, 3 fra Aabenraa Amt: Gaardejer R. Clausen, Smedager, Gaardejer Callesen, Lerskov, og Fabrikant Jørgensen, Graasten, 7 fra Haderslev Amt: Fysikus Madvig og Boghandler Th. Sabroe, Haderslev, Provinslanddagsmand P. Skau, Bukshave, Landdagsmand A. D. Hørlück, Rurup, Gaardejer J. N. H. Skrumsager, Københoved, Gaardejer Ph. Møller, Jægerup, og Gaardejer N. P. Nissen, Kjellstrup, 3 fra Tønder Amt: Godsejer Knudsen, Trøjborg, Urmager Rosenbom, Løgumkloster, og Gaardejer Tyssen Hansen, Randerup, samt 2 fra Flensborg Amt: Rigsdagsmand Gustav Johannsen, Flensborg, og Gaardejer Budach, Prinsensgaard.

Der fremkom heroverfor adskillige Indvendinger, bl. a. fra Gaardejer Ph. Møller om den faatallige Repræsentation for de sydligere Amter, hvor Kampen var haardest. Men ved Mødets Slutning vedtog den tilbageværende Del af Forsamlingen næsten enstemmigt de fremsatte Forslag.

Bestyrelsen valgte straks efter Mødet de af Forslagsstillerne udpegede Mænd, Slagtermester Reimers, Redaktør Moldt og Journalist H. P. Hanssen, alle i Sønderborg, til Formand, Kasserer og Sekretær.

Redaktør Jessen var holdt ude, og selv om man allerede det paafølgende Aar fandt det nødvendigt at ændre Vedtægterne, hvorved han blev optaget — Rigsdags- og Landdagsmændene optoges som selvskevne Medlemmer, og Sønderborg Amt maatte afstaa det ene af sine 6 Bestyrelsesmedlemmer til Aabenraa Amt —, saa kunde det ikke skjules, at som Bestyrelsesmedlem af en

hele Nordslesvig omfattende politisk Organisation havde Jessen i første Omgang været uønsket.

Paa Sprogforeningens kort efter afholdte Generalforsamling⁴) forelaa et fra Haderslev Vesteramt indsendt Forslag om at udvide Antallet af Bestyrelsesmedlemmer fra 7 til 9, saa ogsaa Vesteramtet kunde blive repræsenteret. Kun et Faatal stemte for Udvidelsen. Men ved Valg af tre Bestyrelsesmedlemmer i Steden for de fratrædende blev J. N. H. Skrumsager valgt ind i Steden for H. Lassen, Lysabild.

Af Aarsberetningen fremgik, at en født Sønderjyde, O. Forchhammer, gennem en Aarrække bosat i Moskva, havde sendt Sprogforeningen en Gave paa 264 Bind overvejende udvalgt dansk Litteratur og smukt indbundet. Der forhandlede, efter at Aarsberetningen var aflagt, ogsaa om Oprettelsen af et Centralbibliotek for Nordslesvig, særlig indeholdende Kildeskrifter og Bøger, der ikke egnede sig for almindelige Bogsamlinger. Redaktør Jessen tilbød, hvis man agtede at oprette et saadant Bibliotek i Flensborg med Forchhammer-Gaven som Grundstamme, foreløbig at lade »Flensborg Avis« vederlagsfrit afgive Lokale og ogsaa besørge det forefaldende Arbejde. Skrumsager var imod at lade Gaven gaa til Flensborg, da den burde komme hele Nordslesvig tilgode. Det blev dog efter en længere Drøftelse vedtaget at holde Gaven samlet og indtil videre lade den henstaa i Flensborg.

Sluttelig bragte Gaardejer Iversen, Svejrup, et Skrift paa Tale, som Journalist H. P. Hanssen, Sønderborg, havde udgivet: »Sønderjyderne under Fremmedherredømmet 1864—1888«, udsendt af Studentersamfundet i København. Taleren, der ganske vist ikke billigede alt, hvad der stod i det, foreslog, at Sprogforeningen lod trykke og uddele et større Antal Eksemplarer af det.

Redaktør Jessen fraraadede dette, ikke, fordi Skriftet ikke var tilstrækkelig interessant til at finde Udbredelse, skønt ogsaa han maatte misbillige en Del af Indholdet, men fordi et Skrift, der behandlede Nutidens politiske Forhold, ikke burde forlægges og udbredes af Sprogforeningen, som over for Myndighedernes Forsøg paa at stemple den som politisk netop skulde hævde sin upolitiske Karakter som blot og bar Oplysningsforening, hvad

der saa meget lettere lod sig gøre, som der nu var dannet en Vælgerforening, der tog sig af det politiske.

Gustav Johannsen fandt, at Bestyrelsen maatte afgøre, hvilke Bøger der skulde udbredes. Hvortil Skau, Bukshave, venligt bemærkede, at Bestyrelsen sikkert gerne vilde høre Ønsker og Vink fra Forsamlingen ogsaa om Bogvalget og oven i Købet være taknemmelig herfor.

Iversen, Svejrup, tog derefter sit Forslag tilbage.

Da Sprogforeningen næste Gang holdt Generalforsamling, den 2. Juli 1889, foresloges fra flere Sider Redaktør Jessen som Medlem af Bestyrelsen i Steden for afdøde Overlærer Monrad. Valgt blev efter forudgaaet Opfordring fra Udgiveren af »Dannevirke«, Redaktør Bjørnshauge, »med stort Flertal« Bladets Medarbejder i Aabenraa, M. Andresen. Fysikus Madvig, der havde været Bestyrelsesmedlem fra Foreningens Oprettelse, nedlagde ved Mødets Slutning sin Post som Protest imod, at Flensborg nu i Modstrid med den oprindelige Fordeling af Bestyrelsesmedlemmer var uden Repræsentant i Bestyrelsen. Ved et Bestyrelsesmøde en lille Maaned Tid senere indvalgtes saa som Madvigs Efterfølger Gustav Johannsen, der paa Generalforsamlingen havde nægtet at indtræde. Til Formand for Bogkomiteen valgtes M. Andresen.

De indbyrdes bitre Kampe om, hvorvidt de danske Landdagsmænd skulde aflægge Eden i den præsiske Landdag eller ikke, hvoraf igen afhæng, om de var i Stand til at fremføre Befolkningens Klager i Parlamentet, var ved Udgangen af 1880-erne ebbet ud, og Modstanderne af Edsaflæggelsen havde affundet sig med, at en Kursændring var indtraadt. Men nye Skillelinjer var i Færd med at gøre sig gældende. De var i meget en Udløber af den indrepolitiske Udvikling nord for Kongeaen og medførte en tiltagende Spænding mellem kongerigske venstre-radikale og slesvigsk-konservative Synspunkter, der vel ikke i Længden kunde have været undgaaet, men som fra Begyndelsen fik et unødigt personligt Præg over sig.

Redaktør Jessen maatte paa sin udsatte Post, hvor han skabte Læhegn for det bagved liggende overvejende danske Nordslesvig, opfatte det som en Udfordring og en ufortjent Underkendelse at hans nationale Arbejde, naar den bredbringede og selv-

følede Skrumsager ud fra uvedkommende Motiver søgte at svække hans Stilling, hvor det lod sig gøre. Og vel fik Jessen efterhaanden at mærke, at han havde en Kreds imod sig, der forstod Sammenholdets Kunst. Men alene stod han ikke. Ogsaa Meningsfæller af ham dukkede op rundt omkring, selv i det stærkt venstrepaavirkede Haderslev Vesteramt, hvor en Gaardejer fra Øster Lindet, da Spørgsmaalet om Junggreens Efterfølger blev drøftet, over for Skrumsager erklærede: Jessen er min Mand, og fortsatte:

»Chr. Høier⁶⁾ sagde forleden, at Jessen kunde der ikke være Tale om, han havde skrevet noget imod Schrøder, Askov. Er det andet end Høiers Mening, at vor Rigsdagsmand som absolut Betingelse skal være i Overensstemmelse med Askov. Skal vi virkelig til at føre den danske Strid herind i vore Forhold. Er du med paa den Vej, jeg skulde nødigt tro det. Svar mig omgaaende.«

Jessen fik i den efterfølgende Tid mere end nok at gøre med de prøjsiske Domstole, der nu for Alvor var betænkt paa at faa ham selv og hans Blad ødelagt. Saa meget byrdefuldere maatte det blive, at han ogsaa havde Forsvar behov indadtil. Det kommende Tiaar fyldtes med Kampgny fra den Dobbeltstrid, han mod sin Vilje følte sig tvunget ud i.

NOTER OG HENVISNINGER

Rod og Slægt.

- 1) Skoledistriktet bestod af Toftlund, Allerup, Rømet, Pughøj og Kirkchøj samt de udflyttede enlige Steder Musvang, Storvig, Kærgaard, Lebæk, Havrebæk, Humlehave og Gaarden ved Kirken.
- 2) Interview med Hans Møller Jessens Eftermand i Embedet, pensioneret Lærer Jensen, Møgeltønder, „Flensborg Avis“ 14. Juni 1931.
- 3) Optegnelser af Frk. Sophie Johannsen fra Gallehus, nedskrevet 1931. Det sønderjyske Gruppeudlaansbibliotek i Toftlund.
- 4) Tønder Landraadsarkiv, Landsarkivet i Aabenraa.
- 5) Hejselbjerg Paulsen: „Sønderjyske Slægter“, 1. Bind, Øster Løgum, S. 276.
- 6) Disse Smaatræk er meddelt Forfatteren af Pastor Hejselbjerg Paulsen.
- 7) Tage Jessen: „Spredte Træk om Redaktør Jessen“, Haderslev-Samfundets Aarsskrift 1937, S. 18.

Hans Møller Jessen.

- 1) „Spredte Træk om Redaktør Jessen“, Haderslev-Samfundets Aarsskrift 1937, S. 21.
- 2) P. Jessen, „Nordslesvigsk Søndagsblad“, September 1906, optrykt i „Flensborg Avis“ 14. Juni 1931.
- 3) J. A. Rehnhoff, Præstesøn fra Tønder, fra 1837 Præst og Provst i Aabenraa, i 1848 af den provisoriske Regering udnævnt til Superintendent for Nordslesvig og i 1850 udvist. Død 1883 som Præst i Hamborg.
- 4) Redaktør Tage Jessen: „Nogle Bemærkninger om en Anmeldelse“, „Fl. Avis“ 27. November 1932.
- 5) Interview i „Fl. Avis“ 14. Juni 1931.
- 6) Dr. Lorenzen, Bov: „Nogle Jessen-Minder fra Ballum“, „Fl. Avis“ 4. Februar 1954.

Fra Jens Jessens Barndom og Ungdom.

- 1) „Nordslesvigsk Søndagsblad“, September 1906, aftrykt i „Flensborg Avis“ 14. Juni 1931.
- 2) „Flensborg Avis“ 4. Februar 1954.

- 3) P. Jessen: „Under Opvæksten“, „Flensborg Avis“ 14. Juni 1931, i vid Udstrækning anvendt i det efterfølgende.
- 4) „Haabets Mænd“, S. 220.
- 5) „Tønder Statsseminarium 1788—1938, Festskrift“, S. 78 ff.
- 6) „En Seminariekammerat fortæller“, „Flensborg Avis“ 14. Juni 1931.
- 7) „Tønder Statsseminarium 1788—1938“, S. 89 ff.
- 8) Tønder Statsseminariums Arkiv, Landsarkivet, Aabenraa.

Hjemme og ude.

- 1) P. Andresen: „Hjemstavns minder fra Sundeved og Als“, S. 99.
- 2) P. Kaad: „Redaktør Jessen som Lærer“, „Flensb. Avis“ 14. Juni 1931.
- 3) Vilh. la Cour: „Redaktør J. Jessen“, S. 15.
- 4) Breve fra J. Jessen til Gaardejer A. Andresen, Skelle. Landsarkivet i Aabenraa.
- 5) Gaardejer P. Philipsen, senere Nybøl, en anden af Vennerne fra Broager-Tiden.
- 6) Louis Pio, revolutionær Marxist, regnes for at være det danske Social-Demokratis Stifter, selv om Arbejderbevægelsen efter ham gik andre og mere moderate Veje.
- 7) Breve fra J. Jessen til Lærer Olsen og Madame Olsen, Møgeltønder. Landsarkivet i Aabenraa.

Den danske Realskole i Haderslev.

- 1) „Acta des Magistrats in Hadersleben“, Nr. 63.
- 2) Olav Christensen: „Gamle Dokumenter fortæller“, „Dannevirke“ 12. Februar 1954.
- 3) Denne og følgende Skrivelser efter „Acta des Magistrats in Hadersleben“, Nr. 63.
- 4) Dr. la Cour: „J. Jessen“, S. 19.
- 5) „Deutsche und dänische Schulen einer schleswiger Grenzstadt im Wandel der Jahrhunderte von Thomas Otto Achelis“, S. 100.
- 6) „Acta des Magistrats in Hadersleben“, Nr. 63.
- 6a) Af nogle Breve i Privateje fra Jessen til Boghandler Sabroe, Haderslev, det ene dateret Berlin 22. Juli 1881, fremgaar, at han personligt har været i det prøjsiske Kultusministerium, hvor han har talt med en Gehejmraad Wetzold, som „stillede sig meget velvillig til Sagen“ og raadede ham til at søge en Samtale med Ministeren, naar denne omkring Midten af Avgust vendte tilbage fra en Ferierejse. Hvorvidt denne Samtale er bleven til noget, vides ikke.
- 7) „Hvorfor Redaktør Jessen ikke fik Koncession, ved Cl. E.“, „Sønderjysk Maanedsskrift“, 1932—1933, S. 111.
- 8) „Erlebnisse und Beobachtungen des ehemaligen Generalsuperintendenten von Schleswig, D. Theodor Kaftan“, Side 130.

- 9) „Deutsche und dänische Schulen einer schleswiger Grenzstadt“, Side 103—104.
- 10) „Bladet „Dannevirke“ 1838—1938“, S. 303.
- 11) „Bankdirektør Christian Hübbes Erindringer“, Haderslev-Samfundets Aarskrift 1953, S. 37.
- 12) Breve fra Redaktør J. Jessen, Rigsarkivet, København.
- 13) Redaktør af „Dannevirke“ 1887—1891.
- 14) Norsk Missionær, der sammen med Danskeren Børresen grundlagde Santalmissionen.

Chr. F. Monrad.

- 1) Rektor ved Latin- og Realskolen i Flensborg.
- 2) Regenburgs Arkiv, Rigsarkivet, København. I det væsentlige gengivet og saa i Kjeld Galsters Afhandling „Chr. F. Monrad“, „Sønderjyske Aarbøger“, 1. Halvbind 1947, S. 127 ff.
- 3) „A. D. Jørgensens Breve“, S. 256.
- 4) Foreningen Dannebrog's Arkiv, Rigsarkivet, København.
- 5) Medlemmer af Foreningen Dannebrog's Bestyrelse.
- 6) Regenburgs Arkiv, Rigsarkivet, København.
- 7) D. B. Adler, Købmand og Politiker, 1826—1878, startede Københavns Handelsbank, Folketingsmand 1864—69 og Landstingsmand 1869—78.
- 8) Brevet beror i Privateje.
- 9) Af Monrads efterladte Papirer, i Privateje.
- 10) „Lolland-Falsters Stiftstidende“ den 26. Oktbr. 1901.
- 11) I Uddrag offentliggjort af H. Lund i Afhandlingen „Træk af den danske Presses Historie i Sønderjylland 1864—82“, „Fl. Avis“ 14. Juni 1931.
- 12) Dansk selskabelig Forening i Flensborg.
- 13) „A. D. Jørgensens Breve“, S. 268.
- 14) R. P. Rossen i „Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie“ og P. L. Madsen i „Haabets Mænd“.
- 15) J. J. Lohmann, født 1842 i Haderslev, død som Sognepræst i Skive 1894, kendt som Forfatter til Sangen „Den Ti', te do drow fra mæ“, der kom i Forgrunden i Afstemningstiden efter den første Verdenskrig.

Fra Willemoes til Jens Jessen.

- 1) Mørk Hansens Privatarkiv, Landsarkivet i Aabenraa.
- 2) „Et Bidrag til Gustav Johannsens Historie, ved Johan Ottosen“, „Sønderjyske Aarbøger“ 1912, S. 112.
- 3) „J. Jessen af Vilh. la Cour“, S. 27.

„Flensborg Avis“ 1882—1885.

- 1) Foreningen Dannebrog's Arkiv, Rigsarkivet, København.
- 2) v. Bitter, Regeringspræsident i Slesvig 1872—1876. I G. Johannsens Ar-

tikel udtaltes en Formodning om, at Regeringen i Slesvig vilde genoptage v. Bitters Politik, der dog havde vist, „at en modstræbende Befolkning ikke lader sig vinde ved Undtagelsesforholdsregler“.

- 3) Bogtrykker C. K. Thillerup, født 5. 9. 1826 i Roskilde, død 1. 3. 1916 i Flensborg.
- 4) „Flensburger Annoncenblatt“, neutralt tyskskrevet Organ, der havde en betydelig Udbredelse blandt Byens brede Befolkning. Det havde i 1884 c. 3000 Abonnenter.
- 5) Grundlagt af Typograf H. A. T. Matzen 1. Oktober 1879.
- 6) Juhlers danske Privatskole i Aabenraa, standset af de prøjsiske Myndigheder i 1884.
- 7) Frk. Anna Thalbitzer, Datter af Oberst Thalbitzer, Forstanderinde for Lindevangshjemmet i København, død 1932 i en Alder af 85 Aar. Gav i 1884 Stødet til Oprettelsen af „Sønderjysk Samfund“ i København.
- 8) Redaktør Matzen fik i de 14 Aar, han redigerede „Hejmdal“, ikke færre end 31 Pressesager paa Halsen, der tilsammen indbragte ham 18½ Maa-neds Fængsel, 1200 Mark i Bøde samt betydelige Retsomkostninger.
- 9) Overretssagfører Herolds Arkiv, Rigsarkivet, København.
- 10) H. Lund: „Træk af den danske Presses Historie i Sønderjylland 1864—82“, „Fl. Avis“, 14. Juni 1931.
- 11) „H. P. Hanssen: Et Tilbageblik“, Bind I, S. 108 ff.

Jessen og Sprogordningen mellem de slesvigske Krige.

- 1) H. Hjelholt: „Martensen og Sprogskripterne“, „Historisk Tidsskrift“ 1928. A. Svensson: „Adressen til Biskop H. L. Martensen af 1883“, „Sønderjyske Arbøger“ 1954.
- 2) „Flensborg Avis“ 17. og 18. Novbr. 1883.
- 3) „Minder om Jessen“, „Flensborg Avis“ 14. Juni 1931.

Den første Retssag.

- 1) „Flensborg Avis“ den 31. December 1882.
- 2) „Flensborg Avis“ den 24. November 1883.
- 3) Dannebrog's Arkiv, Rigsarkivet, København.
- 4) Mørk Hansens Arkiv, Landsarkivet, Aabenraa.

Jens Jessen og H. V. Clausen.

- 1) „Nationaltidende“ 31. December 1930.
- 2) „Redaktør J. Jessen, af H. L. Møller“, „Sønderjydsk Centralforenings Festskrift“, 1920, S. 56.
- 3) H. V. Clausens Arkiv, Rigsarkivet, København.
- 4) Lærerinde ved Monrads Pigeskole, oprettede senere en privat Syskole, hvor Børnene ved Siden af Syningen lærte Dansk.

- 5) Dansk Vittighedsblad 1873—95.
- 6) „Fyns Tidende“ den 18. November 1928.
- 7) „Et Tilbageblik“, „Hejmdal“ den 18. Februar 1931.
- 8) Mangleaarig Direktør ved Flensborg Skibsværft.
- 9) Fru Martha Ottosen, Gustav Johannsens Datter, gift med Historikeren og Skolemanden Johan Ottosen.
- 10) Interview med Sv. Thorsen i „Berl. Aftenavis“ den 13. Januar 1936, „Hos Grænsedrageren 16 Aar efter“.
- 11) „Hejmdal“ den 22. November 1928.

Jessen og den danske Partistrid.

- 1) „Hejmdal“ den 22. November 1928.
- 2) „Aarhus Stiftstidende“ den 11. Maj 1939.
- 3) „Det spirer“, Roman af den franske naturalistiske Forfatter Emile Zola.
- 4) Københavnsk Venstreblad 1873—1892.
- 5) Redaktør Jessen forsøgte jævnligt i sine yngre Aar at indføre nye Ord-føjninger, saaledes som Modstykke til Modstandere Betegnelsen Medstandere, en Form, der dog ikke kunde fastholdes.
- 6) Fransk Journalist og Politiker.
- 7) Skolemand og Politiker, det radikale Studentersamfunds første Formand, Folketingsmand for Aarhus 1884—1892.

Haardt imod haardt.

- 1) Overretssagfører Herolds Privatarkiv, Rigsarkivet, København.
- 2) „Flensborg Avis“ den 30. September 1884.
- 3) Vilh. da Cour: „Redaktør J. Jessen“, S. 41.
- 4) „Flensborg Avis“ den 13. Maj 1887.
- 5) At man i danske Kredse i Haderslev havde følt sig gaaet for nær ved Stenens Anbringelse, fremgaar af, at Stenen efter Genforeningen i 1920 blev fjernet og senere af unge Danske sejlet ud paa Haderslev Fjord, hvor Vandene lukkede sig over den.

Høj Lykke.

- 1) Haderslev-Samfundets Aarsskrift 1937, „Spredte Træk om Redaktør Jessen“, Side 17 ff.
- 2) Manuskript, nedskrevet i 1909, Landsarkivet i Aabenraa.
- 3) Grundtvig var født i Udby Præstegaard.
- 4) „Flensborg Avis“ den 15. Juni 1935.
- 5) Verner Dahlerup, nordisk Filolog, Professor ved Københavns Universitet og Grundlæggeren af den nu fuldendte store danske Ordbog.
- 6) Det kgl. Bibliotek, København.

I Fremgangens Tegn.

- 1) Overretssagfører Herolds Arkiv, Rigsarkivet.
- 2) Monrads Arkiv, i Privateje.
- 3) H. Lund: „Den politiske og nationale Udvikling“, „Sønderjyllands Historie“, Bind V, S. 184.
- 4) Foreningen Dannebrog's Arkiv, Rigsarkivet, København.

Mod Kamp paa to Fronter.

- 1) Møller Lydik Jacobsens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
- 2) Junggreens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
- 3) H. P. Hanssen: „Et Tilbageblik“, 1. Bind, S. 252.
- 4) „Flensborg Avis“ den 14. Juli 1888.
- 5) Chr. Høier, Søn af B. Høier, Lilleterpgaard i Øster Lindet Sogn. Ugift, belæst, meget særpræget, skrev Artikler og Smaadigte i „Højskolebladet“.

I serien:

Skrifter, udgivne af Historisk samfund for Sønderjylland

er udkommet:

- Nr. 1. Erik Christensen: *Fra min virksomhed i Tønder*. 2,25 kr. (I boghandelen 3,00).
- Nr. 2. P. J. Refshauge: *Bonden, der blev landråd*. Udsolgt.
- Nr. 3. *Tønder gennem tiderne*. I-II. 25 kr. (I 14 kr., II 11 kr.) (37,50).
- Nr. 4. M. H. Nielsen: *Fra slesvigsk fattigvæsens fortid*. 4,50 kr. (6,00).
- Nr. 5. Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie*. 4 kr. (8,00).
- Nr. 6. *Navneregister til H. P. Hanssens værker*. Udgivet af Johan Hvidtfeldt. 2 kr. (4,00).
- Nr. 7. *Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs tilblivelse*. 3 kr. (4,50).
- Nr. 8. Peter Kr. Iversen: *Vejledning for sønderjyske lokalhistorikere*. 2 kr. (3,00).
- Nr. 9. Johan Hvidtfeldt: *Slægtshistoriske studier i Sønderjylland*. 2 kr. (3,00).
- Nr. 10. *Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark*. 6 kr. (10,00).
- Nr. 11. Olav Christensen: *Bibliografi over sønderjysk slægtstavlelitteratur*. 2 kr. (3,00).
- Nr. 12. *Nordslesvig efter genforeningen*. 7 radioforedrag. 3 kr. (4,50).
- Nr. 13. Thorvald Petersen: *Fra Als til Tønder*. Udsolgt.
- Nr. 14. N. Black Hansen: *Åbenrå annaler, 1524, 1584—1694*. 4 kr. (6,00).
- Nr. 15. Peter Kr. Iversen: *Kniplingskræmmer Jens Wulffs dagbog*. 12 kr. (18,00).
- Nr. 16. A. Svensson: *Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis, I*. 10 kr. (15,00).

Medlemmer af Historisk samfund for Sønderjylland kan bestille skrifterne hos samfundets kasserer, fuldmægtig Olav Christensen, Christiansfeldvej 30, Haderslev. Ikke-medlemmer kan købe dem i boghandelen.